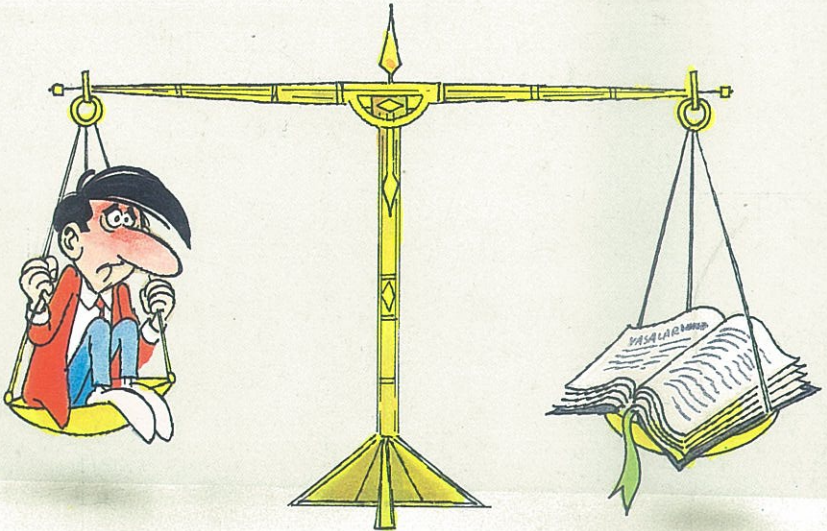

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

YASALARIMIZ HAKLARIMIZ

HAKLARIMIZ

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

YASALARIMIZ HAKLARIMIZ

ARALIK 90

(YAYIN NO: TÜSİAD-T/90.12.136)

SUNUŞ

Demokrasilerde herşey insanın mutluluğu içindir. İnsan mutluluğu ise azami hürriyet içinde hakların kullanılması ve maddi ihtiyaçların tatmini yolu ile gerçekleşir. Siyaset ve partilerin varlığının esas nedeni insanlara bu konuda yol göstermek ve yardımcı olmak içindir. Paris'te imzalanan AGİK Anlaşması ile günümüzde baskıcı totaliter rejimler resmen tarihe gömülmüş, batı tipi demokrasi ve piyasa ekonomisi kesin bir zafere ulaşmıştır. Türkiye de bu anlaşmaya imza koymuştur.

Ne var ki, uluslararası anlaşmalara imza koymak veya meclislerden uygulama şansı olmayan anayasalar çıkarmakla insanlar haklarına ve mutluluğa hemen ve kolayca kavuşamıyorlar.

Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir. Ancak bir devlet, hukuk devletiyim demekle gerçekten bir hukuk devleti olamıyor, toplumun her kesiminin, hukukun üstünlüğü ilkesine inanmış olması ve haksızlıkların hukuk yoluyla çözümünden başka yolları düşünmemesi gerekiyor.

Elbette Türkiye'de davaların uzun sürelerde sonuçlanması, yetersiz altyapı, maddi ve teknik yetersizlikler vardır. Ama

bizce daha önemlisi, bir devlet, fertlerinin hukuka sahip çıkmaları, hukukun üstünlüğünü gözetmeleri ile hukuk devleti vasfı kazanır.

Bunun da yolu, hukuku okunur anlaşılır yapmaktan, toplumu eğitmekten geçer. İşte bu rehber kitapla, TÜSİAD insanlarımızın bir yandan haklarını ve sorumluluklarını sıralarken, öte yandan kurum ve kişiler tarafından uğradıkları haksızlıklarda haklarına kavuşamayacaklarına dair çaresizlik yerine haklarını cesaretle aramalarını sağlayacak hukuk yolları göstermektedir.

Henüz işin çok başındayız. Bu kitapçık mükemmel olmaktan uzaktır. Ancak, önemli olan başlamak. Bu çalışmanın hemen arkasından yenilerinin, daha detaylılarının hazırlanmasını diliyoruz. Eğer, bu kitapçığın yayınlanmasıyla ülkemizin hukuk devleti vasfını bir nebze daha güçlendirebilirsek, yurttaşlarımızı biraz daha aydınatabilirsek, haklarını hukuk kuralları içerisinde aramalarını teşvik edebilirsek, vazifelerimizi yerine getirmiş olacağız.

Kitap, Prof.Dr. Fahiman Tekil, Prof.Dr. Yıldızhan Yayla, Prof.Dr. Köksal Bayraktar, Prof.Dr. Adnan Tezel, Prof.Dr. Feridun Yenisey, Doç.Dr. Cevdet Yavuz, Doç.Dr. Selçuk Öztekin, Doç.Dr. Ali Rıza Okur, tarafından yazılmıştır.

Kitabı yayına Günay Bilge, Leyla Danış, Nur İnan, Zerrin Tezel hazırlamıştır.

Sayın Avukat Ahmet Pekin, çalışmanın başlatılması ve yapılması sırasında önemli katkılarda bulunmuştur. Bu katkılar dolayısıyla kendisine teşekkürü bir borç biliyoruz.

Kitabın her türlü telif hakkı TÜSİAD'a aittir.

TÜSİAD

İÇİNDEKİLER

	GİRİŞ	IX-X
BÖLÜM I	DEVLET VE KİŞİ İLİŞKİLERİ	3- 34
BÖLÜM II	SUÇ VE CEZA	37- 69
BÖLÜM III	CEZA KOĞUŞTURMASI VE YARGILAMASI	73- 87
BÖLÜM IV	ÖZEL HUKUK HAYATIMIZ VE SORUNLARI	91-131
BÖLÜM V	BORÇ İLİŞKİLERİ VE SORUNLARI	135-185
BÖLÜM VI	İŞ HAYATI VE SOSYAL GÜVENLİK	189-234
BÖLÜM VII	TİCARİ İLİŞKİLER VE ŞİRKETLER	237-280
BÖLÜM VIII	VERGİ VE MALİ SORUNLAR	283-316
BÖLÜM IX	İCRA VE İFLAS KONULARI	319-356

KİTABIN YAZARLARININ ÖZGEÇMİŞLERİ

FAHİMAN TEKİL

1929'da İstanbul'da doğdu. 1952'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İsviçre'ye giderek Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora yaptı. Bu Fakülteden Hukuk Doktoru olduktan sonra yurda döndüğü 1960'lı yıllarda Üniversite dışında olmasına rağmen akademik çalışmalarındaki hızı azalmadı. Önceleri deniz hukuku ve daha sonra ticaret hukukunun diğer branşlarında çok sayıda kitap yazdı. Borçlar Hukuku ve İş Hukuku üzerindekiiler dahil halen yayınlanmış biri yabancı dilden 20 kitabı vardır.

1969'da Ticaret Hukuku dalında açılan bir sınava dışarıdan girerek doçent oldu. 1971-1978 arasında sözleşmeli statüde dersler verdi. 1978'de kadrolu öğretim üyeliğine geçerek 1979'da Profesör, 1982-1985 arasında üstüste Dekan, sonraki yıllarda Özel Hukuk Bölüm Başkanlığı, Üniversite Senatosunda Hukuk Fakültesi Öğretim Üyeliği gibi görevlerde bulundu.

Halen öğretim üyesi olduğu Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki Ticaret Hukuku lisans ve yüksek lisans dersleri dışında Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü'nde Deniz Ticareti Hukuku ve Deniz Sigorta Hukuku ihtisas kurslarını yönetmektedir.

YILDIZHAN YAYLA

1937 yılında doğdu. Ortaöğrenimi Galatasaray Lisesi'nde yaptı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1968'de doktor unvanını aldı. 1974'te aynı üniversitede İdare Hukuku doçenti oldu. 1982'de İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde İdare Hukuku profesörlüğüne yükseltildi. 1984'te Marmara Üniversitesi

Hukuk Fakültesi İdare Hukuku profesörlüğü kadrosuna atandı. Dekan yardımcılığı ve rektör yardımcılığı yaptı. Anayasa ve İdare Hukuku alanlarında kitapları ve makaleleri bulunmaktadır.

KÖKSAL BAYRAKTAR

1941 yılında Bandırma'da doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. 1965 yılında İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdi. 1966 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinde ceza hukuku asistanı oldu ve "Hekimin tedavi nedeniyle ceza sorumluluğu" konulu tezi ile doktor ünvanına ulaştı. "Suç işlemeğe tahrik cürmü" başlıklı çalışması ile aynı Fakültede 1976 yılında doçent oldu. 1970'te Strasbourg, 1980'de de Paris Hukuk Fakültelerinde bilimsel çalışmalarını sürdürdü. 1982 yılında "Siyasal Suç" konulu eseri ile Profesörlüğe yükseldi. Ceza Hukuku alanında çeşitli çalışmaları, makaleleri bulunmaktadır.

ADNAN TEZEL

1941'de İstanbul'da doğdu. Orta öğrenimini Robert Kolej'de, Yüksek Öğretimini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. 1970 yılında İstanbul İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Maliye Kürsüsü asistanı oldu. 1975 yılında doktorasını verdi ve 1978'de doçent, 1988 yılında da Profesör oldu. Halen Marmara Üniversitesi Mali Hukuk Anabilim Dalı Başkanı, aynı üniversite de Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü ve Rektör yardımcısıdır. Türkiye'de ve yurt dışında mali hukuk alanında çeşitli yayınları vardır.

FERİDUN YENİSEY

1944 yılında Muğla'da doğdu. Ortaöğrenimini Avusturya Erkek Lisesi'nde ve yüksek öğrenimini İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. 1971 yılında aynı Fakültede Ceza Usul Hukuku asistanı oldu. 1978 tarihinde "Cezada İstinaf ve tekrar kabulü sorunu" konulu tezi ile doktor ünvanını kazandı. 1983 tarihinde doçent, 1989'da da

Profesör oldu. Milletlerarası ceza hukuku alanında araştırmalar yapmak üzere 1979 ve 1983 yıllarında Viyana ve Freiburg Hukuk Fakültelerinde bulundu. "Uygulanan ve olması gereken Ceza Muhakamesi Hukuku - Hazırlık soruşturması ve Polis; Duruşma ve KanunYolları - Milletlerarası Ceza Hukuku - Ceza yargılarının milletlerarası değeri, Karşılaştırmalı ve Uygulamalı Ceza Kanunları" başlıklı kitapları ve bilimsel makaleleri bulunmaktadır.

CEVDET YAVUZ

1955 yılı Adapazarı doğumlu olup, 1976 yılı Haziran döneminde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir; aynı yıl aynı fakültede medeni hukuk asistanı olarak göreve başlamış, 1 Mart 1982'de savunduğu "Türk, İsviçre ve Fransız Medeni Hukuklarında Dolaylı Temsil" konulu teziyle hukuk doktoru ve "Satıcının Satılanın (Malın) Ayıplarından Sorumluluğu" isimli çalışması ve diğer mesleki araştırma ve makaleleriyle başvurduğu doçentlik sınavını 4 Kasım 1987'de başararak medeni hukuk doçenti ünvanını almıştır. Yazarın, "Türk Borçlar Hukuku-Özel Hükümler" isimli iki ciltlik kitabıyla "Türk Medeni Hukuku - Özel Hükümler" isimli iki ciltlik mevzuat derlemesi ve çeşitli yayınlanmış makale ve araştırmaları bulunmaktadır. Yazar, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde medeni hukuk anabilim dalı doçenti olarak öğretim üyeliği görevini sürdürmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.

SELÇUK ÖZTEK

1951 yılında doğdu. Sen Jozef Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Lausanne Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. 1982 yılında Lausanne Üniversitesi'nde Hukuk Doktoru ünvanını elde eden Selçuk Öztek halen Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyesi ve Dekan yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

ALİ RIZA OKUR

1942'de Kayseri'de doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. 1961'de girdiği İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni 1966'da bitirip avukatlığa başladı. 1970 yılında avukatlığı bırakıp akademik kariyere geçti. 1981 yılında "İşyeri Sendika Temsilciliği ve Güvencesi" tezi ile doktor ünvanını aldı. 1986 yılında ise "Sendikal Faaliyetin Gelişimi ve Türleri" çalışması ile doçent oldu. Halen Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmakta, iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku derslerini vermektedir. Ekim 1988'den beri aynı Fakültenin dekan yardımcılığı görevini de yürütmektedir. Çoğu İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik alanında olmak üzere yayınlanmış 40'a yakın kitap ve makelesi vardır.

GİRİŞ

"Hak ve Özgürlükler" geçen yüzyılda, soyut ve kişinin güncel yaşayışından uzak bir açıdan ele alınmıştı. Buna göre, kişi "eşitlik, mülkiyet" gibi haklarla donanmıştı ve bu haklar siyasal iktidarlar tarafından da tanınmıştı ama bunların uygulanabilirliği üzerinde düzenlemeler pek yapılmamıştı. İlk defa "sosyal haklar" ile hak kavramı soyut olmaktan çıkarılmış, somutlaştırılmağa çalışılmıştı; buna göre sadece hak ya da özgürlüğün belirlenmesi yeterli sayılmamış, bunun gerçekleştirilme olanakları da öngörülmeğe başlanmıştı.

Bu çalışma ile hak ve özgürlüklerin güncel yaşantımızda nasıl oluştuğu ve nasıl kullanıldığı sorusu ortaya konulmaktadır. Bugün artık hak ve özgürlüklerin soyut ya da somut olması tartışması da geride kalmıştır. Bugünün insanı için önemli olan sadece hak ve özgürlüklere sahip olmak değil, onlarla beraber yaşayabilmektir. Okumak için okula başvuran, iş arayan, çalışmak isteyen kişi kendisi ile beraber yüzlerce hak ve özgürlük "halesini"de beraberinde bulundurmakta ve bunları gerçekleştirmek istemektedir.

TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Cem Boyner'in düşüncesi ile hazırlanan bu yayında, Hukuk sistemimiz genel çizgilerle ortaya konulmuş ve bu sistem içerisinde hak ve özgürlüklerin neler oldukları belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma ile, toplum hayatının çeşitli zorlukları içinde yaşayan insan, Hukuk'un genel ilkeleri ve kuralları ile haklarını saptayabilecek, "Hukuk içerisinde hak arama ve elde etme yollarını" öğrenebilecektir.

Bu yayın, sözkonusu özelliği itibariyle bir "hukuku tanııtma" yayınıdır ve amacı Hukukumuzu, başlıca düzenlemeleri ile birlikte Türk Hukuk sistemini Türk vatandaşına sunmaktır. Böyle hukukumuzun ana çizgileri toplumun güncel yaşayışına sunulmaktadır.

Böyle bir belirleyici çalışma Türk Hukukunda ilk defa yapılmaktadır. Bu nedenle, çalışma içerisinde pek çok eksik yönler bulanabilecektir. İleride, aynı nitelikte daha yoğun çalışmaların yapılması ve Hukuk sistemimizin toplumsal kesimlerde tartışılabilmesi ile "hak ve özgürlüklere gerçekten sahip olunabilme" amacına ulaşılabilir.

I. BÖLÜM

DEVLET VE KİŞİ İLİŞKİLERİ

PROF.DR. YILDIZHAN YAYLA

• Devlet Nedir?

İnsanlar doğaları, zekaları, akılları gereği birarada yaşamak zorundalar. Ama, toplu halde yaşamak kolay değil. Herkesin bir "benliği" var, menfaatleri, istekleri var. Çatışmalar çıkıyor. İnsanlar, düşünen varlıklar olarak, bu çatışmaları ortadan kaldırmaya çalışıyor. Bir yasakçı arıyorlar. İçlerinden bazıları veya biri çıkıyor ve "şu iş böyle olacaktır", diyor. Yani kurallar koyuyor, uyguluyor; yasaklar getiriyor. Kısacası topluluğa bir düzen getirmeğe çalışıyor. Böyle kurallar koyan bir kudret, bir güç varsa, o toplumda bir iktidar da var demektir. Ama, iktidara kimin sahip olacağı ya da kimin iktidar olacağı önceden belli değilse, iktidar olmak için çatışmalar hiç bitmez. Çünkü, insanlar, bencillikten ve menfaatlerini gözetmekten kurtulamazlar. Hırslıdırlar.

Onun için, kimin, hangi hallerde, ne zaman iktidar olacağının, toplumdaki inanış ve kurallarla da desteklenerek belirginlik kazanması istenmiş; iktidar bir müessese haline getirilmiştir.

Müesseseleşen iktidara "Devlet" denir.

• Devletin Düzeni Nasıl Kurulur?

İktidar "Devlet" haline, toplumdaki meşruiyet inanış ve anlayışı yanında, kalıcı ve tereddütleri giderici olan bir takım kurallarla gelmektedir. Bu kurallar sayesinde, iktidara geliş; iktidarda kalış iktidara geçenlerdeki değişimler önceden bilinebilecek şekilde belli olur. Söz konusu kurallar Devletin düzenini oluşturur.

Devletin düzeni önceleri iktidarın sahibinin iradesiyle oluşurken, zamanla, halkın veya temsilcilerinin iradesiyle kurulmaya başlanmıştır.

Devletin esas düzenini oluşturan kurallar bütününe Anayasa denir. Artık, müesseseleşmiş İktidar demek olan Devlet "Anayasa" adı verilen bu temel hukuk kurallarıyla bağlıdır.

• Anayasa Nedir?

Anayasa, siyasi iktidarı kullananların dahi uymak zorunda oldukları temel hukuk kurallarıdır. Anayasa, Devletin esas teşkilatını: kanunları koyan ve bunları uygulayan organlar ile toplum içindeki uyumsuzlukları çözmek amacıyla kurulmuş mahkemeleri yani yargıyı düzenler. Ama bu yetmez. Çünkü, İktidar karşısında kişilerin ezilmemesi, onların hak ve hürriyetlerinin korunması için de kurallara ihtiyaç vardır. Bu kurallar sayesinde, İktidarı kullanma amacıyla siyasi partilerin mücadele etmeleri; muhalefetin yaşayabilmesi mümkün olur. Anayasanın koyduğu kurallara aykırı kanunlar çıkarılamaz. Buna **Anayasanın üstünlüğü** denilir. Zaten böyle bir üstünlük yoksa; Siyasi iktidarı kullananlar diledikleri gibi kanunlar çıkarabiliyorlarsa, O Devletin anayasal bir düzeni de yok demektir.

Anayasalar değişir mi? Devletin işleyişini ve kişi hak ve hürriyetlerinin güvence altına alınmasını sağlayan anayasa kuralları, zamana ve şartlara göre değiştirilebilir. Aksi halde, kanunları koymak durumunda olan organlar yeni şartlara uyamayabilirler. Ancak, anayasalar temel kuralları koyduklarından sık sık ve kolayca değiştirilmeleri de toplumda güvensizlik ve kararsızlık yaratır. Onun için, genellikle anayasa değişikliğini gerçekleştirme imkanı çok geniş tutulmaz. Sözgelimi, herhangi bir meclis çoğunluğu bu değişikliği - çoğu zaman- yapamaz. Hatta, bazı hallerde sözkonusu değişiklik için dahi halkoyuna başvurulur. Fakat, burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır: halkoylaması, kişi hak ve hürriyetleri konusunda daraltmalar yapabilecekse, çoğunluğun, azınlığı; iktidara yakın eğilimlerin, muhalefeti destekleyen düşünce sahiplerini sınırlaması ihtimali vardır. Oysa demokratik bir toplumda, Anayasa, azınlıkta kalanların da haklarını güvence altına almak zorundadır.

• Anayasanın Üstünlüğü Nasıl Sağlanır?

Bir Devletin kendi içindeki hukuk hayatında, en üstün kuralları yani temeli Anayasa belirlediğine göre, diğer kuralların ve uygulamaların Anayasaya aykırı olmaması gerekir. Aksi halde, bir Anayasanın varlığından sözedilemez. Zaten, bir toplumdaki kurallar arasında derecelenme olmazsa, orada kurallar anarşisi meydana gelir; her olayda

başka uygulama yapılır. Onun için, kanunlar Anayasaya aykırı olamazlar.

Anayasanın üstünlüğü, kanunların ve kanun kuvvetindeki kuralların Anayasaya uygun olup olmadığını tarafsız bir şekilde denetleyen ve müeyyidelendiren yani aykırılık tesbit edilmişse buna sebep olan kuralı ortadan kaldıran (iptal eden) bir merci varsa, tam anlamıyla sağlanmış olur.

Ne var ki, böyle bir müeyyidelendirmeyi kabul etmek siyasi iktidarlar için, başlangıçta kolay olmamıştır. Zira, seçilmiş kişilerden oluşan ve Millet'in iradesini kullandığı varsayılan Meclisin çıkardığı kanunları yargıçlardan oluşan bir Mahkemenin iptal edebilmesi, kanun koyma, "yasama" işine müdahale gibi görülmüş; Mahkemelerin siyasete karıştığı; kanun koyucu gibi kararlar verdikleri ileri sürülmüştür. Hatta bu yüzden, 1982 Anayasasında: "Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez" kuralına yer vermiştir. Ama, kesin olan şudur: Türkiye'de, kanunların Anayasaya aykırı olup olmadığına karar verecek yer Anayasa Mahkemesidir. Tartışma ve tereddütler de giderek azalmaktadır.

Anayasa Mahkemesine nasıl başvurulur? Anayasa, doğrudan doğruya Anayasa Mahkemesine başvurabilecek olanları sınırlamıştır: Cumhurbaşkanı; İktidar ve Ana muhalefet partisi Meclis grupları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler. Ancak, kişiler için asıl önemli olan, kendilerine uygulanan bir kanun veya kanun hükmünde kararname hükmünün iptalini isteyebilip isteyemeyecekleridir. Bu mümkündür, fakat dolaylı olarak. Önce, yetkili ve görevli bir mahkemede, mesela bir idare mahkemesinde veya bir asliye mahkemesinde, karşılaşılan uygulama sebebiyle dava açılır. Yahut, zaten açılmış bir dava vardır. bu davada uygulanacak olan kanun veya kanun hükmünde kararnamenin Anayasa'ya aykırılığı taraflardan biri tarafından ileri sürülür. Eğer mahkeme, sözkonusu aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa Anayasa Mahkemesine başvurur. Aynı başvuru, taraflardan bir istemese

bile mahkeme tarafından kendiliğinden yani re'sen de yapılabilir. Bu başvuru tarihinden itibaren beş ay içinde Anayasa kararı gelirse, iptal edilen hüküm ortadan kalkmış olacağı için, mahkeme artık o hükme dayanarak karar veremez. bu suretle de, Anayasaya aykırı bir kural etkisiz kalmış olur. Anayasanın üstünlüğü böylece sağlanır.

• **Hukuk Devleti Ne Demektir?**

Bir Devlet, yasama ve yürütme faaliyetlerinde, yani kanun koyma ve uygulama işlerinde Anayasanın üstünlüğü esasına göre hareket etmek zorundaysa; hukukun bekçiliğini bağımsız ve bu sayede tarafsız olan mahkemeler yapabiliyorlarsa, O Devlet hukuk kurallarıyla bağlı demektir. Bütün faaliyetlerinde önceden konmuş hukuk kurallarına uygun hareket eden ve bu faaliyetleri yargı denetimine tabi olan Devlet "Hukuk Devleti"dir. Olağanüstü hal ve şartlarda ise, önceden konmuş kurallar çerçevesinde hareket edilir. Ama tabii, bu gibi hallerde Devletin ve Milletin kendini koruması söz konusu olabileceğinden, kişi hak ve hürriyetlerine getirilen sınırlamalar artar. Mahkemelerin denetimi de azalır. Esasen, hukuk devletinde, yargıçların takdirlerini kullanırken de önemle dikkat edecekleri tarihi ve vicdani sorumlulukları vardır.

Mahkemeler neden bağımsızdır? Hukuk Devletinin vazgeçilmez unsurlarından biri bağımsız mahkemedir. Çünkü, Devletin yani siyasi iktidarın dahi kurallara bağlı olduğu bir hukuk ortamında, sırasında Devleti, idareyi, yöneticileri yani kamu gücünü kullananları dahi Millet adına yargılayacak olan mahkemelerin ve hakimlerin bu güçten çekinmemeleri, bu gücün baskısı altında olmamaları gerekir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bu konuda o kadar titizdir ki, görülmekte olan bir dava hakkında yargı yetkisinin kullanılmasıyla ilgili olarak TBMM de soru sorulmasını, görüşme yapılmasını hatta herhangi bir beyanda bulunulmasını dahi yasaklamıştır. Ancak, şunu da unutmamak gerekir: mahkemelerin bağımsızlığının amacı, tarafsız, herkeste saygı uyandıracak kararlar verilebilmesini sağlamaktadır. O bakımdan, Hukuk devletinin bağımsız yargıcı, bu bağımsızlığın, keyfince karar verebileceği anlamına gelmediğinin; çoğulcu demokrasinin günlük siyasi çalkantılarının etkisinde kalmadan; kişisel eğilim ve tercihleri ne olursa olsun, hukuk kuralları uyarınca hüküm verebilmesini sağlamak

üzere kendisine tanındığının bilinci içinde olmalıdır. Hakimlik çok zor iştir ve görüldüğü gibi, kendi düşünce ve duygularına karşı bile tarafsız olmayı gerektirir.

• Hak Arama Hürriyeti Nedir?

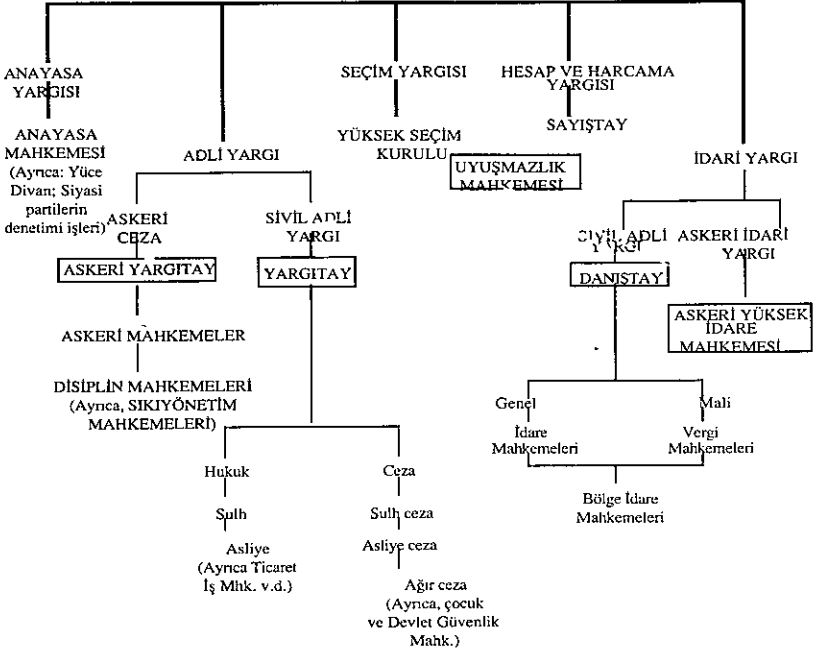
Kişiler, bir hukuk devletinde yaşıyorlarsa, haklarını da arayabilmelidirler. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası der ki: herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir. Eğer bir kimse, yaşı veya akli durumu yüzünden zorunlu olarak başkası tarafından temsil edilmiyorsa, kendi davasını kendisi açabilir. Dilerse, imkanları varsa bir avukat tarafından da temsil edilebilir. Hatta maddi durumu iyi olmayan için barolar adli yardımda da bulunabilirler.

Anayasa, "herkes..." dediği için, Türk vatandaşı olmayanlar dahi hak arama hürriyetinden yararlanabilirler.

Hiçbir mahkeme de, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz. Kanunlar, her davaya bakacak mahkemeyi de öngörmüştür.

Sahipsiz kalan dava olmaz.

TÜRK YARGI TEŞKİLATI

• Şikayet ve Dilekçe Hakkı Nedir?

Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetlerin yetkili makamlara ve TBMM'ne yazı ile bildirerek hakkına sahiptirler. Bu, Anayasadan doğan bir haktır. TBMM ve idare de bu başvuruya yazılı olarak cevap vermek zorundadır. Yalnız, şikayet veya ihbar niteliğindeki başvurular başvuranın ismini, imzasını, adresini taşımazsa ne olacaktır? Cevap açık: O şikayet dilekçesi işleme konmayacaktır. Bu, konuyu düzenleyen kanunun emridir.

• Devlet Kişilerin Karşısına Nasıl Çıkar?

Anayasının öngördüğü siyasi sistem; Devlet organları; bu organların işleyişi gibi konular; hatta, kişilerin sahip bulunduğu temel hak ve hürriyetler ile bunları güvence altına alan ilkeler, doğrudan doğruya kişileri -çoğu zaman- ilgilendirmez. Kişi, her gün karşı karşıya kaldığı sorunlarla dertlenir.

Bu yüzden, Devletin içinde yer alan ve kişilerin karşısına değişik görüntü, yetki ve güçlerle her gün çıkan "İdare" hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

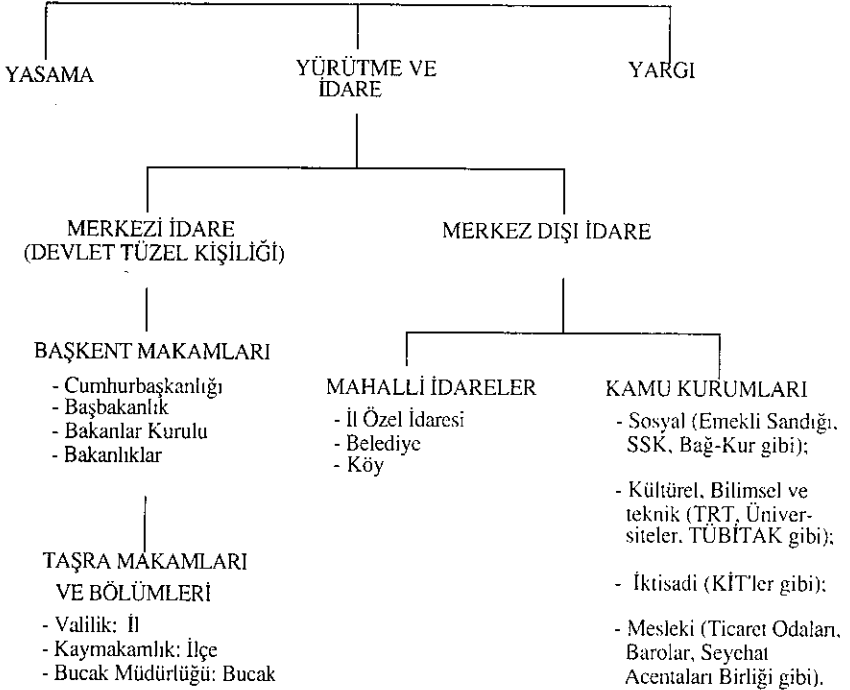
• İdare Nedir?

Devlet kurallar koyar. Bunların bir kısmı yasaklarla ilgilidir. Mesela, bu yoldan gidemezsin; beş kattan fazla inşaat yapamazsın; dilediğin gibi araç süremezsın, der. Aksi halde müeyyideler öngörür. Kuralların bir kısmı da, halkın yararlanacağı faaliyetlere imkan verir; eğitim, sağlık hizmetleri gibi.

Kanunları, idare uygular. Bunun için emirler verir, yönetmelikler yapar; alınan kararları yerine getirir: yol yapar, bina yıkar, tedavi eder v.s. Bütün bu işlem ve eylemlerde, herhangi bir kişinin kullanamayacağı bir güç kullanır. Buna **kamu gücü** adı verilir. İdare, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşan Yürütme Organından başlayarak, bütün ülkeye, hatta yurt dışındaki temsilcilikler aracılığıyla Dünya'ya yayılan bir büyük teşkilattır. Sürekli hareket halindedir. İhtiyaca göre, gece-gündüz, yaz-kış durmaksızın çalışır.

Türkiye Cumhuriyeti idaresi şöyle bir şema ile gösterilebilir.

T.C. DEVLETİ

Bu şemada gösterilen merkezi idare, merkez dışı idare içinde görülen ve her biri ayrı hukuki kişiliğe sahip bulunan idare ve kurumları değişik ölçülerde denetler.

• İdareciler Kimlerdir?

İdare kararlar alıp, bunları kendi personel ve araçlarıyla uygulayabilir. Demek ki, kamu gücünü kullanıyor. Ama kararları alanlar gene de etten kemikten insanlar. Onların da duyguları, eğilimleri, özlemleri ve menfaatleri var. O halde nasıl oluyor da, bazı insanlar, idare adına sözkonusu gücü kullanabiliyorlar? Bir vali, bir öğretmen, bir emniyet

müdürü de herhangi bir insan değil mi? Nasıl oluyor da, bu insanlar emirler veriyor, sınavlar yapıp sonuçlandırıyor ve karşısındakileri bunlara uymak zorunda bırakabiliyorlar.

Aslında, İdare teşkilatında çalışan milyonlarca insan bu gücü kullanamıyor tabii. Ancak sınırlı sayıda kamu görevlisi bu güce sahip kılınmış. Bu tür görevlilere **idareciler** diyebiliriz.

Kimi idareciler seçimle göreve geliyorlar; üstün yetkilerini kanunlardan almakla beraber, yetkili makama geçişleri seçime dayanıyor. Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar; belediye başkanları, köy muhtarları gibi. Ayrıca, bazı kuruluşlar da, kendilerini oluşturan insanların seçtiği yöneticiler tarafından idare ediliyorlar: Ticaret Odası, Baro Başkanları gibi.

Bir kısım idareciler de, seçilmişlerce atanıyorlar: Valiler, elçiler, genel müdürler, rektörler gibi. Daha alt düzeydeki kimi yöneticileri üst amirlerin atadıkları da olabiliyor.

Bir de, bazı görevlerin gerektirdiği özellikler dolayısıyla idare içinde sözleşmeye dayalı olarak yönetime katılan kişiler var.

Bunların dışında kalan personel, çalıştıkları idareyi temsil edecek kararlar alamazlar. Onlar, kararları alan idarecilerin istediklerini yerine getirirler.

• İdarenin Gücü Nereden Gelir?

Kamu gücü adı verilen bu üstünlüğün idareye tanınmasına sebep, her şeyden önce, İdarenin kamu düzenini korumak zorunda olmasıdır. **Nedir kamu düzeni?** kamu düzeni demek, bir toplumda güvenliğin var olması yani o toplumdaki kişilerin canlarının ve mallarının tehlikeden uzak bulunması; salgın hastalık ihtimalinin olmaması; insanları rahatsız veya huzursuz eden gürültü, kirlilik, şıklık gibi hallerin bulunmaması demektir. Kısaca, kamu düzeni, güvenlik, sağlık ve esenlik varsa, vardır.

İşte idare, en başta bu düzeni sağlamak için çalışır. Ondan dolayı güçlü olmak zorundadır. Zira, ne olursa olsun, bir toplumda kamu düzenini tehdit eden olaylar meydana gelebilmektedir. Ama, kamu düzeninin korunmasının amacı nedir? Şüphesiz insanların mutluluğunu ve refahını arttırmak! Demokratik bir toplumda temel tercih, hürriyetler içinde yaşamaktır. O halde, İdarenin kurup koruyacağı kamu düzeni özgür ortamı ortadan kaldırarak değil, O ortamı mümkün kılarak sağlanmalıdır.

İdare, kamu düzenini korurken, tek taraflı yani karşısındaki kişilerin rızası olmasa da etkili olabilen kararlar alır. Bu kararlar hukuka uygun farzedilir. Bu, şu demektir: İdarenin kararına önce uymak gerekir; karşı gelmek, direnmek olmaz. Ama sonra şikayet etmek; itiraz etmek veya dava açmak suretiyle bu kararı değiştirmek, bozdurmak veya iptal ettirmek mümkündür. Türkiye'de Anayasanın öngördüğü bazı sınırlı işlemler dışında, kişileri olumsuz şekilde etkileyen her idari işlem dava konusu edilebilir. En yüksek idari makamlar dahi davalı olabilir. Bütün bu yolların açık tutulduğu bir hukuk düzeninde, kişilerin yasal olmayan yollara ve direnişlere başvurması şüphesiz kabul edilemez. Bir Hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetinde, idare- idare edilenler ilişkisi bu şekilde düzenlenmiştir. Kamu düzenini korumakla görevli idarenin bir başka gücü de, aldığı kararları, gerektiğinde kendi maddi imkanlarını da kullanarak bizzat yerine getirebilmesidir. Mesela, yasağa rağmen araç parkeden kişinin aracı, trafik zabıtasının gerekli görmesi halinde oradan başka bir yere çekilebilir. Tıpkı ruhsatsız inşaat yapanın evinin belediye araçlarıyla yıktırılması gibi.

• **Kamu Gücünü Kullanmanın Sınırları Yok mudur?**

Kamu gücünü kullananların yaptıkları işlemler ve eylemler hukuka uygunluk bakımından bağımsız mahkemelerce denetlenir. Tabii, bu işlem ve eylemlerden zarar görenlerin başvuruları üzerine. Mahkemeler, İdareciler tarafından, idare adına alınan kararların kanunlara uygun olup olmadıklarını inceden inceye araştırır. Demek ki, "kamu gücünü kullanmanın sınırları var"dır.

- **İdarenin İşlemleri Sebepsiz Olabilir mi?**

Pek istisnai haller dışında, idare bir kararı alırken bunun bir sebebi olması aranır. Yani İdareciler, "ben böyle takdir ettim" diyemezler. Yaptıkları için bir dayanağı olmalıdır.

- **Herkes Bu Gücü Kullanabilir mi?**

İdarenin bütün memurları veya çalışanları İdareyi temsil edemezler. İdareyi temsil edecek mevkilerdeki kişiler ve kurullar da her türlü kararı alamazlar. Kanunlar, kendilerine yani işgal ettikleri makama hangi işleri yapabilecekleri konusunda yetki vermiştir. Bu konuların da dışına çıkamazlar. Mesela Vali, en geniş il yetkilisi olmasına rağmen Belediye başkanının alabileceği bir kararı alamaz. Hatta emrindeki Kaymakamın bile yerine geçip işlem yapamaz. Ona emir verir, "şöyle yap", diyebilir fakat kanun yetkiyi kaymakama vermişse işlemi yapacak olan da kaymakamdır.

Kamu gücü çok etkilidir ama bu gücü önüne gelen kullanamadığı gibi, kullanabilenler de her konuda yetkili değildirler.

- **İdari Kararlar Alınırken Uyulması Gereken Kurallar Nelerdir?**

İdari işlemler, istisnalar dışında yazılı olmalıdır. Yazılılık kuralı çokönemlidir Kırtasiyeciliği artırdığı için zaman zaman şikayet edilir bundan ama kamu gücünün kullanılmasında ciddiyeti, isbat edilebilirliği sağlar. Hatta, dava hakkının kullanımını kolaylaştıran çarelerden biridir bu yazılılık esası. Zira, bu esas sayesinde, kişiler dava süresini geçirmek gibi bir tehlikeden uzak kalırlar. Yazılılık, işlemi gerçekten yetkili makam yapmış mı, onu da hemen gösterir.

Usul ve şekil kuralları, kurul halinde alınan kararlarda yeterli çoğunluğun bulunup bulunmadığını, görüşme usullerine uyulup uyulmadığını; tarafsız davranılıp davranılmadığını da ortaya koyar.

• Kamu Gücü Hangi Amaçla Kullanılır?

İdareye kamu gücünü kullanma yetkisi ve imkanı niçin tanınmıştır? Kamu yararına hareket ettiği için. Demek ki, bir idari kararın kamu yararından sapması sözkonusu olursa o karar sakat olacaktır. **Nedir kamu yararı?** Bir kere, çoğunluğun yararadır. Mesela, herkesin gelip geçeceği bir yolun açılabilmesi için bazı kişilerin arsaları ve üzerindeki binalar kamulaştırılabilir. Muhtemeldir ki, o kişiler bundan hoşlanmayacaklardır. Ama kumunun yararı için, karşılıklarını alacaklar ve rızaları olmasa da buna katlanacaklardır. Ancak, şöyle bir örnekle karşılaşsak değerlendirmemiz aynı olabilecektir midir? Bir belediye seçimi yapılmış, eski başkan seçimi kaybetmiş; yeni başkanın ilk işi, bir imar planı değişikliğini sağlayarak eski başkanın evini kamulaştırmak olmuş. Acaba, bu kadar acele hareket edilmesi; evi kamulaştırılanın siyasi hasım olması karşısında, kamulaştırma işleminin kamu yararına yapıldığını kabul etmek kolay mıdır? Böyle bir durumda, İdareye tanınmış olan üstün yetki asıl amacından saptırılmakta ve kamu yararı yerine, kişisel yararları tatmine dönüşmektedir. İşlem sakattır.

Kamu yararı bazen çoğunluğun değil belli bir kişinin veya belli kişilerin yanında da olabilir. Eğer, sözkonusu olan kişisel yararın değeri çağımızın anlayışına göre yüksek ise! Mesela, en önemli ve heyecanlı bir maç nakli sırasında bile, milyonlarca insanın seyrettiği ekrandan veya izlediği radyodan, bir hasta için kan anonsu yapılabilir. böyle bir istek, çoğunluğun yararı ileri sürülerek reddedilemez. Tıpkı, trafiği kesip bir ambulansa geçiş üstünlüğü tanımak gibi.

Demek ki, kamu gücünü kullanmak durumunda olanlar, bunu, kayırma, ödüllendirme, intikam alma gibi kişisel amaçlarla veya siyasi endişelerle yapamazlar.

• İdare Verdiği Kararları Geri Alabilir mi?

Sakat olduğunu, yanlış olduğuna anlarsa evet! Çünkü, toplum güvensizlik ve kararsızlık içinde yaşayamaz. Ancak İdare bu sakat ve yanlış işlemi kısa süre içinde geri almalıdır. Nedir bu süre? O işleme karşı açılacak davanın süresidir. Kural olarak 60 gün .Fakat idarenin

yanlış işlemine, bu işleminden yararlanan kişinin kasıtlı davranış ve hilesi yol açmışsa, bu yanlış işlem 60 günden fazla zaman geçmiş olsa da yine geri alınabilir. Yukarıdaki örneklerde görülen öğrencinin veya memurun, sınav kağıtlarında, resmi belgelerde tahrifat yapması ya da yaptırması gibi.

• **Bizi Rahatsız Eden, Hak ve Menfaatlerimizi İhlal Eden İdari İşlem ve Eylemler Neler Olabilir?**

Bu soruyu cevaplamadan önce şu soruyu cevaplandırmak gerekir: "Biz" kimiz? Yani "biz" derken kimleri kast ediyoruz. Hemen belirtelim ki, "biz kavramına herkes girebilir. Çünkü, herkes idare ile karşı karşıyadır. Cumhurbaşkanı bile. Birer insan olarak, hukuk kişisi olarak hepimiz idari bir işlem veya eylem yüzünden hak veya menfaat kaybına uğrayabiliriz. Hatta, yurdumuzdan gelip geçen bir turist dahi böyle bir uygulamayla karşılaşabilir. Kural olarak turistin de yani bir yabancınnın da hakkını araması mümkündür. Demek ki, "biz" kavramına yabancılar da girmektedir.

Neler olabilir bu idari işlem veya eylemler? Başta Devlet daireleri olmak üzere binlerce idari kuruluş vardır. Bunlar hergün onbinlerce işlem yaparlar. Hem de, akla gelebilecek her konuda. Onun için, yukarıdaki soruyu bir sınıflandırma yaparak ve sık rastlanan örneklerle dikkati çekerek cevaplandırmak doğru olur.

Kişiler, pek çok konuda çalışabilmek ya da faaliyet gösterebilmek için İdareden izin, ruhsat ve benzeri belgeler almak zorundadırlar. Mesela, inşaat için yapı izni; iş yeri açmak için iş yeri belgesi yani izni; yurt dışına çıkabilmek için pasaport; silah taşımak veya bulundurmak için ruhsat böyledir. Bu izinleri almak üzere başvurulduğu zaman idare red kararı verirse ne olacaktır? Önce şunu hatırlatmak gerekir: Kanunlar bazı faaliyet veya durumları idarenin iznine bağlamışsa, bunun amacı kamu düzenini korumaktır. Eğer, başvuruda bulunanlar, kanunun ve diğer kuralların aradığı şartları yerine getirmişlerse, idare izni verip vermemekte artık serbest değildir. İzni verecektir, vermelidir. Sözgelimi, bir iş yeri açmak için ne lazımsa yerine getiren ve bundan sonra izni isteyen kişinin bu isteği reddedilemez. Ama, reddedilirse ne

olur? Acaba, ilgili kişi iş yerini açıp çalışmaya başlayabilir mi? Hayır! Böyle olsa idi, herkes kendini haklı görme eğiliminde olduğundan toplumda kargaşa meydana gelir; bu sefer de kimse idareden izin almayı bekleyemezdi. Yapılacak iş, eğer şartları yerine getirdiğine inanıyorsa, İlginin itiraz ve dava yollarına başvurmasından ibarettir. Bu durumu, hukuk devletinin zayıflığı olarak görmek doğru değildir. Zira, hukuk devleti de bir "Devlet"tir ve düzeni kurup koruması kendi varlığının da sebebidir.

Bir kamu hizmetine girme amacıyla idareye başvurulduğunda da red cevabı alınabilir. İşe alınacak kişiler sınırlı olduğundan, İdarenin bir seçme yapması yani bir takdir yetkisi kullanması zorunludur. Ancak, genellikle yapıldığı gibi, bir sınav uygulanmış ve sınav heyeti tarafından belli bir kişi diğerlerinden daha başarılı bulunmuş ya da tek bir kişi başvurmuş O da başarısını kanıtlamış ise, idarenin atama işlemini yapmak bakımından artık takdir payı kalmaz. Meğer ki, başka bir kanuni engel buluna!

Buraya kadar örneklerini verdiğimiz işlemler, idarenin bir işi yapmayı, bir izni vermeyi reddetmesi şeklindedir. Bir çok idari karar da vardır ki, bunlarla idare, bir iş yaparak, bir uygulamaya geçerek ilgililere zarar verir ya da onların bazı menfaatlerini zedeler. Bu tür işlemlerden belli başlılarını, bir takım alt sorular yöneltmek ve cevaplamak suretiyle açıklayalım.

Evimiz, dükkanımız, arsamız kamulaştırılmak isteniyor, ne yapabiliriz?Önce şunu bilmemiz ve kabul etmemiz gerekir: kamulaştırma, bir taşınmazın belli bir bedele dönüştürülerek mal sahibinin elinden alınmasıdır.

Karşılıksız kamulaştırma Anayasaya aykırıdır. Diğer bir deyişle, kamulaştırmada, malikin mülkiyetindeki taşınmaz (arsa, ev, apartman, han, dükkan v.s.) idareye geçer ama onun yerine para veya bazı hallerde benzeri bir taşınmaz mal verilir. Böylece, bozulan denge sağlanmaya çalışılır. Ne var ki, insanlar, yararlanmakta oldukları taşınmazdan genellikle vazgeçmek ve onu paraya çevirmek istemezler. O zaman da, kamulaştırma kararına itiraz sorunu ortaya çıkar.

Kamulaştırma, karmaşık bir işlemdir. Mal sahibine, orada oturanlara ve diğer ilgililerine bir yazı ile bildirilir. Bu yazının eklerinde, kamulaştırılacak malın planı veya ölçekli krokisi; kamulaştırma kararı; takdir edilen kıymeti ve bedelin bankaya yatırıldığına dair belge bulunur. Bu bildirim noter aracılığı ile yapılır. Ancak, köylerde, ihtiyar meclisinden en az üç üyenin önünde bu bildirim bir tutanakla yapılır. Kanun ayrıca ilan yapılmasını da emretmiştir.

Kendisine böyle bir bildirim yapılan kişiler bu bildirimden itibaren otuz gün için kamulaştırma işleminin iptalini mahkemesinden isteyebilirler. Kamulaştırma mesela, yetkili makam tarafından yapılmamışsa; bedel, usûlüne uygun olarak seçilmiş bilirkişilerce belirlenmişse; kamulaştırma, imar planına aykırı ise; idarenin elinde, kamulaştırılan yere ihtiyaç bırakmayacak başka taşınmazlar varsa... iptal edilebilir. Malik veya ortaklar ya da ortaklardan herhangi biri bu şekilde dava açabilir. Hatta, kanun zilyedi koruduğu için, o taşınmazda oturan veya iş gören kiracı da davacı olabilir. Malikler, ilgililer, otuz gün içinde iptal davası açmak yerine aynı süre içinde, kamulaştırma bedelinin artırılması davasını da açabilirler. Bu sefer idare mahkemesi değil adliye mahkemesi görevli olur. Hatta, ilgililer, önce iptal davası açarak kamulaştırmanın iptalini isteyebilir; bundan bir sonuç alamazlarsa, iptal davasının reddi kesinleşip kendilerine bildirildikten sonraki otuz gün içinde bedelin artırılması davasını açabilirler.

Kamulaştırılan malın boşaltılması icra yoluyla olur. Ancak, ekili arazinin boşaltılması sözkonusu ise bu iş hasat sonuna bırakılır. Buna zaman yoksa, ekin bedeli idarece tazmin edilir.

Kamulaştırılan malı eski maliki geri alamaz mı? Bu mümkündür. Şöyle: İdare, kamulaştırdığı malı olduğu gibi bırakır ve amaca uygun olarak kamu hizmetine tahsis etmezse, kamulaştırma bedelinin kesinleşmesinden itibaren beş yıl geçince, malik veya mirasçıları mallarını geri alabilirler. Bunun için, beş yıl dolduktan sonraki yıl içinde yani altıncı yıl bitmeden başvuru yapılmalı ve zamanında aldıkları bedel ile arada geçen zaman süresince işleyen kanuni faiz toplamı idareye ödenmelidir. Tabii, idare bu başvuruyu reddederse dava açmak gerekir. **Evimizin, dükkanımızın yıktırılmasına karar verilmiş, ne**

yapabiliriz?Yıkıtırm kararları bir kaç sebebe dayanabilir. Bunlardan ilki, binanın izinsiz yani ruhsatsız olmasıdır. İkincisi de, yapının projesine ve ruhsata aykırı yapılması veya aykırı kısımlarının bulunmasıdır. Bu ihtimallerde, öncelikle yapı mühürlenerek durdurulur ve yapı sahibine bildirim yapılır. Bu bildirimden itibaren en çok bir ay içinde yapı sahibi, yapısını ruhsata uygun hale getirmeli veya baştan beri ruhsatı yoksa bunu almalıdır. Böyle olursa, mühür, belediye (bina belediye sınırları içinde ise) veya Valilik (belediye sınırları dışında ise) tarafından kaldırılır. Aksi halde, ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapı belediye encümeni veya İl İdare Kurulu kararıyla yıktırılır. Yıkıtırma masrafını da mal sahibi öder.

Çok rastlanan bir yıkma sebebi de, kamunun güvenliği bakımından tehlikeli olan "yıkılacak derecedeki yapıların bulunmasıdır. Eğer, belediye veya valilik, kısmen veya tamamen yıkılacak derecede tehlikeli (eski deyimle, maili inhidam) bir yapı tesbit ederlerse, bu yapının sahibine tehlikenin kaldırılması için bildirimde bulunur. Yapı sahibi bulunamazsa, binanın içindekilere, onlar da yoksa, binaya bu bildirim asılır ve durum muhtarla birlikte bir tutanakla tesbit edilir. Uygulamada bu tür bildirimlerin kullanılması suretiyle, mal sahiplerinin dava sürelerini kaçırmalarına sebep olunduğu görülmüştür. Bu yüzden, herhangi bir şüphe halinde, mal sahiplerinin muhtardan bu konuyu soruşturmaları tedbirli bir davranış olur. Yıkma kararının dayanağı, binanın yıkılma tehlikesi arzemesi olduğuna göre, eğer malik bir dava yoluna gidecekse, bunun için, binanın durumunu bir bilirkişi kuruluna tesbit ettirmesi doğru olacaktır. Özellikle, idarenin yıkıtırma kararından sonra alınan aksi yöndeki bir bilirkişi raporu daha etkili olacak ve idare mahkemesinden belki yıkmayı önleyici bir karar çıkmasını kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır.

Arsamız var, imar planında kamu hizmetine ayrılmış; bu sebeple inşaat izni vermiyorlar ne yapabiliriz? İmar planları, bir yerleşme alanının geleceğini de öngörüp düzenler. Bu yüzden, bir arsa, arazi veya bina, ilerde okul, hastane, çocuk bahçesi olmak üzere böyle bir amaca tahsis edilebilir. Bunu plan öngörür. Kişilere ait arsalar, böyle bir tahsis sebebiyle inşaata konu olamazlar. Zira, bugün inşaata izin vermek demek, kısa süre sonra çok büyük kamulaştırma bedelleri ödemek

zorunda kalmak demektir. Sözkonusu bedeller de halkın parasıyla ödendiğine göre kamuya zarar verecek böyle bir uygulama kabul edilmez. Ancak, kişilere de uzun yıllar sınırlama getirmek hakkaniyetle bağdaşmaz. Onun için, kanun azami süreler öngörmüştür. Bir kere, bu tür yerlerde, muvakkat inşaat ve tesise izen verilebilir. Ama, bu, adından anlaşıldığı gibi geçicidir ve imar planı uygulanmaya başlanınca sona erer. Geçici inşaatın süresi en çok on yıldır. Ancak, imar planı ve programı kesinleştikten sonra, ilgilinin inşaat izni talebi üzerinden de beş yıl geçmişse, idare ya taşınmazı kamulaştıracak ya da inşaat iznini verecektir. Aksi halde malikin, bunlardan birini sağlamak için, büyük ihtimalle de, inşaat iznini almak için iptal davası açması ve kazanması mümkündür.

Olumsuz sicil verilen memur ne yapabilir? Olumsuz sicilın memurluk mesleğindeki gelişme üzerinde etkisi küçümsenemez. Hatta, üst üste alınan olumsuz siciller, görevin ya da memurluğun son bulmasına kadar gidebilir. Olumsuz sicil, amir ve üstlerin takdirlerine dayanmakla birlikte bu takdir oldukça sınırlıdır. Kimseye, soyut bir takım ifadelerle, zaman, yer ve olay belirtmeksizin olumsuz sicil verilemez. Sicil verilmesi sebebe dayalı bir işlemdir. Gösterilen sebep veya sebepler varsa bunlar da gerçeğe uygun olmalıdır. Mesela, bir memur hakkında "çalışma arkadaşlarıyla uyum içinde bulunmadığı nitelmesi yapılmışsa; dikkatsiz, bilgisiz olduğu belirtilmişse, bu nitelme ve belirlemelerin hangi örnek olaylara dayandığı da gösterilmelidir. Aksi halde, ilgili memur olumsuz sicilın iptalini mahkemeden istediğinde haklı çıkar ve idare mahkemesi böyle bir sicil işlemini iptal eder.

Sınavda başarısız görülen öğrenci ne yapabilir? Sınavın değerlendirilip açıklanması da bir idari işlemdir. Eğer yönetmelikler idarenin kendi içinde bir itiraz yolu düzenlemişse önce bu yola başvurulur. Böyle bir yol yoksa veya itiraz istenilen sonucu vermemişse, idare mahkemesine başvurup iptal davası açılır. Uygulamada en çok görülen, Orta ve Yükseköğretimde yapılan sınavların sonuçlarına ilişkin davalardır. Ama, memurluğa giriş, üniversite öğretim üyeliği için doktora ve doçentlik sınavları da zaman zaman dava konusu olmaktadır. Sınav sonuçlarına ilişkin davalarda, halen yalnız yazılı sınav belgeleri

incelenebilebildiği (video kayıt, ses bandı gibi deliller kabul edilmediği ve sınavların bu şekilde belgelendirilmesi aşamasına henüz gelinmediği) için yargılama da bu belgeler üzerinden yapılmaktadır. Sınav sonuçlarına ilişkin davalarda, mahkeme bir bilirkişi kurulu oluşturur. Bu kurul sınavdaki cevapları; sınavı yapanların hazırladıkları cevap anahtarına ve not baremine göre değerlendirir. Yalnız, bunu yaparken, aynı sınavda en düşük puanla başarılı sayılmış başka cevap kağıtlarından örnekler de görür, karşılaştırma yapar. Durumu bir raporla mahkemeye bildirir. Sonuç başarıya dönüşebiliyorsa o zaman, idare mahkemesi "başarısız sayma" işlemini iptal eder. Geriye başka bir ihtimal kalmıyorsa (ki, bu sınavların çoğunda öyledir) ilgili aday başarılı kabul edilir ve idare de ona göre işlem yapar.

Gecekondu Tapu Tahsis Belgesi İptal Edilmişse? Bir kimsenin gecekondu tapu tahsis belgesinin idare tarafından iptal edilmesi için, o kimseye, gecekondu karşılığında aynı bölgede yahut başka bir gecekondu islah ve önleme bölgesinde arsa ya da hisse verilmesi gerekir. Bu yapılmadan uygulanan idari işlem sakat olur. Dava açılırsa, idare mahkemesi böyle bir işlemi iptal eder.

Bu tür soru örnekler, istenirse, yüzlerce olabilir. Çünkü, daha önce belirtildiği gibi idarenin neredeyse girmedeği alan yoktur. Disiplin işlerinden, belediye başkanlarının yetersiz bulunmasına; güvenlik soruşturmasından, toptancı halindeki iş yeri tahsisinin kaldırılmasına; sürücü belgesinin geri alınmasından, ithalat, ihracat işlerine; makam telefonunun konuşmaya kapatılmasından, TRT'de çalınması kabul edilmeyen hicazkar besteye; iskana tabi tutulan aileye arazi tahsisi işinden, spor karşılaşmalarındaki şike olaylarına kadar hemen her konuda idare kararlar alır, eylemler yapabilir ve bunlara ilişkin uyuşmazlık örnekleri çıkabilir. Böyle bir işlem ve/veya eylemle karşılaşanların bilmeleri gereken şey, süresini geçirmemiş olmak şartıyla dava hakları bulunduğu; yargı geç de işlese bundan sonuçta yararlanabilecekleri; bazı hallerde, idarenin kendi içindeki başvuru yollarıyla da bir takım olumlu sonuçlar elde edebileceklerdir. O halde, sözkonusu işlem ve eylemler karşısında neyin, nasıl ve ne zaman yapılması gerektiğini gösteren soruları cevaplamamanın tam sırasıdır.

• **Hak ve Menfaatlerimizi Zedeleyen İdari İşlem ve Eylemler**

Karşısında Neler Yapılabilir?

Daha önce, çeşitli örnekler vererek, davacıların idare karşısında nasıl haklı çıkabileceklerini açıklamaya çalıştık. Anlaşıldı ki, idare sebepsiz, haksız, dayanaksız, usulsüz, yetkisiz ve kamu yararına aykırı iş yapamaz. Biz idarenin yanlış ve haksız iş yaptığı kanaatinde isek ne gibi imkanlardan yararlanabiliriz?

Acaba, istemediğimiz kararı alan idarenin kendisine yeniden başvurmak bir işe yarar mı? İdari makamları insanlar işgal ettiğine göre ilk bakışta böyle bir başvuru işe yaramaz görünür. Hatta belki zararlı da olur, çünkü insana vakit kaybettirebilir. Ama, kadrolar veya kişiler tam o sırada değişmiş ya da olay daha iyi aydınlanmış ise, az rastlanmakla birlikte bu yararlı olabilir. Böyle bir ihtimal, yargı yolu gibi uzun sürmediğinden daha da tatmin edicidir. Bu tür başvurularda çok dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır: kararı alan makama başvurmak, eğer bu makamın bir üstü, amiri varsa, dava süresini durdurmaz. Yani, cevabı bekleyeyim derken, iptal davası açma süresini kaçırmak; istek reddedilince de eli kolu bağlı kalmak ihtimali unutulmamalıdır. Kararı alanın üstü yoksa, dava süresi, başvuruya cevap alıncaya kadar durur.

Kararı alanın üstüne başvurmak mümkün müdür? Evet! Üstelik bu takdirde dava süresi de durur. Ancak, yapılacak başvuruda, mutlaka, itiraz edilen idari kararın geri alınması değiştirilmesi, kaldırılması veya yeni bir işlem yapılması açıkca istenmelidir. Mesela, kaymakamın bir işlemi için Valiye; Valilik kararına karşı ilgili bakana birer üst olarak başvurulabilir. Bazı hallerde de, bir üst makama veya kurula başvurmak zorunludur. Bu takdirde, zaten sözkonusu başvuru yapıp cevabı alınmadan dava açılmaz. Açılırsa, mahkeme durumu tesbit eder ve dilekçeyi başvurulması gereken idari mercie gönderir.

İdare başvurularımıza cevap vermezse ne olur? İdari makamlara yaptığımız bir başvuru cevapsız kalırsa, altmış gün beklenir. Altmış günün sonunda başvuru reddedilmiş sayılır. Altmış günlük süre ne zaman başlar? Başvuru dilekçesinin idarenin kayıtlarına geçtiği günü izleyen gün bu sürenin ilk günü olur. Demek ki, dilekçeyi kayda ge-

çirmek çok önemlidir. Bu konuda bir zorlukla karşı karşıya kalınıyorsa; söz gelimi ilgili memurlar kayıt yapmayı reddediyorlarsa, iadeli taahhütlü olarak posta ile veya noter aracılığıyla da başvuru yapılarak, kayıt tarihi belgelenebilir. Altmış gün sonunda reddedilmiş sayılan başvuru üzerine, idarenin bu "red" kararının iptali için idari dava açılabilir.

Bazı istisnai hallerde, kanunlar, idarenin cevap vermemesini "red" değil, tam tersine, "kabul"de sayabilir. Mesela, ruhsata göre inşaat tamamlandıktan sonra yapı kullanma izni (iskan ruhsatı) alınması gerekir. İmar kanunu, ilgili belediyeye veya, yapı belediye sınırları dışında ise, ilgili Valiliğe yapılan kullanma izni başvurusu üzerinde idarece otuz gün içinde bir cevap verilmemesinin başvurunun kabulü anlamına geleceğini öngörmüştür.

Her İdari Karara Karşı Dava Açılabilir mi? İdarenin bazı kararları doğrudan doğruya kişilere yönelmez; kendi içindeki işlerle ilgilidir. Mesela, bir kurul, asıl kararı alacak olan makama, görüşünü, düşüncesini bildirir. Böyle bir görüş veya düşünce bildirmek de, bir bakıma o kurulun kararıdır ama henüz belli kişi veya kişileri etkileme aşamasına gelinmemiştir. Bu işlemler dolayısıyla dava açılmaz. Kişisel hak veya menfaatleri ilgilendiren kararlara karşı iptal davası açılabilir.

• İptal Davası Nedir?

İptal davası, idarenin yaptığı bir işlemin hukuk aleminden kaldırılmasını ve sanki hiç böyle bir karar alınmamış gibi sonuç yaratılmasını İdari Yargı yerinden yani İdare Mahkemesi veya Danıştay'dan istemek için açılan bir davadır. Eğer, asker kişilerin askeri hizmet ve faaliyetlerle ilgili bir kararın iptalini istemeleri söz konusu ise davanın açılacağı yer Askeri Yüksek İdare Mahkemesidir.

Bu davanın sonunda karar iptal edilirse, verilen iptal hükmü geçmişe etkili olur. Yani, O karar hiç alınmamış sayılır. Mesela, bir memur meslekten çıkarılmış ; iki yıl açıkta kalmış, sonra meslekten çıkarma kararının iptali için açtığı davayı kazanmıştır. Bu memur, sanki

görevden hiç ayrılmamış gibi iki yıl öncesinden bugüne kadar geçen sürede alamadığı maaşları alabilecek; mesleğinde terfi edecektir.

• Kimler İptal Davası Açabilir?

İdarenin aldığı her karar herkesi ilgilendirmez. Bir idari işlemde kim veya kimler rahatsız oluyorsa onlar dava açabilirler. Bu rahatsızlık yani menfaat veya hak ihlali doğrudan ve kişisel olmalıdır. Kimse, kendisini ilgilendirmeyen kararların iptali için davacı olamaz. Mesela, "ben vatandaşım" diye dava açamaz. Ama, bir mahalle sakininin veya bir hemşirenin, mahalle ve şehirlerini etkileyen idari kararların iptalini isteyebilecekleri genellikle kabul edilmektedir. Özellikle çevre kirliliği ve çevre sağlığı konularında bu menfaat ilişkisi daha kolay kurulabilmektedir.

Ancak, hiç kimse, meşru olmayan, yasalara göre yasaklanmamış bulunan bir menfaatinin ihlal edildiğini ileri sürerek iptal davası açamaz.

Dernek, meslek kuruluşu, sendika gibi tüzel kişiler, kendilerini ilgilendiren idari kararların iptalini isteyebilirler ama üyelerinden bazılarının menfaat veya haklarını korumak için dava açamazlar. Yalnız, sendikalar üyelerinin ortaklaşa menfaatlerini temsil ettikleri için bu bakımdan farklıdır ve böyle bir toplu ihlal söz konusu olduğunda iptal davası açabilirler.

• İptal Davası Hangi Mahkemede Açılır?

Kamu gücü kullanılarak, idare tarafından yapılan, kamu hizmetlerinin yürütülmesi için gerekli olan işlemlerin iptali söz konusu olduğundan, iptal davaları idari yargıda açılır. Asker kişileri ilgilendiren ve askeri hizmete ilişkin idari işlemlerden doğan iptal davaları Askeri Yüksek İdare Mahkemesinde açılır. Bu yüksek mahkeme Türkiye'de tektir ve Ankara'dadır.

Buna karşılık, bütün diğer idari iptal davaları sivil idari yargı mercilerinin önüne gider. Genellikle, idare mahkemelerine başvurulmak gerekir. Kanunlara göre bazı önemli ve yüksek düzeydeki

işlemlerin iptali söz konusu ise dava Danıştay'da açılır. Mesela, Bakanlar Kurulu kararları; Başbakanca alınan kararlar; Cumhurbaşkanı, Başbakan ve ilgili Bakanın imzaladığı kararlar, Bakanlık Yönetmelikleri; Yüksek Öğretim Kurulu kararları böyledir. Tabii, başka örnekler de vardır. Bu sınırlı örnekler dışındaki idari işler İdare Mahkemelerinin görev alanına girer. Vergi konusunda görevli mahkemeler ise vergi mahkemeleridir.

Danıştay Türkiye'de bir tanedir ve Ankara'dadır ama İdare Mahkemesi çoktur. Hatta, Ankara, İstanbul ve İzmir gibi illerde birden fazladır. Ancak, bazı illerin de bir kaçında bir tek ildeki İdare Mahkemesi yetkilidir. Mesela, Edirne İdare Mahkemesi, Kırklareli ve Tekirdağ; Samsun İdare Mahkemesi, Amasya, Çorum ve Sinop illerinin işlerine de bakar. Yani, bu illerdeki idari işlerden kaynaklanan idari kararların iptali davalarında da O illerin bağlı olduğu İdare Mahkemesi yetkilidir.

İdari Yargılama Usulü Kanunu hangi iptal davalarının neredeki idare mahkemesinde görüleceğini belirlemiştir. Kural şudur: dava, iptali istenen idari kararı veren idari merciin bulunduğu yerde, idare mahkemesi yoksa bağlı olduğu ilin idare mahkemesinde görülür. Ancak, birçok karar merkezde alındığı için bu kural yumuşatılmıştır. Aksi halde Ankara İdare Mahkemeleri, Bakanlıkların aldığı kararlarla ilgili bütün davalara bakmak zorunda kalırdı. Mesela, memurlarla ilgili atanma ve nakil işlemlerinden doğan davalara, o memurun eskiden bulunduğu yerdeki İdare Mahkemesi de bakabilir, yeni görev yerindeki mahkeme de! Mallarla ilgili idari kararlardan, mesela, ruhsat, yıkma, kamulaştırma gibi işlemlerden doğan davalarda yetkili mahkeme o malın bulunduğu yer idare mahkemesidir.

Dava dilekçesi nereye verilebilir? Bulduğunuz yerde İdare veya vergi mahkemesi varsa oraya dava dilekçesini verebilirsiniz. Görevli ve yetkili mahkeme başka yerde de olsa bu kolaylığa sahipsiniz. İdare veya vergi mahkemesi yoksa, aynı şekilde Asliye Hukuk Hakimliğine başvurmanız da mümkündür. Yabancı memleketlerde dava dilekçesini Türk Konsolosluklarına verebilirsiniz.

- **İptal Davasının Süresi Ne Kadardır?**

İdari davalarda süreler kısadır. Bazen kanun bu süreyi gösterir. Mesela, kamulaştırmada bu süre otuz gündür. Ama, genellikle iptal davasının süresini kanun göstermez. O zaman, İdari Yargılama Usulü kanunundaki genel hüküm uygulanır. Buna göre, süre, idari işlemin yayını veya ilgiliye yazılı olarak bildirimden itibaren altmış gündür. Altmış güne tatil günleri de dahildir. Ancak, sürenin son günü tatile rastlarsa, onu izleyen ilk iş günü mesai bitimine kadar dava süresi uzar. Sürenin son günü adli tatile rastlarsa (20 Temmuz-6 Eylül) bu tatilin son gününü izleyen günden itibaren süre yedi gün uzamış sayılır.

Dava süresinin hesabında, ilan veya bildirim izleyen gün ilk gündür, saymaya oradan başlanır. İlan edilen yönetmelik, imar planı gibi idari işlemler, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin belli bir kişiye uygulandığı takdirde, bu uygulama kararıyla birlikte de dava edebilirler.

• İptal Davasında Avukat Tutmak Şart mıdır?

Hayır! Böyle bir zorunluluk yoktur. Ancak şunu da unutmamak gerekir: bir kimse, kanuni vekili değilse ve avukatlık izni de yoksa, başka bir kimseyi mahkemede temsil edemez. Diyelim ki, öğrenim görmekte olan iki çocuğun babasıdır. Sınavda başarısız olmuşlar. Ama çocuklardan biri henüz ortaokulda ve oniki yaşında, diğeri ise üniversitede ve yirmi yaşında. Birincisinde, siz velayet hakkına dayanarak yani kanuni temsilci sıfatıyla davacı olabilirsiniz. İkincisinde ise, ya büyük çocuğunuz kendisi davacı olacak ya da bir avukata vekalet verecek. Onu siz temsil edemezsiniz.

• İptal Davası Ne Kadar Sürer?

İdarenin kararlarını haksız, yanlış ve dayanaksız da bulsanız, direnmeyip uymak zorundasınız. Ama hak aramanız mümkün: İptal davası açabilirsiniz. Peki, dava uzun sürmez mi? Sürer. Zira, dava dilekçenizi verdiniz mi, İdare kendisini savunur.. 30 gün içinde; bazen bu süre uzatılırsa, 60 gün içinde cevap verebilir. Bu cevabın size bildirim üzerine, bu defa sizin 30 gün içinde cevap hakkınız var. Genellikle bu hakkınızı kullanırsınız, çünkü davalı idarenin

savunmasını, cevapsız bırakmanız o savunmadaki gerekçeleri kabul ettiğiniz anlamına gelebilir. En azından böyle bir tehlike vardır. Tabii, sizin ikinci dilekçenize de idarenin son bir cevap verme hakkı vardır. Bu suretle, karşılıklı verilen dilekçeler arasında eşitlik de sağlanır.

Bu iddia ve savunma alışverişi, mahkemenin de araya girmesi yüzünden oldukça gecikerek aylar sürebilmektedir. Ayrıca, bilirkişi incelemesi, keşif, bazı belgelerin getirilmesi gibi zorunlu işler ortaya çıkarsa, dosyanın karar verebilecek bir olgunluğa erişmesi bir yılı bulur. Araya 20 Temmuz'da başlayan adli tatilin de girdiği unutulmamalıdır.

Karar verilince ne olur? Dava hemen biter mi? Hayır! Bu defa da, davayı kaybeden taraf üst derece mahkemesine başvurur. Karar bozulmazsa iki-üç ay sonra hüküm kesinleşebilir. Bozulursa veya bazı hallerde yeniden inceleme zorunluğu doğarsa, bu yeni yargılama da dört-beş ay sürebilir. Demek ki, bir iptal davasında kesin sonuç alınması, en iyi şartlarda bile bir buçuk yıldan aşağı sürmemektedir.

İptal davasının açılması dava konusu işlemin yürütülmesini durdurur mu? Hayır! Çünkü, İdarenin yaptığı işlem, başlangıçta hukuka uygun farzedilir. Bizim hukuk sistemimizde -vergi işlerindeki istisna dışında- durum böyledir. O halde, davalar uzuyor; dava açmak da idari işlemin yerine getirilmesini otomatik olarak önlemiyor ise, iptal davası çoğu zaman hakkımızı elde etmemize yetmeyecek demektir. Çaresiz miyiz?

• İptal Davası Süresince İdarenin Eli Tutulabilir mi?

Hakkımızda uygulanacak olan idari işlem hem açıkça hukuka aykırı, hem de giderilmesi çok güç veya imkansız zararlara yol açacak türden ise, yani bu iki şart birlikte gerçekleşiyorsa, mahkeme dava konusu idari işlemin yürütülmesinin durdurulmasına karar verebilir. Mesela, sınavda aldığı iki kötü not sebebiyle sınıfta kalan bir öğrencinin açtığı iptal davasında, mahkemece hemen oluşturulan (dilekçe alış veriş devamiyette) bir bilirkişi kurulu sınav cevaplarını geçer not almak için yeterli bulursa artık o öğrencinin bir üst sınıfa devamına engel olmamak gerekir. Aksi halde, iptali muhakkak görünen bir idari işlem,

zaman ilerlediği için giderilmez bir zarara yol açacak demektir. Yani, yürütmenin durdurulmasına imkan veren iki şart gerçekleşmiştir. Yıkma kararlarında da durum böyle olabilir. Gerçi, yürütmeyi durdurma kararı verilmeyip işlem uygulasa ve sonuçta mahkeme iptal kararı verse, davacının zararını tazminat davası yoluyla paraya çevirerek gidermesi mümkündür ama, kaybedilen yılın, yıkılan bir evin tazminatla giderebileceğini kabul etmek pek kolay değildir.

Yürütmenin durdurulması talebimiz mahkemece reddedilirse ne yapabiliriz? Red kararının yazılı olarak bildirilmesini izleyen günden başlayarak yedi gün içinde bir üst derece mahkemesine itirazda bulunabiliriz. Sözelimi, İdare Mahkemesinin verdiği karara karşı Bölge İdare Mahkemesine; Danıştay dava daireleri tarafından verilen kararlara karşı da İdare Dava Daireleri Genel Kurulu'na başvurulabilir. Aynı usul Vergi Mahkemeleri bakımından da geçerlidir. Kanun, Yürütmenin durdurulmasına hükmedilmiyse, diğer tarafın da itiraz hakkının bulunduğunu kabul etmiştir.

İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir. İdari işlemin yürütülmesi durdurulunca, o işlem sanki hiç yapılmamış gibi bir durum doğar. Bu yüzden, işlemten önceki hukuki durumunuz neyse o halde olursunuz: binanız yıkılmaz; sınav notu yeterli olunca ne şekilde bir sonuç meydana gelecek ise o olur, yani üst sınıfa geçersiniz ya da mezun olursunuz.

• İdareye Karşı Tazminat Davası Açılabilir mi? Nasıl?

İdarenin işlemleri de eylemleri de kişilere zarar verebilir. Bazen, bir izin isteminin reddedilmesi, mesela bir işyeri açılması için yapılan başvurunun, haklı bir sebep bulunmadığı halde ilgili idarece kabul edilmemesi gibi örneklerde, kişiler doğrudan doğruya bir idari karar yüzünden zarar görürler. Bazı hallerde de, idarenin işlemi uygulanır. Zarar, bu uygulama sonucu doğar. Yani, idari işlem, bir eylemle tamamlanır. Bir genel müdürün Bakanlar Kurulu kararıyla görevden alınması; yanlış intibak yapılması; sınavda başarısız sayılıp yıl kaybına yol açılması; inşaatın durdurulması ve mühürlenmesi; yıktırma kararı verilmesi ve binanın idarece yıkılması; belediyece kahvehanenin kapatılması kararı verilmesi ve kapatma kararının yerine getirilmesi; bir

futbol takımının 1. ligden 2. lige düşürülmesi ve bir sezon ikinci ligde maçlar yapmak zorunda kalması gibi. Nihayet, bazı hallerde de, idarenin zarara doğrudan yol açan bir işlemi yoktur ama idari faaliyet sırasında ve bu faaliyet yürütülürken kişiler ciddi zararlarla karşılaşır. Bunun örnekleri çoktur. Çeşitli alanlardan birer olay göstermek yeterli fikir verebilir. Yol onarımı sırasında gerekli uyarı işaretlerinin ve ışıklarının konmaması yüzünden bir aracın çukura düşmesi; kaçak olarak ve tekniğe uymadan alınan elektrik yüzünden kablounun kopması ve belediye hamamında yıkanan iki kişinin ölümüne sebep olması; bakımsızlık yüzünden sokaktan geçen gaz borusunun çatlaması ve eve sızan gazların ölüme yol açması; idareye ait sulama kanalının temizlenmemesi yüzünden taşkın meydana gelmesi ve bu sebeple yakındaki tarlada pancar ekimi yapılamaması; gereksiz yere bekletilen ve zamanında serum verilemeyen hastanın ölümüne yol açılması; zehirli haşaratın çok olduğu bir çevrede bu yoldan zehirlenme olaylarının sık görülmesine rağmen gerekli ilaç ve serumun bulundurulmaması yüzünden ölüme sebep olunması; gözetim ve denetim eksikliği dolayısıyla, bir ilkokul çocuğunun arkadaşının fırlattığı çivi ile yaralanması; olay çıkması muhtemel görülen bir maç sırasında yeterli tedbir alınmaması yüzünden paniğe kapılanların bulunması ve kapıdaki sıkışmadan ölenler olması; telefon hattı güzergahına rastlayan ağaçların budanması ve kesilmesi; Eğitim uçuşu sırasında meydana gelen arıza sebebiyle pilotların uçağı terketmesi sonunda uçağın bir evin üstüne düşmesi gibi pek çok olay ve örnek vardır.

• İdari İşlem ve Eylemlerden Dolayı Zarar Görürsek Ne Yapmalıyız?

Bu sorunun cevabını iki kısma ayırarak vermek gerekir: işleminden doğan zararlarda, işlem olmaksızın doğan zararlarda.

Bir idari işlemin kendisi veya bir eylemle uygulanması zarara yol açmışsa, idari işlemin yazılı bildiriminden itibaren açılabilir olan iptal davası ile birlikte tazminat da talep edebiliriz. Yahut, önce iptal davasını açar, sonuçlandırır; bu sonucun kesinleşmesinden itibaren altmış günlük süre içinde de **tam yargı davası** denilen idare

hukukundaki tazminat davasını açarız. Hatta, bir işlem dolayısıyla zarar görmüşsek, ama bu işlemin hukuka aykırılığı söz konusu değilse, işlemin yazılı bildiriminden başlayarak altmış gün içinde tam yargı davasını açabiliriz. Mesela, belediyeden bir büfe açma izni alındı; buna güvenerek adam tutuldu, o büfenin yapımı için malzeme satın alındı ama izin kaldırıldı. Öğrendik ki, o yerde büfe açılması kanuna göre mümkün değilmiş! İşte bu masrafları tazminat olarak isteyebiliriz.

Bir önceki sorunun cevabını oluşturan örnek olaylarda görüldüğü gibi, bazı zararlar da idarenin herhangi bir işlemi araya girmeksizin gerçekleşir: mesela kullandığı resmi aracın lastiğinin ani olarak patlaması ve vasitanın yolda savrulması sonucu ölen ve kusuru da bulunmadığı anlaşılan görevli şoförün eşinin ve oğullarının uğradığı zarar böyledir. Bu tür örneklerde, önce zarar veren faaliyeti yürüten idareye başvurup, zararın giderilmesini istemek gerekir. Başvurma süresi, zarar veren eylemin veya olayın öğrenildiği tarihten itibaren bir yıldır. İdare, tazminat istemini kısmen veya tamamen reddederse, bu red kararının bildiriminden itibaren altmış gün içinde tam yargı davası açılır. Uygulamada, çoğunlukla bu tür talepler reddedilmektedir. Red kararı bildirilmezse, başvurudan itibaren altmış gün sonunda istemin reddedilmiş sayıldığını unutmayalım.

Şunu da unutmamak gerekir: kendimizce haklı olmak, hukukta, mahkeme önünde yeterli olmaz. Zarar gördük diyorsak, bunu isbatı da bize düşer.

• Zararımızı Nasıl İsbat Edebiliriz?

İdarenin işlem ve eyleminden doğan zararlar maddi ve manevi olabilir. Manevi zarar, idarenin sebep olduğu olay yüzünden (ölüm, yaralanma, sakat kalma gibi) elem ve ızdırap: üzüntü, tedirginlik ve endişe; şeref ve haysiyetin rencide edilmesi söz konusu olabilir. Bunları, mahkeme, genel hayat tecrübesine, içinde yaşanan şartlara ve zarar görenin cinsiyeti, yaşı, mesleği gibi öznel durumuna göre belirler. Ama maddi zararın isbatı ayrı bir önem taşır. Zira bu tür zararlar, ancak inanılır belgelerle ortaya konulabilirse giderilebilir. Bu nasıl olur? Genellikle, İdare yaptığı işlemin ve doğurduğu sonuçların hesabını bilir; bunlara

tutanaklarla belgeler. Hele bir işlem den doğan zarar varsa, hesaplamak da, çoğu zaman zor değildir. Mesela, sakat bir işlemle emekliye sevk edilen kamu görevlisinin bu işlem yüzünden yoksun kaldığı maaş farkları ve faizleri aradaki yükselmenin getireceği fazlalıklar hesaplanabilir şeylerdir. Buna karşılık, idarenin eyleminden doğan zararlar da, hakkını arayan kişinin, zararını belgelemesi zordur. Mesela, yol inşaatındaki çukura düşen bir taksinin şoförü, aracında meydana gelen önemli hasarı olay yerinde ve trafik görevlilerinin de bilgisi altında bir tutanakla tesbit ettirmeli; yahut mahkeme kararıyla seçilecek bilirkişi kuruluna inceleme yaptırmalı; sözkonusu mahkemeden keşif istemeli, kısacası, zararını isbat etmelidir. Tabii, zararın varlığı yanında miktarı da belirlenmelidir.

İdare Mahkemelerinde şahit dinlenmez. Onun için, şahitler varsa, bu şahitlerin ifadeleri noterde alınıp belgelenebilir. Bu belgeler mahkemeye sunulabilir.

• İdare Her Zararı Tazmin Eder mi?

İdarenin faaliyeti sırasında meydana gelen her zarardan idare sorumlu değildir. Bir kere, zarar veren işlemin, eylemin veya hem işlem hem de eylemin yapıcısı idare olmalıdır. İdarenin dışındaki kişilerin veya olayların yol açtığı zararlar idareyi ilgilendirmez. Bunun gibi, zararın meydana gelmesine zarar görenin kendisi yol açmışsa gene idare sorumlu olmaz. Mesela, trenden geçit yerinde inmeyip, ters taraftan hatların arasına inen ve bu sırada hareket halinde olan lokomotifin çarpması yüzünden ölen şahsın mirasçıları tazminata hak kazanamazlar. Çünkü kusur, tamamıyla ölene aittir. Ama, zarar görenin kusuru yanında idarenin de kusuru varsa, tazminat miktarında azalma olur yani idare bir kısım zarardan sorumlu tutulur. Bazı hallerde de, zarara yol açan olay, bilinse dahi önlenemeyen bir zorlayıcı nedenden kaynaklanır. Deprem, tayfun, heyelan gibi. Sözelimi, yüzyılda bir görülebilecek anormal yağışlar yüzünden, idarenin açtığı inşaat hendeğine sular dolmuş; bu sular bir evi oturulamayacak hale getirmiştir. Evin sahibi, hendeği kazan idareyi sorumlu tutmakta ve tazminat istemektedir. Böyle bir durumda, mahkeme şöyle düşünür: yüzyılda bir yağabilecek istisnai yağışlar gözönüne alınarak, bu kadar

seyrek rastlanan bir olayı önlemek için idarenin boru döşemek zorunda olduğu söylenemez. Zarara yol açan da hendeğin varlığı değil, anormal yağıştan kaynaklanan taşmadır. Bu tür olaylarda, idare mahkemesi, Türkiye'nin ekonomik gücünü; Dünya'nın en gelişmiş ülkelerinin sahip olduğu teknik imkanlara Türkiye idaresinin sahip bulunmadığını dikkate alır. Yani idare, imkanlarıyla orantılı olarak sorumlu tutulur.

Buna karşılık, bazı sosyal olaylarda, önceden tahmin imkanı varsa; sözgelimi bir kişiye ait işyerinin bazı kişilerce tahrip edileceği yolunda haberler alınmış ve güvenlik makamları da bunu önceden öğrenmişse; buna rağmen sözkonusu kişiler işyerini tahrip etmişlerse, artık idare sorumludur. "Başkasının eylemi" diyerek sorumluluktan kurtulamaz, zira kusurludur.

İdarenin her zaman kusurlu olması şart mıdır? Çoğu zaman idarenin -daha gerçekçi bir ifadeyle- idarenin memurlarının, görevlilerinin kusuru varsa, tazminata daha kolay hükmedilir. Hem de zarar tam olarak karşılanır. Böyle durumlarda, idarenin memuru da dava edilebilir mi? Eğer, zararı yaratan eylem idarenin faaliyetinin yürütürken, bu amaçla ve bu inançla yapılmışsa tazminat davası yani tam yargı davası yalnızca o memuru çalıştıran idare aleyhine açılabilir. İdare zararın tamamını öder, sonra memurundan kusuru oranında ödeme yapmasını ister. Ancak, memur bunu kabul etmezse, idarenin memurun maaşından re'sen yani kendiliğinden kesinti yapması hukuken mümkün değildir. O da, adliye mahkemesinde memuru aleyhine tazminat davası açmak durumundadır.

Kimi hallerde ise, idarenin kusuru olmasa da, verilen zarardan sorumlu tutulduğu görülür. Mesela, bir resmi sağlık kuruluşunda hademe olarak çalışan kişi, serum hayvanları için ot alırken, yığın halindeki ot balyaları üzerine yıkılmış ve yaralanmıştır. Bu kişiye, idarenin kusuru belirlenemediği halde, eşitlik ve hakkaniyet kuralı gereğince maddi ve manevi tazminat ödenmesi idare mahkemesince kabul edilmiştir.

• Tam Yargı (Tazminat) Davasını Nerede Açmalıyız?

İdarenin verdiği zarar bir karardan doğmuş ise, bu kararın iptali için

hangi mahkemede dava açılabilirse tazminat davası da o mahkemede açılmalıdır. Mesela, İdarenin yanlış not takdir etmesi yüzünden başarısız sayılan ve belgeli duruma düşerek yıl kaybeden öğrencinin açacağı maddi ve manevi tazminat davasının yetkili mahkemesi, sözkonusu kararı alan idarenin bulunduğu ilin idare mahkemesidir. Buna karşılık, bayındırlık ve ulaştırma gibi bir hizmetten veya idarenin herhangi bir eyleminden zarar doğmuş ise, tazminat davası, hizmetin görüldüğü veya eylemin yapıldığı yerin bağlı olduğu idare mahkemesinde açılır. Eğer, bir taşınmazın yıkımı, işgali gibi sebeplerle zarar meydana gelmiş ise, davayı taşınmazın bulunduğu yerin idare mahkemesinde açmalıyız. Bu suretle, zararın isbatı, keşif ve benzeri incelemelerin yapılması kolaylaşır. Sözgelimi, karayolundaki inşaat sebebiyle dökülen ve çekilen kumun yol açtığı tozların çevredeki incir ürününe zarar vermesi halindeki davaya olayın geçtiği yerin bağlı olduğu idare mahkemesi bakacaktır. Zarar gören davacı başka bir ilde ikamet ediyor olsa bile. Bunun gibi, karayolundan kazınan karların, bir değirmene gelen su kanalına atılması sonucunda suyun donması ve değirmenin çalışmaması halinde de yetkili mahkeme karayolunu temizleme faaliyetinin yürütüldüğü yere bakılarak belirlenir.

Bu ihtimaller dışında kalan hallerde, davayı ikametgahınızın yani devamlı olarak oturduğunuz evin bulunduğu yerde açabilirsiniz.

Yanlış yerdeki idare mahkemesinde dava açılırsa ne olur? Hemen söyleyelim, yetkisizlik sebebiyle dava reddedilir ama bunun biraz zaman kaybettirmekten başka sakıncası yoktur. Zira, red kararı verilmekle davanız açıkta kalmaz ve red kararını veren mahkeme dosyayı yetkili idare mahkemesine gönderir. Dava yeniden açılır, ancak yeniden harç ödenmez.

Tazminat davasını açtığımız zaman şunu da bilmemiz yararlı olur: toplamı iki milyon lirayı aşmayan tam yargı davaları, üç kişiden oluşan idare mahkemesindeki hakimlerden biri tarafından görülür. Bu miktar 1/1/1993'ten itibaren sekiz milyon lira olarak uygulanacaktır. İlk bakışta, davanın tek hakimle görülmesinin dava hakkı bakımından ve davacı açısından bir farklılığı yoktur. Ancak mahkemece verilen karar

aleyhte olursa, itiraz edilecek yer Bölge İdare Mahkemesidir. Oysa, idare mahkemesi kurul halinde karar verdiğinde, aleyhte verilen karar temyiz yoluyla Danıştay önüne götürülür.

• Mahkeme Bizden Yana Olmazsa Ne Yapabiliriz?

İster iptal davası, isterse tam yargı davası olsun, açtığımız dava aleyhte sonuçlanırsa, idare mahkemesinin veya Danıştay Dairesinin verdiği kararın bozulması için bir üst yargı kuruluna başvurulur. Bu başvuruya "temyiz" adı verilir. Temyiz süresi, mahkeme kararının bildiriminden itibaren otuz gündür. Eğer, hemen yukarıdaki sorunun cevabında belirtildiği gibi, idare mahkemesinin tek hakimle karar verdiği bir tazminat davası sözkonusu ise, bu defa temyiz değil itiraz adı verilen bir başvuru yapılır. Bunun da süresi otuz gündür ama başvurulacak yer kararı veren idare mahkemesinin bağlı olduğu Bölge İdare Mahkemesidir. İtiraz konusu olan karar, üst yargı yerinde bütün ayrıntılarıyla yeniden incelenir; gerekirse yeni araştırmalar yapılır, öyle değerlendirilir. Halbuki temyizde, Danıştay dosya üzerinden inceleme yapar. Kararı hukuka veya usule aykırı bulursa bozar. O zaman, İdare Mahkemesi dosyayı öncelikli inceler ve yeniden karar verir.

Doğrudan doğruya Danıştay'da açılması gereken davalarda, Danıştayın dava dairelerinden birinin verdiği karara karşı, idari işlerde, İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'na temyiz yoluyla başvurulabilir.

Temyiz dilekçeleri nereye verilecektir? İdari davalarda temyiz dilekçesinin kararı veren mahkemeye verilmesi gerekir. Ama, dilekçeler, Danıştay Başkanlığına hitaben yazılır. İtiraz dilekçeleri de Bölge İdare Mahkemesi Başkanlığına hitabetmelidir. Diğer usuller temyizdeki gibidir.

Temyiz üzerine verilen kararlar ile bölge idare mahkemelerinin itiraz üzerine verdikleri kararlar hakkında bir defaya mahsus olmak üzere düzeltme isteminde bulunulabilir. Kararın düzeltilmesi istemi, kararın tebliğini izleyen onbeş gün içinde yapılır.

• İdare Mahkemelerinin Kararları Nasıl Yerine Getirilir?

İptal veya tam yargı davaları redle sonuçlanmışsa bu kararların yerine getirilmesi genellikle sorun olmaz. Çünkü, karar idare lehinedir ve zaten yapılacak pek bir şey yoktur.

Kişi lehine verilen kararların uygulaması ise zaman zaman nazik sorunlar yaratır. Zira, mahkemenin hükmü idareyi mahkum etmiştir. İdare ise kamu gücünü kullanan, iktidardan pay alan bir teşkilattir. Gerçi, tazminat sözkonusu olduğunda, genellikle sorun çıkmaz. Sadece, bütçe ve tahsisat güçlükleri yüzünden bazı ödeme gecikmeleri olabilir. Ama, iptal kararları, özellikle de personel konusunda ise, idare için, daha da doğrusu idareciler için pek kolay benimsenmez. Mesela, görev yeri değiştirilen bir memurun; çekilmiş sayılan bir kamu görevlisinin iptal kararı üzerine eski görevine, işine dönmesi, iptal edilen işlemleri yapan makamlarca yeniden nakil veya atama kararları alınarak mümkün olur. Yani, ilk işlemi yapan, tersine olan kararı da almak ve sonra da, aynı kişi ile birlikte çalışmak zorundadır.

Mahkeme kararlarını yerine getirmek zorunludur. Bu Anayasanın da, kanunların da emridir. İdare mahkemelerinin ve Danıştay'ın kararları kişi lehine ise, bu kararların gereğini idare altmış gün içinde yerine getirmek zorundadır. Eğer idareciler, bu kararları kasten yerine getirmezlerse, davacı isterse idare aleyhine, isterse, yargı kararını uygulamayan kamu görevlisi aleyhine tazminat davası açabilir. Burada, kamu görevlisi diye belirtilen kişi, mahkemenin kararını uygulama yetkisine sahip bulunan makamdaki kişi veya kişilerdir.

II. BÖLÜM

SUÇ VE CEZA

PROF.DR. KÖKSAL BAYRAKTAR

İnsanın amaçlarından biri de, toplum içinde barış içinde yaşayabilmektir.. Barış, insanın amaçlarından, isteklerinden biri olduğu gibi, toplumun da amaçlarından biridir. Bu nedenle "en yüksek siyasal iktidar olan Devlet" toplum içerisinde barışı sağlamaya çalışır. Barışın kurulabilmesi ve devam ettirilebilmesi için toplum içindeki insanların "konulmuş kurallara, genel davranış biçimlerine uymaları" gerekmektedir. Barış, zaman zaman toplumsal kuralların ve ilkelerin bozulması ile ihlale uğrar. İşte toplumsal barışı bozucu, adeta sarsıcı nitelikteki insan eylemleri suç olarak nitelendirilmektedir. Suç, insanın topluma bir çeşit başkaldırışıdır. Bu başkaldırmaya karşı Toplum ve Devlet'te "toplumsal barışı yeniden kurmaya, bozulan düzeni onarmaya çalışır". Bu çerçevede ceza adı verilen ağır yaptırımlar ortaya çıkar. İşte ceza hukuku toplumsal barışı bozan suçların neler olduğunu ve bozulan düzeni yeniden kurmaya yarayan araçlardan biri olan cezaların neler olduğunu saptamaya çalışan, bu konudaki ilkeleri ve kuralları belirleyen Hukuk dalıdır.

- **Ceza Hukukunun, Hak ve Özgürlüklerle İlgili Olarak, Dayandığı Temel İlkeler Nelerdir?**

Modern ceza hukuku, klasik ceza hukuku ile gelenekselleşmiş olan üç ilkeyi temel olarak benimsenmiştir. Hemen bütün çağdaş ceza kanunları bu üç ilke üzerine kurulmuştur. Bunlar: "-suçta ve cezada kanunilik, lehe olan kanunun geçmişe etkili olarak uygulanması, ceza kanunlarında kıyas yasağı-" dır.

Bu ilkeler, bireyin, ceza kanunları karşısında en önemli haklarını teşkil etmektedir.

- **Suçta ve Cezada Kanunilik İlkesi Ne Demektir? Bu İlkenin Birey Yönünden Taşıdığı Anlam Nedir?**

Suç adı verilen "yasak eylemlerin" mutlaka kanunda gösterilmesi gerekliliği suçta kanuniliği, suça karşılık verilecek cezanın da yalnız kanunda bulunması zorunluğu "cezada kanuniliği" meydana getirir.

Ceza hukukunu diğer hukuk dallarından ayıran en önemli özellik bu ilkedir. Kişi, hangi eylemlerinin suç olarak düzenlendiğini ve suça karşılık verilecek cezayı, ceza kanunlarına bakarak tesbit edecektir.

Dolayısıyla hukuk sistemi içerisinde kaynak rolünü oynayan, kanun hükmünde kararname, tüzükler, yönetmelikler, tebliğler, sirkülerler, suç ve cezaları belirleyemezler.

Nitekim, Türk Hukukunda, Türk Ceza Kanununun (bundan böyle TCK olarak kısaltılacaktır) ilk maddesinde bu ilke açıklıkla ortaya konulmuştur. Maddeye göre, "Kanunun sarıh olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilmez. Kanunda yazılı cezalardan başka bir ceza ile de kimse cezalandırılmaz". Aynı ilkeyi Anayasada da bulmak mümkündür. 1982 Anayasası, 38. maddesi, 1961 Anayasasının 33. maddesindeki çizgiyi izleyerek, kanunilik ilkesine yer vermiştir. Bu ilkenin dayandığı esas, kişilerin yasak eylemleri önceden bilmeleridir. Ancak, bu suretle kişi, hareketlerini düzenlemek imkanını bulabilir ve sonuç olarak ta ancak bu şartla kişiyi işlemiş bulunduğu fiilden dolayı kusurlu saymak mümkündür. Suçun kişi hak ve özgürlüklerini sınırlayan bir emir ve yasaklama olduğu ve en büyük değer olan özgürlüğün ancak zorunlu olan durumlarda sınırlandırılabilmesi kuralı, bu sınırlamanın "toplumsal koşullar ve zorunluluklar" çerçevesinde kanun koyucu tarafından ve kanunla yapılabileceği olgusunu ortaya çıkarmaktadır.

Böylece, suçların ve cezaların ancak ve sadece kanunda yer alabileceği ilkesi, kişinin temel haklarından birisini meydana getirmektedir.

Bu ilkenin en önemli sonucu, hiçbir eylemin, toplum için zarar ya da yararı ne olursa olsun, kanunda suç olarak belirtilmedikçe, suç biçiminde kabul edilmeyeceği ve cezalandırılmayacağıdır.

Bu sebeplerle, Kanun Kuvvetinde Kararnamelerle, Tüzüklerle, Yönetmeliklerle ve idari organların çeşitli işlemleri ile suç ve ceza konulamaz; konulmaması gerekir; bireyin bu tür işlemlerle suçlanmama ve ceza tehdidi altında bırakılmama hak ve hürriyeti bulunur.

Bu işlemler içerisinde Kanun Kuvvetinde Kararnamelerle suç ve ceza ihdas edilebilip edilemeyeceği Türk Hukukunda tartişılmıştır. Kanun Kuvvetinde Kararnamelerin hukuk dünyamıza girdiği ilk yıllarda, bunlarla suç ve cezaların ihdas edilebileceği kabul edilmekle beraber, sonraki yıllarda bu uygulamaya bir tepki belirmiş ve kişinin temel hak ve özgürlükleri alanındaki suç ve cezada kanunilik ilkesinden ayrılınmaması gerektiği öne sürülmüştür. 1982 Anayasasının 91/1. maddesi ile Kanun Kuvvetinde Kararnamelerle suç ve cezaların düzenlenemeyeceği kuralı ortaya konulmuş ve bu husus uygulamaya da kuvvetle yansımıştır.

Bu kural, tüzüklerle, yönetmeliklerle ve diğer idari işlemlerle suç ve ceza yaratılamayacağı yönünden de geçerli olmasına rağmen, Türk hukukunda, özellikle, "Gümrük ve döviz mevzuatında" karşıt bir uygulama görölmektedir. Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununda, sadece ceza gösterilmiş ve suçun içeriğinin tesbiti tüzük, yönetmelik, tebliğ ve sirküler gibi idari işlemlere bırakılmıştır ki, bu durum kişisel hak ve özgürlüklere aykırıdır.

• Ceza Hukukunda "Kıyas Yasağı" Ne Demektir? Bu Yasağın Kanunilik İlkesi İle Bağlantısı Nedir?

Kıyas, benzetme demektir. Kıyas ile, kanunda açıkça suç olarak gösterilmemiş olan bir fiil, yasadaki suçlardan birisine benzetilerek cezalandırılmaktadır. Bununla, kanunun bir hükmüne dayanılarak, kanunda yer almamış bir hüküm meydana getirilmektedir.

Ceza kanununun temel ilkelerinden birini, bu hukuk dalında, "kıyas olamayacağı" kuralı oluşturmaktadır. Kıyas, özel hukuk dallarında, örneğin Medeni Hukukta, bir hukuk kaynağı kuvvetini haiz iken, Ceza Hukukunda geçerli bir kural değildir. Nitekim TCK.1. maddesinde "kanunun **sarih** olarak suç saymadığı..." şeklindeki cümlecikte bu ilke, örtülü olarak ifadesini bulmuştur.

Hukuk sistemimizde, kıyasın ceza hukukunda geçerli olamayacağı bazı Yargıtay kararları ile açıklanmıştır. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 22.10.1984 tarihli kararında "hakimin yorum ile suç ve ceza

yaratamayacağını"nı belirtirken, kıyasın mümkün olamayacağını ortaya koymuştur.

Bu önemli kural ve anlayışlara rağmen, Hukuk dünyamızda, ceza hukuku alanında, zaman zaman kıyasa başvurulduğu ve "benzetme" ile "yorumun" karıştırıldığı, benzetme yolu ile suç ve cezalar yaratıldığı görülebilmektedir.

Bu sebeplerle, ceza yargıcı, ceza kanunlarını uygularken son derece dikkatli olmak zorundadır. Ceza yargıcı, bir eylemi ve bunu gerçekleştiren kişiyi yargılarken, ceza kanununun dar kalıpları içinde olduğunu daima hatırlamalıdır. Kanunun anlamını ortaya koyarken, eylemin ya da suçlunun "yanlışığını, doğruluğunu, toplumsal yönden faydalı ya da zararlı olduğunu değil" kanundaki belirli biçimini gözönünde tutmalıdır.

- **Ceza Hukukunda "Lehe Olan Kanunun Geçmişe Etkili Olarak Uygulanması"'nın Anlamı Nedir?**

Ceza hukukunu, diğer hukuk dallarından ayıran en önemli özelliklerden birisi lehe olan kanunun geçmişe etkili olarak uygulanabilmesidir.

Bu özellik, TCK.2. maddesinde, çok açık biçimde ifadesini bulmuştur. Buna göre: "İşlendiği zamanın kanununa göre cürüm veya kabahat sayılmayan fiilden dolayı kimseye ceza verilemez. İşlendikten sonra yapılan kanuna göre cürüm ve kabahat sayılmayan bir fiilden dolayı da kimse cezalandırılmaz. Eğer böyle bir ceza hükmolunmuşsa icrası ve kanuni neticeleri kendiliğinden kalkar. -Bir cürüm veya kabahatin işlendiği zamanın kanunu ile sonradan neşrolunan kanun hükümleri birbirinden farklı ise failin lehinde olan kanun tatbik ve infaz olunur."

Bu düzenleme, bireye önemli bir hak getirmektedir. Bazı ceza hukukçularına göre, suçta ve cezada kanunilik prensibinin bir gereği olan bu hakka göre, kişi, öncelikle, eylemini gerçekleştirdiği zaman yürürlükte olan kanunda yer alan maddeye göre cezalandırılır. Şayet, eylemin işlendiği zamandan sonra, kanunda bir değişiklik yapılmışsa ve bu değişiklik failin, kişinin lehine bir değişik ise, artık eski (suçun

işlendiği zamandaki) madde (ya da kanun) uygulanmaz. Tabiidir ki, yeni, sonradan yürürlüğe giren kanun failin aleyhine ise, kişi, fiili işlediği zamanın kanununa göre cezalandırılır.

Türk hukukunda, TCK.2. maddesinde yer alan ve yukarıda aynen aktardığımız, ilke, geniş ölçüde uygulanmaktadır. Nitekim Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 21.2.1987, 14.10.1985, 15.12.1980 tarihli kararları bu ilkeyi açıkça ortaya koymaktadır.

• Lehe Olan Kanun Ne Demektir ve Nasıl Saptanmaktadır?

Lehe olan kanun, daha hafif cezayı ihtiva eden kanun demektir. Şayet önceki kanun ile sonraki kanun arasında sadece, ceza miktarı yönünden farklı bir durum var ise az miktardaki cezayı içeren kanun failin lehine kanundur. Kanunlardaki ceza miktarı belirli sınırlar içerisinde tayin edilmişse, yukarı sınırı daha az olan cezayı içeren kanun failin lehine olan kanundur.

• Ceza Hukukunda Suçluyla İnsancıl Yaklaşımın Anlamı Nedir?

Ceza Hukuku öğretisinde, ümanist anlayış, "insancıl yaklaşım" bir çelişkiden doğmuştur. XX. yüzyıla gelinceye kadar ceza hukuku alanında insancıl yaklaşıma pek rastlanmamıştır. Çünkü, suçlu, aslında, topluma karşı gelmiş, toplumsal barışa, toplum kurallarına kuvvetle tepki göstermiş bir kişidir. "İnsanın malını çalan, sahtekarlık yapan, insanı öldüren" kişiye ümanist bir anlayışla yaklaşmak çelişkiyi, "toplumun kabul edemeyeceği, ya da çok güç kabul edebileceği" bir çelişkiyi meydana getirecektir.

Bununla beraber, suçlunun tüm antisosyal ve tehlikeli kişiliğine rağmen, insancıl işlemlere tabi tutulması gerekliliği, modern hukukta kabul edilmektedir.

Bu yeni yaklaşıma göre, suçlu ile toplum arasındaki bağları koparmamak, tam tersine kuvvetlendirmek gerekir. Bu hususu sağlayacak olan bizzat devlettir. Bunun için de islah edici devlet kavramına ihtiyaç vardır. "İnsanı, insanlıktan çıkaran ceza, ceza olarak

kabul edilemez". Bu düşünceye göre, suçlu, suç işlemiş olan ve fakat kurtarılması da gerekli olan bir kişidir.

Ceza hukukunun tüm kurallarını ve kurumlarını, "insanın üstünlüğü" açısından ele alınan bu görüş son yıllarda Türk hukukunda giderek ön plana çıkmıştır. Bu açıdan hukukumuz içindeki "ölüm cezası, cezaların ağırlığı, devlete karşı işlenen suçların özgürlükler alanını çok kısıtlamış olması" şeklindeki hususlar kuvvetle eleştirilmiştir.

Bu görüşün etkisi ile, ceza kanunları, "insan hak ve özgürlükleri" açısından yeniden gözden geçirilmekte, değerlendirilmekte ve cezanın yerine getirme şeklini belirleyen infaz rejiminde amacın "insanın topluma yeniden kazandırılması" olduğu ileri sürülmektedir.

• "Kusur İlkesi"nin Temel İlkeler İçerisinde Yeri Var mıdır?

Modern ceza hukukunda, özellikle, Alman hukuk bilim adamlarının etkisi ile, kusur ilkesi de temel ilkelerden biri haline gelmiştir. Bu ilke, hiç kimsenin kusurlu olmadığı bir eylemden dolayı cezalandırılmayacağını ifade etmektedir. "Kusursuz suç olmaz, kusursuz ceza olmaz" şeklinde belirtilen bu ilke, hiç kimsenin kusurlu olmadığı, yani bilerek ve isteyerek yerine getirmediği bir eylem nedeniyle cezalandırılmayacağını ifade etmektedir. Gene bu ilke, bir başka açıdan, herkesin fiildeki kusuru nisbetinde cezalandırılabileceğini, kusurundan daha ağır bir ceza tehdidi altına sokulamayacağını da belirtmektedir.

TCK. 45. maddesinde "cürümde kastın bulunmaması cezayı kaldırır" denilirken bu ilke açıklanmıştır.

• Kanunilik ve Kusur İlkelerini Kuvvetlendiren Bir Düzenleme Kanun İçinde Öngörölmüş müdür?

TCK. sistemi içerisinde önemli bir düzenleme 29/1. maddesinde görölmektedir. Madde aynen şöyledir: "Kanunda sarahaten yazılmış olmadıkça cezalar ne arttırılabilir, ne eksiltilebilir ve ne de değiştirilebilir".

Cezaların yargıç tarafından ne şekilde verilebileceğini gösteren bu madde, bir yandan yargıcın yasa karşısındaki bağımlılığını açıkladığı gibi, diğer yandan bireye önemli bir hak sağlamaktadır. Buna göre, suç işleyen birey, ancak kanundaki ceza ile cezalandırılabilir; daha ağır, daha hafif ya da başka bir ceza tehdidi altında bırakılamaz.

- **Türk Ceza Kanununun Ülke İçinde Uygulanmasına Bağlı Haklar ve Vatandaşın İade Edilmezliği İlkesi'nin Anlamı Nedir?**

Ceza Kanunları, ülkenin siyasi sınırları içindeki suçlar için uygulanırlar. **Ceza Kanununun mülkiliği** (ülkeselliği) şeklinde belirlenen bu kural TCK.3-8. maddeleri arasında ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Kişisel hak ve özgürlükler açısından bu konu ele alındığında, vatandaşın iade edilmezliği ilkesi ile karşılaşmaktadır. Bir ülkenin vatandaşı, ülkesi dışında başka bir ülkede suç işleyip kendi ülkesine döndüğünde, suç işlediği ülkeye, yargılama için, iade edilmez. Her devlet, kendi vatandaşını, yabancı ülkelerin ceza yargılamasına karşı koymak zorundadır. Bu sebeple, birey, uyruğunda olduğu devletin kendisini korumasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak, TCK. 9/1. maddesinde, "bir cürümden dolayı bir Türkün ecnebi devletlere iadesi talebi Devletçe kabul olunamaz" şeklinde ifadesini bulduğu gibi, 1982 Anayasasının 38/son maddesine "vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilemez" şeklindeki cümle ile anayasa kuralı haline getirilmiştir.

- **Siyasi Suçluların İade Edilmemesi Kuralı Nedir?**

TCK. 9/2. maddesinde yer alan bir başka hüküm, yurttaşın iadesi ilkesini tamamlayıcı bir işlev içerisinde bulunmaktadır. Maddeye göre, "siyasi veya ona murtabit cürümlerden dolayı bir ecnebinin ecnebi devletlere iadesi Devletçe kabul edilemez.

Kısaca "siyasi suçlu iade edilemez" şeklinde belirlenen bu ilke gereğince, yabancı bir ülkede siyasi nitelikte suç işleyen kişi, Türkiye'ye geldiğinde ya da yurda sığındığında, suçu işlediği yer devleti, Türkiye'den bu kişiyi istediğinde, iade edilmeyecektir.

Bu çerçevede, siyasi suçun ne olduğu kanundaki terimi ile, **siyasi suçta murtabit** (bağlı) **suçun** ne olduğu soruları önem kazanmaktadır.

Siyasi suç, bir ülkedeki siyasal iktidarın ele geçirilmesine, ortadan kaldırılmasına, değiştirilmesine yönelik eylemlerin, kanunlarda suç olarak belirlenmesi durumunda, ortaya çıkan suç biçimidir. Devlet aleyhine işlenen suçların hemen hepsi, seçimlerin gerçekleştirilmesine yönelik suçlar bu nitelikte kabul edilmektedir.

Siyasi suçta murtabit suç, siyasi amaçla işlenen normal suçu ifade etmektedir.

Siyasal amaçla uçak kaçırma, adam öldürme gibi suçlar, murtabit (bağlı) suç olarak kabul edilmekte ve bu gibi suçları işleyenler de başka bir ülkeye sığındıklarında, siyasi suçlu statüsüne girerek, iade edilmezlik ayrıcalığından yararlanmaktadırlar.

• **Kişinin, Tek Eyleminden Dolayı İki Kez Yargılanmayacağı ya da Cezalandırılmayacağı Kuralı Nedir?**

Ceza hukukuna, ceza yargılaması hukukundan geçmiş önemli bir ilkeyi "bir kimsenin bir eylemden dolayı iki defa cezalandırılmayacağı hususu teşkil etmektedir". Kişinin başka bir ülkede suç işlemesi durumunda, hem bu ülkede yargılanması ve cezalandırılması ve hem de daha sonra uyruğunda bulunduğu ülkeye döndüğünde yeniden yargılanması, bu ilkenin ihlal edilmesi anlamını taşımaktadır. Bu durum TCK.3-8. maddesindeki tablo çerçevesinde ortaya çıkabilmektedir. Buna karşı, Türkiye'ye son on yılda, yabancı ülkelerde suç işlemiş Türk vatandaşlarının yeniden yargılanması olgusu karşısında, "tek eylemden dolayı iki kez yargılama olmaz" kuralı bir hak olarak ileri sürülmektedir. Nitekim bu tartışma ve bir hakkı arayış çabası, son yıllarda, "Yar. 1.CD. 6.9.1972 tarihli ve 3124/3754 sayılı, Yar.1.CD. 10.4.1987 tarihli ve 860/1811 sayılı ve Yar.CGK., 15.5.1982 tarihli ve 195 sayılı" kararlar ile ortaya konulmuştur.

• Savunma Hakkı Ne Demektir?

Anayasal bir hak niteliğindeki bu hak gereğince, "hiç kimse, kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz" (Anayasa 38/5). Bu hak ile, sanık, suç kendisinin işlemediğini, delillerle ortaya koymaya çalışır.

Savunma hakkı bizzat TCK.'da 486. maddesinde, mahkemelerde, dava ile ilgili olarak söylenen kötü, çirkin sözlerden dolayı kişinin sorumlu olmayacağı şeklindeki düzenleme ile açıklanmıştır. Madde aynen şöyledir: "Tarafların veya vekil, müdafî, müşavir yahut kanuni mümessillerinin bir dava hakkında kaza mercilerine verdikleri dilekçe, layiha veya sair evrakın yahut yaptıkları iddia ve müdafaaların ihtiva ettiği hakareti mutazammın yazı ve sözlerinden dolayı takibat yapılmaz."

• Toplumun İddia Hakkı Ne Demektir? Kişi, Ne Zaman İddiada Bulunma Hakkına Sahip Olabilmektedir?

Suç, toplumsal huzur ve barışı, düzeni bozan bir eylemdir. Her suç, doğrudan doğruya mağduru, yöneldiği kişiyi, zarara uğratmakla birlikte topluma ve nihayet devlete de zarar vermektedir.

Bu sebeple, ceza yargılamasında, toplumu temsil eden savcı (toplum adına iddia eden, müddeiumumi) suç işlediği sanılan kişinin kanunlar karşısındaki durumunu yargılama makamı önünde ortaya koyma işlevini yüklenir.

Suçtan zarar gören mağdur da, müdahil sıfatı ile, ceza yargılamasında yerini alabilir. Bu sıfatı alan mağdur, sanığın cezalandırılmasını isteyebilme hakkına, iddiada bulunabilme hakkına sahip olabilmektedir. Tabiidir ki, gene mağdur, ceza mahkemelerinde veya hukuk mahkemelerinde suç nedeniyle uğradığı zararın giderilmesini isteyebilme, tazminat talep edebilme, hakkına sahiptir.

Suçtan zarar gören şahsın sahip olduğu önemli iki hak daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki şahsi dava açabilme hakkıdır. Ceza

Mahkemeleri Usulü Kanununun 344. maddesine göre, kanunda öngörülen hallerde, suçtan zarar gören mağdur, doğrudan doğruya şahsi dava açabilmektedir.

Mağdurun sahip olduğu ikinci hak, şikayet hakkıdır.

• Şikayet Hakkı Ne Demektir?

Ceza Kanununun bazı maddelerinde, " mağdurun şikayeti üzerine" şeklindeki terimlerle ifade edilen bu hak, kamu davasının açılabilmesini sağlayan yetkidir. TCK.108. maddesinde bu hak, süre yönünden, hüküm altına alınmıştır.

Şikayet hakkı, ceza ve ceza usul hukukunda koğuşturma şartı olarak kabul edilmektedir. Bu hak ile, suçtan zarar gören şahıs, resmi mercilere (koğuşturma yapacak makamlara, Cumhuriyet Savcılıklarına) suç nedeniyle şikayetçi olduğunu belirterek kamu davası açılmasını istemektedir. Bu hakkın önemi şuradadır ki, "takibi şikayete bağlı suçlarda" suçtan zarar gören kişinin şikayeti olmadan, Cumhuriyet Savcılığınca kamu davasının açılması mümkün olmamaktadır.

Ceza Kanunu şikayeti sıkı koşullara bağlamıştır. TCK.108. maddesine göre şikayet, suç teşkil eden fiilin öğrenilmesinden itibaren altı aylık bir zamanaşımı süresine bağlıdır.

Mağdur, suçu, fiili şikayet etmektedir. Bu sebeple, failin gösterilmemesi, ya da yanlış, eksik gösterilmesi önemli değildir.

Ayrıca, belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta, şikayetin sirayetidir. Şikayet üzerine başlatılan kamu davasında, fiille bağlantılı başka kişiler de bulunduğu, bu kişiler, şikayet edilmemiş olsa dahi, bunlar hakkında da ceza yargılaması başlatılır.

- **Şikayete Bağlı Suçlarda, Mağdurun Şikayetten Vazgeçmesi
Mümkün müdür?**

Ceza hukuku sistemi içerisinde, şikayetten vazgeçme de mümkün kılınmıştır. TCK. 111. maddesinde bu husus açıkça öngörülmüş ve açılmış kamu davasının vazgeçme ile ortadan kalkabileceği belirtilmiştir.

Açıklana gelen şikayet, teknik hukuk anlamında şikayettir ve bunu vatandaşın suçu ihbar etmesini belirten " ihbarda bulunma-şikayet etme" ile karıştırmamak gerekir.

- **Şikayet Etme Hakkı İle İhbarda Bulunma Hakkını Birbirinden
Ayıran Fark Nedir?**

Teknik hukuk anlamındaki şikayet hakkı ile kişi kamu davasını bizzat sağlamaktadır. Suçtan zarar gören kişinin şikayeti olmadan Cumhuriyet Savcısının harekete geçmesi mümkün değildir. Örneğin hakaret suçu (TCK.480.), şikayete bağlı bir suç olduğundan, bir kişiye hakaret edildiğini duyan Cumhuriyet Savcısı, şikayet olmadığı durumda, harekete geçemez ve kamu davası açamaz.

Buna karşılık, günlük hayatta kullanılan şikayet ve ihbar, kamu davasının açılması yönünde gerekli bir unsur-şart niteliğini taşımamaktadır. Örneğin, hırsızlık suçu takibi şikayete bağlı bir suç değildir, bu sebeple malı çalınan kişi, şikayet etse de, etmese de Cumhuriyet Savcısı harekete geçme durumundadır ve mağdurun şikayeti sadece suçu bildirme niteliğini haiz bulunmaktadır.

Şikayete veya ihbara bağlı önemli bir hakkın olduğu da saptanabilmektedir. Suçtan zarar gören ya da suçu öğrenen kişi, suç ile ilgili bilgi ve görgülerini anlatırken bazı kimseleri karayalabilir, alçaltıcı terimler kullanabilir. Bu terimler nedeniyle kişileri suçlama yönüne gidilmemektedir. Bu durumda ihbar eden, şikayette bulunan kişinin, kaynağını Anayasada bulan dilekçe hakkına benzer bir hakkını kullandığı kabul edilmektedir.

• Suçun Hukuka Ayırılığına İlişkin Haklar Nelerdir?

Bir eylemin suç niteliğini kazanabilmesi için, kanunda aranan şartların dışında, hukuk sistemine ve ceza hukukuna aykırı olması şartı da gerekli bulunmaktadır. Bu önemli unsura hukuka aykırılık unsuru denilmektedir. Dolayısıyla, bir eylem, herhangi bir nedenle, hukuka aykırılık koşuluna sahip bulunmamakta ise bu takdirde suç meydana gelmemektedir. Hukuka aykırılığı kaldıran bu nedenlere hukuka uygunluk nedenleri adı verilmektedir.

• Hukuka Uygunluk Nedenleri Nelerdir?

Hukuka uygunluk nedenleri araştırıldığında, bazı nedenlerin bizzat TCK. da düzenlendiği, bazılarının da genel hukuk sistemi içerisinde öngörüldüğü saptanabilmektedir.

• TCK İçerisinde Yer Alan Hukuka Uygunluk Sebepleri Nelerdir?

Bu sebepler, TCK., 49. maddesinde, "kanunun hükmünün yerine getirilmesi, emrin ifası, meşru müdafaa ve ıztırar hali" olarak yer almıştır.

• Kanunun Hükmünü İcra Ne Demektir? Ve Bu Hal, Nasıl Bir Hak Yaratmaktadır?

TCK.49/1. maddesinde, ".... kanunun bir hükmünü icra suretiyle..... işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez" denilmek suretiyle, kişilerin kanun tarafından belirli bir eylemi gerçekleştirmek yetki ve görevi altında bulunduğu durumlarda eylemin suç teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Örneğin, İcra ve İflas Kanunu hükümleri gereğince, ihtiyati veya icrai hacizde bulunmak yetkisini haiz olan icra memurları, bu amaçla konuta girdiğinde konut dokunulmazlığını ihlal suçunu işlemiş olmazlar.

Aynı şekilde, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnamesi, Çarşı ve Mahalle Bekçileri Hakkında Kanun,

Hapishane ve Tevfikhane İdaresi Hakkında Kanun, kamu güvenliğini sağlamakla görevli kılınmış kişilere görevler yüklerken haklar da tanımıştır. Dolayısıyla bu kişilerin işlemiş oldukları eylemler suç niteliğini taşımamaktadır. Örneğin, Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, polisin, toplumda meydana gelen suçların faillerini yakalayabileceğini, bulundukları yerleri arayabileceğini, engelleyici önlemlere başvurabileceğini, silah kullanabileceğini, suçluyu zorla getirebileceğini, parmak izi alabileceğini pekçok maddesinde açık olarak belirtmektedir. Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü'nün 1 maddesi ile bu durum açıkça ortaya konulmuştur. Buna göre: "Asayiş, amme, şahıs, tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korumak ve halkın ırz, can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatini temin etmekle mükellef olan polis, bunlara herhangi bir suretle vuku bulabilecek taarruz, tecavüz ve sarkıntılığı men etmeye ve mütecavizleri yakalamaya ve hakkında kanunen yapılması lazım gelen muameleye bağlamaya mecburdur". İşte bu görevler ve zorunluluk çerçevesinde hareket etme durumunda bulunan polisin eylemlerinde hukuka uygunluk ortaya çıkmaktadır ve bu durum kanunun hükmünü icra olarak nitelendirilmektedir.

• Yetkili Mercii'nin Emrini İfa Ne Demektir?

Emir, üstünlük yetki ve kudretini haiz bir merci tarafından, belirli bir hareketin yapılması veya yapılmaması maksadı ile, ast durumunda bulunan kimseye yönelmiş ve açıklanmış bir irade beyanıdır.

Emrin bir hukuka uygunluk sebebi olduğu TCK. 49/1. maddesinde aynen şöyle belirtilmiştir. "... Selahiyettar bir merciden verilip, infazı vazifeten zaruri olan bir emrin icrası suretiyle işlenilen fiillerden dolayı faile ceza verilemez...."

Böylece, emrin bir hukuka uygunluk sebebi olabilmesi mümkün kılınmıştır. Ancak bu sebebin, söz konusu niteliğe sahip olabilmesi için, "emrin bağlayıcı bir nitelik taşıması, memurun emri yerine getirmeye mecbur olması ve en önemlisi emrin kanunun gösterdiği biçim ve içerik koşullarına sahip bulunması gerekmektedir.

Emir, bir hukuka uygunluk sebebidir ama kanunsuz olduğuunda ve hele içinde suç unsuru bulundurduğuunda, artık bu özelliğini kaybedip hukuka aykırı bir nitelik içine girmektedir. "Kanunsuz ya da konusu suç teşkil eden emir, hiçbir surette yerine getirilmez, yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz".

• Meşru Müdafaa Ne Demektir?

Meşru müdafaa, bir hukuka uygunluk sebebi olarak, bütün ülkelerin ceza kanunlarında olduğu gibi, TCK.49/2. maddesinde de düzenlenmiştir. "Gerek kendisinin ve gerek başkasının nefesine veya ırzına vukubulan haksız taarruzu filhal def'i zaruretinin bais olduğu mecburiyetle işlenilen fiillerden dolayı faile ceza verilemez...." şeklindeki bu cümle, bireylerin "kuvvete karşı savunma için kuvvetle mukabelede bulunabileceklerini" kabul etmektedir. Bu hal, eski zamanlardan beri kişinin doğal haklarından biri olarak benimsenmiştir.

Meşru müdafaa'nın bir hukuka uygunluk sebebi olabilmesi için bazı koşulların mevcut olması gerekmektedir. "Kişiyeye karşı saldırının haksız olması, saldırının kişiyeye yönelik bulunması, saldırının halen mevcut olması, savunmada bir zorunluluğun bulunması ve saldırı ile savunma arasında bir dengenin, orantılılığının mevcut olması" aranan koşulları teşkil etmektedir.

Türk hukukunda meşru müdafaa, özellikle hayata, cana yönelik ağır ve mevcut saldırılara karşı kişinin kendini koruması durumunda kabul edilmektedir. Çeşitli Yargıtay kararlarında, ateşli silahla ya da tehlikeli bir silahla saldırı karşısında saldırganı öldüren kişinin eylemi, meşru müdafaa nedeniyle hukuka uygun bulunmuştur. Bununla birlikte gene Yargıtay kararlarında, meşru müdafaa için kesin ölçütlerin ortaya konulamadığını ve bu kavram ile ağır haksız tahrik durumunun birbirine karıştırıldığını ve çelişik uygulamalara, değerlendirmelere gidildiğini tesbit edebilmek mümkündür.

• Malvarlığına Karşı Saldırılarda Meşru Müdafaa

Mümkün müdür?

Kural olarak, mala karşı saldırılarda kişinin saldırgana karşı koyabilmesi, kuvvet kullanması kabul edilmemektedir. Bununla birlikte, bu kuralı çok hafifleten iki düzenleme, bir hak olarak kanunlarda düzenlenmiş bulunmaktadır.

Bunlardan ilki, " mal için veya ciddi korku sebebiyle meşru müdafaa"dır. TCK.461. maddede, mal için veya ciddi korku sebebiyle meşru müdafaa hali düzenlenirken, "yağma suçlarında kişinin malını korumak için" veya " geceleyin veya gündüz üçra bir mahaldeki binaya merdiven kurarak ya da kapı kırarak veya ateşleyerek girmeye çalışanlara veya saldıranlara karşı bireyin kendisini koruması için" adam öldürme ya da müessir fiilde bulunması halinde, sorumluluğun bulunmayacağı açıklanmıştır.

Diğer bir meşru müdafaa haline benzer bir düzenleme Medeni Kanunun 894. maddesi ile getirilmiştir. "Zilyetliğin korunması" biçiminde isimlendirilen bu hak içerisinde, gayri menkul zilyedi gayrimenkulüne şiddet kullanarak giren kişiyi şiddetle kovmak, menkul zilyedi de, elinden malını zorla alan kişiye karşı zor kullanarak almak hakkını haizdir.

• İztırar Hali (Tehlikeden korunma) Bir Hak mıdır ve TCK. Sisteminde Nasıl Düzenlenmiştir?

TCK. 49/3. maddesinde ıztırar hali de açıkça ifadesini bulmuştur: "Gerek nefsin ve gerek başkasını vukuuna bilerek mahal vermediği ve başka türlü tahaffuz imkanı da olmadığı ağır ve muhakkak bir tehlikeden muhafaza etmek zarureti" nedeniyle işlenen fiilden dolayı faile ceza verilmez".

Ceza hukuku biliminde, tehlike ile karşı karşıya kalmış olan kişinin kendini korumak ve tehlikeden kurtulmak için içgüdüsel tepkinin bir çeşit hak olduğu ileri sürülmüştür.

Doğaldır ki, bu hukuka uygunluk sebebinin, somut olayda, kabul

edilebilmesi için, " bir tehlikenin halen mevcut olması, tehlikenin ağır bir nitelikte bulunması, tehlikenin bireye doğrudan doğruya ve kişisel haklarına yönelmiş olması, tehlikeye bilerek sebebiyet verilmemiş olması ve tehlikeyi ortadan kaldırma görevi altında bulunulmaması, başka türlü kurtulma ya da korunma olanağının mevcut olmaması, tehlike ile korunma arasında bir dengenin mevcut olması" biçiminde koşullar aranmaktadır.

İztırar halinde, kişi, varlığını tehdit eden tehlikeden kurtulmak için hukuka aykırı görünen bir eylemi yerine getirmekte ve fakat bu eylem nedeniyle cezalandırılmamaktadır. Tıpkı, aç kalan kişinin fırından ekmek çalması, panik halindeki halkın içindeki kişinin önündeki kişiyi ezerek kalabalık içinden kaçıp kurtulması gibi.....

• Hakkın İcrası Ne Demektir?

Hukuken korunmuş ve tanınmış bir hak veya yetkinin kullanılması halinde, hak ve yetki sahibinin cezalandırılmayacağı, eski çağlardan bu yana kabul edilmiş bir kuraldır. Nitekim eski Roma'da "hakkın icrası suç teşkil etmez" biçimindeki kural genel bir kabul görmüştü.

Hakkın icrasının, somut olayda, bir hukuka uygunluk sebebinin oluşturabilmesi için, hakkın fail tarafından doğrudan doğruya (hiçbir mercie başvurmaksızın) kullanılabilmesinin mümkün olması, hakkın sınırları içerisinde kullanılmış olması ve hakkın kullanılması ile işlenilen suç arasında bir nedensellik bağının bulunması gerekmektedir.

Hakkın kullanılması'nın bir hukuka uygunluk sebebi olabilmesi için, öncelikle bir hakkın var olması gerekmektedir. Ceza Hukuku alanında, eylemi hukuk düzenine uygun kılan hak, ceza kanununun yapısından ileri gelebileceği gibi (şikayet hakkında olduğu gibi..), başka hukuk dallarından, örneğin Medeni Kanundan (ebeveynin çocuklarını terbiye etmek hakkı), yargı kararından, idari makamların bir işleminden, bireyler arasında yapılmış bir sözleşmeden ve istisnai bazı durumlarda da toplumdaki uygulamalardan (geleneklerden) ortaya çıkabilmektedir.

Bu hukuka uygunluk sebebinde, en önemli şartlardan birisini, hakkını

kullanan kişinin, hakkı kullanabilme yönünde kesin bir yetkiye sahip oluşu teşkil etmektedir. Şayet hak sahibi, hakkını, resmi mercilerin aracılığı ile kullanma durumunda ise, kısaca hakkın kullanılması doğrudan doğruya mümkün değil ise bu takdirde hukuka uygunluktan söz edilmeyecektir. Nitekim, kişi, pekçok hakkını, ancak resmi mercilere konuyu aktararak, hakkını elde edebilmek için resmi mercilerin harekete geçmesi ile kullanabilmektedir. Uygulamada çokça rastlanan bu durumu kanun şu şekilde öngörmüştür: "Bir kimse hükümete müracaata muktedir olduğu ahvalde iddia eylediği bir hakkı istihsal maksadı ile eşya üzerinde kuvvet sarfıyla kendiliğinden hakkını ihkak ederse...."

Bir hakkın kullanılması, bazı durumlarda, kişinin yerine getirmekte olduğu mesleğin ya da sanatın gereği olarak ta ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenledir ki, bankacıların kendilerinden kredi isteyen müşterilerinin ticari sırlarını toplayabilmeleri; gazetecilerin basın yolu ile toplumu, pekçok olaydan haberdar edebilmek için olayları öğrenmeleri, değerlendirmeleri, yorumlamaları ve eleştirmeleri ve hekimlerin, kişileri sağlığa kavuşturabilmek için kişinin vücut bütünlüğüne müdahale edebilmeleri, hukuk sistemi içerisinde kabul edilmektedir. Böylece, mesleğin ifası, bireylere bir hak sağlamakta ve meslek kuralları içerisinde gerçekleştirilmiş eylemler hukuka uygun olarak kabul edilmektedir.

Son yıllarda, bazı hakların kullanılması ile suçları arasında çelişkilerin bulunduğu ve Ceza Kanunu kurallarının hakları sınırladığı iddiaları yaygın bir düşünce olarak ileri sürülmüştür. Hakların belirlenmesi ile bu tartışmaya değinmek yararlı olacaktır.

• **Bilim Özgürlüğü İle Ceza Hukuku Bağlantısını Açıklamak Mümkün müdür?**

Tabiat, fizik, kimya, tıp ve sosyal alanlarda, gerçekleşmekte olan

olayların nedenlerini araştıran, kuralları bulan, deneylerle olayları ve kuralları açıklamaya çalışan faaliyetlerin tümü bilimi meydana getirmektedir. Anayasamızın 27. maddesinde herkesin bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama ve bu alanda her türlü araştırma hakkına sahip olduğu ileri sürülmektedir. Bu anayasal kurala dayanılarak, içinde suç unsuru bulunan bazı yayınların Anayasa nedeniyle suç olamayacağı, çünkü bu gibi yayınları gerçekleştirenlerin hak ve özgürlüklerini kullandıkları ileri sürülmektedir.

TCK.142/1. maddesinde yer alan "sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek ve Devlet siyasi ve hukuki nizamlarını topyekün yok etmek için propoganda yapmak" eylemi ile bilim özgürlüğünün çatıştığı, ve özellikle bu maddenin anayasal bir hak ve özgürlüğü ortadan kaldırırçasına sınırladığı belirtilmiştir. Gerçekten Türkiye'mizde 1968'li yıllarda başlayan sosyal hareketler ve yayınlar nedeniyle verilmiş pekçok Yargıtay kararlarında bu değerlendirmeyi haklı kılıcı hükümler bulmak mümkündür. 1961 Anayasasının sistemi içerisinde bilim özgürlüğünün sınırsız olduğu, buna karşı bilimsel yayınlarla suç işlenemeyeceği, cezalandırmaların Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Sosyal bilimler alanındaki yayınlarda ileri sürülen eleştiriler 1982 Anayasasının 27/2. maddesi ile önlenmek istenmişse de bu tartışma devam etmektedir.

• Sanat Özgürlüğü İle Ceza Kanunu İlişkileri Nedir?

Benzer tartışma ve değerlendirme sanat özgürlüğü yönünden de yapılmıştır. Toplum ve tabiat karşısındaki insanın duygu ve düşüncelerini belirli bir "güzellik-estetik" içerisinde sergilemesi anlamı taşıyan sanat ile ilgili olarak Anayasasının 27. maddesinde tam bir özgürlüğün tanındığı ve fakat bazı ceza kanunu maddeleri ile bu özgürlüğün de sınırlandığı belirtilmiştir.

Bu tartışma, son on yılda, özellikle müstehcenlikle ilgili olarak yapılmıştır. TCK. 426. maddesinde düzenlenmiş bulunan

müstehcenlikte, "halkın ar ve haya duygularını inciten veya cinsel arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte genel ahlaka aykırı olan" yayınların cezalandırılması sözkonusu olmaktadır. Bu tür yayınların da, sanat özgürlüğü içerisinde düşünülmesi gerektiği ve böyle bir ceza hukuku düzenlenmesi ile bu özgürlüğün sınırlarının daraltıldığı yönünde eleştiriler ileri sürülmüştür.

• Düşünce Hürriyeti İle Ceza Hukuku İlişkileri Kısıtlamalar Meydana Getirebilir mi?

Anayasamızın 26. maddesinde, "herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir" denilmektedir. Türk Hukukunda, Ceza Kanununun 142 ve 163. maddeleri açısından son yirmi yıl içerisinde yoğun tartışmalar yapılmış ve bu maddelerin düşünceyi yasakladığı, oysa Anayasal sistem içerisinde düşüncenin yasaklanamayacağı, kişinin serbestçe düşünebilme hakkına sahip olduğu, yasaklayıcı kuralların bu hakkı ve özgürlüğü ortadan kaldırdığı belirtilmiştir.

Demokratik rejimlerde, her türlü düşüncenin açıklanması ve yayılmasının zorunlu olduğu, kişinin ancak kendisine sunulan seçenekler içerisinden bir seçim yapabilme olanağına sahip olabileceği, düşüncenin sınırsızlığının eşitlik ilkesinin bir gereği olduğu ileri sürülmüş ve bu gerekçelerle TCK 141, 142 ve 163. maddelerinin cezalandırmayı öngören düzenlemesi kuvvetle eleştirilmiştir.

Aslında bu eleştiriler, siyasal düşünce özgürlüğü ile ilgilidir, çünkü geniş bir açıdan ceza hukukunun yasaklayıcı özelliği itibarıyla düşünceyi de sınırladığı bir gerçektir. Hakaret ve sövme, tehdit gibi suçlarda da düşünce sınırlanmaktadır. Bununla birlikte, yukarıda özetlenen tartışmalar, hep, siyasi düşünce özgürlüğü açısından yapılmaktadır.

1961 Anayasasının düşüncenin sınırsızlığı yönündeki tartışmalı özelliği 1982 Anayasasının 26. maddesi ile değiştirilmiştir. Bu maddenin ayrıntılı düzenlenmesi TCK 141, 142 ve 163 maddeler yönündeki tartışmaları çözümleme amacını taşımasına rağmen, son yıllarda, bu maddelere ilgili yeni arayışlara girilmiştir.

- **Din ve Vicdan Hürriyeti İle Ceza Hukuku Arasındaki İlişkiler Aynı Özelliği Taşımakta mıdır?**

Anayasanın 24. maddesinde, din ve vicdan hürriyeti "herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir" şeklinde açıkça ifade edilmesine rağmen, bu maddenin son fıkrasında, bu hürriyetin sınırları belirtilmiştir. Tıpkı düşünce ve bilim özgürlüğü gibi, din ve vicdan özgürlüğünün sınırsız olduğu, herkesin inancını dilediği gibi uygulayabileceği ve sahip olabileceği ifade edilmiş ve Anayasadaki bu sınırlamanın hatalı olduğu, demokratik hukuk sistemine uygun olmadığı ileri sürülmüştür. Bu gibi eleştiriler, dini düşünce ve örgütlenmeyi yasaklayan, toplumun yapılaşmasında dinsel görüşlerin örgütlenmesini ve propogandasını ceza yaptırımları altına alan TCK 163. maddesi açısından kuvvetle ortaya konulmuştur.

Yukarıdaki paragraflarda açıklanan tartışmalar ve gelişmeler TCK 163. madde açısından da görülmekte ve maddenin yürürlükten kaldırılması ya da değiştirilmesi yönünde ve aksi istikamette pekçok akım bulunmaktadır.

- **Ceza Hukukunda, Etkili Sonuçlar Meydana Getirebilen, Basın Hürriyeti Ne Demektir?**

Basın özgürlüğü esas itibariyle, düşüncenin basın yoluyla açıklanması anlamına gelmekle beraber, basının özelliğinden doğan etkenlerle basın kuruluşlarında çalışan kişilerin de çeşitli haklarını ve özgürlüklerini kendi kapsamı içinde bulundurmaktadır.

Düşüncenin basın yolu ile açıklanması üç temel hakka dayanmaktadır.

Toplumda cereyan etmekte olan olayların açıklanması
niteliğindeki haberlere ulaşmak,

Haberleri basın araçları vasıtası ile yayınlayabilmek,
- Basılmış eserleri (yayınları) topluma yayabilmek...

Bu üç temel hak, basın özgürlüğünün ana unsurlarını teşkil etmektedir. Bu üç temel hak, "haber verme hakkı" biçiminde de nitelendirilmektedir.

Bu hakların kullanılması, suç biçiminde nitelenebilecek bazı tutum ve davranışları hukuka uygun hale getirmektedir. Örneğin, bir gazete yazarı, toplumda meydana gelmiş bir olayı yayınlarken, kötü kelimelerle olayı belirlese, bu halde hakaret suçunu işlemiş olmayacaktır. Çünkü eylemdeki hukuka aykırılık, hakkın kullanılması dolayısıyla hukuka uygunluk meydana getirecektir.

• **Basın Özgürlüğünde, Hakkın İcrası İçinde Düşünülebilecek Başka haklar Var mıdır?**

Doğrudan doğruya haber verme hakkına dayalı bir hak olarak "eleştiri ve inceleme hakkı" görülmektedir. Bu hak, basının, olayları dilediği gibi inceleyebilmesi, özgürce, hiçbir baskı altında kalmaksızın olayları değerlendirebilmesi ve eleştirebilmesini ifade etmektedir. Bu hak, belirli bir olayın irdelenmesini ve değerlendirilmesini ifade ettiği gibi, belirli bir sorun karşısındaki görüşlerin açıklanması anlamını da taşımaktadır. Eleştiri ve inceleme, siyasal, ekonomik, bilimsel, artistik ve dinsel alanlarda olabilir. Siyasal eleştiri ve değerlendirmeleri de aynı şekilde düşünmek gerekir.

Böylece, basın, toplumdaki olayları sadece topluma yeniden haber olarak aktaran bir kuruluş niteliğinde görülmemekte, ve fakat bu olayları değerlendiren ve geliştiren, olayları eleştiren bir etkinlik içinde bulunmaktadır.

• **Eleştiri ve İnceleme Hakkının Sınırları Var mıdır?**

Son yıllarda gerek bilimsel alanda ve gerekse uygulamada tartışılan konu bu sınırlamanın varolup olmadığıdır. Genellikle kabul edildiğine göre,

- Verilen haberin ve yapılan değerlendirmenin temelde gerçek olması,
- Objektif ve sübjektif hak çerçevesinde kalınması,
- Verilen haberde ve yapılan yayında güncelliğin bulunması,

bu tür yayınlarda sınırları teşkil etmektedir.

Böylece, bugün, yapılan yayın içerisinde bir suç iddiası bulunduğunda, bu yayının ve verilen haberin, yapılan değerlendirmenin gerçek olup olmadığı, güncel olup olmadığı ve basın sübjektif ve objektif hakkı çerçevesinde verilip verilmediği hususları araştırılmaktadır.

• Basında Önemli Bir Hak Olarak Ortaya Çıkan Yaratma Hakkı Ne Demektir ve Sonuçları Nelerdir?

Yaratma hakkı, düşüncenin, düşünceye ilişkin görüşlerin açıklanması hakkı olarak tanımlanmaktadır. Yaratma hakkının sözkonusu olabilmesi için yaratılanın bilimsel ya da artistik bir değer taşıması gerekmektedir. Kısaca, yaratma, ancak bilimsellikte ya da sanatla ilişkin olmada kendini gösterebilmektedir. Yaratma, belirli bir olayın anlatılması ya da bir konunun eleştirilip incelenmesi dışında, kişinin bir şey yaratması anlamını da taşımaktadır. Yaratılanın, adi, bayağı, ar ve haya duygularını sarsıcı nitelikte olması durumunda yaratma hakkı tartışma konusu durumuna gelmektedir. Bu hakkın varlığı, yaratılan eserin türüne göre ve objektif ölçüler çerçevesinde bir değer taşımasına bağlıdır. Bu çerçevede, yaratma hakkı, yaratıcı işlem ve eylemin basın yoluyla dışa vurulması ve çoğaltılması, biçiminde de ele alınmaktadır.

Son yıllarda toplumumuzda meydana gelmiş hukuk tartışmaları içerisinde, "müstehcenliğin" yaratma hakkı sınırları içinde düşünülebilip düşünülemediği sorunu yer almaktadır. Gerçekten çıplaklığın sergilenmesi, cinsel birleşmelerin tasvir ve resmedilmesi

olaylarında acaba yaratma hakkının varoluşu ileri sürülebilecek midir? Bu soruya olumsuz cevap verildiği gibi, olumlu karşı cevaplar da görülmektedir. Bir görüşe göre, yaratma hakkı, bayağı, çirkin, tiksindirici hususları içinde bulundurmaz, bu nitelikteki eserler yaratma hakkı çerçevesinde düşünülemez. Buna karşılık başka bir görüş, insanın eseri olan herşeyi bu hak çerçevesinde ele almaktadır.

Türk hukukunda, müstehcenlikle ilgili son on yılda meydana gelmiş tartışmalar, bu durumun bir yansımasını teşkil etmektedir. "Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Hakkındaki 1117 Sayılı Kanun" bu tartışmalar sonucunda hazırlanmış ve yaratma hakkına önemli sınırlamalar getirmiştir.

• **Basın'ın İşleyişi Karşısında Önemli Bir Hak Olarak "Cevap ve Düzeltme Hakkı" Ne Demektir?**

Bu hak, bireyi, toplum içerisinde yaşayan sade vatandaşı, Basının tüm işleyişine karşı koruyan bir haktır. Gerçekten basın, haber verme hakkı içerisinde hareket ederken gerçeğe uygun, güncel hareket etmek durumundadır. Şayet yapılan yayın, olaylara, toplumdaki gerçekleşen davranışlara ve tutumlara tam olarak uygun değilse, bir takım gerçeğe aykırı değerlendirmeleri içinde bulunduruyorsa, bu takdirde kişiler, gerçeği basın yolu ile açıklama hakkına sahiptirler.

Basın Kanunu 19. maddesi ile, cevap ve düzeltmeyi sadece gerçeğe aykırı ve kişiyi ilgilendiren yayınlara ilişkin olarak öngörmemiş, kişinin haysiyet ve şerefine ihlal eden yayınlar için de düzenlenmiştir.

Buna göre, "şeref ve haysiyeti ihlal eden" ya da "gerçeğe aykırı bulunan" yayınlar nedeniyle birey, Kanundaki koşullara uymak suretiyle yayının tamiri yönüne gidebilecektir.

• **Cevap ve Düzeltme Hakkının, Basın Kanununda Düzenleniş Biçimi Nasıldır?**

Basın Kanunu, 19. maddesi ile bu hukuka ayrıntılı ve karmaşık biçimde düzenlenmiştir.

Buna göre,

Bir kişi ile ilgili gerçeğe aykırı ya da şeref ve haysiyete dokunan bir yayın yapıldığında, bu kişi iki ay içerisinde yayının yapıldığı organın sorumlu müdürüne başvurup cevap ve düzeltmesini vermek ve bu yazısının yayınlanmasını istemek hakkına sahiptir.

Yayının sorumlu müdürü gelen cevabı üç gün içerisinde inceleyip cevap ve düzeltmeyi yayınlayıp yayınlamamaya karar verir.

Bu cevap ve düzeltme yayınlanmadığı takdirde, kişi yirmi gün içerisinde bulunduğu yerin Sulh Ceza Mahkemesine başvurup yayının yargı yolu ile gerçekleştirilmesini isteme hakkına sahiptir.

Sulh Ceza Yargıcı kararına karşı, ya yayın organı sorumlu müdürü ya da kişi, dört gün içerisinde Asliye Ceza Mahkemesine başvurma durumundadırlar.

Asliye Ceza Yargıcının verdiği kararlar kesindir.

Cevap ve düzeltmeye ilişkin kural ve belirlemelere uyulmaması halinde Basın Kanununda yer alan cezalar uygulanmaktadır.

- **Eylemi Hukuka Uygun Duruma Getiren " Mağdurun Rızası- Suç Kurbanının Suçu Kabul Etmesi" Ne Anlama Gelmektedir?**

Ceza Hukukunda mağdurun rızası olarak adlandırılan bu durumun gerçekleşmesinde, fiil suç niteliğine bürünmemekte, hukuka uygun olarak kabul edilmektedir.

Kişinin, gerçekleşmekte olan suçı kabul etmesi, bu eyleme razı olması halinde artık suçun varoluşu ileri sürülmeyecektir.

Mağdurun rızasının sözkonusu olabilmesi için mağdurun suç ile ilgili rızada bulunabilmeye ehil olması, kısaca "temyiz kudretine" sahip bulunması, "küçük, akıl hastası, sağır ve dilsiz olmaması" gerekmektedir.

Gene, böyle bir rızanın geçerliliği için, rızanın "açık ya da örtülü biçimde" açıklanmış bulunması ve en önemlisi böyle bir rızaya, Hukuk düzeninin itibar etmesi, hukuk düzenince kabul edilebilir bir alana ilişkin olması gerekir. Kişinin malvarlığına ilişkin rızada bulunması mümkün olmasına rağmen canına, hayatına yönelik bir saldırıya önceden razı olması kabul edilemez. Kısaca, kişinin bazı hak ve özgürlüklerine ilişkin rızası Hukukça uygun görülmekle birlikte, bazı haklarına ilişkin rızası hukukça uygun telakki edilmemektedir.

İşte Hukukun uygun karşıladığı alanlarda (malvarlığı, şeref ve haysiyet, cinsel özgürlük gibi....) kişinin rızası, eylemin hukuka uygunluğunu sağlamaktadır.

- **Suçun Manevi Unsuru Ne Demektir? Bu Unsurun Kişi Yönünden Taşıdığı Önem Nedir?**

Suçun manevi unsuru, kişinin yaptığı eylemi, kendi iradesi, serbest düşüncesi/bilinci ile gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Kısaca "kusurluluk" biçiminde adlandırılan bu unsur, kişinin eylemini bilmesi ve istemesi anlamını taşımaktadır.

TCK. 45. maddesi bu unsuru açıkça ortaya koymuştur. Buna göre, "cürümlerde kast esastır." Kanunda açıkça belirtilen kast, kişinin hareketini ve neticesini bilmesi ve istemesi anlamına gelmektedir.

Bazı istisnai durumlarda, kişinin iradi olarak yerine getirdiği neticenin istenmemesi hallerinde de sorumluluğun bulunacağı kabul edilmektedir. Ceza Hukukunda taksirli suçlar olarak adlandırılan bu suç biçimlerinde birey yalnız hareketi bilerek ve isteyerek yapar ve fakat bu hareketin neticesini bilip istemez, ve fakat bu neticeden yani açıkça bilip istemediği neticeden de sorumlu tutulur. Bu sorumluluk biçimi

istisnaidir ve ancak kanunda açıkça yazılı durumlarda sorumluluk cihetine gidilebilmektedir. Trafik kazaları olarak adlandırdığımız, motorlu araçlarla meydana getirilen ölümlü ve yaralamalı eylemler bu durumun tipik örneğini oluşturmaktadır. Trafik kazalarında, sürücü, sadece hareketini bilir ve ister ve fakat bu hareketin sonucunda meydana gelen kazadaki ölüm ve yaralamalı neticeyi istemez, buna rağmen sürücü bu neticelerden sorumlu tutulur. İşte bu hal, istisnai bir sorumluluk biçimidir ve Kanunda açık olarak saptandığı, düzenlendiği için böyle bir sorumluluk yönüne gidilebilmektedir. Bu gibi suçlara doktrinde taksirli suçlar; uygulamada, "tedbirsizlik ve dikkatsizlikle meydana getirilen suçlar" denilmektedir.

Ceza Hukukunda kastlı ve taksirli suçlar yanında kabahatler de, manevi unsur yönünden önem taşımaktadır. Kabahatler, basit ihlalleri teşkil etmektedir ve bunlar TCK.'nın çoğu maddelerinde düzenlenmiş bulunan ve cürüm adı verilen ağır ihlaller kadar "toplum ve kişiler için çok vahim eylemleri" meydana getirmemektedirler.

Kabahatlerde kastın sabit olmaması halinde dahi kişinin kendi fiil ve ihmalden sorumlu tutulacağı TCK.45. maddesinde açıklanmış ve böylece, taksirli cürümlerin yanında, kanunda ikinci bir istisna yaratılmıştır. "Sokağa çöp dökme, gürültü yapma, dilencilik yapma" gibi kabahatlerde, failde kastın bulunması şart değildir; fakat kişinin bu eylemleri yaparken bunları bilerek, iradi olarak yaptığının sabit olması da gereklidir.

- **Ceza Hukukunda Objektif Sorumluluk Var mıdır?**
Kusurluluğu Bertaraf Eden Objektif Sorumluluk Bir Tehlike Teşkil Etmekte midir?

Objektif sorumluluk, ceza hukukunun geçmişinde kalmış ve günümüzde uygulanmayan bir sorumluluk biçimidir. Kusursuz sorumluluk olarak ta isimlendirilen bu sorumluluk türünde, kişi, kendisinin bizzat meydana getirmediği ve bazı hallerde de bilmediği eylemlerden dolayı sorumlu olabilmektedir. Ceza Hukukunda kusura dayanan (bilme ve isteğe dayanan) sorumluluk hali geçerlidir ve geçerli olmalıdır. Bu Hukuk dalında kusursuz sorumluluğun geçerli olmaması

gerekmektedir. Mevcut Türk Ceza Hukuku sisteminde, basın suçlarında sorumlu müdürün sorumluluğu, bazı istisnai suç tiplerinde (kastın aşılması suretiyle işlenen suçlarda, netice sebebi ile ağırlaşmış suçlarda-TCK.451, 452, 456/2, 3 gibi....) Objektif sorumluluğun kabul edilmiş olduğu ileri sürülmekte ve bu durum eleştirilmektedir.

Gerçekten, Ceza Hukukunda objektif sorumluluk, kusuru bir kenara itmesi yönünden, bugün tarihin tozlu raflarında bulunması gereken bir kavramdır. Alanı çok daraltılmış olmakla birlikte gene de uygulamada rastlanılmaktadır.

• Ceza Hukukunda, Kusurluluğun Yanı sıra, Kişi Yönünden Önemli Haklar Var mıdır?

Bir fiili, kişinin bilerek veya isteyerek işlemesine ilişkin çok önemli bir unsur, kişinin bilebilecek ve isteyebilecek durumda bulunması, yani isnat yeteneğine sahip bulunmasıdır. Isnat yeteneği, kişinin bir eylemi yerine getirebilmesi için ruhi ve fiziki yönünden belirli bir olgunluk içinde bulunmasını ifade etmektedir.

Türk Hukukunda isnat yeteneğinin ne olduğu açıklanmamış olmakla birlikte, bu yeteneği ortadan kaldıran sebeplerle, yeteneğin çerçevesi çizilmiş bulunmaktadır. Bir kişinin, suç teşkil eden eylemin ne olduğunu tam olarak saptayabilmesi ve bu eylemin serbest iradesi ile gerçekleştirilebilmesi için " aklen sağlam olması, belirli bir yaşı tamamlamış bulunması gerekmektedir". Kısaca kişinin akıl hastası olmaması ve küçük (18 yaşını doldurmamış) olmaması bir zorunluluk olarak aranmaktadır.

Bu açıdan, akıl hastaları, tam, kısmi akıl hastaları olarak ikiye ayrılmakta ve tam akıl hastalarına ceza verilmemekte, kısmi akıl hastalarına ceza indirilerek tayin edilmektedir. Yargıç, önüne, bir akıl hastasının işlemiş bulunduğu bir suç geldiğinde, akıl hastası hakkında ceza tayinine gitmemekle birlikte, başta tedavi etmek, akıl hastanesinde zorunlu tedavi uygulamak gibi tedbirlere hükmedebilmektedir. Ceza hukukumuzda küçükler üç gruba ayrılmış bulunmaktadır. Buna göre, 11 yaşına kadar olan dönemde suç işleyen küçükler hiç ceza

verilmemekte ve bunlar hakkında, terbiye, anne ve babaya teslim ya da bir eğitim kurumuna yatırma gibi tedbirler uygulanmaktadır. 11-15 yaş arasındaki dönemde ise ceza tayini, indirimle yapılmaktadır. Nihayet 15-18 yaş arasında ceza gene indirilerek (daha küçük bir oranda) verilmemektedir.

Türk Hukuk sistemimizde, çocukların yargılanması, ancak son yıllarda gerçekleştirilebilmiş bir yasa değişikliği ile özel kurallara bağlanmıştır. "Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun" gereğince yaşı 15'e kadar olan küçük ayrı mahkemelerde ve ayrı usuller çerçevesinde yargılanmaktadır.

Gene hukuk sistemimiz içerisinde sağır-dilsizler, akıl hastaları ve küçükler gibi farklı bir rejimi içerisine sokulmuşlardır.

Bu hallerin dışında sarhoşluk, ya da uyuşturucu madde kullanma isnat yeteneğini etkileyen ve ortadan kaldıran haller olarak kabul edilmemektedir. Kısaca bir sarhoş, sarhoşluğu sırasında bir suç işlediğinde, sarhoşluğunu bir kusursuzluk hali olarak ileri süremez. Aynı şey, uyuşturucu madde kullananlar için de geçerlidir.

- **Bu Şekilde Meydana Gelen Bir Suçta, Suçluya Verilen Cezanın Taşınması Gereken Özellikler Nelerdir?**

Ceza Hukuku, müeyyideleri itibarı ile de, diğer hukuk dallarından ayrılabilir. Gerçekten ceza, verildiği kişi üzerinde ıztırap verici ve acı çektirici, korkutucu bir etki yaratan ve böyle bir özelliğe, soyut olarak ta, daima sahip bulunan, kanun tarafından saptanmış ve bir yargı organı kararı ile verilmiş ve işlenen fiilin ağırlığı ve suçlunun sorumluluk derecesi ile orantılı ağır bir müeyyidedir.

Ceza, bu özellikleri yanı sıra suçluyu usandırıcı ve topluma yeniden uyabilmesini sağlayıcı bir nitelik içerisinde bulunmalıdır.

Bugün, eski çağlarda olduğu gibi, cezalarda, kefarete ve ibret esaslarının hâla bulunduğu ileri sürülmektedir. Ceza, kefarete teşkil etmektedir,

çünkü, bir kötülüğe karşı tepki niteliğini taşımaktadır. Gene ceza, aynı zamanda bir ibret teşkil etmektedir, çünkü, başka kişilerin bu cezayı görerek aynı kötülüğü yeniden, ve başka bir zaman ve başka bir yerde işlememeleri sağlanmak istenmektedir.

• Türk Hukukundaki Cezalar Nelerdir?

Türk Ceza Kanununda cezalar TCK. 11. maddesinde belirtilmiştir. Maddeye göre, cezalar, "idam, ağır hapis, hapis, ağır para cezası, kamu hizmetlerinden yasaklılık, hafif hapis, hafif para cezası ve bir meslek ve sanatın yerine getirilmemesidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi bu cezaları, Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlar, her suç için ayrı ayrı (alt ve üst sınırlar içerisinde) düzenlemişlerdir.Sanığı yargılayan yargıç bu sınırlar içerisinde cezayı tayin edecektir.

• Bireyin Hakları Yönünden, Cezaların İnfazında İleri Sürülebilecek Haklar Var mıdır?

Bir suç işlemiş bulunan kişi de insandır. Dolayısıyla, suçluluğu sabit olan kişi de, cezası infaz edilirken doğrudan doğruya "Ceza İnfazına yönelik haklarını ileri sürebilme hakkına sahiptir".

Bu haklar, daha çok, hürriyeti bağlayıcı bir ceza olan hapis cezalarının yerine getirilmesinde ileri sürülebilmektedir. Bu cezaların infazında suçlu önce, kişiliği, mesleği ve tüm özellikleri itibarı ile bir tasnife tabi tutulmakta ve kapalı, yarı açık ve açık olarak nitelenen 3 tür ceza evinden birine gönderilmektedir. Dolayısıyla suçlu, öncelikle psikolojik ve sosyal yönden bir incelemeye, gözleme tabi tutulmasını isteme hakkına sahiptir. Bu cezaevlerinde suçlunun eğitilmesi, kendisine meslek öğretilmesi, ceza evinden çıktıktan sonra iş bulabilmesinin sağlanması ve cezaevinde iyi koşullar içerisinde yaşamını sürdürebilmesinin temin edilmesi gerekmektedir. Tüm bu durumlar, suçlu için bir hak teşkil eder. Cezaevinde ya da tutuk evinde, "gayri insani şartlar içerisinde" kişinin tutulmaması gerekmektedir. Kişi, suçlu olsa dahi insan olmak sıfatı ile tüm haklarını devam ettirme ve bunu Devletin İdari Organlarından

(cezaevi yönetimi, savcılık gibi...) isteme haklarına sahiptir.

Hürriyeti bağlayıcı cezaların süresi kısa olduğunda, Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunla (Bundan sonra CİHK olarak kısaltılacaktır) ayrı bir düzenleme (adeta bir hak olarak) getirilmiştir.

Bu kanunun 8. maddesine göre, hürriyeti bağlayıcı sürenin 60 günü geçmemesi halinde, suçlunun oturduğu yerde (evinde) veya hafta sonlarında cezaevine girip çıkma şeklinde infaza gidilebilmektedir. Aynı şekilde gene hürriyeti bağlayıcı cezanın süresinin 4 ayı geçmemesi durumunda da geceleri ceza evine girerek infaz uygulanabilmektedir.

Para cezaları yönünden, gene CİHK taksitle ödeme imkanını bir hak biçiminde mahkuma tanımıştır.

Hürriyeti bağlayıcı cezaların infazında, Türk hukukunda sürekli olarak geliştirilmiş ve mahkum lehine bir hak niteliğine büründürülmüş olan bir uygulamayı şartla salıverme teşkil etmektedir. CİHK. 19. maddesinde yer alan bu düzenlemeye göre, cezaevinde mahkumiyet süresini iyi halle geçiren kimse mahkumiyet süresinin belirli bir nisbettteki bölümünü ceza evi dışında geçirmek hakkına sahiptir. Son yıllarda yapılan değişikliklerle, Türk Hukukunda, hürriyeti bağlayıcı cezaların yarı nisbetini bu infaz rejimi ile geçirebilme imkanı sağlanmış bulunmaktadır.

- **Kişisel Haklar ve Hürriyetler Yönünden Ceza Kanununun Düzenlemesi Nasıldır ve Kişisel Hakların Korunması Nasıl Sağlanmaktadır?**

Öncelikle belirtmek gerekir ki, TCK. Klasik bir kanundur ve 19. yüzyılın haklar ve hürriyetler anlayışının bir yansımasıdır. Klasik hakların bazılarının Kanun'un yapısı içinde ele alındığı ve bunlara yönelik saldırıların cezalandırıldığı görülmektedir. Konunun doğrudan

doğruya düzenlendiği TCK. 174-201. maddelerini şu şekilde kısaca özetleyebilmek mümkündür:

" Hürriyet Aleyhine işlenen cürümlür" başlığını taşıyan bu bölümde, "kişinin siyasal haklarını kullanmasının engellenmesi" (M.174), "kişinin dinsel duygularının ve dinsel uygulamalarının önlenmesi" (M.175-178), " kişi dokunulmazlığı ve güvenliğinin saldırıya uğraması" (M.179-192) halleri cezalandırılmaktadır.

Aynı şekilde, kişinin ikametgahına yönelik saldırılar (TCK.193-194), kişinin sırlarının açığa vurulması (TCK.195-200) ve nihayet kişinin çalışma hürriyetine yönelik tecavüzler (TCK.201) ceza müeyyidesi altına alınmıştır.

Bu düzenlemelerle, kişinin temel haklarının ihlal edilmemesi, bu hakları ile kişinin dokunulmaz biçimde "kendi ayrı ve özgür dünyası içerisinde yaşaması " sağlanmak istenmiştir.

Bu maddeler ile kişinin temel haklarının korunduğu tesbit edilebilmektedir. Günümüzde, toplum içinde yaşayan modern insanın diğer gereksinim ve haklarının başka özel kanunlar çerçevesinde de ele alındığı görülmektedir. Tıpkı Dernekler Kanunu, Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu, Karayolları Trafik Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu gibi.... Bu kanunlarda da, getirilmiş yaptırımlar ile kişinin hakları korunmaya çalışılmaktadır.

• **Bugünün Yaygın Gereksinimi Olan Araç Kullanabilmek İçin Ne Yapmak Gerekemektedir? Araç Kullanırken Suç İşlendiğinde Ne Yapılmaktadır?**

Araç kullanabilmek için "sürücü belgesi"ne sahip olmak gerekmektedir. Karayolları Trafik Kanunu, araçları (otomobil, kamyon, iş makinaları, traktörler gibi) çeşitli sınıflara ayırmış ve bu sınıflar için değişik kategorilerde sürücü belgeleri öngörmüştür. Medeni hakları kullanma ehliyetin sahip olan herkes (18 yaşını bitirmiş olan, akıl hastası ve kısıtlı olmayan) çeşitli kurslardan geçerek sınava girmek ve bu sınavı başardığında sürücü belgesi almak hakkını haizdir.

Araç kullanıldığında işlenebilen suçları iki bölüme ayırmak

mümkündür: Araç kullanmaya ve trafik düzenine aykırı suçlar, ve başka insanları yaralama veya ölüm gibi zararlı etkiler yaratan suçlar. Bu bölümlerden ilki, doğrudan doğruya trafik ile ilgili suçlar şeklinde harekette bulunmak, trafik işaretlerine riayet etmemek gibi... Bu suçlar, Karayolları trafik kanununda öngörülmüştür ve daha çok para cezaları ile karşılanmaktadır.

Yaralamalı ve ölümlü trafik suçlarında ise, araç kullanılırken bir trafik kazası meydana gelmekte ve bunun da sonucunda insanlar yaralanmakta ya da ölmektedir. Bu durumda, TCK'da düzenlenmiş olan "taksirle müessir fiil (m. 459) ve taksirle adam öldürme (m. 455) suçları" meydana gelmektedir. Bu gibi neticelerin oluştuğu trafik kazalarında sürücünün kusurlu olup olmadığı öncelikle tesbit edilmekte ve aynı zamanda yaralanan ya da ölen kişinin de kusurlu olup olmadığı saptanmaya çalışılmaktadır. Ceza müeyyidesi bu kusur durumuna göre belirlenmektedir.

Trafik kazaları sonucunda ceza yargılaması yapıldığı gibi, bunun yanı sıra "maddi ve manevi zararı giderme amacını taşıyan" hukuk yargılaması da gerçekleştirilmektedir. Zararın giderilmesi aynı zamanda, zorunlu ve ihtiyari sigorta ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

• **Polis, Jandarma ve Askerler Suç İşleyebilirler mi?
Bunlar Hakkında Yargılama Nasıl Cereyan Etmektedir?**

Polis ve jandarma ülkede iç barışı, sükunu ve düzeni sağlamakla görevli kamu görevlileridir. Polisin hakları ve yetkileri Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nda belirtilmiştir. Polis bu Kanunun sınırları içerisinde kaldığı sürece, "hakkını icra eden, kanunun hükmünü yerine getiren kimse durumunda bulunur" ve hareketleri nedeniyle ceza koğuşturmasının ve yargılamasının konusu olamaz. Gerçekten sözkonusu Kanun Polise önemli ve farklı yetkiler tanımıştır; fakat bu *yetkileri polisin yerine getirdiği işin ve görevin bir gereği olarak anlamak lazımdır.

Polis, Kanunda öngörülen haklarının ve yetkilerinin sınırını aştığında sorumlu olacaktır. Şayet bu sınırın aşılması hali, görev sırasında ve

göreve ilişkin bir aşma olursa, TCK'da "memurların işlediği suçlar"dan biri sözkonusu olacaktır. Buna karşılık sınırın aşılması, tamamen meslek dışı ve görevle hiç ilgili olmayan bir konuya ilişkin ise bu takdirde normal bir vatandaşın kanunlar karşısındaki konumundan farklı bir konumda bulunmayacaktır.

Asker kişilerin, hakları, yetkileri, görevleri, farklı bir Kanunda ve düzenlemelerde dikkate alınmıştır. Askeri hizmetin gereği, "Yurdu iç ve dış tehlikelerden koruma, ülkenin birliğini ve bütünlüğünü sağlama ve Devletin devamlılığını muhafaza etme" gibi amaçlar askeri hizmetlerin farklı bir açıdan ele alınmasını gerekli kılmıştır. Askeri hizmetlerin diğer kamu hizmetlerinden farklı özelliğe sahip oluşları ve gene askeri hizmetlerdeki tehlikelilik ve mutlak itaat anlayışlarındaki farklılık, bu hizmetleri yerine getiren asker kişilerin farklı bir statüde bulunmalarını gerekli kılmıştır. Bu sebeple Silahlı Kuvvetler İç Hizmet Tüzüğü, Disiplin Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun ve Askeri Ceza Kanun'u, asker kişilerin hareketlerine karşı farklı cezalar ve farklı yargılama usulleri ihdas etmiştir. Bu sistem çerçevesinde asker kişi, görevi dahilinde ve görevi ile ilgili bir suç işlediğinde bu suç ya disiplin suçu ya da askeri suç olarak mülahaza edilecek ve asker kişi Disiplin Mahkemelerinde veya Askeri Mahkemelerde yargılanacaktır. Böyle Adliye Mahkemelerinin yanı sıra, Askeri Birliklerin bünyelerinde farklı mahkemeler kurulmuştur.

Askeri suç'u, ve disiplin suçunu, asker kişinin doğrudan doğruya görevi ile ilgili ve Askeri Ceza Kanunu ile Disiplin Kanununda öngörülen suçlar olarak tanımlayabilmek mümkündür. Dolayısıyla asker kişinin, bu suçlar dışında başka bir suç işlemesi durumunda, Adliye Mahkemelerinde normal bir kişi gibi yargılanabilmesi daima mümkündür.

- **Trafik polisi, trafik içindeki aracı dilediği gibi trafikten menedebilir mi, plakayı kırabilir mi? Vatandaş bu ve benzeri davranışlar karşısında ne gibi haklara sahiptir?**

Trafik polisi Trafik düzenini sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğü Trafik Kanununda ve buna bağlı olarak yürürlüğü konulmuş yönetmelik ve yönergelerde yer alan hakları ve yetkileri çerçevesinde kullanmaktadır.

Bu yetkiler içerisinde, trafik kurallarına ağır surette uymayan sürücünün aracının trafikten menedilmesi vardır (tıpkı aşırı alkollü araç sürülmesi ya da ehliyetsiz araç kullanılması gibi...) Bununla birlikte plaka sökülmesi gibi bir hareketi Trafik polisi yerine getiremez.

Trafik Polisinin yetkilerini aşması durumunda, Devlet memurlarının fiillerinden dolayı sorumluluğu söz konusu olur, kısaca polis hukuka aykırı davranışları nedeniyle suç işlemiş hale gelir.

Tabiidir ki, yargılama içerisinde olan birey, suçlu kişi değildir. Kişi, suç işlediği kesin hüküm halinde tesbit edilinceye kadar masum sayılır. Bu önemli kurala masumiyet kuralı denilmektedir.

III. BÖLÜM

CEZA KOĞUŞTURMASI VE YARGILAMASI

PROF.DR. FERİDUN YENİSEY

Vatandaşların hak ve özgürlükleri Hukuk Devletinde Anayasanın teminatı altına alınmıştır. Vatandaşların bu hakları bildikleri varsayılır: Bu çalışmanın amacı; Vatandaşa Devletin ceza koğuşturması alanında sahip bulunduğu yetkilerle, ferdin sahip bulunduğu hakları soru ve cevap biçiminde açıklamaktır.

Devlet, topluma zarar veren fiilleri kanunlarla yasaklayarak suç haline getirir, yasaklanan bu fiilleri yapan kişilere de ceza verir. Devletin ilk görevi bu suçların işlenmesini önlemektir. Önleme tedbirlerine rağmen yine de suç işlenirse, faillerini ve suç delillerini ele geçirmek, bu suçu işlediğinden şüphelenen kişileri yargılamak görevi başlar. Ceza muhakemesi adını alan bu faaliyet, iddia, savunma ve yargıdan oluşur.

Hazırlık soruşturmasında, Devlet adına suç koğuşturması ile ilgili görevleri yapan üç organ vardır: Savcı, kolluk ve sulh hakimi. Savcı; hazırlık soruşturmasının kralıdır, gerekli araştırmaları yapar ve yaptırır, hazırlık soruşturmasının sonunda kamu davası açar veya takipsizlik kararı verir. İkinci organ kolluktur. Kolluk; suç işlenmeden evvel suçun işlenmesini önlemek, işlendikten sonra ise, suçun failini ve delillerini arayıp bulmak mecburiyetindedir. Kolluk savcının verdiği ve suç koğuşturmasına ilişkin olan emirleri de yerine getirir. Üçüncü organ sulh hakimidir; Hazırlık soruşturması aşamasında kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlamak gerektiğinde (tutuklama, elkoyma, yurt dışına çıkartmama gibi), bu kararın bağımsız bir statüye sahip olan hakim tarafından verilmesi gerekir.

• Polis Vatandaşa Kimliğini Sorabilir mi?

Polis kişilerden kimliğini sorabilir. Bunun için önce kendisinin polis olduğunu belirleyen belgeyi göstermesi lazımdır. Bu istem karşısında herkes nüfus hüviyet cüzdanı, pasaport veya resmi bir belgeyi göstererek kimliğini belirlemek zorundadır (Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, madde 17/2. Bundan sonra PVSK olarak anılacaktır).

• Polis Kimlik Sorduğunda Vatandaş Kimliğini Göstermezse Ne Olur?

Kimliğini ispat edemeyenler ve gösterdikleri belgelerin doğruluğundan şüphe edilen kişiler, gerçek kimliği ortaya çıkıncaya kadar 24 saati geçmemek üzere polisçe gözüaltına alınabilirler.

- **Kimliğini İspat Edemeyen Kişinin Parmak İzi Alınabilir mi?**

Polis, parmak izi veya fotoğraf almak suretiyle kimliklerini ispat edemeyen kişilerin nüfus kayıtlarını temin edebilir.

- **Sanık Polise İfade Vermek Mecburiyetinde midir?**

Suç işlendiğinden şüphelenilen kişiye sanık denilir. Sanığın en önemli haklarından biri müdafaa hakkıdır. Bu hakkın bir uzantısı olarak, sanığa "susma hakkı" tanınmıştır. Bu nedenle sanığın polise ifade vermek mecburiyeti yoktur. (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 135; bundan sonra CMUK olarak belirtilecektir).

- **Sanık Savcıya ve Hakime İfade Vermek Mecburiyetinde midir?**

Sanık, suçlama ile ilgili olarak sorulan sorulara cevap vermek mecburiyetinde değildir. Bununla birlikte, kimlik ile ilgili olarak sorulan sorulara cevap vermek ve doğru cevap vermek mecburiyeti vardır: Doğru cevap vermeyen kişi ise, bir aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılır.

- **Sanığın İfadesi Alınırken Müdafî Hazır Bulunabilir mi?**

Nezarethanede sanıkla görüşebilen müdafî, polis tarafından ifadesi alınırken hazır bulunamaz. Sanığın savcı tarafından ifadesi alınırken veya sanık sulh hakimi tarafından sorguya çekilirken müdafî hazır bulunamaz. Ancak bir keşif veya muayenenin yapılması sırasında sanık, mağdur ve müdafileri hazır bulunabilirler.

- **İfadesi Alınan Sanığa İsteği Üzerine İfade Tutanağının Fotokopisi Verilebilir mi?**

Kanunumuzda sanığa böyle bir hak tanınmış değildir. Ancak, ifade tutanağında sanıktan saklayacak gizli bir bilgi bulunmadığından, suret veya fotokopi verilmesi ilgili makamın takdirine kalmıştır.

- **Tanık Polise İfade Vermek Mecburiyetinde midir?**

Herhangi bir suçun tanığı olmuş bir kişi polise bilgi veya ifade vermek mecburiyetinde değildir. Fakat tahkikat için ifadesine müracaat edilmesi lazım gelen kişilerin polis tarafından yapılacak davete uymaları mecburidir (Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü, madde 16; bundan sonra PVST şeklinde kısaltılacaktır). Bu davete uymayanlar hakkında polisin verdiği emre itaatsizlikten dolayı Türk Ceza Kanununun 526'ncı maddesi uyarınca işlem yapılabilir.

- **Tanık Savcıya veya Polise İfade Vermek Mecburiyetinde midir?**

Polise ifade vermeye mecbur olmayan tanık, savcıya ve hakime ifade vermek mecburiyetindedir. Tanık usulü dairesinde çağırılıp da mazeretini bildirmeksizin gelmediği takdirde zorla getirilir ve gelmemesinin sebep olduğu masraflar ile hafif para cezasına mahkum edilir (CMUK 46). Tanık yemin etmek mecburiyetindedir. Kanuni bir sebep olmaksızın tanıklıktan veya yemin etmekten çekinen tanık bundan doğan masraflara ve para cezasına mahkum edildikten başka, altı ayı geçmemek üzere hapsedilebilir (CMUK 63/2).

- **Polis Tarafından, Tanık veya Sanık Olarak Karakola Çağrılan Kişi Gitmek Mecburiyetinde midir?**

Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununda; ifadelerine müracaat lüzum görülen kimseleri çağırma yetkisi polise verilmiştir (PVSK 15). Bu davete uymak mecburiyeti vardır (PVST 16). Davete uymayanlar hakkında polisin verdiği emre itaatsizlikten dolayı takibat yapılabilir.

Suç eğer meşhut bir suç ise, polisin sanık, tanık ve hatta bilirkişiyi savcının emri üzerine mahkemede hazır bulundurmak mecburiyeti

vardır. Bu emir polise zor kullanma yetkisi de verir (Meşhut Suçların Muhakemesi Usulü Kanunu, madde 7; bundan böyle MSMUK olarak kısaltılacaktır).

- **Savcı Veya Hakim Tarafından Tanık Veya Sanık Olarak Çağırılan Bir Kişi Gitmek Mecburiyetinde midir?**

Hazırlık soruşturması sırasındaki tutuklu ve acele işlerde, olayın sanık ve tanıkları Cumhuriyet Savcılığının yazılı istekte bulunması üzerine belirtilen gün, saat ve yerde zabıta kuvvetlerince hazır bulundurulurlar (CMUK 154/2). Savcı veya hakim tarafından tanık olarak çağırılan kişiler gelmedikleri takdirde zorla getirilirler (CMUK 46, 59).

- **İfadesi Alınan Kişiye Dayak Atılabilir mi? Kötü Muamele Yapılabilir, Tehdit Edilebilir mi?**

İfadesi alınan kişi sanık ise, susma hakkı vardır. Bu nedenle serbest iradesini zorlayan metodlarla ifadesinin alınması hukuka aykırıdır. Hile, tehdit, fena muamele ve işkence yapılarak elde edilen delillerin hukuk nazarında değeri yoktur.

- **Suç Koğuşturması Amacıyla Evde Arama Yapılması Kararını Kim Verebilir?**

Aramaya karar vermek yetkisi hakimindir. Ancak gecikmesinde tehlike bulunan hallerde Cumhuriyet Savcıları ve bunların muavini sıfatıyla zabıta memurları arama yapabilirler (CMUK 97/1). Delillerin karartılması tehlikesi mevcut bulunduğu durumlarda polisin hakim kararı olmaksızın evde arama yapma yetkisi vardır.

- **Polis Şüpheliyi Yakalamak İçin Evine Girip Arama Yapabilir mi?**

Bir suç işlemek şüphesi altında bulunan kimsenin evi ile ona ait sair mahallerde arama yapılabileceği gibi, gerek üzeri ve gerekse eşyası dahi aranabilir. Bu arama şüphe altında bulunan kimsenin yakalanması maksadıyla yapılabileceği gibi, delillerin meydana çıkarılması umulan

hallerde dahi yapılabilir (CMUK 94).

- **Polis Kimlik Tespiti İçin Şüphelinin Evine Girebilir mi?**

Polisin kimlik sormak ve kimlik tespit etmek yetkisi varsa da (PVSK 17), bu yetki polise eve girme yetkisi vermez. Aynı şekilde, polis şüphelinin ifadesini almak üzere de evine girme yetkisine sahip değildir.

- **Arama Yapmak İçin Polis Evin Kapısını Karıbilir veya Zor Kullanabilir mi?**

Şüphelinin yakalanması veya delillerin meydana çıkartılması amacı ile kanunun arama yapılmasına izin verildiği hallerde polisin zor kullanarak eve girme yetkisi de doğar. Ancak burada polisin "orantılılık ilkesine" dikkat etmesi gerekir: Anahtar kullanarak kapıyı açma imkanı varken kapının kırılması hukuka aykırıdır.

Ev sahibi aramaya rıza gösterirse, hakim kararı olmadan polis arama yapabilir. Ev sahibi, "arama işleminden önce olmak şartıyla", evinde arama yapılmasına açık bir şekilde rıza gösterirse, polisin eve girerek arama yapması hukuka uygun olur. Ancak bunun için arama öncesinde ve açıkca rıza gösterilmiş olması şarttır. Aramadan sonra düzenlendiği görülen "muvafakatlı arama zaptının" hukuki bir değeri yoktur. Hukuka aykırı bir arama yapıldıktan sonra verilen rıza, hukuken muteber değildir.

- **Gece Vakti Arama Yapılabilir mi?**

Kural olarak gece vakti arama yapılamaz. Ancak bu kuralın kanunda gösterilen istisnaları da vardır: Meşhut cürümde, gecikmesinde tehlike görülen hallerde veya kaçan bir tutuklunun tekrar yakalanması için, meskende gece arama yapılabilir. Bunun dışında geceleyin herkesin girip çıkabileceği yerlerde de arama yapılması mümkündür (CMUK 96).

- **Müdafî Arama Sırasında Hazır Bulunabilir mi?**

Bu konuda kanunda açık bir hüküm yoktur. Ancak hakim kararı

olmadan, gecikmede tehlike olduğu için yapılan aramalarda müdafinin hazır bulundurulmasını temin etmek pratik olarak mümkün değildir. Hakim kararı ile yapılan aramalarda da müdafinin hazır bulundurulması için önceden ona haber verilmesi aramanın gayesini tehlikeye düşürür. Tesadüfen veya arama sırasında telefonla haber verildiği için olay yerine gelen müdafinin hazır bulunmasını engelleyen bir hüküm, “Kanunumuzda yoktur. Aramada tarafsız kişilerin bulunmasını izin veren kanun (CMUK 98), müdafinin hazır bulunmasını yasaklamış olamaz.

- **Polis Arama Sırasında Bulduğu Mektupları Okuyabilir mi?**

Kanunumuz polise bu yetkiyi vermemiştir. Değil polis, savcı dahil aramaya tabi olan kimsenin kağıtlarını tetkik edemez. Bu yetki sadece hakime verilmiştir. Kağıtların zilyedinin huzurunda bunlar bir zarfa konarak zarf kapatılır, mühürlenir ve hakime gönderilir. Bununla birlikte, zilyed rıza gösterirse, arama yapan polis kağıtları tetkik edebilir.

- **Hakim Tarafından Verilen Arama Kararına Karşı Başvurabileceğiniz Bir Yol Var mıdır?**

Hakim tarafından verilen kararlara karşı itiraz kanun yolu kabul edilmiştir (CMUK 297). Hakimin kararı bir üst yargılama makamında incelenir ve esas hakkında bir karar verilir.

- **Hakim Tarafından Verilmiş Bir Arama Kararı Mevcut Bulunmamasına Rağmen Polis Tarafından Yapılan (Suç Koğuşturması Amaçlı) Aramaya Karşı Başvurabileceğiniz Yol Var mıdır?**

Polisin hakim kararı olmadan arama yapmak istemesi halinde, savcıya veya bu polis memurunun amirlerine müracaat edilebilir. Arama yapmak isteyen polisin bu başvuruya izin vermesi gerekir. Sulh Hakiminin bu konuda yetkisi yoktur. Hukuka aykırı arama yapıldığı kanaatinde olan bir kişinin savcılığa suç duyurusunda bulunması mümkündür.

Polisin suç koğuşturmada dışında bir de tehlikeyi önleme görevi vardır. Buna polisin idari görevi de denilir. Bir evden koyu dumanların çıktığını gören komşular polise haber vermişlerdir. Kapıyı çalan polis, açılmaması üzerine kapıyı kırarak içeriye girmek yetkisine sahiptir. Polisin idari göreviyle yaptığı bu işleme karşı idare mahkemelerine başvurulabilir. Savcı yetkili değildir.

• El Koyma Kararını Kim Verebilir?

El koyma kararını vermek yetkisi hakime aittir. Ancak gecikmesinde tehlike olan hallerde Cumhuriyet Savcıları ve bunların muavini sıfatıyla zabıta memurları zabıt muamelesini yapabilirler (CMUK 90).

• Hangi Eşyaya Elkonulabilir?

Ceza Davasında delil olabilecek veya bulundurulması yasak olduğu için, suç eşyası olup müsadereye tabi olan eşyaya el konulabilir (CMUK 86/1).

• Suç İşleme şüphesi Altında Bulunmayan Bir Kişinin Elinde Bulunan Eşyaya da Elkonulabilir mi?

Hırsızlık yapan bir kişi çaldığı malları arkadaşının evine bırakmış, fakat ona çalıntı olduğunu söylememiştir. Polis evde arama yaparken bu çalıntı eşyayı bulduğunda, ilgilinin vermek mecburiyeti vardır: Delil olabilecek olan eşyayı yanında bulunduran şahıs talep üzerine bu eşyayı göstermek ve teslim etmekle mükelleftir. Kaçınma halinde eşyanın zilyedi hakkında altı aya kadar zorlama hapsi uygulanabilir (CMUK 87).

• Sanığa Gönderilen Mektuplara Postahannede Elkonulabilir mi?

Sanık tarafından gönderilen mektuplarla, sanığa gönderildiği anlaşılan ve tahkikat açısından önemli olan mektuplara postahannede iken

elkonulabilir. Elkoyma işleminin yapılabilmesi için hakimın karar vermesi gerekir. Gecikmesinde tehlike olan hallerde savcı da elkoyma işlemini yapmak yetkisine sahiptir, ancak bu mektupları açmaksızın, derhal hakime vermek mecburiyetindedir (CMUK m. 91, 92).

- **Elkoyma İşlemine Karşı Başvurabileceğiniz Kanuni Bir Yol Var mıdır?**

Hakim tarafından "elkoyma kararı" verilmiş ise, hakimlik kararlarına karşı itiraz kanunuyoluna başvurulabilir (CMUK 297). Elkoyma işlemi hakim kararı olmadan yapılmış ise, yapılan "zabıt" muamelesinde ilgili kişi hazır bulunmamış veya hazır bulunup da zabıt muamelesine açıkça itiraz etmişse, zabıt muamelesini yapan memur bunu üç gün zarfında hakime tasdik ettirmeye mecburdur (CMUK 90/2). Kendi nezdinde zabıt muamelesi yapılan kimse bu hususda karar verilmesini her zaman hakimden isteyebilir (CMUK 90/3).

- **Resmen Elkonulmuş Bir Eşyayı Saklar Veya Yok Ederseniz Ne Olur?**

Suç koğuşturması amacıyla elkonulan eşya, mahkemede "delil" olabilecek olan bir eşyadır. Her kim bir cürmün eser ve delillerini yok eder, bunları herhangi bir suretle bozarsa, Türk Ceza Kanununun 296'ncı maddesinde düzenlenmiş olan suçu işlemiş olur. Bu nedenle, el konulmuş olan eşyayı iyi muhafaza etmelidir.

- **Polis Yoldan Geçen Kişileri Durdurarak Gelişigüzel Arama Yapabilir mi?**

Toplumda tedirginlik, korku, dehşet meydana getirerek kamu düzenini bozmaya ve milli güvenliği sarsarak Anayasa'da yer alan temel hak ve hürriyetleri tehlikeye düşürmeye yönelik şiddet eylemlerine girileceğini gösteren kesin belirtilerin elde edilmesi halinde, polis umumi ya da açık yerlerde, öğrenci yurtlarında, şehrin giriş ve çıkış yerlerinde veya ana caddelerinde seyreden taşıt araçlarında arama yapabilir (PVSK 9/2 E.)

- **Polisin Tehlikeyi Onlemek Amacıyla Yaptığı Aramada Bir Eşyanıza Elkoyması Halinde, Bu İşleme Karşı Başvurabileceğiniz Yasal Bir Yol Var mıdır?**

Polis bu gibi işlemleri yaparken idari yetkisini kullanmaktadır. Bu nedenle idare hukuku kuralları çerçevesinde başvuru yolları açıktır. Savcı yetkili değildir.

- **Tehlikeye Önlemek Amacıyla Bir Kişinin Üzeri Aranabilir mi?**

Somut olaylara dayanarak kişinin müsadereye tabi eşyayı yanında bulundurduğu kuşkusu ortaya çıkarsa polis arama yapabilir. Bu yetkiyi polise Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanununun 9'ncu maddesi vermiştir: Polis öncelikle silah araması yapabilir. Bunun yanı sıra kamu düzenini ve Anayasal hak ve özgürlükleri korumak bakımından zorunlu ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, il sınırları içinde Valinin, ilçe sınırları içinde Kaymakamın, somut olay ve gereksinimler için her seferinde yeniden vereceği emirle toplantı veya gösteri yürüyüşlerinin yapıldığı yerde ve yakın çevresinde, özel hukuk tüzel kişileriyle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları veya sendikaların genel kurul toplantılarının yapıldığı yerde, halkın topluca birikebileceği yerlerde şehrin giriş ve çıkış yerlerinde veya ana caddelerinde seyreden taşıtlarda arama yapılabilir.

- **Bir Trafik Kazasında Sonra Kandaki Alkol Miktarının Tespiti İçin Muayene Yapılabilir mi?**

Sürücülerin alkollü olarak araç kullanmaları yasaktır. Trafiğe alkollü olarak çıkıp çıkmadıklarının tespiti ceza açısından önemli olduğundan, alkol muayenesi yapılmasın izin verilen bir işlemdir.

- **Polis aranmakta olan bir şüphelinin gizlice geceleri evine geldiğinden şüphelenmektedir. Evine gelip gelmediğini belirleyebilmek için karısını jinekolojik muayene tabi tutarak vajinasında sperm bulunup bulunmadığını**

• Yakalanan Bir Kişinin Hangi Hakları Vardır?

Yakalanan bir kişinin, tek başına işlenen suçlarda 24 saat, üç veya daha fazla kişinin iştirakiyle işlenen toplu suçlarda ise 15 gün içine hakim önüne çıkartılması mecburiyeti vardır. Ancak, polis tarafından 24 saatten fazla gözaltına tutulabilmesi için, savcının yazılı emri mevcut bulunmalıdır. Bu süre içinde, yakalanan kişi polis nezarethanesinde gözaltında tutulur. Gözaltında tutulan kişinin yakınlarına haber verilmesi gerekir. Ancak soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin bir zorunluluk varsa kişinin yakalandığı yakınlarına bildirilmez (Anayasa 19/7).

Yakalanan kişinin müdafii ile görüşmek hakkı vardır. Yakalanan kişinin talebi ve savcının yazılı emir vermesi üzerine polis nezaretinde iken müdafii ile görüştürülür. Ancak dikkat edilmelidir ki bu görüşme nezarete bulunduğu süre için de geçerlidir. Başka bir ifade ile yakalanan kişinin polis tarafından ifadesi alındığı sırada müdafinin hazır bulunma yetkisi bizim Kanunumuza göre yoktur.

• Hukuka aykırı bir şekilde yakalanan kişinin başvurabileceği çareler var mıdır?

Özel Kişiler tarafından yapılan yakalamalarda hukuka aykırı bir şekilde yakalama sözkonusu olduğunda "karşıkoymak" düşünülebilir. Bu gibi hallerde en fazla "bir müessir fiil" suçu işlemiş olabilirsiniz. Buna karşılık polis tarafından yakalanmak istenildiğinizde ve polisin hukuka aykırı davrandığını düşündüğünüzde, polis gerçekten yasa dışı davranıyorsa, karşı koyduğunuz için ceza görmezsiniz. Gerçekten Türk Ceza Kanununun 228'nci maddesinin 2'nci fıkrasına göre, memuriyetinin icrasında lüzumsuz yere sert muamelelerle bir şahsın kanun hükmüne veya hükümetin emirlerine itaat etmemesine sebep olan memur cezalandırılmıştır. Bununla birlikte polisin yakalama yetkisinin hangi hallerde doğmuş olduğunu vatandaşın bilmesi her zaman mümkün olmadığı için, aslında yetkili olan bir polis memuru ile karşı karşıya bulunduğunuz hallerde yakalama sırasında karşı koyacak olursanız, "görevli memura mukavemet" suçunu işlemiş olursunuz. Bu

nedenle yakalama sırasında karşı koymamak ve polisin hukuka aykırı davrandığı inancında olan kişiler bakımından da, daha sonra hukuki yollara başvurmak tavsiye edilir.

- **Tutuklama kararını kim verebilir?**

Anayasamızın 19'ncu maddesine göre kişi özgürlüğünü kısıtlayan kararları vermek yetkisi hakime aittir. Bu nedenle tutuklama kararını hakim verecektir. Bu hakim hazırlık soruşturması sırasında Sulh Hakimidir. Son soruşturma da ise yetkili mahkeme tutuklama kararı vermek yetkisine sahiptir.

- **Sanığın Suçu İşlediğine Dair "Kuvvetli Emare" Elde Etmek Ne Demektir?**

Tutuklama kararı verilebilmesi için ilk bakıştaki tespitlerin, o kişinin suç faili olduğu konusunda kuvvetli bir kanaat uyandırması gereklidir.

- **"Kaçma Şüphesi" Ne Zaman Vardır?**

Suç işlediği zannedilen kişi bir yabancı ise ve pasaportu da elinde ise, kaçması ihtimali kuvvetlidir. Veya bir vatandaş suç işlemiş ve suç işledikten sonra pasaport çıkartmak için hazırlık yaparsa, bunun da kaçacağından şüphe edilebilir.

- **"Delilleri Karartma Şüphesi" Ne Zaman Vardır?**

Sanığın delilleri ortadan kaldıracağını veya tanıkları yalan tanıklığa sevk edeceğini gösteren olaylar varsa bu şüphe doğar. Mesela olayın tanıklarıyla özel olarak konuşmak, onları tehdit etmek, menfaat vaat etmek gibi filler gerçekleştiğinde delilleri karartma şüphesi ortaya çıkmış olur.

- **Tutuklanan Kişi Tutuklama Kararına Karşı Hangi Kanun Yollarına Başvurabilir?**

Tutuklandıktan sonra tutukevinde bulunan sanığın en geç otuzar günlük

süreler içinde tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceği Cumhuriyet Savcısının talebi üzerine sulh hakimi tarafından incelenir. Tutukluluk halinin incelenmesini otuzar günlük süreler içerisinde sanık da isteyebilir. Tutukluluk durumunun devamının incelenmesi dosya üzerinden yapılır. Türk hukukunda sanığın bu inceleme sırasında hazır bulunmayı talep etme hakkı yoktur.

- **Tutukluluk Durumu En Fazla Ne Kadar Sürebilir?**

Türk hukukunda tutukluluk durumunun üst süresi düzenlenmemiştir. Fakat yasada mevcut bulunmamasına rağmen, bir uygulama vardır; buna göre, sanık hakkında hükmedilebilecek hürriyeti bağlayıcı ceza süresi tutukluluk ile geçtikten sonra, sanık serbest bırakılmaktadır. Bu uygulamanın nedeni, haksız tutuklama hallerinde tazminat ödenmesini öngören 466 sayılı Yasadır.

- **Tutuklu, "Hükümlülerle" Bir Arada Barındırılabilir mi?**

Tutuklanan kimse mümkün olduğu kadar hükümlülerden ayrı bir yere konur veya ayrı bir odada bulundurulur. Tutuklu hakkında ancak tutuklama ile gözetilen gayeyi ve tutukevinin düzenini sağlayacak kadar kayıtlamada bulunulur. Tutuklu, tutukevinin düzenini sağlayacak kadar kayıtlamada bulunulur. Tutuklu, tutukevinin düzen ve emniyetini

bozmamak ve tutuklanmasındaki gaye ile uygun olmak şartıyla kendisi masrafını karşılayarak istirahat ve meşgalesini düzenleyebilir (CMUK 116).

- **Tutuklulara Tek Tip Elbise Giydirilebilir mi?**

İnfaz Tüzüğü'nün 24 Nisan 1989 tarihinde değiştirilen 139'ncu maddesine göre tutuklular isterlerse idarece verilen elbiseleri giyebilirler. Hükümlüler ise idarece verilen elbiseleri giymek mecburiyetindedirler.

- **Tutukluyu Kimler Ziyaret Edebilir?**

İnfaz Tüzüğü'nün 6.1.1990 tarihinde değiştirilen 152'nci maddesine göre; hükümlü ve tutukluyu eşi, çocukları, torunları, anası, babası, büyük babası, büyük annesi, kardeşleri, amcası, halası, teyzesi, dayısı, kayınbabası, kaynanası, vasisi, kayımı, vekili, avukatı, kardeşinin çocukları, kayınbiraderi, baldızı, görümcəsi, bacanağı, eltisi, gelini, damadı ziyaret edebilirler. Ziyaret günü kapalı kurumlarda onbeşgünde bir, açık ve yarı açık kurumlarda ise haftada bir gündür. Belirlenecek gün ve saatler dışında Cumhuriyet Savcısının yazılı izniyle görüşme yapılabilir. Ziyaret sırasında kapalı cezaevlerindeki ziyaretlerin hükümlülerle her türlü maddi temasın önüne geçilebilecek şekilde yapılması ve konuşulanların hazır bulunan personel tarafından işitilebilecek tarzda cereyan etmesi lazımdır (İnfaz Tüzüğü, m. 154). Tutuklu ve hükümlülerin müdafileriyle görüşmeleri ise kurum görevlisinin dolaylı veya dolaysız olarak duyamayacağı görüş alanı içinde yaptırılır.

- **Tutuklular Çalışmak Mecburiyetinde midirler?**

Ceza İnfaz Kanununun 17'nci maddesine göre tutuklu ve hükümlüler, bulunduruldukları kurumda çalışmaya mecbur tutulurlar. Bu çalışmalarına karşılık tutuklu ve hükümlülere Adalet Bakanlığı'nca tespit edilecek ücret ödenir. Tutuklular ancak kurum içindeki atölye ve işyerlerinde çalıştırılırlar.

- **Sanığın İfadesi Alınmadan Kamu Davası Açılabilir mi?**

Kanunumuzda savcıya kamu davası açmadan önce sanığın ifadesini alma mecburiyeti getirilmemiştir. Hazırlık soruşturması gizli olarak yürütülür. Bu tartışmalı bir usuldür ve değiştirilmesi herhalde iyi olacaktır.

- **Sanık Kendisine Ait Dosyayı İnceleyebilir mi?**

Sanığa bu yetki verilmemiştir. Dosyayı sadece müdafii inceleyebilir. Avukat bu incelemesini, iddianamenin mahkemeye verilmesinden sonra, istediği zaman yapabilir.

- **Sanık Karısını, Çocuklarını Veya Diğer Yakınlarını Tanık Olarak Gösterebilir mi?**

Sanığın yakınları, sanık aleyhine tanıklık yapmak mecburiyetinde değildirler. Buna, "tanıklıktan çekinme yetkisi" adı verilir. Sanığın karısı, tanıklık çekinme yetkisi kullanmak istemiyorsa, ifade verebilir.

- **Hazırlık Soruşturmasının Sona Ermesi ve Takipsizlik Kararı nedir?**

Savcı, kamu davası açmaya gerek olup olmadığına karar vermek üzere araştırma yapar. Kamu davasının açılması için yeterli delil bulunmaması veya fiilin suç teşkil etmemesi halinde Cumhuriyet savcısı takipsizlik kararı verir. Savcının kamu davası açılması hakkındaki iddianamesine karşılık sanığa yasal bir başvuru hakkı tanınmamıştır.

IV. BÖLÜM

ÖZEL HUKUK HAYATIMIZ VE SORUNLARI

DOÇ.DR. CEVDET YAVUZ

Toplum halinde yaşama zorunluluğunun sonucu olarak, bireyler, birbirlerine karşı olan haklarını ve sorumluluklarını bilmelidirler. Kişilik hakkı, ikametgah edinme hakkı, vakıf ve dernek kurma hakkı gibi hakların kullanılmasının ve korunmasının bağlı olduğu ilkelerin de ortaya konulması gerekir. Haklarını dürüstlük kurallarına aykırı olarak ve özellikle kötüye kullanan hak sahiplerinin hukuki korumadan yararlanamayacağı unutulmamalıdır.

Doğumuyla birlikte kişi olarak topluma katılan insan, ana rahmine düştüğü andan başlayarak haklara sahip olmaktadır; ancak geçerli işlemler yapabilmek için bazı nitelikleri taşımak lazımdır. Ölümünden sonrası için tasarrufta bulunan kimsenin tasarruf şekillerini ve kurallarını bilmesi ve uygulaması, hem kendisi hem de geride bıraktıkları için huzur sebebi olacaktır.

Aşağıda tertiplenen sorular ve cevapları çerçevesinde, kişilerin, özel hukuk hayatı ve bazı önemli sorunlarına ilişkin çözümler üzerinde durulacaktır.

- **Kişiler, Haklarını Kullanırken Nelere Dikkat Etmelidirler? Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı Prensibi Ne Demektir?**

Kişiler, hukuk düzeni çerçevesinde sahip oldukları haklardan yararlanmak için, bu haklarını kullanmak zorundadırlar. Hakların kullanılması da sağladığı yetkilere göre değişir. Ancak Medeni Kanun'un 2. maddesinde, bütün hakların kullanılmasında uyulması gerekli bir kural olarak dürüstlük kuralı hükme bağlanmıştır. Gerçekten bu hükme göre herkes, haklarını kullanırken ve yükümlülüklerini yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Dürüstlük kuralı ise, bir kimsenin, namuslu ve dürüst bir insan olarak davranmasını ifade etmektedir. Bir davranışın bu nitelikte olup olmadığı, toplumun genel ahlaki ölçülerine ve adetlerine, hakkı kuran hukuki ilişkilerin amacına göre belirlenir.

Kişiler, haklarını kötüye kullanamazlar; bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk korumayacaktır. Bütün haklar, bunların tanınmasındaki amaca uygun olarak kullanılmalıdır. Her hakkın kötüye

kullanılması mümkündür. Bir hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı, somut olayın özellikleri gözönünde tutularak tesbit olunacaktır. Ancak belirli bazı özel durumlarda hakkın kötüye kullanıldığı kabul edilebilecektir. Şöyle ki:

a) Bir kişinin hakkını kullanarak sağlayacağı yararlar başkasına vereceği zarar arasında aşırı oransızlık varsa, bu durum, hakkın kötüye kullanılması teşkil edecektir. Örneğin sona eren bir kira ilişkisi çerçevesinde kiracının kiraladığı evi tahliye etmesi gerekir; ancak çok hasta ve yer değiştirmesinde hayatı tehlike bulunan kiracının, kiralanan evi derhal tahliyesini istemek, hakkın kötüye kullanılması olarak kabul edilebilecektir.

b) Bir kişinin başkalarında uyandırdığı güvene aykırı davranması, hakkın kötüye kullanılması teşkil eder. Örneğin bir taşınmaz satımının resmi şekilde yapılmamasına yolaçıp bu sebeple muamelenin geçersizliğini ileri sürme hakkını kullanmayacağı yolunda alıcıda güven uyandıran satıcının, sonradan bu hakkını kullanması hakkın kötüye kullanılması teşkil edecektir.

c) Bir kişinin hakkını kullanması sonucu başkasının zarar görmesinde bir olağandışılık yoktur; hakkın kullanılmasından başkasının zarar görmesi de, hakkın kötüye kullanılması demek değildir. Fakat hak sahibi, hakkın, kendisine yasal bir yarar sağlamak için değil de bir başkasını zarara sokmak, onu güç durumda bırakmak ve yasal olmayan kazançlar elde etmek amacıyla kullanırsa, hakkın kötüye kullanılması sözkonusudur.

d) Hiçkimse kendi ahlaka aykırı davranışına dayanarak elde ettiği bir hakkı kullanamaz. Örneğin borçlunun, borcunu ödeyeceği yolunda çeşitli davranışlarıyla alacaklıyı oyalayarak zamanaşımı süresini geçirtmesi ve sonra zamanaşımı definde bulunarak borcunu ödemekten kaçınması, hakkın kötüye kullanılmasıdır.

Hakkın kötüye kullanılmasına ilişkin bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Hakim, hakkın kötüye kullanılması niteliğindeki talep ve davaları kabul etmeyecektir. Hakkın kötüye kullanılmasından zarar görenler, tazminat davası açabilecekleri gibi zarar verici durumun kaldırılması ya da zararın önlenmesi davaları da açabilecektir.

• **Kişiler, Haklarını Korumak ve Kullanmak İçin Ne Gibi Hukuki İmkanlara Sahiptirler?**

Kişiler, haklarını kullanmak ve haklarını ihlal eden üçüncü kişilere karşı haklarını korumak durumundadırlar; bunun için de çeşitli hukuki imkanlara sahiptirler. Şöyle ki:

a) Hak sahibi, hakkını korumak için, üçüncü kişilere karşı hakkına uyulmasını isteme şeklinde talep yetkisine sahiptir. Talep, hakkın sağladığı bir yetkidir. Örneğin vadesi gelen alacağının ödenmesini, alacaklı, borçludan isteyecektir; arsa maliki, taşınmazını haksız olarak işgal eden kişinin taşınmazını boşaltmasını talep edebilecektir.

b) Hak sahibi, hakkını kullanmak ve korumak üzere Devlet'in yargı organına başvurarak dava açabilecektir. Dava, hakkın sağladığı talep yetkisinin mahkeme aracılığı ile kullanılmasıdır. Edim (eda) davaları, tesbit davaları ve yenilik doğuran davalar olmak üzere, başlıca üç grup dava vardır.

c) Hak sahibi, talep ya da dava sonucuna ilişkin mahkeme kararına uymayan davalıya karşı, cebri icra yoluna başvurabilecektir.

d) Mevcut bir hakkını korumak için hal ve şartlara göre zamanında hükümetin müdahalesinin temin edilemediği ve hakkın kaybolmasını ya da hakkın kullanılmasının güçleşmesini engellemek için başka araç bulunmadığı takdirde; hak sahibi, hakkını bizzat güç kullanarak

koruyabilir. Örneğin bir otelci, otel parasını ödemededen gitmekte ısrar eden müşterinin otomobilinin lastiğini patlatabilir ya da bavulunu zorla elinden alabilir. Kuvvet kullanan hak sahibi, bu çerçevede verdiği zarardan sorumlu değildir.

e) Meşru müdafaa halinde üçüncü kişinin tecavüzünü engellemek için onun şahsına ya da malvarlığına zarar veren kişi de, verdiği zarar sebebiyle sorumlu değildir.

f) Hak sahibi, üçüncü kişilerin hakkına tecavüz etmesi sebebiyle uğradığı zararların tazminini de isteyebilecektir.

- **Kişiler (insanlar), Haklarını Geçerli Olarak Kullanabilmek ve Bu Çerçevede Geçerli Hukuki Muameleler Yapabilmek İçin Ne Gibi Şartları Kendilerinde Gerçekleştirmiş Olmalıdırlar; Diğer Bir Deyimle Tam Fiil Ehliyetine Sahip Olmanın Şartları Nelerdir?**

Haklarını kullanmak ve hukuki muamele yapmak durumunda olan gerçek kişilerin (insanların) şu şartları kendilerinde gerçekleştirmiş olmaları gerekir:

a) İnsanların tam fiil ehliyetine sahip olmalarının ilk şartı, temyiz kudretine sahip olmalarıdır. Temyiz kudreti ise, kişinin makul surette hareket edebilme, fiillerinin sebep ve sonuçlarını idrak edebilme yeteneğidir. Temyiz kudreti, göreceli bir kavramdır; her olayda ayrı ayrı varlığının araştırılması gerekir. Kişinin makul surette hareket etme gücünü ortadan kaldıran durumlar olarak yaş küçüklüğü, akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ve buna benzer sebepler gösterilebilir.

b) Geçerli hukuki muamele yapabilmek için kişinin reşit olması gerekir. Reşit olmak için on sekiz yaşını tamamlamış olmak lazımdır. Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve

velisinin rızası ile asliye mahkemesi kararı ile reşit kılınabilir; küçük, vesayet altında ise vasi de dinlenir.

c) Kişinin tam fiil ehliyetine sahip olabilmesi için kanunla düzenlenen sebeplerden biriyle kısıtlanmamış olması gerekir.

Bu üç şartı şahsında birlikte gerçekleştiren insanlar, tam fiil ehliyetine sahiptirler; kendi iradeleriyle geçerli hukuki muamele yapabilirler ve haksız fiillerinden de sorumludurlar. Temyiz gücüne sahip olmayan kişiler, tam ehliyetsizdirler ve onlar adına hukuki muamelelerin kanuni temsilcileri tarafından yapılması gerekir; haksız fiil sorumlulukları yoktur. Temyiz kudretine sahip olmakla birlikte reşit olmayanlar ya da kısıtlı olanlar, sınırlı ehliyetsizdirler; haksız fiillerinden sorumlu olmakla birlikte yaptıkları hukuki muamelelerin geçerli olabilmesi için kanuni temsilcilerinin izin ya da icazeti gerekir; ne kendileri ne de kanuni temsilcileri bunlar adına kefil olamaz, önemli bağışlama yapamaz ve vakıf kuramaz; bunlar, kendi kişilikleriyle yakından ilgili kişiye sıkı surette bağlı hakları kendileri kullanabilirler ve kendilerine yapılan karşılıksız kazandırmaları edinebilirler. Küçüklerin kanuni temsilcisi, velayet hakkına sahip ana ve babası; kısıtlıların ve bazı durumlarda küçüklerin kanuni temsilcisi ise vasidir. Kendisine kanuni müşavir atanan kişiler ise, sınırlı ehliyetlidirler ve kanunla öngörülen muameleleri geçerli olarak yapabilmeleri için kanuni müşavirin olumlu oyuna ihtiyaç vardır.

• **Kişilik Hakkı Ne Demektir? Kişilik Haklarının Korunması Nasıl Sağlanır?**

Kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini sağlayan kişisel varlıklarının tümü üzerindeki hakkına kişilik hakkı denilmektedir. Kimse, hak ve fiil ehliyetlerinin bir parçasından dahi vazgeçemez; kimse hürriyetini başkasına devredemez ve hukuka ya da ahlaka aykırı şekilde sınırlayamaz. Kişinin, hayat, sağlık ve vücut bütünlüğü üzerinde, şeref ve haysiyeti üzerinde, özel hayatı ve sırları üzerinde, resmi ve adı üzerinde, meslek, sanat ve ticari hayatı üzerine kişilik hakkı vardır. Hukuku aykırı olarak kişilik hakkı tecavüze

uğrayan kişi, tecavüzde bulunanlara karşı korunmasını isteyebilecektir. Kişilik hakkı ihlal edilenin rızasına, üstün nitelikte bir özel ya da kamu yararına veya kanunun verdiği bir yetkiye dayanmayan her tecavüz hukuka aykırıdır.

Kişilik hakkı hukuka aykırı olarak tecavüze uğrayan veya bir tecavüz tehlikesi karşısında bulunan kişi, tecavüze son verilmesini, tecavüz tehlikesinin önlenmesini talep edebileceği gibi, sona ermesine rağmen etkisi devam eden tecavüzün hukuka aykırılığının tesbitini ve gerekiyorsa kararın yayınlanmasını ya da üçüncü kişilere bildirilmesini talep ve dava edebilir.

Kişilik hakkı tecavüze uğrayan kişi, zarar görmesi durumunda maddi ve manevi tazminat davaları da açabilir; hatta tecavüz edenin tecavüzden elde ettiği kazançları vekaletsiz iş görme hükümleri uyarınca talep edebilecektir. Manevi tazminat talebi, karşı tarafça kabul edilmedikçe devredilemez; ancak miras yoluyla geçebilir.

Davacı, bu davaları kendi ikametgahı mahkemesinde açabileceği gibi davalının ikametgahı mahkemesinde de açabilir; vekaletsiz iş görme sebebiyle elde edilen kazancın talebine ilişkin dava, ancak maddi ve manevi tazminat talepleriyle birlikte açıldığı takdirde; davacının ikametgahı mahkemesinde açılacaktır.

• Kişiler, ikametgah edinmek hakkını nasıl kullanırlar?

Kişinin hayat faaliyetleri ve ilişkilerinin asıl merkezi olan yer, kişinin ikametgahıdır; gerçek kişilerin (insanların) ve tüzel kişilerin ikametgahının bulunması gerekir. Her insanın sadece bir ikametgahı vardır. Kişinin yerleşmek niyetiyle sürekli olarak oturduğu yer, o kişinin ikametgahıdır. Kişiler, ikametgahını serbestçe belirleyebilirler; bir kimsenin aynı zamanda birden fazla ikametgahı olamaz. Bir ikametgahın değiştirilmesi yenisinin edinilmesine bağlıdır. Önceki ikametgahı belli olmayan ya da yabancı ülkedeki ikametgahını terketmekle beraber Türkiye'de henüz bir ikametgah edinmeyen kimsenin halen oturduğu yer, ikametgah sayılacaktır.

Kocanın ikametgahı karının, ana ve babanın ikametgahı velayetleri altındaki çocukların, mahkemenin bulunduğu yer ona bağlı vesayet altındaki kimselerin ikametgahıdır. Kocasının ikametgahı belli olmayan ya da ayrı yaşamakta olan karı, başka bir ikametgah edinebilir. Öğretim kurumuna devam için bir yerde bulunma veya bir eğitim, sağlık, bakım ya da ceza kurumuna konulma, ikametgah edinme sonucunu doğurmaz.

• Tüzelkişilik Ne Demektir? Kimlerin Tüzelkişiliği Vardır?

Tüzelkişi, belli bir amacı gerçekleştirmek üzere örgütlenmiş ve hukuk düzeninin bağımsız bir varlık (hukuk süjesi) olarak tanıdığı kişi veya mal topluluğudur; bunların gerçekleştirdiği kişilik de, tüzelkişilik olarak anılmaktadır. Türk hukukunda tüzelkişi olarak düzenlenmiş kişi ve mal toplulukları, demekler, vakıflar, ticaret şirketleri ve kooperatiflerdir; kamu hukuku nitelikli tüzelkişiler olarak Devlet, il, köy, belediye, kamu kurumları, kamu iktisadi teşekkülleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekkülleri sayılabilecektir.

• Tüzelkişilerde Organ Ne Demektir? Önemi Nedir?

Tüzelkişiler, haklarını organları aracılığı ile kullanırlar. Organ ise, tüzelkişinin örgütü içinde yeralan ve tüzelkişinin iradesinin oluşmasını ve bu iradenin hukuk alanına yansımaları sağlamak üzere kanun, tüzük (esas sözleşme) veya bunlara uygun olarak yapılan iç yönetmelik uyarınca oluşturulan; tüzelkişi için karar verme, yürütme ve denetleme fonksiyonlarını üstlenmiş bulunan kişi veya kurullardır. Kanun koyucu, tüzelkişilik tanıyacağı kişi veya mal topluluklarının neler olduğunu, diğer ifade ile tüzelkişilerin tipini tespit etmekle kalmamış; tüzelkişilerin her tipi için gerekli gördüğü organları da ayrıca belirlemiştir. Bunlara zorunlu organlar denilir. Örneğin derneklerde genel kurul, yönetim kurulu ve denetim kurulu; vakıflarda ise yönetim organı, zorunlu organdır. Tüzel kişilerin amaçları, yapıları ve faaliyetleri birbirinden çok farklı olduğu için bunlar birbirinden farklı bir örgütlenmeyi gerçekleştirebilirler. Bu nedenle de, kanun koyucu tarafından asgari ölçüler gözönünde tutularak belirlenmiş olan zorunlu organlar dışında kendileri için gerekli gördükleri organları, kanun hükümlerine aykırı olmamak üzere, serbestçe oluşturabilirler. Bu tür

organlara isteğe bağılı (ihtiyari) organ denilmektedir.

Tüzel kişiler bakımından fiil ehliyeti, ancak gerekli organlara sahip olmasıyla başlar ve organın hukuki muameleleri tüzelkişiyi bağlar, hukuka aykırı eylemlerinden de tüzelkişi sorumludur. Bir hakkın ya da bir hukuki durumun kazanılması için iyiniyetin arandığı durumlarda, organı oluşturan kişi ya da kişilerin iyiniyetli olması gerekir.

- **Organların Hukuka Aykırı Fiillerinden Tüzelkişinin Sorumlu Olması Hangi Şartlara Tabidir?**

Tüzelkişilerin fiil ehliyeti, hukuki işlem ehliyeti gibi sorumluluk ehliyetini de içerir. Ancak tüzelkişinin sorumluluğundan sözdebilmek için, organın, organ olarak tüzelkişiye ait bir işin yapılması sırasında üçüncü kişiye bir zarar vermesi; zarar verici fiille organın görevini yerine getirmesi arasında bir amaç ilişkisinin bulunması gerekir. Organın, görevle hiç ilgili olmayan kendi kişisel bir davranışı sözkonusu ise, bu davranışın sonucu olan zarardan dolayı tüzelkişiyi sorumlu tutabilmek mümkün olmaz. Tüzelkişinin sorumluluğu'nun kapsamına, organı oluşturan kişi ya da kişilerin borca aykırılık teşkil eden davranışları girdiği gibi haksız fiilleri de girer.

Tüzelkişinin borca aykırılık sebebiyle bir sorumluluğunun doğabilmesi için, organın üçüncü kişi ile yaptığı bir akdin tüzelkişi tarafından yerine getirilmemiş olması, bu yüzden üçüncü kişinin bir zarar görmesi, borca aykırı davranış ile zarar arasında uygun illiyet bağının bulunması gerekir.

Tüzelkişiler, organın görevi sırasında sebebiyet verdiği haksız fiillerden de sorumludur. Ancak böyle bir durumda üçüncü kişiye karşı hem organın kendisi hem de tüzelkişi müteselsilen sorumludur. Tüzelkişinin sorumluluk ehliyeti, kusursuz sorumluluk hallerini de kapsar.

- **Dernek Ne Demektir? Dernek Kurma Hakkı Nasıl Kullanılır?**

Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle oluşturdukları kişi topluluklarına dernek denir. Dernekler de, federasyonlar ve konfederasyonlar olarak üst kuruluşları oluşturabilirler veya şubeler olarak alt teşkilatlar kurabilirler. Bunlar dışında tüzelkişilerin, dernek kurma hakkı yoktur.

Tam fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş olan herkes, önceden izin almaksızın dernek kurabilir. Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Bu tüzükte, Dernekler Kanunu'nun 8. maddesinde gösterilen hususların belirtilmesi zorunludur. Dernekler, kuruluş bildirisini ve eklerini merkezlerinin bulunduğu mahallin en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzelkişilik kazanırlar.

Kuruluş bildirisinde, kurulacak derneğin adı, ikametgah adresi, kurucuların adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, meslek veya sanatı, tabiiyeti ile ikametgahlarının belirtilmesi; bu bildirinin bütün kurucular tarafından imzalanması ve bildiriye kurucuların nüfus cüzdanı örneklerinin, adli sicil belgelerinin ve kurucuların ayrı ayrı düzenledikleri dernek kurucusu olabilme şartlarını taşıdıklarını belirten imzalı beyannameler ile kurucular tarafından imzalanmış dernek tüzüğünün 4 nüshasının eklenmesi zorunludur.

Dernek organlarının oluşmasına kadar, dernek işlerini yürütmeye ve derneği temsil etmeye yetkili geçici yönetim kurulu üyelerinin adı, soyadı ve ikametgahları ile yapılacak yazışma ve tebligatı almaya yetkili kişi veya kişilerin adı, soyadı ve adresleri de belirtilir. Bildiri ve belgelerin alındığı anda ilgili mülki amirlikçe bir alındı belgesi verilir. Kuruluş belgesinde ve tüzüklerde kanuna aykırılık veya noksanlık bulunmaz ya da kanuna aykırılık veya noksanlıklar verilen otuz günlük süre içinde giderilmiş bulunursa, kuruluş bildirisi ve tüzükleri inceleyen makam, bu durumu derneğe yazıyla bildirir.

• Dernek Üyeliği Sıfatı Nasıl Kazanılır? Dernek Üyeliğinden

Sonuçlanan Haklar ve Yükümlölükler Nelerdir?

Tam fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını bitirmiş bulunan herkes derneklere üye olabilirler. Türk vatandaşı olmayanların derneklere üye olabilmeleri için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olması da gereklidir.

Dernek yönetimi kurulu, üyelik için yapılan müracaatları en çok otuz gün içinde üyeliğe kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlayıp sonucunu müracaat sahibine yazı ile bildirmek zorundadır.

Her dernek üyesi, üyelik sıfatını kazanmakla bazı üyelik haklarına sahip olur. Üyelik hakları, üyenin, kanundan, dernek tüzüğünden ve dernek organlarının kararlarından doğan haklarıdır. Bu haklar, kişiye bağlı olup nitelikleri gereği başkalarına devredilemez ve miras yoluyla da mirasçılara intikal etmez. Bu hakların kullanılmasında temsil yürümez. Örneğin her üyenin genel kurulda bir oy hakkı vardır ve üye, oyunu bizzat kullanmak zorundadır. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Her üye, istifa hakkına sahiptir.

Dernek üyeleri eşit haklara sahiptir. Dernek tüzüklerinde, üyeler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, din ve mezhep, aile, zümre ve sınıf farkı gözeten hükümler bulunamaz ve tüzüğe eşitliği bozan veya bazı üyelere ayrıcalık tanıyan hükümler konulamaz. Her üye, genel kurul toplantılarına katılma, söz alarak görüşünü açıklama, bir konu hakkında veya organ seçimlerinde adaylık konusunda öneride bulunma haklarına da sahiptir; üye, dernek amacının değiştirilmesini kabul zorunda değildir. Üyenin, dernek organlarının faaliyetlerine karşı genel kurulda şikayette bulunabilme hakkı vardır; kanuna ya da tüzüğe aykırı genel kurul kararlarına karşı da mahkemeye başvurarak itiraz hakkı vardır. Üyeler, dernek tesis ve faaliyetlerinden yararlanma imkanlarına da sahiptirler.

Üyelik ilişkisi, üye bakımından bazı yükümlölükler de doğurur. Her üye derneğe karşı aidat ödeme borcunu yerine getirmelidir. Üyeler, derneğin amacına uygun davranma, derneğin amacına aykırı ve onun gerçekleşmesini güçleştirici ve engelleyici davranışlarından

kaçınmakla yükümlüdürler. Derneğin varlığına ve amaçlarına aykırı söz ve davranışlarda bulunmak; dernek içi davranış kurallarına, dernek tüzük ve yönetmeliklerine aykırı hareket etmek, üyenin dernek düzenine uyma yükümlülüğü ile bağdaşmaz ve derneğe ve onun amacına bir sadakatsizlik teşkil eder.

• Vakıf Ne Demektir? Vakıf KurmaHakkı Nası Kullanılır?

Vakıf, başlıbaşına mecudiyetii haiz olmak üzere, bir malın belli bir amaca tahsisidir. Bir malvarlığının bütünü, gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir.

Vakıf, resmi senetle veya vasiyet yoluyla kurulur ve kurucusunun ikametgahı asliye mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzelkişilik kazanır. Mahkeme, tescil hususunu Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki merkezi sicile kaydolunmak üzere re'sen bildirir; Vakıflar Genel Müdürlüğü, bu bildirimden itibaren iki ay içinde mahkeme kararına karşı temyiz yoluna gidebilir. Merkezi sicile kaydedilen vakıf, Resmi Gazete ile ilan edilir. Bir vakfın tescili ile birlikte vakfedilen malların mülkiyeti ve haklar, vakfa geçer.

Vakıf senedinde, vakfın amacı, organları, tahsis olunan mallar ve haklar, vakfın teşkilatı, ikametgahı ve adı gösterilir. Kanuna, ahlaka, adaba ya da milli menfaatlere aykırı veya belirli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz.

• Vakfın Yönetim Tarzında, Amacında ve Mallarında Sonradan Değişiklik Yapılabilir mi? Nasıl?

Vakfın mallarının korunması veya amacını devam ettirmek için kesin ihtiyaç bulunduğu durumda yetkili asliye mahkemesi, yönetim organının teklifi üzerine ve teftiş makamının yazılı düşüncesini aldıktan sonra yönetim şeklini değiştirebilir. Aynı şekilde vakfın asıl amacının nitelik ve kapsamı vakfedenin arzusuna açıktan açığa uymayacak derecede değişmiş olursa, yetkili asliye mahkemesi, yönetim organının veya teftiş makamının talebi üzerine duruşma yaparak vakfın amacını

değiştirebilir.

Geliri giderini karşılamayan veya değerine uygun gelir getirmeyen vakıf malları, daha yararlı herhangi bir mal veya para ile değiştirilebilir. Bu değiştirmeye, teftiş makamının teklifi üzerine yönetim organının düşüncesi alındıktan sonra yetkili asliye mahkemesi karar verecektir.

• Nişanlanma Nedir?

Nişanlanma, bir kadınla bir erkeğin, ileride birbirleri ile evleneceklerini karşılıklı olarak vaad etmeleridir. Temyiz gücüne sahip küçüklerle temyiz gücüne sahip kısıtlıların nişanlanmalarının geçerli olması için kanuni temsilcilerinin muvafakati gerekir. Nişanlılık, evlemeye zorlamak için dava hakkı vermez. Evlenmeden kaçınma hali için öngörülen cayma tazminatı veya cezai şart talep edilemez; ancak yapılan ödemeler geri istenemez.

Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yüklenebilen bir sebeple bozduğu takdirde, kusuru olan taraf diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenmek amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddi fedakarlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural, nişan giderleri hakkında da uygulanır. Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de aynı şartlar altında yaptıkları harcamalar için bir tazminat isteyebilirler.

Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakları ağır biçimde zedelenen taraf kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat olarak uygun tutarda bir para ödenmesini isteyebilir. Nişanın bozulması veya nişanlılardan birinin ölümü ya da gaipliğine karar verilmesi halinde, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi hareket edenlerin diğer nişanlıya verdiği hediye geri isteyebilir. Hediyeler aynen mevcut değilse, karşılığı sebepsiz zenginleşme kurallarına göre ödenir.

• Evlenme Nedir? Nasıl Gerçekleştirilir?

Evlenme, bir kadınla, bir erkeğin iradelerinin tam ve sürekli bir hayat ortaklığı kurmak üzere, hukukun aradığı koşullara uygun olarak birleşmesidir. Erkek on yedi, kadın on beş yaşını bitirmedikçe evlenemez. Şu kadar ki hakim, olağanüstü hallerde ve pek önemli bir sebeple on beş yaşını bitirmiş olan bir erkeğin veya on dört yaşını bitirmiş bir kadının evlenmesine izin verebilir; mümkün oldukça karardan önce, ana, baba veya vasi dinlenir. Evlenmek için temyiz gücüne sahip olmak gerekir; akıl hastaları evlenmelerinde tıbbi sakınca bulunmadığı anlaşılmadıkça evlenemez. Küçükler ve kısıtlılar ancak kanuni temsilcilerinin rızasıyla evlenebilirler. Yeniden evlenmek isteyen kimse önceki evliliğinin sona erdiğini ispat etmelidir. Medeni Kanun'un 92. maddesinde aralarında evlenme ilişkisi kurulamayacak olan hısımlar sayılmıştır.

Evlenme akdinin geçerli olarak meydana gelmesi için evlenecek kişilerin yetkili memur önünde bu amaca uygun iradelerini bildirmeleri yeterlidir. Evlenmenin geçerli olması, dini törenin yapılmasına bağlı değildir. Ancak evlenme belgesi ibraz olunmadan dini tören yapılamaz.

• **Evlilik Birliğinin Karı ve Koca Bakımından Doğurduğu Haklar ve Yükümlülükler Nelerdir?**

Evlenme ile eşler arasında evlilik birliği kurulur. Eşler bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlarlar ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlü olurlar. Eşler birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar.

Koca, evlilik birliğinin başkanıdır. Oturulacak müsterek evin seçimi, karı ve çocukların münasip şekilde iâşesi kocaya aittir. Birliği koca temsil eder ve koca muamelelerinden kişisel olarak sorumludur. Karı kocasının aile ismini taşır. Kadın, birliğin ortak mutluluğunu sağlamak için kocasına yardımcı olur ve eve bakar. Evin sürekli ihtiyaçları için koca gibi kadın da birliği temsil hakkına sahiptir; koca, açıkca ya da zımnen izin vererek kadının bu temsil yetkisinin sınırlarını genişletebilir. Kadının böyle bir temsil çerçevesinde yaptığı muamelelerden koca da şahsen sorumludur.

• **Boşanma Hakkı Veren Sebepler Nelerdir? Bu Çerçeve
Rızai (anlaşarak) Boşanma Mümkün müdür?**

Medeni Kanun'da boşanma hakkı veren sebepler şu şekilde sayılmış ve düzenlemiştir:

a) Eşlerden biri zina ederse, diğer eş boşanma davası açabilir. Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden itibaren altı ay ve her halde zinanın işlenmesinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur.

b) Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması sebebiyle boşanma davası açabilir. Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden itibaren altı ay ve herhalde hayata kast veya kötü davranıştan başlayarak beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yotur.

c) Eşlerden biri yüz kızartıcı bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğer eşten beklenemezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir.

d) Eşlerden biri evlenmenin kendisine yüklediği ödevleri yerine getirmemek maksadı ile diğerini terk ettiği veya haklı bir sebep olmadan ortak hayata dönmediği takdirde, ayrılık en az üç ay sürmüş ve sürmekte bulunmuş ve istem üzerine hakim tarafından yapılan ihtar etkisiz kalmış ise, terk edilen eş boşanma davası açabilir. Hakim, esası incelemeden yapacağı ihtarda, eşe bir ay içinde ortak hayata dönmesini bildirir. Ancak böyle bir ihtar talebinde bulunabilmek için ayrılığın en az iki ay sürmüş olması gerekir.

e) Eşlerden biri üç yıldan beri devam eden bir akıl hastalığına düşer olup da bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hale gelirse, hastalığın geçmesine imkan bulunmadığı

uzman bilirkişi raporuyla tesbit olunmak şartıyla bu eş boşanma davası açabilir.

f) Evlilik birliği, müşterek hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Ancak bu davada davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bu itiraz hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir.

g) Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurması ya da eşin diğerinin davasını kabul etmesi halinde evlilik birliği temelinden sarsılmış kabul edilir. Bu halde boşanma kararı verilebilmesi için, hakimin bizzat tarafları dinleyerek iradelerin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın mali sonuçlarıyla çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hakim, tarafların ve çocukların menfaatlerini nazara alarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü halinde boşanmaya hükmolunur. Bu boşanma sebebi, taraflara belirli şartlar içinde anlaşarak boşanma imkanı vermiş olmaktadır.

h) Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç yıl geçmesi halinde, her ne sebeple olursa olsun müşterek hayat yeniden kurulamamışsa eşlerden birinin talebi üzerine boşanmaya karar verilebilecektir.

•
Evlilik Birliğinin Boşanma İle Sona Ermesi Durumunda Ne

Gibi Tazminat Talepler İleri Sürülebilir?

Mevcut veya beklenen yararları boşanma yüzünden zedelenen kusursuz eş, kusurlu eşten uygun bir maddi tazminat isteyebilir. Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakları ağır surette zedelenmiş olan kusursuz eş, kusurlu eşten uygun bir manevi tazminat isteyebilecektir. Aynı şekilde boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek eş, kusuru daha ağır olmamak şartıyla geçimi için diğer eşten mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Ancak erkeğin kadından yoksulluk nafakası isteyebilmesi için kadının hali refahta bulunması gerekir.

Maddi tazminat ve yoksulluk nafakasının toptan veya durumların gereklerine göre irat şeklinde ödenmesine karar verilebilir. Manevi tazminata irat şeklinde hükmolunamaz.

Sözleşme veya hüküm ile kendisine maddi tazminat veya nafaka olarak bir irat tahsis edilmiş eşin yoksulluğunun zail olması, haysiyetsiz hayat sürmesi, bir evlenme akdi olmadan başkasıyla fiilen karı koca gibi yaşaması, yeniden evlenmesi veya eşlerden birinin ölmesi halinde aksi taraflarca kararlaştırılmadıkça bu irat kesilir. İrat şeklinde maddi tazminat veya nafakayı gerektiren sebep ortadan kalkar ya da önemli ölçüde azalır veya borçlunun mali gücü önemli ölçüde eksilirse iradın indirilmesine veya kaldırılmasına karar verilebileceği gibi değişen durumlara göre ve hakkaniyet gerektiriyorsa iradın arttırılması da istenebilir.

• Boşanmanın Çocuklar Yönünden Hukuki Sonuçları Nelerdir?

Mahkeme, boşanma ve ayrılığa karar verirken, mümkün oldukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana babanın haklarını ve çocuklarıyla olan kişisel ilişkilerini düzenler. Velayetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocukla kişisel ilişkilerinin düzenlenmesinde çocuğun özellikle sağlık, terbiye ve ahlak bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır.

Ana babadan birinin evlenmesi, başka yere gitmesi veya ölmesi gibi

sebeplerle durumda meydana gelen değişiklik zorunlu kılarısa, mahkeme bu konularda yeniden karar verebilir.

• Kısıtlanma (hacir) Ne Demektir? Kısıtlanma Sebepleri Nelerdir?

Kısıtlanma (hacir), kanunun öngördüğü sebeplerden biri sonucu kişinin ehliyetinin sınırlanmasıdır. Temyiz gücü olmayan kısıtlılar, tam ehliyetsiz; temyiz gücüne sahip kısıtlılar ise, sınırlı ehliyetsizdirler. Kısıtlanan kişiye, genel kural olarak bir vasi atanır.

Medeni Kanun'da sınırlayıcı olarak düzenlenen kısıtlanma sebepleri şunlardır:

a) Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle, işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkaları için tehlikeli olan her reşit kimse, vesayet altına alınır. Görevlerini yaparken vesayet altına alınmayı gerekli kılan bir halin varlığını öğrenen idari makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu yetkili sulh hakimine hemen bildirmek zorundadırlar.

b) Savurganlığı, içkiye düşkünlüğü, kötü hali veya mallarını kötü yönetmesi sebebiyle, kendisinin veya ailesinin geçimini tehlikeye düşürecek durumda olan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç bulunan ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye koyan her reşit vesayet altına alınır.

c) Bir sene veya daha uzun süreli bir hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkum olan her reşit kimse için bir vasi atanır. Yetkili makam, kişinin cezasını çekmeğe başladığını sulh mahkemesine bildirmekle yükümlüdür.

d) Yaşlılığı veya sakatlığı ya da tecrübesizliği sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden bir reşit kimse, vesayet altına alınmasını isteyebilir. Bir kimsenin dinlenmeden, savurganlığı, içki düşkünlüğü,

kötü hali ve kötü yönetimi sebebiyle kısıtlanması mümkün değildir. Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle kısıtlanmaya, ancak uzman bilirkişinin raporu üzerine karar verilir. Bilirkişi, raporunda, kısıtlanması istenen kişinin daha önce mahkemece dinlenmesinin yararlı olup olmayacağını açıkça belirtir.

Kısıtlama kararı kesinleşince doğduğu ve ikametgahının bulunduğu yerde resmen en aşağı bir defa derhal ilan edilir. Temyiz gücüne sahip kısıtlılılarla iyi niyetle ilandan önce hukuki mumele yapan üçüncü kişilerin bu iyiniyeti korunur. Mahkeme, akıl hastalığı, akıl zayıflığı veya ayyaşlık sebebiyle kısıtlama durumunda, kısıtlanan kişi bir müessesede bulunduğu sürece ilanı erteleyebilir.

• **Bir Kimsenin Ölümü Halinde Kimler, Hangi Sırada Onun Mirasçısı Olurlar?**

Medeni Kanunumuzda, bir kimsenin ölümü halinde kimlerin hangi sırada onun mirasçısı olacağı sorunu, şu şekilde düzenlenmiştir.

a) Miras bırakanın birinci zümrede mirasçıları, onun altsoyu (füruu: çocukları, torunları...)’dur. Çocuklar eşit olarak mirasçılardır. Miras bırakandan önce ölmüş çocukların yerini her tabakada halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır.

b) Altsoyu bulunmayan mirasbırakanın mirasçısı, baba ve anasıdır. Bunlar eşit olarak mirasçılardır. Mirasbırakandan önce ölen baba ve ananın yerlerini her tabakada halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır. Bir tarafta hiç mirasçı bulunmadığı takdirde, bütün miras, diğer taraftaki mirasçılara kalır.

c) Altsoyu, baba ve anası ve onların altsoyu bulunmayan mirasbırakanın mirasçıları, büyükbaba ve büyükanalarıdır. Bunlar, eşit olarak mirasçılardır. Mirasbırakandan önce ölen büyübabaların ve büyükanaların yerlerini sağ kalan eş bulunmadığı takdirde, her tabakada halefiyet yolu ile kendi altsoyları alır. Baba veya ana tarafından olan büyükbaba ve

büyükkanalardan biri altsoyu bulunmaksızın mirasbırakandan önce ölmüş ise, ona düşen pay, aynı taraftaki mirasçılara kalır. Baba veya ana tarafından olan büyükbaba ve büyükkanaların ikisi de altsoyları bulunmaksızın mirasbırakandan önce ölmüşse, bütün miras diğer taraftaki mirasçılara kalır. Sağ kalan eşin büyükbaba ve büyükkanalarla mirasçı olması durumunda; baba veya ana tarafından olan büyükbaba veya büyükanadan biri vefat etmiş ise hissesi aynı taraftaki büyükbaba veya büyükanaya, bir taraftaki büyükbaba ve büyükananın vefat etmiş olması halinde ise bunların hissesi diğer tarafa intikal eder.

d) Evlilik dışı soybağı (nesep) ile bağlı hısımlar, evlilik içi soybağı (nesep) ile bağlı hısımlar gibi mirasçı olurlar.

e) Mirasbırakanın sağ kalan eşi, birlikte bulunduğu zümreye göre mirasçı olacaktır. Şöyle ki: O, mirasbırakanın altsoyu ile birlikte mirasçı olursa mirasın dörtte birine baba ve ana zümresi ile birlikte mirasçı olursa mirasın yarısına: büyükbabalar ve büyükkanalar ile birlikte mirasçı olursa dörtte üçüne ve bunlar da yoksa bütün mirasa sahip olur.

g) Evlatlık ve altsoyu, evlat edinene kan hısımları gibi mirasçı olurlar. Evlat edinen ve hısımları, evlatlığa mirasçı olamazlar.

h) Mirasçı bırakmaksızın ölen kimsenin mirası Devlet'e geçer.

• Kişiler Ölümünden Sonrası İçin Mal Varlığı Üzerinde Tasarruf Etme Haklarını Nasıl Kullanacaklardır?

Medeni Kanunumuz, ölümünden sonrası için etkili olmak üzere bir kimsenin malvarlığı üzerinde tasarruf etme imkanına ve yetkisine sahip olduğu açıklıkla benimsenmiş ve durumu ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Ancak mirasbırakan, ölüme bağlı tasarruf yoluyla yasal saklı paylı mirasçıların miras paylarının saklı pay teşkil eden kısımları

üzerinde tasarruf edemeyecektir. Aynı şekilde ölüme bağlı tasarrufların, kanuna, ahlak ve adaba aykırı olmaması gerekir. Ölüme bağlı tasarruflar, temsilci aracılığı ile yapılamaz ve ölüme bağlı tasarrufta bulunma zorunluğu da yoktur.

Ölüme bağlı tasarruflar, vasiyetname ya da miras mukavelesi yoluyla gerçekleştirilir. Şöyle ki:

a) Vasiyetname yapabilmek için temyiz gücüne sahip ve onbeş yaşını tamamlamış olmak gerekir. Vasiyetname, resmi senetle veya mirasbırakanın elyazısı ile ya da sözle yapılabilir:

(i) Resmi vasiyetname, iki memurun katılmasıyla resmi memur tarafından düzenlenir. Resmi memur, sulh hakimi, noter veya kanunla kendisine bu yetki verilmiş diğer bir görevli olabilir. Mirasbırakan arzularını resmi memura bildirir. Bunun üzerine memur, vasiyetnameyi yazar veya yazdırır ve okunması için mirasbırakana verir. Vasiyetname, mirasbırakan tarafından okunup imzalanır. Memur, vasiyetnameye tarih koyarak imzalar. Vasiyetname tarih ve imza konulduktan hemen sonra mirasbırakanın, vasiyetnameyi okuduğunu, bunun son arzularını içerdiğini memurun huzurunda iki tanığa beyan eder. Tanıklar, bu beyanın kendi önlerinde yapıldığını ve mirasbırakanı tasarrufa ehil gördüklerini vasiyetnameye yazarak veya yazdırarak altını imza ederler. Vasiyetname muhtevasının tanıklara bildirilmesi şart değildir.

Mirasbırakan vasiyetnameyi okumaz ve imzalamazsa, memur vasiyetnameyi iki tanığın önünde ona okur ve bunun üzerine mirasbırakan vasiyetnamenin son arzularını içerdiğini beyan eder. Bu durumda tanıklar, mirasbırakanın beyanının kendi önlerinde yapıldığını ve onu tasarrufa ehil gördüklerini beyan etmekle beraber vasiyetnamenin kendi önlerinde memur tarafından mirasbırakana okunduğunu ve onun vasiyetnamenin son arzularını içerdiğini beyan ettiğini

de vasiyetnameye yazarak veya yazdırarak altını imza ederler.

(ii) Elyazısı ile vasiyetname, yapıldığı yer, yıl, ay ve günü gösteren tarihi belirtilerek başından sonuna kadar mirasbırakanın elyazısı ile yazılmış ve imza edilmiş olmalıdır.

(iii) Mirasbırakan, yakın ölüm tehlikesi, ulaşımının kesilmesi, salgın hastalık, savaş gibi olağanüstü durumlar yüzünden resmi veya elyazısıyla vasiyetname yapamıyorsa, sözle vasiyetname yoluna başvurabilir. Bunun için, mirasbırakan son arzularını iki tanığa anlatır ve onlara bu beyanına uygun bir vasiyetname yazmaları veya yazdırmaları görevini yükler. Mirasbırakan tarafından görevlendirilen tanıklardan biri kendilerine beyan edilen son arzuları, yer, yıl, ay ve günü gösteren tarihi belirterek hemen yazar, bu belgeyi imzalar ve diğer tanığa imzalatır. Yazılan belgeyi ikisi birlikte vakit geçirmeksizin bir sulh veya asliye mahkemesine verirler ve mirasbırakanı vasiyetname yapmaya ehil gördüklerini, onun, son arzularını olağanüstü durum içinde kendilerine anlattığını beyan ederler. Tanıklar, daha önce bir belge düzenleyecekleri yerde, vakit geçirmeksizin mahkemeye başvurabilirler ve yukarıdaki hususları beyan ederek mirasbırakanın son arzularını bir tutanağa geçirtebilirler. Sözle vasiyetname yoluna başvuran askerlik hizmetinde bulunan bir kimse ise, teğmen veya daha yüksek rütbeli bir subay hakim yerine geçebilir.

b) Miras mukavelesi yapabilmek için temyiz gücüne sahip ve reşit olmak gerekir. Miras mukavelesinin geçerli olması için resmi vasiyetname şeklinde düzenlenmesi gerekir.

Mirasçı olabilmek için gerçekleşmesi gerekli şartlar nelerdir?

Bir kimsenin, miras bırakanın ölümünde ona mirasçı olabilmesi için gerçekleşmesi gerekli şartlar şu şekilde sıralanabilecektir:

a) Bir kimsenin, mirasbırakanın ölümünde mirasçı olabilmesi için o anda hayatta olması gerekir. Ancak mirasbırakanın ölümü anında ceninin varlığı yani ana rahminde doğacak çocuğun bulunması durumunda, cenin de, sonradan sağ doğmak şartıyla, mirasbırakana mirasçı olabilecektir.

b) Tüzelkişiler de, gerçek kişiler gibi, ölüme bağlı tasarruf sonucu mirasçı olabilirler. Bu durumda mansup mirasçılık sözkonusudur. Tüzelkişiliği bulunmayan toplulukların ölüme bağlı tasarrufla mansup mirasçı olarak tayini mümkün değildir.

c) Mirasçı, mirasçılıktan yoksunluk sebeplerinden birini gerçekleştirmemiş olmalıdır. Şöyle ki: Mirasbırakanı, kasden ve hukuka aykırı olarak öldüren veya öldürmeye teşebbüs edenler; kasden ve hukuka aykırı olarak sürekli şekilde ölüme bağlı tasarruf yapamayacak duruma getirenler; mirasbırakanın ölüme bağlı tasarruf yapmasını veya böyle bir tasarruftan dönmesini, hile, tehdit veya cebir yoluyla sağlayanlar ve engelleyenler, mirasbırakanın artık yapamayacağı bir durumda ve zamanda ölüme bağlı bir tasarrufu, kasden ve hukuka aykırı olarak ortadan kaldıranlar veya bozanlar, mirasçı olamazlar. Mirasbırakan, bu kişileri sağlığında af etmişse, mirasçı olmaları mümkündür. Mirastan mahrumiyet, sadece mirastan mahrum olanı etkiler. Mirastan mahrum olanın altsoyu, mirasbırakandan evvel ölen kimsenin altsoyu gibi mirasçı olur.

d) Mirasbırakanın, ölüme bağlı tasarrufla, kanuni ve saklı paylı mirasçısını mirastan ıskat etmemiş olması gerekir. Gerçekten mirasbırakan, ölüme bağlı tasarrufla saklı paylı

mirasçısını; mirasbırakana veya yakınlarından birine karşı ağır bir suç işlemişse ya da mirasbırakana veya ailesi üyelerine karşı aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemişse, mirasçılıktan çıkarılabilecektir. Mirasçılıktan çıkarılan kimse, artık mirasçı olamaz.

e) Mirasbırakanın, bir mirasçı ile karşılık sözkonusu olmadan veya bir karşılık sağlayarak mirastan feragat yapması mümkündür. Feragat eden mirasçılık sıfatını kaybeder.

f) Kanuni mirasçılar ve mansup mirasçılar, kendilerine düşen mirası red edebilirler. Mirasbırakanın ölüm tarihinde ödeme güçsüzlüğü içinde olduğu açıkça belli ise veya resmen tespit edilmiş ise, miras red edilmiş sayılır. Kanuni mirasçılardan biri mirası red ederse, onun payı, miras açıldığı zaman kendisi sağ değilmiş gibi, hak sahiplerine geçer. Mirası red eden mansup mirasçının payı, mirasbırakanın ölümüne bağlı tasarrufundan arzusunun başka türlü olduğu anlaşılmadıkça, mirasbırakanın en yakın kanuni mirasçılarına kalır.

- **Mahfuz Hisseli (saklı paylı) Mirasçılar Kimlerdir? Bu Mirasçılar, Saklı Paylarını Almak İçin Ne Gibi İmkanlara Sahiptirler?**

Mirasçısı olarak altsoyu, baba ve anası, kardeşleri veya eşi bulunan kimse, mirasının bu mirasçıların saklı payları dışında kalan kısmında ölümüne bağlı tasarrufta bulunabilir. Saklı pay miktarı, altsoy için miras hakkının dörtte üçü, baba ve anadan herbiri için miras hakkının yarısı, kardeşlerden her biri için miras hakkının dörtte biri, sağ kalan eşin altsoy ile birlikte mirasçı olması halinde kanuni miras hakkının tamamı ve diğer hallerde miras hakkının yarısı oranındadır. Gelirinin yarısından fazlası kamu görevi niteliğindeki işlerin yapımına bırakılarak vakıf kurulmasında; genel ve katma bütçeye dahil kurum ve kuruluşlarla, kanunla kurulan fonlara, kamu yararına çalışan derneklere ve gelirinin

yarısından fazlasını kamu görevi niteliğinde işlere harcayan vakıflara yapılan ölüme bağlı tasarruflar ve bağışlamalarda saklı pay, bu miktarların üçte ikisi oranındadır.

Saklı payını alamayan mirasçı, tenkis davası açarak saklı payını elde etme imkanına sahiptir.

- **Mirasçılık Belgesi (veraset ilamı) Nedir ve Nasıl Alınır?**

Mirasçının mirasçılık sıfatını ispatlamak için alması gerekli belgeye mirasçılık belgesi (veraset ilamı) denilmektedir. Medeni Kanunun 538. maddesinde sadece vasiyetname ile nasbedilen mirasçılar nazara alınarak veraset belgesi düzenlenmiştir. buna göre "vasiyetnamede mirasçı nasbedilmiş olup da hakları kanuni mirasçılar yahut tarihi mukaddem bir tasarruf ile lehlerine teberru vaki olanlar tarafından sarahaten itiraza uğramayan kimseler, tebliğ tarihinden itibaren bir ay geçtikten sonra mirasçılık sıfatları hakkında ellerine resmi bir vesika verilmesini, sulh hakiminden isteyebilirler. Her nevi butlan ve miras sebebi ile istihkak davaları hakkı mahfuzdur". Kanuni mirasçılar da mirasçılık sıfatlarını ispat etmek üzere böyle bir belge almak zorundadırlar. Mirasçılık belgesi isteme talebi, çekişmesiz yargı işidir; sulh mahkemesi görevlidir. Talepte bulunan, mirasçılık sıfatını ispat etmelidir. Bu hususta nüfus kayıtlarına başvurulur; ayrıca iki şahit de dinlenilmektedir. Mirasçılık belgesinde, tüm mirasçılar ve miras payları gösterilir.

Çekişmesiz yargı sonucu alınan mirasçılık belgesi, aksi ispat edilinceye kadar mirasçılık durumunu tesbit eden bir resmi bir vesika niteliğindedir ve mirasçılık sıfatını ispat imkanı verir. Bu belgenin doğru olmadığı herhangi bir davada ileri sürülebileceği gibi belgenin iptali veya düzeltilmesi bunu veren mahkemeden de talep edilebilir.

- **Mirasçı, miras payını başkasına devredebilir mi?**

Mirasçı, miras payını, şu iki ihtimal çerçevesinde devredebilir:

a) Mirasçı mirasın geçmesinden (mirasbırakanın ölümünden) önce miras payını devretmek isteyebilir. Medeni Kanunun 613. maddesine göre mirasbırakanın katılması veya izni olmaksızın bir mirasçının henüz açılmamış bir miras hakkında birlikte mirasçılarla veya üçüncü bir kişiyle yapacağı sözleşmeler geçerli değildir. Böyle bir sözleşme gereğince ifa edilmiş olan edimlerin geri verilmesi istenebilir.

b) Miras payının miras açıldıktan sonra devri hususunda mirasçılar arasında yapılan sözleşmelerle ana veya babanın çocuklar ile ölen eşten düşen miras payı üzerinde yapacakları sözleşmelerin geçerliliği adi yazılı şekilde yapılmasına bağlıdır; miras şirketinde taşınmaz bulunması, bu sonucu değiştirmeyecektir. Bir mirasçının üçüncü kişiyle yapacağı bir sözleşme, bu kimseye, paylaşmaya katılma yetkisi vermez; sadece paylaşma sonunda mirasçıya tahsis olunan payın kendisine verilmesini isteme hakkını sağlar. Böyle bir temlikin tüm miras payını kapsamaması şart değildir; mirasın taksiminden önce terekeye dahil belli bir taşınmaz maldaki miras hakkının diğer bir mirasçıya temlik de geçerlidir.

• Mirasçı Birden Fazla İse Taksimi Nasıl Gerçekleştirilir?

Kanuni mirasçılar, taksimi, kendi aralarında olduğu gibi mansup mirasçılarla da aynı kurallara göre yaparlar; aksine hüküm bulunmadıkça, paylaşma tarzını serbestçe kararlaştırabilirler. Mirasçılardan birinin talep etmesi halinde, hakim kararı ile tereke malı üzerindeki iştirak halinde mülkiyet müşterek mülkiyete dönüştürülür. Tereke mallarına zilyed olan veya mirasbırakana borçlu bulunan mirasçılar, paylaşma sırasında gerçeğe uygun bilgi vermekle yükümlüdürler.

Mirasbırakan, ölüme bağlı tasarrufu ile paylaşmanın nasıl yapılacağı ve payların nasıl teşkil olunacağı hakkında kurallar koyabilir. Bu kurallar, mirasbırakan tarafından kastedilmemiş olan bir eşitsizlik halinde

payların denkleştirilmesi imkanı saklı kalmak kaydıyla, mirasçılar için bağlayıcıdır. Mirasbırakanın, aksini arzu ettiği tasarruftan anlaşılmadıkça, tereke malını bir mirasçıya tahsis etmesi, vasiyet olmayıp sadece bir paylaşırma kuralı sayılır.

Kanunda aksine hüküm olmadıkça mirasçılar, paylaşmada tereke mallarını talep hususunda eşit hakka sahiptirler. Mirasçılar, mirasbırakanla kendi aralarındaki ilişki hususunda paylaşmanın eşitliğe ve hakkaniyete uygun olması için gözönüne alınması gereken bütün bilgileri birbirlerine vermekle yükümlüdürler. Mirasçılardan herbiri, tereke borçlarının taksimden önce ödenmesini veya teminata bağlanmasını isteyebilir.

Mirasçılar, tereke mallarından mirasçılar veya ortak kök sayısınca pay teşkil ederler. Anlaşma olmazsa, mirasçılardan her biri, payların teşkilini sulh hakiminden talep edebilir. Payların teşkilinde hakim, mahalli adetleri, mirasçıların kişisel durumlarını ve çoğunluğun arzusunu gözönünde bulundurur. Payların tahsisi mirasçıların anlaşması uyarınca yapılır; bu mümkün olmazsa kur'a çekilir.

Paylaşma, payların teşkili ve fiilen alınması veya taksim sözleşmesi yapılması ile mirasçıları bağlar. Taksim sözleşmesinin geçerliliği, yazılı şekilde düzenlenmesine bağlıdır. Mirasçılardan herbiri, taksimi gerçekleştirmek üzere taksim davası açma hakkına da sahiptir.

• **Mirasın Taksiminden Sonra Mirasçıların Birbirlerine ve Tereke Alacaklılarına Karşı Sorumluluğu Hangi Kurallara Tabidir?**

Mirasçılar, paylarına düşen mallar için, paylaşmanın tamamlanmasından sonra birbirlerine karşı satım sözleşmesindeki gibi sorumludurlar. Mirasçılar, paylaşmada herbirine tahsis edilmiş olan alacakların mevcut olduğunu birbirlerine karşı tekeffül ettikleri gibi, borsaya kayıtlı olan kıymetli evrak dışında, alacağın mirasçının hakkına mahsup edilen miktarı için, borçlu ile birlikte adi kefil gibi sorumludurlar. Tekeffüle dayanan dava paylaşma tarihinden veya daha sonra ifa edilecek alacaklarda muacceliyet tarihinden itibaren bir sene

sonra zamanaşımına uğrar. Borçlar Kanunu'nun geçersizliğe ilişkin genel hükümleri, taksim sözleşmeleri hakkında da uygulanacaktır.

Bölünmesine veya nakline alacaklı tarafından açık ve örtülü olarak muvafakat edilmemiş olan tereke borçlarından dolayı, mirasçılar, paylaşmadan sonra da bütün malvarlıkları ile müteselsilen sorumludurlar. Taksim tarihinden veya daha sonra ifa edilecek borçlarda muacceliyet tarihinden itibaren beş yıl geçmekle teselsül sona erer. Taksim sözleşmesinde ödenmesi kendisine yükletilmemiş olan bir tereke borcunu veya üzerine aldığı miktardan fazlasını ödeyen mirasçı, diğer mirasçılara rücu edebilir. Rücu hakkı, ilk olarak, ödenmiş olan borcu paylaşma sözleşmesi ile üstlenmiş bulunan mirasçıya karşı kullanılır. Diğer hallerde, aksi kararlaştırılmış olmadıkça mirasçılardan herbiri terekedeki borçları miras payı oranında ödemekle yükümlüdür.

• Zilyedlik Ne Demektir? "Zilyet"in Hakları Nelerdir?

Bir şey üzerinde fiili hakimiyet sahibi olmaya zilyedlik denir. Zilyed, bir hakkı bulunup bulunmadığına bakılmaksızın sadece zilyedliği sebebiyle korunur. Örneğin hırsız, çaldığı malın zilyedir ve çaldığı şey üzerinde hakkı olmamasına rağmen korunur. Buna göre, hırsız, bir malı çaldıktan sonra, malın maliki bunu ondan almaya kalkarsa, tüm zilyedliği koruma imkanlarından yararlanarak zilyedliğini koruyabilir. Ancak malın maliki, hırsıza karşı eski zilyedliğini ve hakkını koruyan davaları her zaman açabilir. Taşınır ve taşınmaz tüm mallar üzerinde zilyedlik kurulabilir.

Zilyed, mal üzerinde fiili hakimiyete sahip olan kişidir; gerçek ya da tüzel kişi olabilir. Zilyedliği herhangi bir şekilde haksız olarak saldırıya uğrayan zilyed, zilyedliğin korunması imkanlarından yararlanabilecektir. Şöyle ki:

a) Zilyed, bir taşınır ya da bir taşınmaza yapılan gasp ya da tecavüz fiilini kuvvet kullanarak önleyebilir. Zilyedliğin kuvvet kullanarak korunabilmesi için, gasp ya da tecavüz durumuyla savunma fiili arasında zaman yönünden birlik olması gerekir. Gasp ya da tecavüzün üzerinden bir süre

geçmişse, zilyed, kuvvet kullanamaz; bu durumda zilyedlik davalarına başvurması gerekir.

b) Zilyedliğin korunması için kuvvet kullanma imkanını kaybeden kişi, gasp ya da tecavüz fiiline karşı dava açmak durumunda kalacaktır. Zilyedlik davaları, fiili duruma dayanır; kural olarak dava taraflarının gerçek hak sahibi olup olmadıkları araştırılmaz. Zilyedlik gasp edilmişse geri verme (iade) ve tazminat davası açılır. Tecavüzün varlığı halinde açılacak davalar, tecavüzün durdurulması (men'i) davasıyla kusurun ve zararın varlığı halinde tazminat davasıdır; ayrıca tecavüz gerçekleşmemiş olmakla beraber gerçekleşeceğine ilişkin belirtiler varsa önleme davası da açılabilir.

c) Zilyed, gasp ve tecavüz fiillerine karşı, 3091 sayılı Taşınmaz mal zilyedliğine yapılan tecavüzlerin önlenmesi hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde zilyedliğin idari yoldan korunmasını sağlama imkanına sahiptir. Buna göre taşınmaz mallara tecavüz veya müdahale edilmesi halinde; taşınmaz mal merkez ilçe sınırları içinde ise, il valisi veya görevlendireceği vali yardımcısı, diğer ilçelerde ise kaymakamlar tarafından bu tecavüz veya müdahalenin önlenmesine karar verilir ve taşınmaz mal yerinde zilyedine teslim edilir. Zilyed, bu başvuruyu, tecavüz fiilini öğrendiği tarihten itibaren 60 gün içinde yapmalıdır; tecavüzün gerçekleşmesinden itibaren 1 yıl geçmişse artık bu yoldan koruma istenemez.

• **Başkasının Malına Haksız Olarak Zilyed Olan Kişiye Karşı, Gerçek Hak Sahibi, Ne Gibi Haklara Sahiptir?**

Medeni Kanun'un 906-908. maddelerinde haksız zilyedin hak sahibine karşı sorumluluğu, haksız zilyedin iyi niyetli ya da kötü niyetli olmasına göre düzenlenmiştir. Şöyle ki:

a) İyi niyetli haksız zilyed kendisinin var olduğunu sandığı bir hakka

dayanarak başkasının malına zilyed olandır. İyi niyetli zilyedi bulunduğu şeyi karine olarak varsayılan hakkına uygun şekilde kullanan veya ondan başka surette yararlanan zilyed, o şeyi geri vermekle yükümlü olduğu kimseye karşı bu yüzden tazminat ödemek zorunda değildir; o, aynı şekilde, şeyin kaybından, telef olmasından veya hasara uğramasından sorumlu değildir. İyi niyetli zilyed, şey için yapmış olduğu zorunlu ve yararlı giderleri tazmin etmesini, geri vermeyi isteyen kimseden talep etmek ve bu tazminat ödeninceye kadar o şeyi alıkoymak hakkına sahiptir. İyi niyetli zilyed, diğer giderler için tazminat isteyemez. Bununla beraber, davacı değerinin karşılığını ödemeğe talip olmadıkça iyi niyetli zilyed, kendi tarafından şeyle birleştirilen ve zararsızca ayrılması mümkün bulunan ilaveleri o şeyi geri vermeden önce ayırıp alabilir. Zilyedin elde ettiği semereler, yaptığı giderler sebebiyle olan alacaklarına mahsup edilir.

b) Kötü niyetli haksız zilyed, şeyi elde ederken, bunu geri vermesi gerektiğini bilen ya da bilmesi gereken zilyedir. Kötü niyetli zilyed, geri vermekle yükümlü olduğu şeyi haksız alıkoymuş olması yüzünden hak sahibine verdiği zararlar ve elde ettiği veya elde etmeyi ihmal ettiği semereler ile şeyi kullanma suretiyle sağladığı yararlar karşılığında tazminat ödemek zorundadır.

Kötü niyetli zilyed, yaptığı giderlerden ancak hak sahibi için de zorunlu olanların tazmin edilmesini isteyebilir; o, şeyi kime geri vereceğini bilmediği sürece ancak kusuru ile verdiği zararlardan sorumlu olur.

• Tapu Sicilindeki Yanlış Kayıtlara İyi Niyetle Güvenerek Hak Sahibi Olunabilir mi?

Tapudaki tescil, gerçek hak durumunu aksettirmemesi sebebiyle yolsuz olsa bile, buna iyi niyetle güvenen kişinin iyi niyeti korunur ve o kişi, bu güveni çerçevesinde sözkonusu olan aynı hakkı

kazanır.

- **Tapu Sicilinin Tashihi (tapu kaydını düzeltme) Davası Ne Demektir? Kimler, Böyle Bir Dava Açma Hakkına Sahiptir?**

Tapudaki hukuka uygun olmayarak gerçekleştirilen kayıt sebebiyle hakkı zarara uğrayan kimsenin, yolsuz tescilin terkin (çizimi) ya da düzeltilmesi için açacağı davaya tapu sicilinin tashihi davası denir. Bu dava gerçek hak sahipleri ya da onların külli halefleri tarafından, adına yolsuz tescil yapılmış kimseye, onun külli haleflerine ya da kötü niyetli cüz'i haleflerine (üçüncü kişilere) karşı açılır. Bu dava, aynı bir davadır ve bir zamanaşımı ya da hakdüşümü süresine tabi değildir.

- **Gayrimenkul Mülkiyetini Sözleşme İle Kazanmanın Tabi Olduğu Kurallar Nelerdir?**

Taşınmaz mülkiyetini devir etmeyi amaçlayan satım, trampa, bağışlama gibi sözleşmelerin resmi şekilde yapılması gerekir. Buradaki resmi şekil, tapu sicil muhafızı ya da memuru tarafında gerçekleştirilecektir. Ancak bu kuralın, kanun hükümlerinden ya da Yargıtay kararlarından ileri gelen istisnaları bulunmaktadır. Örneğin gayrimenkul satış vaadi sözleşmesi, noterler tarafından resmi şekilde yapılabilecektir; ölüme bağlı tasarruflarla evlenme mukavelelerinin, konularının gayrimenkul olduğu durumlarda bile kendilerine özgü şekillerde yapılması yeterli olacaktır.

Taşınmazları konu edinen sözleşmelerde resmi şekle uyulmamasının müeyyidesi kesin hükümsüzlüktür. Ancak sözleşmenin şekle aykırılık nedeniyle geçersizliğini ileri sürmenin hakkın kötüye kullanılması olarak nitelendirildiği durumlarda; şekle aykırılık iddiası, hakim tarafından dinlenmeyecektir.

- **Haricen Satış Ne Demektir? Haricen Satış Çerçevesinde Alıcı,**

Ne Gibi Haklara Sahiptir?

Tapulu bir taşınmazın mülkiyetini geçirmeye ilişkin, 6. SORU CEVABI'nda belirli şartlara uyulmayarak, bir bedel karşılığında taşınmazın zilyedliği devredilmişse, mülkiyet hakkına sahip olmakta devam eden malikin taşınmazını geri istemesi ve mülkiyet hakkına dayanarak haricen taşınmazı alanı taşınmazdan uzaklaştırması her zaman mümkündür. Ancak hukukumuzda tapuya kayıtlı taşınmazların gerekli şekle uyulmaksızın haricen satımına hukuki sonuç bağlanarak alıcının belirli ölçülerde hukukten korunması kabul edilmektedir. Şöyle ki:

a) Alıcı, geçersiz satım sözleşmesine rağmen satım parasını ödemişse; onun bu yüzden ileri süreceği satım parasının iadesi talebi, akdi zamanaşımı süresi olan 10 yıllık zamanaşımı süresine tabidir.

b) Alıcı, satış bedelinin iadesine kadar taşınmazı işgale devam edebilir ve bu işgali dolayısıyla kendisinden semerelerin tazmini ve ecri misil (kullanma karşılığı) talep edilemez. Alıcı, bedel kendisine iade edilmedikçe taşınmazı iade etmeyeceğini bir defa (ödemelik defa) olarak ileri sürebilir.

c) Haricen satın alınan arsa da yapılan binanın kıymeti açıkca arsanın kıymetinden fazla ise haricen satın alan, Medeni Kanun'un 650. maddesine dayanarak arsanın mülkiyetinin kendisine geçirilmesini talep edebilir.

d) Noter tarafından düzenlenen taşınmaz satımı sözleşmeleri tahvil yoluyla taşınmaz satış vaadi olarak geçerli kabul edilmektedir.

e) Haricen satılan tapulu taşınmazın henüz kadastrosu yapılmamışsa; Kadaströ Kanun'un 13/B-b hükmüne göre "zilyed, taşınmaz malı, kayıt malikinden veya mümessillerinden tapu dışı bir yolla iktisap ettiğini, onların

beyanı veya herhangi bir belge ile veya bilirkişi veyahut tanık sözleriyle ispat ettiği ve ayrıca en az 10 yıl müddetle çekişmesiz, aralıksız ve malik sıfatıyla zilyed bulunduğu takdirde" zilyed adına kadastro tesbitinin yapılması lazım gelecektir.

• Tapusuz Taşınmazların Devri, Hangi Kurallara Tabidir?

Yargıtay'a göre tapusuz taşınmazlar menkul mal niteliğindedir; bunlara ilişkin sözleşmelerin geçerliliği herhangi bir şekle tabi değildir. Taşınır mal hükmündeki tapusuz taşınmazların satış işlemi, teslim ile tamamlanır. Böylece tapusuz taşınmazı şekilsiz bir muamele sonucu satın ve teslim alan kimse, tapusuz taşınmazın mülkiyetini de iktisap etmiş olacaktır.

• Müşterek Mülkiyette Paydaşların Hakları Nelerdir?

Müşterek mülkiyet, birden fazla kişinin, bir şeyde paylı ve bu payları da fiilen bölünmemiş olarak malik olmaları durumudur. Müşterek mülkiyet ilişkisi içinde, paydaşların sahip oldukları haklar, şu şekilde sıralanabilecektir:

a) Müşterek malikler, müşterek mülkiyetin niteliği gereği sözkonusu mülkiyette pay sahibidirler. Bu pay, 1/4, 10/250 gibi bir oran olarak ifade edilir. Bu oran, müşterek mülkiyetin kurulmasına yolaçan hukuki muamele, kanun hükmü ya da idari kararda belirlenebilir. Böyle bir belirleme yoksa paylar eşit sayılırlar.

b) Müşterek maliklerden harbiri, kendi payı bakımından malikin haklarına sahip olur ve yükümlülükleri altına girer. Pay, temlik edilebilir, rehnedilebilir ve alacaklılar tarafından haczedilebilir. Bir pay üzerinde başkası yararına rehin dışında sınırlı bir aynı hakkın kurulabilmesi, bunun diğer paydaşların haklarını ihlal etmemesine bağlıdır.

c) Müşterek malikler, mülkiyet hakkının koruyucu

yetkilerinden yararlanarak, istihkak ve müdahalenin men'i davaları açma imkanına sahiptirler. Bu davalar, üçüncü kişilere karşı açılabilceği gibi müşterek zilyedliğin kurulmasını engelleyen veya diğcr paydaşların payına tecavüz eden diğcr bir paydaşa karşı da açılabilir. Sağlanan korumanın bölünememesi sebebiyle müşterek mülkiyet konusu malın tamamını kapsadığı durumlarda, bir paydaşın başvurduğu koruma tedbirlerinden diğcr paydaşlar da yararlanmış olacaktır.

d) Paydaşlardan her biri olağan yönetim işlerini yapmağa, özellikle ufak tefek onarımları yaptırmaya ve tarımsal işleri yürütmeye yetkilidir. İşletme usulünün veya tarım türünün değiştirilmesi, adi kiraya veya hasılat kirasına ilişkin sözleşmelerin yapılması veya feshi, toprağın ıslahı gibi önemli yönetim işleri için paydaşların hem pay hem de sayı bakımından çoğunlukla karar vermeleri gerekir. Malın yararlanma tarzının değiştirilmesi için ise oybirliği gerekir.

e) Paydaşlardan her biri, diğcrlerinin haklarıyla bağdaştığı ölçüde müşterek mülkiyet konusu maldan yararlanabilir ve onu kullanabilir. Paydaşlar, çoğunlukla alacakları bir kararla yararlanma düzenini başka türlü kararlaştırabilirler; ancak çoğunluk kararı, paydaşın yararlanma hakkına bir tecavüz teşkil etmemelidir. Paydaşların malın tamamını kapsayan tasarruf muamelelerini ittifakla yapmaları gerekir.

f) Müşterek mülkiyetten doğan veya müşterek mülkiyet konusu malı ilgilendiren yönetim giderleri, vergiler ve diğcr yükümlülükler, başka bir esas kararlaştırılmış olmadıkça paydaşlar tarafından payları oranında karşılanır; payına düşenden fazlasını ödemiş bulunan paydaş, diğcrlerine payları oranında rücu edebilir.

g) Müşterek mülkiyetin konusunun taşınmaz mal olduğu durumlarda, müşterek maliklerin kanuni şuf'a hakları

bulunmaktadır. Buna göre paydaşlardan birinin taşınmaz maldaki payını bir üçüncü kişiye satması durumunda, diğer paydaşlar veya içlerinden biri, o payı öncelikle satın alma hakkını elde edebilir.

h) Müşterek mülkiyette paydaşların taksim isteme hakları vardır. Taksim isteme hakkı, münasip olmayan zamanda kullanılamaz; yine müşterek mal, devamlı bir maksada tahsis edilmiş ise, taksim istenemez. Paydaşlar, yapacakları bir hukuki muamele ile taksim isteme hakkının kullanılmasını on sene için bertaraf edebilirler. Ancak kendi tutum ve davranışları veya malın kullanılmasını bıraktığı ya da fiillerinden sorumlu olduğu kişilerin tutum ve davranışlar ile diğer paydaşların tümüne veya bir kısmına ait yükümlülüklerini ağır surette ihlal eden paydaş, bu yüzden onlar için müşterek mülkiyet ilişkisinin devamını çekilmez hale getirmişse mahkeme kararı ile paydaşlıktan çıkarılabilir.

• **İştirak Halinde Mülkiyette İştirak Halinde Maliklerin Hakları Nelerdir?**

Kanun veya kanunun öngördüğü sözleşmeler uyarınca aralarında kurulan ortaklık dolayısıyla mallara birlikte malik olanların mülkiyeti, iştirak halinde mülkiyettir (elbirliği mülkiyeti). Ortakların hakları ve yükümlülükleri, ortaklığı doğuran kanun veya sözleşme hükümleri ile belirlenir. Kanun veya sözleşmede aksine hüküm bulunmadıkça gerek yönetim gerekse tasarruf işlemleri için ortakların oybirliği ile karar vermeleri gerekir. Sözleşmeden doğan ortaklık devam ettiği sürece, paylaşma veya bir pay üzerinde tasarruf mümkün değildir. Ortaklardan herbiri, ortaklığa giren hakların korunmasını sağlayabilir; bu korumadan bütün ortaklar yararlanır.

Elbirliği ortaklığı, ya kanunun öngördüğü hukuki olaylarla veya kanunun öngördüğü hukuki muamelelerle meydana gelir. Ölen bir kimsenin birden fazla mirasçısının bulunması durumunda, bu mirasçılardan oluşan "miras şirketi", tüzelkişilik kazanmamış veya

kazanamayan dernekler, adi şirketler, karı koca mal rejimlerinden mal ortaklığı ve onun özel türleri, aile şirketi emvali gibi durumlarda elbirliği ile mülkiyet ilişkisinin varlığı sözkonusudur.

• Kat Mülkiyeti ve Kat İrtifakı Ne Demektir? Nasıl Kurulur?

Kat mülkiyeti, arsa payı ve ana gayrimenkuldeki ortak yerlerle bağlantılı özel bir mülkiyettir. Kat mülkiyeti, bu mülkiyete konu olan anayapının bağımsız bölümlerinden herbirine kat irtifakının kurulduğu tarihteki; doğrudan kat mülkiyetinin kurulması halinde ise, bu tarihteki değeri ile oranlı olarak tahsis edilen arsa payının ortak mülkiyet esaslarına göre açıkça gösterilmesi suretiyle kurulur. Arsa paylarının bağımsız bölümlerin değerleri ile oranlı olarak tahsis edilmediği durumlarda, her kat maliki veya kat irtifakı sahibi, arsa paylarının yeniden düzenlenmesi için mahkemeye başvurabilir.

Kat irtifakı, "arsa payına bağlı bir irtifak çeşidi olup" yapı tamamlandıktan sonra, arsanın malikinin veya kat irtifakına sahip ortak maliklerin veya bunlardan birinin tapu idaresine yapacağı yazılı bir talep üzerine Kat Mülkiyeti Kanun'unda gösterilen şartlar uyarınca, kat mülkiyetine çevrilir.

Kat mülkiyetine veya kat irtifakına tabi olan gayrimenkulde ortaklığın giderilmesi istenemez. Bağımsız bölümler, bağımsız bir gayrimenkul gibi dava ve takip konusu olabilir; bunlarda ortaklığın giderilmesi istenebilir. Kat maliklerinin ve kat irtifakı sahiplerinin kanuni şuf'a hakları yoktur; ancak bir bağımsız bölüm üzerinde müşterek mülkiyet tesis edilmiş ise, bağımsız bölüm malikleri olan müşterek malikler arasında kanuni şuf'a hakkı kullanılabilir.

• Kat Maliklerinin Hakları ve Borçları Nelerdir?

Kat malikleri, kendilerine ait bağımsız bölüm üzerinde, bir taşınmaz malikinin sahip olduğu bütün hak ve yetkilere sahiptirler ve ana taşınmazın bütün ortak yerlerine, arsa payları oranında müşterek mülkiyet hükümlerine göre malik olurlar. Kat malikleri, ortak yerlerde kullanma haklarına sahiptirler; bu hakkın genel kömürlük, garaj, teras ,

amaşırhane ve amaşıır kurutma alanları gibi yerlerdeki ölüsü, aksine sözleşme olmadıkça, her kat malikine ait arsa payı ile oranlıdır. Her kat maliki, kat malikleri kuruluna katılarak oy kullanmak hakkına haizdir.

Kat malikleri, gerek bağımsız bölümleri, gerek eklentileri ve ortak yerleri kullanırken doğruluk kurallarına uymak, özellikle birbirini rahatsız etmemek, birbirlerinin haklarını iğnememek ve yönetim planı hükümlerine uymakla, karşılıklı olarak yükümlüdürler. Bağımsız bölümlerdeki kiracılar, süknâ hakkı sahipleri ve herhangi bir surette sürekli olarak yararlananlar da, kat malikleriyle birlikte, kat maliklerine ait borçlardan müteselsilen sorumludurlar. Kat malikleri, ana gayrimenkulün bakımına ve mimari durumu ile güzelliğini ve sağlamlığını titizlikle korumaya, ana gayrimenkulün genel giderlerine katılmaya mecburdurlar.

• Kat İrtifakı Sahiplerinin Hakları ve Borçları Nelerdir?

Kat irtifakı sahipleri, ortak arsa üzerinde yapılacak yapının sözleşmede yazılı süre içinde başlaması ve tamamlanması için kendilerine düşen borçların yerine getirilmesini, karşılıklı olarak isteme ve dava etme haklarına sahiptirler. Kat irtifakı durumunda da, yapının tamamlanması için kat irtifakı sahipleri arasından veya dışarıdan bir veya birkaç kişinin yönetici olarak tayin edilmesi mümkündür ve bu yönetici hakkında, kat mülkiyeti yöneticisinin görev, yetki ve sorumluluklarına dair hükümler uygulanacaktır. Hatta kat irtifakı kurulmuş ve gayrimenkullerde yapı fiilen tamamlanmış ve bağımsız bölümlerin üçte ikisi fiilen kullanılmaya başlanmışsa, kat mülkiyetine geçilmemiş olsa dahi anagayrimenkulün yönetiminde kat mülkiyeti hükümleri uygulanacaktır.

Kat irtifakı sahipleri, bu hakka konu olan ortak arsa üzerinde, ileride kat mülkiyetine çevrilmek üzere yapılacak yapının sözleşmeye ve plana göre tamamlanması için kendilerine düşen borçları vaktinde yerine getirme ve yapı işini, doğruluk kuralları uyarınca kolaylaştırmakla, karşılıklı olarak yükümlüdürler. Kat irtifakı sahiplerinden biri kendilerine düşen borçları, noterlikçe yapılan ihtara rağmen, bu ihtar tarihinden başlayarak iki ay içinde yerine getirmezse diğerlerinin yazılı

talebi üzerine hakim, onun arsa payının ve kat irtifakının, o zamanki değeri karşılığında, öteki paydaşlara arsa payı oranında devrine karar verebilir; kat irtifakı sahiplerinden birinin kusuru yüzünden, yapının kanuni süre içinde yapılmaması sebebiyle kat irtifakı düşerse, kusurlu taraf diğerlerinin bu yüzden uğradıkları zararı tazminle yükümlüdür.

• Devre Mülk Hakkı Ne Demektir? Devre Mülk Hakkı Sahiplerinin Hakları ve Borçları Nelerdir?

Mesken olarak kullanılmaya elverişli bir yapı veya bağımsız bölümün ortak maliklerinden her biri lehine bu yapı veya bağımsız bölümden yılın belli dönemlerinde yararlanma hakkı, "müşterek mülkiyet payına bağlı bir irtifak hakkı" olarak kurulabilir ve bu hakka, devre mülk hakkı denir. Aksi resmi senette kararlaştırılmadıkça devre mülk hakkının bağlı olduğu pay devrelerin sayı ve süreleri esas alınarak eşit bir biçimde belirlenir. Devre mülk hakkı, ancak mesken nitelikli kat mülkiyeti veya kat irtifakına çevrilmiş yahut müstakil yapılarda kurulabilir.

Devre mülk üzerinde bu hakla bağdaşan haklar kurulabilir. Devre mülk hakkı, bağlı olduğu müşterek mülkiyet payına bağlı olarak devir ve temlik edilebilir, mirasçılara geçer. Devre mülk hakkının yılın belirli dönemlerine ayrılması ve 15 günden daha az süreli olmaması gerekir. Sözleşmede aksi kararlaştırılmadıkça devre mülk hakkı sahibi, bu hakkın kullanımını başkalarına bırakabilir. Devre mülk hakkı tesis edilen yapı veya bağımsız bölümde taksim istenemez.

Devre mülk hakkı sahipleri, kendilerine ayrılan ve tapuda gösterilen dönem sonunda yararlandıkları bağımsız bölüm veya yapıyı sözleşme hükümleri gereği boşaltmaya ve yeni hak sahibine teslim mecburdurlar. Aksi halde yöneticinin veya yararlanacak dönem sahiplerinden birinin tapu kaydını ve sözleşmeyi talebine ekleyerek ibrazı halinde, mahallin en büyük mülki amirinin emriyle başkaca bir işlem ve tebligata gerek kalmadan derhal zabıtaca boşalttırılır.

• Taşınmaz Maliklerinin, Komşuluk Hukuku Çerçevesinde Uyması Gerekli Yükümlülükleri Nelerdir?

Her taşınmaz maliki, taşınmaz mülkiyeti ile ilgili komşuluk hukukundan ileri gelen sınırlamalara uymakla yükümlüdürler. Şöyle ki:

a) Herkes taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve hele işletme faaliyetini sürdürürken komşularını olumsuz şekilde etkileyecek taşkınlıktan kaçınmakla yükümlüdürler. Özellikle, zarar veren ve mahalli adete, taşınmazın durum ve niteliğine göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartarak, gürültü veya sarsıntı yaparak rahatsızlık vermek yasaktır.

b) Taşınmaz maliki, kazı ve yapı yaparken, komşu taşınmazlara, onların topraklarını sarsmak veya tehlikeye düşürmek ya da üzerlerindeki tesisleri etkilemek suretiyle zarar vermekten kaçınmak zorundadır.

c) Komşunun arazisine taşarak zarar veren ağaç dal ve kökleri, onun talebi üzerine uygun bir süre içinde kaldırılmazsa, komşu bu dal ve kökleri kesip kendi mülkiyetine geçirebilir. Dalların taşmasına katlanan komşu ise, bu dallarda yetişen meyvaları toplama hakkına sahiptir.

d) Taşınmaz maliki, üst taraftaki araziden kendi arazisine tabii olarak akan suları ve özellikle yağmur, kar ve tutulmamış kaynak sularını kabul etmek zorundadır. Komşulardan hiçbiri tabii suların akışını diğerinin zararına değiştiremez. Alt taraftaki taşınmaza gerekli olan suyu, üstteki arazi maliki, ancak kendi taşınmazı için zorunlu olduğu ölçüde tutabilir.

e) Her taşınmaz maliki, uğrayacağı zararın tamamının önceden ödenmesi şartıyla, su yolu, kurutma kanalı, gaz ve benzerlerine ait boruların, elektrik hat ve kablolarının, başka yerden geçirilmesi imkansız veya aşırı ölçüde masraflı olduğu takdirde, kendi arazisinin altından veya üstünden

geçirilmesine katlanmakla yükümlüdür. Bu mecrayı geçirme hakkı, hak sahibinin talebi üzerine ve giderleri ödemesi şartıyla tapu siciline tescil edilebilir.

f) Taşınmazından genel yola çıkmak için yeterli geçidi bulunmayan malik, tam bir tazminat karşılığında bir geçit hakkı tanınmasını komşularından isteyebilir; zorunlu geçit, iki tarafın yararı gözetilerek belirlenir.

g) Komşular, komşuluk hukukundan doğan yetkilerin kullanılması için gerekli işlerin giderlerini yararları oranında yüklenecilerdir.

- **Taşınmaz Maliki, Mülkiyet Hakkını Taşkın Şekilde Kullanmasından Sorumlu mudur?**

Bir taşınmaz malikinin mülkiyet hakkını kanuni sınırlamalarına aykırı kullanması sonucu zarar gören veya zarar tehlikesi ile karşılaşan kimse, eski durumun iadesini, tehlikenin giderilmesini ve uğradığı zararın tazminini talep ve dava edebilir. Taşınmaz malikinin bu sorumluluğu için kusurlu olması şart değildir.

- **Mülkiyeti Saklı Tutma Anlaşması Ne Demektir? Nasıl Yapılır?**

Mülkiyeti saklı tutma anlaşması, bir satım sözleşmesi dolayısıyla alıcıya teslim ettiği mal üzerinde, bir şartın gerçekleşmesine kadar satıcının mülkiyetinin devam etmesi konusunda sözleşme taraflarının anlaşmasıdır. Bu şart, çok defa satış bedelinin ödenmesidir ve taksitle satıcılar, satım parasına ilişkin alacaklarını bu şekilde teminat altına almış olmaktadır. Taşınmazlar ve hayvanlar, mülkiyeti muhafaza mukavelesine konu olamazlar.

Mülkiyeti saklı tutma anlaşmasının geçerli olabilmesi için noterce resmi şekilde düzenlenmesi ya da tarafların sözleşmesinin noterce tasdiki gereklidir; ayrıca bu anlaşma, alıcının ikametgahı nezdindeki noterde tutulan bu hususa ilişkin özel sicile tescil edilmelidir.

- **İntifa Hakkı Sahibinin Hakları ve Yükümlülükleri Nelerdir?**

İntifa hakkı, hak sahibine, bir şey, malvarlığı ya da bir hak üzerinde tam bir yararlanma hakkı sağlayan bir irtifak hakkıdır. İntifa hakkı sahibi, hakkın konusunun zilyedi olup onu kullanır ve ondan yararlanır. İdare hakkı, intifa hakkı sahibine aittir; o, şeyi kullanırken, iyi bir idarenin gerektirdiği özeni göstermekle yükümlüdür. İntifa hakkı devam ettiği sürece olgunlaşan semereler intifa hakkı sahibinindir. İntifa konusu şeyin olağan muhafaza masrafları ve vergileri, intifa hakkı sahibinin yükümlülüğündedir. İntifa konusu mal, tahsis edildiği tarzda kullanılmalıdır.

İntifa hakkı, şahsa bağlı bir haktır ve başkasına devredilemez; ancak bu hakkın kullanılması başkasına bırakılabilir.

- **Rehin Hakkı Ne Demektir?**

Rehin hakkı, hak sahibine, bir alacağın ifa edilmemesi halinde, alacağa teminat olarak gösterilmiş bir taşınmaz, taşınır ya da bir hakkı paraya çevirip bundan alacağını temin etme hakkını veren bir sınırlı ayni haktır. Medeni Kanunumuz, rehin haklarını taşınmaz rehni ve taşınır rehni olmak üzere iki grupta düzenlemiştir. Şöyle ki:

a) Taşınmaz rehinde bir alacak hakkı, bir taşınmazla teminat altına alınmaktadır. Alacak ifa edilmezse, rehinli alacaklı, taşınmazı paraya çevirip bundan alacağını alacaktır. Taşınmaz rehni, ipotek, ipotekli borç senedi ve irat senedi olmak üzere üç şekilde yapılabilir.

b) Taşınır rehni konusuna ise, bir taşınır eşya, alacak ya da devri mümkün bir hak olabilmektedir. Hapis hakkı da, bir taşınır rehni türü olarak düzenlenmiştir.

- **İpotek Ne Demektir?**

İpotek, var olan ya da ileride gerçekleşecek veya gerçekleşmesi muhtemel bir alacağın temini için kurulan bir

taşınmaz rehni türüdür. İlk durumda ana para ipoteği, ikinci durumda ise azami meblağ ipoteği sözkonusudur. İpoteğin kurulabilmesi için kural olarak tapu siciline tescil şarttır; ancak Medeni Kanun, bazı durumlarda tescil gerekmeksizin ipotek doğması imkanını öngörmüştür.

İpotekle temin edilen alacak başkasına temlik edildiğinde, ipotek de, başkaca bir işleme gerek olmaksızın kendiliğinden yeni alacaklıya geçer; tapu sicilindeki tescilin yeni alacaklı adına düzeltilmesine gerek yoktur. İpotek, fer'i nitelikte aynı haktır; bağlı olduğu alacağın kaderini paylaşır. İpotekte borçlunun kişisel sorumluluğu devam eder; alacaklı, ipotekle karşılanmayan alacağı için borçlunun malvarlığına müracaat edebilir.

V. BÖLÜM

BORÇ İLİŞKİLERİ VE SORUNLARI

DOÇ. DR. CEVDET YAVUZ

Bir toplumu oluşturan bireyler, kendi aralarında her zaman çeşitli türden hukuki ilişkiler içinde olmak durumundadırlar. Hergün ve hatta her an, toplum bireyleri, birbirlerine karşı borç altına girmekte ve alacak elde etmektedirler. Gerçekten bir şeyler alıp satmamız, imal etmemiz, bir malı kira ile tutmamız ya da kiralamamız, başkasının borcu için kefil olmamız, oldukça sık olarak yaptığımız faaliyetlerden olduğu gibi istenerek ya da istenilmeden gerçekleştirilen başkasının davranışları sonucu zarar görmemiz ya da başkasına zarar vermemiz de mümkündür. Bu ilişkilerin hukuki özelliklerini bilmek, borç ilişkileri çerçevesinde sahip olduğumuz hakları kullanabilmenin temelini oluşturacaktır. Örneğin tüketici olarak satın aldığımız bir malın bozuk olması durumunda ya da kredili satın aldığımız malın taksitlerini herhangi bir şekilde ödeyemediğimiz durumda, satıcının ya da üretici firmanın tüm taleplerini ve sözleşme şartlarını kabul etmemek veya en azından bu konularda bir asgari hukuki korumadan yararlanma hakkımızın bulunduğunu bilmek, bu tür ilişkilerde bizim için bir rahatlama ve hukuka layık olduğu önemi verme sebebi olabilecektir.

Aşağıda tertiplenen sorular ve cevapları çerçevesinde, kişilerin, borç ilişkileriyle ilgili bazı sorunları ve çözüm şekilleri üzerinde durulacaktır.

• Borçlunun Sorumluluğu Ne Demektir ve Nasıl Gerçekleşir?

Borcunu ifa etmeyen borçluya karşı, alacaklı, devlet zoruyla alacağını veya alacağı yerine geçecek bir miktar parayı elde etme hakkına sahiptir. İşte burada borçlunun sorumluluğu gerçekleşmiş olmaktadır. Borcun ifası, borçlunun rızasına bırakılmamıştır. Alacaklı, İcra ve İflas Kanunu hükümleri çerçevesinde, devlet gücünden yararlanarak borçlunun malvarlığına elkoymak suretiyle borcunu yerine getirmeyen borçludan alacağını elde edecektir.

Borçlu, kural olarak bütün mallarıyla alacaklıya karşı sorumludur. Bu sorumluluğa sınırsız şahsi sorumluluk denilmektedir. Bazı durumlarda ise borçlunun sorumluluğu, sınırlı sorumluluk niteliğindedir. Örneğin başka mirasçı bulunmadığı için miras Devlet'e kalmışsa; Devlet, tereke borcundan ancak kendisine kalan mallarla sorumludur.

Bir kişinin borçlu olmasına yol açan sebepler çeşitlidir: Kişi, yaptığı hukuki muameleler sonucu borçlu olabileceği gibi işlediği haksız fiiller ya da malvarlığında sebepsiz olarak bir başkasının malvarlığının yoksullaşması sonucu meydana gelen artmalar sebebiyle de borçlu olabilir veya başkasının hukuk alanına kendi yararına karışmak suretiyle elde ettiği yararlar sebebiyle olan borçlar da gerçekleşebilir. Borçlunun bu sıfatı kazanmasına yolaçan olayların sınırlayıcı bir tarzda listesini verme imkanı yoktur. Ancak çok genelde borçlunun sorumluluğu ya da sorumluluk hukuku denilince; borçlunun sözleşmeye aykırı davranışlarından sorumluluğu ve haksız fiillerinden sorumluluğu anlaşılmaktadır.

• Borçlunun Sorumluluğuna Yol Açmayan Borçlar Var mıdır?

Kural olarak borç ve sorumluluk kavramları, birbirlerini tamamlar ve borç olan her durumda borçlunun sorumluluğu gerçekleşir. Ancak kanunkoyucu, bazı özel sebeplerle bu kurala istisnalar tanımıştır. Gerçekten bazı hallerde ifa edilebilen fakat zorla ifası sağlanamayan borçlar vardır ve bu borçlara eksik (tabii) borçlar denilmektedir. Eksik borçların ortak özellikleri, hukuki nitelikleriyle borç olması, borçlunun isteği ile ifa etmesi durumunda ifanın geçerli olması ve borçlunun ifa yükümlülüğü bulunmadığını ileri sürerek ifa konusu edimi geri isteyememesi, borcunu ifa etmeyen borçluya karşı alacaklının ifayı sağlamak üzere dava ve cebri icra yoluyla borcunun ifasını sağlayamaması olarak belirlenebilecektir.

Eksik borçlara örnek olarak, şu durumlar gösterilebilir:

a) Borçlar Kanunu'nun 504. maddesi, kumar ve bahis borçlarını eksik borç olarak düzenlemiştir. Aynı şekilde evlenme tellallığı ücreti de eksik borç niteliğini haizdir (BK.m.408).

b) Zaman aşımına uğramış bir alacağın borçlusu, zaman aşımının dolduğu savunmasında (defi) bulunarak zaman aşımına uğramış borcunu ifadan kaçınabilir (BK.m. 140); fakat borçlu, ödeme anında borcunun zaman aşımına

uğradığını bilmeden ödemiş olsa bile, bu ödeme geçerlidir ve bağışlama sayılamaz; o, sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde bu ödemenin geri verilmesini isteyemez (BK.m.62).

c) Ahlaki borçların dava yoluyla ifası istenemez; fakat ahlaki bir borç kendiliğinden ifa edilmişse; bu, bir gerçek anlamda ifadır ve bağışlama sayılamaz (BK.m.234 f.3). Ahlaki bir borcu ifa eden kimse, hataen kendisini borçlu zannederek ifada bulunduğunu ileri sürerek verdiği geri isteyemez.

• Geçerli Bir Sözleşme Yapabilmek İçin Uyulması Gerekli Şartlar Nelerdir?

Kişiler, toplum halinde birlikte yaşamının zorunlu sonucu olarak kendi aralarında çeşitli türden hukuki ilişkiler içine girmek zorundadırlar. Bu ilişkilerin büyük çoğunluğu, kişilerin kendi iradeleriyle gerçekleştirdiği sözleşmelerden ileri gelir. O halde herkesin geçerli bir sözleşme yapmak için gerçekleşmesi gerekli şartları bilmesinde zorunluluk ve hukuki yarar vardır.

Geçerli sözleşme yapmak için gerçekleşmesi gerekli şartlar, çok genel olarak, şu şekilde sıralanabilecektir:

a) Sözleşme tarafları, tam fiil ehliyetine sahip olmalıdır. Tam fiil ehliyetine sahip olmak için de mümeyyiz, reşit olmak ve kısıtlı olmamak gerekir.

b) Sözleşme tarafları kurulacak sözleşmenin esaslı unsurları üzerinde uyuşmalıdır. Sözleşme kurmaya yönelik taraf iradelerinden zaman itibariyle önce olana icap, sonrakine de kabul denir.

c) Tarafların sözleşme kurmaya ilişkin irade açıklamaları, muvazaalı olmamalıdır. Yapılan sözleşmenin geçerli olarak kurulabilmesi için bu sözleşmenin taraflarca gerçekten kurulması istenmelidir; aksi halde, tarafların, sırf üçüncü

kişilere karşı görünüşte gerçekleştirdiği sözleşmeler geçerli değildir.

d) Tarafların sözleşme kurmaya ilişkin irade açıklamaları, hata, hile, tehdit gibi iradeyi sakatlayan sebeplerden biriyle sakatlanmış olmamalıdır. Aksi halde iradesi sakatlanan kişi, hata ve hile durumunda öğrenmeden, tehdit durumunda ise tehditin ortadan kalkmasından başlayarak bir yıl içinde iptal hakkını kullanarak yapılan sözleşmeyi başlangıçtan itibaren geçersiz kılabilir.

e) Karşılıklı edimleri içeren sözleşmelerde tarafların edimleri arasında, birinin, diğer tarafın tecrübesizliğinden, sıkıntı halinde bulunmasından ya da hafifliğinden yararlanması sonucu aşırı bir oransızlık bulunmamalıdır. Aksi halde gabin olarak isimlendirilen bu gibi durumlarda zarar gören, sözleşmenin yapılmasından başlayarak bir yıl içinde iptal hakkını kullanarak sözleşmeyi kurulduğu günden itibaren geçmişe etkili olarak hükümsüz hale getirebilir.

f) Kanunen geçerli olabilmesi için belirli şekillere uyulması aranan sözleşmelerin, kanuni şekle uyularak yapılması gerekir. Örneğin taşınmaz satımı sözleşmesi, resmi şeklide; taşınır bağışlama vaadi, adi yazılı şekilde; alacağın temlik muamelesi adi yazılı şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz.

g) Sözleşmenin konusunun, emredici hukuk kurallarına, kamu düzenine, ahlaka, kişilik haklarına aykırı olmaması ve imkansız bulunmaması gerekir. Bu kurallara uymayan sözleşmeler, geçerli olmayacaktır.

- **Temsil Yetkisi Ne Demektir? Yetkisiz Temsilciyle Sözleşme Yapan, Kime Karşı Ne Gibi Haklara Sahip Olacaktır?**

Ekonomik hayatın büyük bir gelişme göstermesi, uzmanlığın önem kazanması gibi sebeplerle kişiler, hukuki muamelelerini başkaları

aracılığı yapmak durumunda olmaktadırlar. İşte bu imkanı veren hukuki müesseselerden biri de temsildir. Temsil, bir kişinin temsilcilik sıfatıyla başkası hesabına hukuki muamele yapmasıdır. Temsilci, kendi adına olduğu halde başkası hesabına hukuki muamele yapmışsa, dolaylı temsil; yaptığı hukuki muamelede başkası (temsil edilen) adına ve hesabına hareket etmişse, doğrudan temsil sözkonusudur. Buradaki açıklamalarımız doğrudan temsil ile ilgili olacaktır.

Temsilde, temsilcinin bu sıfatla yaptığı hukuki muameleden doğan hak ve borçlar, doğrudan doğruya temsil edilene aittir; temsilci, bu muameleden doğan hakları kendisi kazanmadığı gibi borçlardan da sorumlu değildir. Bu sonucun doğabilmesi için temsilcinin temsil yetkisine sahip olması gerekir. Temsil edilen, temsilciye, bu yetkiyi, varması gerekli tek taraflı irade açıklamasıyla verir ve ayrıca temsilcinin kabulüne gerek yoktur. Temsil yetkisi vermeye ilişkin hukuki muamelelerin geçerliliği hiçbir şekle bağlı değildir. Uygulamada yetkili olduğunu ispat edebilmesi için temsilciye yetki belgesi verilmektedir. Tapuda işlem yapılmasını gerektiren işlemlerde de, temsil yetkisi verme muamelesinin, noterce düzenlenmesi aranılmaktadır. Temsil edilen, temsil yetkisini, süre, kişi ve konu yönünden sınırlayabileceği gibi genel temsil yetkisi de verebilir. Kanun gereği bazı muameleleri yapabilmek için özel temsil yetkisine sahip olmak gerekir (bkz. 35. soru cevabı).

Başkası adına ve hesabına hukuki muamele yapan kimsenin temsil yetkisi yoksa, yetkisiz temsil sözkonusu olur. Temsilcinin temsil yetkisi sınırları dışında hukuki muamele yaptığı durumlarda da yetkisiz temsile ilişkin kurallar uygulanır. Temsil edilen, yetkisiz temsilcinin yaptığı hukuki muameleye icazet vermedikçe, o muameleyle bağlı olmaz; diğer tarafın, temsil edilenden, münasip bir süre içinde icazet hakkında bir beyanda bulunmasını talep etmeye hakkı vardır. Temsil edilen, bu sürede icazetini bildirmediği takdirde; diğer taraf, hukuki muamele ile bağlı olmaz. İcazetin verilmesi, açıkca veya zımnen red edilirse; yetkisiz temsilci, diğer tarafın yetkisinin bulunmadığını bildiğini veya bilmesi gerektiğini ispat etmedikçe; muamelenin bu şekilde hükümsüz olması sebebiyle uğradığı zararın tazminini, karşı taraf, yetkisiz temsilciden isteyebilecektir. Temsilcinin kusuru halinde, hakim,

hakkaniyet gerektirdiği takdirde, diğer zararların tazminine de hükmedebilir.

• **Haksız Fiil Ne Demektir? Zarar Görenlerin Haksız Fiil İşleyenleri Sorumlu Tutabilmesi İçin Gerekli Şartlar Nelerdir?**

Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiil işlemek suretiyle başkasına zarar verenler, bu zararı, tazmin ile yükümlüdür. Bu çerçevede haksız fiil failinin sorumluluğunun sözkonusu olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir:

a) Zarara yolaçan fiil, hukuka aykırı bir nitelik taşımaldır. Hukuk düzeninin, kişilerin mal varlığını veya şahıs varlığını korumaya yönelik - yazılı veya yazılı olmayan - kurallarına aykırı fiiller "hukuka aykırı" fiillerdir. Bu kuralın kamu ya da özel hukuk kuralı olması arasında fark yoktur. Ancak kamu hukukundan doğan yetkisini kanuni sınırları içinde kullananların fiilleriyle özel hukuktan doğan bir hakkın kullanılması niteliğindeki fiillerin, bilimsel eleştirilerin, kanuni sınırları içinde kendi hakkını savunmak için kuvvet kullanmanın, meşru müdafaa veya ızdırar hali sebebiyle işlenen fiillerin hukuka aykırı bir yönü yoktur.

b) Böyle bir hukuka aykırı fiil sonucu bir zarar doğmalıdır. Zarar, malvarlığının mevcut durumuyla haksız fiil olmasaydı arzedeceği durum arasındaki farkı ifade eder ve fiili zarar şeklinde olabileceği gibi kardan yoksunluk şeklinde de ortaya çıkabilir. Kişilik haklarına tecavüz durumlarında maddi zarar yanında manevi zararın tazmini de istenebilecektir.

c) Zarar veren kusurlu olmalıdır. Kusur, hukuka uygun olmayan, hukuk düzeninin kınadığı bir irade veya irade eksikliğidir. Hukuka aykırı sonucu isteyen ya da hukuka aykırı sonucu önlemek konusunda gerekli iradeyi göstermeyen kimse kusurludur. Sorumluluk için, kast, ağır ihmal ya da hafif ihmal şeklinde herhangi bir kusur derecesi

yeterlidir. Bir kimsenin kusurlu olduğundan söz edebilmek için o kimsenin temyiz kudretine sahip olması gerekir. Kanunlarımızda bazı durumlarda sorumluluk için kusur aranmamıştır. Örneğin adam çalıştıranların çalıştırdıkları kişilerin fiillerinden sorumluluğu, Karayolları Trafik Kanunu'na göre araç işletenlerin sorumluluğu, temyiz kudretine sahip olmayanların hakkaniyet sorumluluğu, ev başkanlarının, hayvan idare edenlerin, bina ve diğer eser maliklerinin, gayrimenkul malikinin, çevre kirletenlerin sorumluluklarıyla tapu sicilinin tutulmasından doğan zarardan Devletin sorumluluğu, kusura dayanmaz.

d) İşlenen haksız fiille zarar arasında uygun illiyet bağının bulunması, yani zararın o haksız fiil sonucu meydana gelmiş olması gerekir.

• Haksız Fiil Sonucu, Yaralanma, Uzuv Kaybetme Gibi Vücut Zararlarında; Kişi, Hangi Zararların Tazminini İsteyebilir?

Borçlar Kanunu'nun 46. maddesi, "cismani zarar"a uğrayan kişinin bu zararının haksız fiili işleyen tarafından tazmin edilmesi gereğini prensibe bağlamıştır. Buradaki "cismani" (bedensel) zarar kavramının kapsamına, yaralama, organlardan birini sakatlama, zehirleme, tehdit sonucu erken doğurma veya bir sinir krizine sebep olma gibi bedensel ya da ruhsal zararlar, sarsıntılar girecektir. Bu şekilde zarar gören kişi, manevi tazminat isteyebileceği gibi maddi tazminat da isteyebilecektir. Burada maddi tazminat üzerinde durulacaktır.

Öncelikle böyle bir maddi tazminat talebinin kapsamının açıklığa kavuşturulması gerekir. Şöyle ki:

a) Bedensel zarara uğrayan kişi, tamamiyle iyileşmesi için gerekli bütün giderlerin ödenmesini isteme hakkına sahiptir.

b) Haksız fiil sonucu "cismani" bütünlüğü bozulan kişi, çalışma gücünü devamlı veya geçici olarak tamamen ya da

kısmen kaybetmişse bundan doğan zararın ödenmesini istemek hakkına da sahiptir.

c) Kişi, "cismani zararı" sebebiyle ekonomik gelişmesinin zorlaşmasından ve sarsılmasından ileri gelen zararlarının tazmin edilmesini isteyebilecektir. Örneğin haksız fiil sonucu yüz güzelliği bozulan genç kız, evlenme imkanını kaybetmesi sebebiyle uğradığı maddi zararların tazminini talep edebilecektir.

Hakim, hükmün verildiği anda cismani zararın sonuçları tam bir kesinlikle tesbit edilmiyorsa, hüküm tarihinden itibaren iki yıl içinde hükmün değiştirilmesi hakkını saklı tutabilir.

• **Haksız Fiil Sonucu Adam Ölmesi Durumunda Kim, Hangi Tür Zararların Tazminini İsteyebilecektir?**

Haksız fiil sonucu adam ölmesi durumunda:

a) Ölenin mirasçıları, maddi tazminat talebinde bulunabileceklerdir. Buradaki maddi tazminatın kapsamında öncelikle ölüm nedeniyle yapılan giderler özellikle cenaze giderleri yer alır. Eğer ölüm hemen meydana gelmemişse ölüm anına kadar gerçekleştirilen tedavi giderleriyle çalışamamasından doğan zararları da tazminat olarak istenebilecektir.

b) Ölenin yardımından ve desteğinden yoksun kalanlar, destekten yoksun kalma tazminatı talebinde bulunabileceklerdir, Kanuni zorunluluk olmasa dahi, ölenin, devamlı ve düzenli olarak nakden veya çalışma suretiyle yardım gören kimseler, şartlara göre, ölüm meydana gelmeseydi yardım ve destek devam edecek idiyse, destekten yoksun kalma sebebiyle maddi tazminat isteyebileceklerdir. Burada tazminat talebi için fiilen yapılmakta olan yardım ve destek yanında ileride gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan destek de yeterli

olacaktır. Bu tazminatın hesaplanmasında, gerek ölen kişinin yaşı gerekse destekten yoksun kalan kişinin durumu itibariyle desteğin muhtemel süresi dikkate alınacaktır.

c) Ölen kişiye yakın duygularla bağlı olanlar da, ölüm dolayısıyla bir yakını kaybetmiş olmanın elemi karşılığı olmak üzere, manevi tazminat isteyebileceklerdir. Böylece manevi tazminat isteme hakkı, mirasçı olmasalar dahi, mevcut ilişkilere göre ölümden gerçekten manevi bir acı duymuş kimselere ait olmaktadır.

• Manevi Tazminat Ne Demektir? Kimler, Manevi Tazminat Talebinde Bulunabilirler?

Manevi tazminat, kişilik haklarında haksız tecavüze uğrayan kişiye, uğradığı "manevi" zararı, yani çektiği manevi üzüntüyü, acıyı ya da ruhsal sarsıntıyı gidermeye yardımcı olacak bir tatmin yolu sağlamaktadır. Hakim, "manevi" tazminat olarak bir miktar paranın ödenmesine hükmedebileceği gibi onun yerine veya onunla birlikte başka bir tazmin yoluna da karar verebilir. O halde manevi tazminat talebinin kabul edilmesinin sebebi, malvarlığında gerçekleşen maddi nitelikli bir azalmanın karşılanması ya da haksız fiil failinin cezalandırılması olmayıp tecavüze uğrayanın ruhi sarsıntısını giderecek maddi imkanların sağlanmasıdır.

Genel olarak kişilik haklarına tüm tecavüz hallerinde gerek gerçek kişiler gerekse tüzel kişiler manevi tazminat talebinde bulunabileceklerdir. Ayrıca nişanın bozulması, boşanma, babalık davası gibi durumlarda manevi tazminat isteme imkanı özel olarak düzenlenmiştir. Yine Anayasa'nın 83. maddesinin 1. fıkrasına göre meclis çalışmaları sırasında da olsa, yasama dokunulmazlığına sahip TBMM üyelerinin, "ulusal bir görevin yerine getirilmesiyle ve kamu yararıyla bağdaşmayan, yersiz ve gereksiz, özellikle kişisel kin ve gayzin etkisiyle yapılmış, yasama ve meclis çalışmalarıyla uzaktan yakından bir ilişkisi olmayan ağır hakaretlerde" bulunmaları halinde, zarar görenlere manevi tazminat ödemeleri lazım gelecektir. Yine Yargıtayımız'ın uygulaması çerçevesinde yargı kararlarını yerine

getirmeyen kamu görevlilerine karşı, hak sahiplerinin, manevi tazminat isteyebilecekleri kabul edilmektedir. Basın yoluyla kişilik hakları ihlal edilen kişi de manevi tazminat talebinde bulunabilir; bu konu, aşağıda 9. soru cevabında ayrıca ele alınacaktır. Haksız fiil sonucu cismani zarar ve ölüm vukuu halinde de manevi tazminat istenebileceği yukarıda 6. ve 7. sorular cevabında ifade edilmişti.

• **Basın Yoluyla Kişilik Haklarına Tecavüz Durumunda Manevi Tazminat İstenebilmesinin Tabi Olduğu Kurallar Nelerdir?**

Bir kimsenin, makale, karikatür, resim, haber, fıkra, fotomontaj gibi yollarla kişisel haklarına basın yoluyla saldırıda bulunulması mümkündür. Örneğin hiç ilgisi olmadığı halde bir kaçakçılık davasında sanık olarak resmi yayınlanan kişinin basın yoluyla kişilik hakkı ihlal edilmiştir. Aynı şekilde kişinin aile içi ilişkilerinin, hatıra defterinin, yatak odasında ya da özel yüzme havuzunda çekilmiş fotoğraflarının, eşine ya da nişanlısına yazdığı mektupların yayınlanmasının gerçekleştiği durumlarda da, o kişinin özel hayatının gizliliği ihlal edilmiş olacaktır.

Basın yoluyla kişilik hakkına tecavüzün manevi tazminat talebine yol açabilmesi için, tecavüzün hukuka aykırı nitelikte olması gerekir; böyle bir tecavüzün hukuka aykırı olma niteliği, şu durumlarda kabul edilemeyecektir:

a) Kişilik hakkı sahibinin rızasına dayanan yayınlar, hukuka aykırı nitelik taşımazlar. Örneğin bir kimsenin hatıra defterinin rızasıyla yayınlanmasında hukuka aykırı bir yön yoktur.

b) Kanunen verilen yetkiler çerçevesinde yapılan yayınlar da, hukuka aykırı olarak değerlendirilemezler.

c) Aynı şekilde üstün nitelikte bir özel ya da kamu yararına dayanan yayınlar da hukuka aykırı değildir. Ancak yapılan yayının doğru ve gerçeğe uygun olması gerekir. Bu çerçevede yolsuzlukların, kaçakçıların, yasa dışı

davranışların tesbiti ve topluma duyurulmasında hukuka aykırı bir yön bulunmayacaktır.

• **Belirli Miktar Para Ödeme Borcu Altında Bulunan Kişi, Ayrıca Faiz de Öder mi?**

Bir para borcunun varlığı, zorunlu olarak borçlunun faiz ödemesini gerektirmez. Faiz ödenmesinin sözkonusu olabilmesi için, faiz ödenmesine ilişkin bir kanun hükmünün varlığı ya da tarafların yaptıkları sözleşmede faiz ödeneceğini kararlaştırmış olmaları gerekir. Örneğin, ticari nitelikteki ödünç (karz) sözleşmelerinde, ödünç alan, kanun hükmü gereği faiz ödemek durumundadır; halbuki adi karzda ancak sözleşmede kararlaştırılmışsa faiz ödenmesi lazım gelecektir.

Faiz, para borcuna bağlı ek bir borç; fakat asıl borcun bir parçası olmayıp ayrı bir borçtur. Bu nedenle borçlunun faiz ödemesi, kısmi ödeme sayılmaz ve alacaklı, bu ödemeyi kabul zorundadır. Alacaklı, faiz alacağını, asıl alacaktan ayrı olarak devredebilir, takip ve dava konusu yapabilir.

Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'na göre faiz ödenmesi gereken hallerde, miktarı sözleşme ile tesbit edilmemişse; faiz ödemesi, senelik yüzde otuz oranında yapılır. Kanuni faiz ve temerrüt faizi hesaplanırken birleşik (mürekkep) faiz yürütülemez. Ancak üç aydan aşağı olmamak üzere faizin ana paraya eklenerek tekrar faiz yürütülmesi (birleşik faiz), cari hesaplarla ticari nitelikli karz sözleşmelerinde mümkündür.

Yabancı para borcunun vadesinde ödenmemesi halinde alacaklı, bu borcu vade veya fiili ödeme günündeki rayice göre Türk parası ile ödenmesini isteyebilir. Sözleşmede daha yüksek akdi veya gecikme faizi kararlaştırılmadığı hallerde, yabancı para borcunun faizinde Devlet Bankalarının o yabancı para ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranı uygulanır.

• Borcun Ödendiği Nasıl İspatlanır?

Borçlu, borcun ifası halinde, alacaklıdan borcun ödendiğini gösteren bir makbuzun verilmesini isteme hakkına sahiptir. Borcunu kısmen ödeyen borçlu da, makbuz isteme hakkına sahiptir. Makbuzda, ifa edilen borcun, kimin tarafından, nerede ve ne zaman ifa edildiği gösterilmeli ve alacaklı, makbuzu imza etmelidir. Alacaklı, borcunu ödeyen borçluya makbuz vermekle yükümlüdür. Alacaklı makbuz vermeyi kabul etmezse, borçlu ifadan kaçınabilir.

Borcun tamamını ödeyen borçlu, alacaklıdan, makbuz ile birlikte alacağa ilişkin senedin geri verilmesini isteyecektir; kısmi ifada bulunan borçlu, sadece makbuz istemekle yetinecek fakat yapılan kısmi ifanın alacağa ilişkin senedin üzerinde belirtilmesini isteme hakkı vardır.

Borçlar Kanunu'nun 88. maddesinde makbuz verilmesine ve senedin iadesine ilişkin bazı karinelere yer verilmiştir. Şöyle ki:

- a) Faiz, kira geliri gibi belirli zamanlarda ödenen borçlarda alacaklı, bir ihtirazi kayıt ileri sürmeksizin bir taksit için makbuz vermiş ise, ondan önceki taksitleri de almış sayılır.
- b) Asıl borcun ödendiğini gösteren bir makbuz veren alacaklı, faizleri de almış sayılır.
- c) Alacaklı, senedi borçluya geri vermişse; borç, sona ermiş sayılır.

• Borçlu, Borcunu Nerede İfa Etmelidir?

Borcun nerede ifa edileceğini taraflar açık veya zımni iradeleriyle serbestçe belirleyebilirler; bazı durumlarda işin niteliğinden borcun ifa yeri tesbit olunabilecektir. Bu kurallar uygulanamıyorsa borcun ifa yeri hakkında şu kurallar uygulanır:

- a) Borcun konusu para ise, ifa, alacaklının ifa zamanındaki ikametgahında yapılmalıdır.

b) Parça (konusu ayrıca nitelikleriyle belirlenmiş şey) borçlarında ifa, sözleşmenin yapıldığı sırada bulunduğuyerde gerçekleştirilmelidir.

c) Diğer borçlarda ifa, borcun doğum zamanında borçlunun ikametgahı neresi ise orada yapılmalıdır.

• Alacaklı Temerrüdü Ne Demektir? Böyle Bir Durumda Borçlunun Sahip Olduğuy Haklar Nelerdir?

Borçlu, borcunu ifa etmek istediğı halde alacaklıya ilişkin sebeplerle borcun ifası gerçekleşmeyebilir. İşte usulü dairesinde yapılmış ya da önerilmiş bir ifayı alacaklının haklı neden olmaksızın reddettiğı durumlarda alacaklı temerrüdü sözkonusu olur.

Alacaklı temerrüdü, kural olarak borcu sona erdirmez. İfa önerisini red ederek temerrüde düşmüş bulunan alacaklı, ifayı kabul edeceğini her zaman bildirebilir ve böyle bir bildirim üzerine de borçlunun borcunu ifa etmesi gerekir.

Alacaklının temerrüdü halinde borçlu, konusu bir şeyin teslimi olan borçlarda borç konusu şeyi "tevdii" ederek, "tevdii mümkün olmayan" durumlarda ise malı sattırıp bedelini tevdi ederek; konusu bir şeyin teslimine ilişkin olmayan borçlarda ise, borçlu temerrüdüne ilişkin kurallara göre sözleşmeyi fesh ederek borcundan kurtulabilir.

• Borcun Ödenmemesi Durumunda Borçlunun Sorumluluğuy ve Alacaklının Hakları Nelerdir?

Borçlu, borcunu hiç ya da gereğı gibi ifa etmemişse ya da borcun ifasını kendi kusuruyla imkansız hale getirmişse; borcun ifa edilmemesi sözkonusudur. Böyle bir durumda alacaklı ifası mümkün olan borçlar bakımından edimin zorla ifasını isteyebileceğı gibi ayrıca her durumda ifa edilmeme sebebiyle uğradığı zararın tazminini de isteyebilecektir. Borçlu temerrüdü konusu aşağıda ayrıca ele alınacaktır. Burada borçlunun tazminat sorumluluğuy ve bu çerçevede alacaklının sahip olduğı hakları üzerinde durulacaktır.

Borçlunun borcuna aykırı davranışı sebebiyle tazminatla sorumlu tutulabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi gerekir:

a) Borçlu, borcunu hiç ya da gereği gibi ifa etmemiş olmalı ya da borcun ifasını imkansız hale getirmelidir.

b) Alacaklı, borcun ifa edilmemesinden ya da kötü ifasından zarar görmüş olmalıdır. Alacaklının ifayı elde edememesi sebebiyle uğradığı ifa menfaatinin kaybına ilişkin zarara müspet zarar denilmektedir. Geçerliliğine veya yapılacağına inanılan bir sözleşmenin geçersizliğinden veya yapılmamasından doğan zarar da menfi zarar olarak adlandırılmaktadır. Her iki zarar türünün tazmini talepleri akdi sorumluluk kurallarına tabidir. Akdi sorumluluk çerçevesinde alacaklı, maddi zarar olarak fiili zararın ve yoksun kaldığı karın ödenmesini isteyebileceği gibi şartları gerçekleştiğinde manevi zararının tazminini de isteyebilecektir. Alacaklı, zarara uğradığını ve zararın miktarını ispat etmelidir.

c) Borçlu, borca aykırı davranışında kusurlu olmalıdır. Ancak her borca aykırılık durumunda borçlu kusurlu sayılır; kusursuzluğunu iddia eden borçlu, bu durumu ispat yükündedir. Mücbir sebep ya da olağanüstü hal sebebiyle borcunu ifa edemeyen borçlu, kusurlu değildir.

d) Borca aykırı davranış ile meydana gelen zarar arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır.

Borçlu, borca aykırılık teşkil eden kendi fiillerinden sorumlu olduğu gibi borcunu ifada kullandığı yardımcı kişilerin fiillerinden de sorumludur. Ancak ifa yardımcısı denilen bu kişilerin fiillerinden sorumlulukta ayrıca borçlunun kusurlu olması aranmaz. Borçlu, kendi kusurundan sorumluluk durumlarında hafif kusurundan sorumlu olmayacağı; ifa yardımcısının fiillerinden sorumluluk durumunda ise her halükarda sorumlu olmayacağı yolunda bir hükmü sözleşmeye geçerli olarak koydurulabilir. Ancak sorumsuzluk anlaşması denilen bu

anlaşmalar, alacaklı anlaşmanın yapıldığı sırada borçlunun hizmetinde ise ya da borçlunun sorumluluğu hükümet tarafından imtiyaz suretiyle verilen bir işletmeden doğuyorsa; borçlunun hafif kusurundan sorumsuzluğuna ilişkin anlaşmalar geçersiz olduğu gibi ifa yardımcısının fiillerinden sorumsuzluğa ilişkin anlaşmalar ise sadece hafif kusur halinde geçerli olur.

• **Borçlu Temerrüdü Ne Demektir? Bu Durumda Alacaklının Hakları Nelerdir?**

Borçlunun temerrüdünden sözdebilmek için, borcun ifasının mümkün olması ve ifa zamanının gelmesine rağmen borcun ifa edilmemiş bulunması gerekir. İfası imkansız hale gelen borçlarda temerrüt sözkonusu olmaz; temerrüt için ayrıca borçlunun kusurlu olması aranmaz. Muaccel bir borcun borçlusu, alacaklının ihtarı ile ve bu ihtarın kendisine ulaştığı tarihte temerrüde düşer. Ancak, tarafların anlaşması ile borcun ifa edileceği gün belirlenmiş ya da ifa gününü belirleme hakkı taraflardan birine verilmişse, temerrüt için ihtar gönderilmesine gerek olmayacaktır.

Alacaklı, temerrüdü düşen borçluya karşı, borcun aynen ifasıyla birlikte borcun ifasında gecikmeden dolayı zararının tazminini isteyebilecek ve mütemerrit borçlusunu, kazadan doğan zarardan dahi sorumlu tutabilecektir. Ancak mütemerrit borçlu, olağanüstü hal ya da mücbir sebepten olan bu sorumluluğunu, temerrüde düşmekte kusuru bulunmadığını ya da borcun zamanında ifa edilmiş olması durumunda dahi kazanın alacaklının zararına olarak ifanın konusu olana şeye geleceğini ispatlayarak bertaraf edebilir.

• **Para Borçlarında Temerrüde Düşen Borçluya Karşı Alacaklı Ne Gibi Haklara Sahiptir?**

Para borçlarında temerrüt durumunda, alacaklı, mütemerrit borçludan, sözleşme ile daha az faiz saptanmış olsa bile geçmiş günler için yıllık yüzde otuz hesabıyla temerrüt faizi ödenmesini isteyebilecektir. Ödeme yerinde ve ödeme zamanındaki banka iskontosu yüzde otuzdan fazla ise, arada sözleşme olmasa bile, ticari işlerde temerrüt faizi, TC Merkez

Bankası'nın kısa vadeli krediler için öngördüğü reeskont faiz oranına göre istenebilir. Temerrüt faizi oranının sözleşmeyle düzenlenmesi imkanı vardır; kanuni temerrüt faizi, akdi faiz miktarından az olamaz. Borçlu, temerrüde düşmede kusursuzluğunu ispatlayarak temerrüt faizi ödemekten kurtulamaz. Yabancı para borçlarında, Devlet Bankalarının o yabancı para ile açılmış bir yıl vadeli mevduat hesabına ödediği en yüksek faiz oranında temerrüt faizi ödenecektir.

Para borcunun ödenmesinde borçlunun temerrüdü sebebiyle alacaklının uğradığı zarar geçmiş günler faizinden fazla ise; borçlu kendisine hiçbir kusur yüklenemeyeceğini ispatlamadıkça, bu fazla zararı tazminle yükümlüdür.

• **İki Tarafın Karşılıklı Olarak Borç Altına Girdiği Sözleşmelerde Borçlu Temerrüdü Doğarsa, Alacaklının Hakları Neler Olur?**

Her iki tarafın karşılıklı olarak borç altına girdiği sözleşmelerde, mütemerrit borçluya karşı alacaklı, borcun aynen ifasını ve ifada gecikmeden dolayı zararının ödenmesini ya da aynen ifadan vazgeçerek borcun ifa edilmemesinden doğan (müspet) zararın ödenmesini veya sözleşmeden dönerek menfi zararının tazminini isteyebilir.

Alacaklının, bu seçimlik haklardan birini kullanabilmesi için borçlusuna borcunu ifa etmesi konusunda münasip bir ek süre vermesi gerekir. Ancak borçlunun davranışından süre vermenin faydasız olacağı anlaşılıyorsa, borçlunun temerrüdü sonucu olarak borcun aynen ifası alacaklı için yararsız duruma gelmişse ya da sözleşmenin hükümlerine göre borcun kesin olarak belirlenen bir zamanda veya belirli bir süre içinde ifası gerekiyorsa, borçluya, bu şekilde ayrıca bir ek süre verilmesine gerek yoktur. Alacaklı, borçlu temerrüdüne ilişkin bu hükümlerden yararlanabilmek için, ihtar, son süre verme ve seçim hakkını kullanma muamelelerini aynı anda tek bir ihtarname muhtevası içinde gerçekleştirebilme imkanına da sahiptir.

• Takas Ne Demektir? Takas Hakkı Nasıl Kullanılır?

Takas, iki kişi arasındaki aynı cinsten karşılıklı borçların, bunlardan birinin tek taraflı irade açıklamasıyla sone ermesidir. Takas hakkı, varması gerekli tek taraflı irade açılmasıyla kullanılır; geçerliliği şekle bağlı değildir. Takas hakkının kullanılabilmesi için karşılıklı borçların ifa zamanının gelmiş olması gerekir. Takas hakkından önceden feragat edilmesi geçerlidir. Takas bildiriminin karşı tarafa varmasıyla karşılıklı borçlar, takas edilebilecekleri andan itibaren, daha az olan borcun tutarı oranında sona erer; böylece takas bildirimi, geçmişe etkili sonuçlar doğurmakta ve faiz de, bu sona erme tarihinden başlayarak yürütülecektir.

Borçlar Kanunu'nun 123. maddesine göre, şu borçlar, alacaklının rızası olmaksızın takas yoluyla sona erdirilemezler:

a) Emaneten bırakılmış bir şeyin geri verilmesine veya bedelinin tazminine ilişkin borçlar;

b) Haksız olarak alınmış veya hile ile alıkonulmuş bir şeyin geri verilmesine veya karşılığının ödenmesine ilişkin borçlar;

c) Nafaka gibi alacaklının ve ailesinin geçimi için kesin olarak gerekli olup özel niteliği dolayısıyla doğrudan alacaklıya ifası gereken borçlar;

d) Devlet, il ve köyler yararına olarak kamu hukukundan doğan borçlar.

• Zaman Aşımı Ne Demektir? Borçlar Kanunu'nda Düzenlenen Zamanaşımı Süreleri Nelerdir?

Borçlar Kanunu'nun 125-140. maddelerinde düzenlenen zamanaşımı, belirlenen süreler içinde alacağını talep etmemiş bulunan alacaklının, alacağını dava yoluyla elde etme imkanını kaybetmesidir. Borçlu, zaman aşımına uğramış borcunu ifa etmemek istiyorsa, alacağının

zaman aşımına uğradığını defi olarak ileri sürmelidir; yoksa hakim, bu hususu, kendiliğinden gözönüne alamaz.

Hakkında özel bir hükümle başka bir zaman aşımı süresi öngörülmemiş bütün akdi alacaklar, 10 yıllık zaman aşımına tabidir. Ayrıca Borçlar Kanunu'nun 126. maddesine göre kira, faiz, aidat gibi alacaklarla erzak bedeli, nafaka, otel ve lokanta giderlerine ilişkin alacaklar; hizmetçilerin, gündelikçilerin ve işçilerin ücret alacakları gibi alacaklar, beş yıllık zaman aşımına tabidir.

Zaman aşımı süresi, alacağın muaccel olduğu günden itibaren işlemeye başlar ve sürenin son gününün geçmesiyle de zaman aşımı, gerçekleşmiş olur. Zaman aşımı süresi içinde borçlunun borcunu ikrar etmesi; alacaklının, alacağını, dava veya takip konusu yapması ya da iflas masasına kaydettirmesi zaman aşımını keser ve zaman aşımının kesilmesi durumlarında, o ana kadar işlemiş zaman aşımı süresi gözönünde tutulmayarak yeni bir zaman aşımı süresi işlemeye başlar. Borçlar Kanunu'nun 132. maddesinde öngörülen velayet, vesayet, evlilik ilişkisi içinde olanlar ile ev işlerinde çalışan hizmetçilerin alacaklarında, borçlunun üzerinde intifa hakkına sahip olduğu alacaklarda, Türk mahkemelerinde ileri sürülme imkanı bulunmayan alacaklarda, bu durumların devam ettiği sürece zaman aşımı süresinin işlemesi duracak ve bu durumların ortadan kalkmasından sonra süre, kaldığı yerden işlemeye devam edecektir.

Zaman aşımından önceden feragat geçerli değildir. Asıl borç zaman aşımına uğrayınca faiz ve diğer fer'i alacaklar da zaman aşımına uğramış olur.

• Cezai Şart Ne Demektir? Alacaklıya Sağladığı İmkan ve Yararlar Nelerdir?

Cezai şart, borçlunun, borcun hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi halinde, alacaklıya karşı yerine getirmeyi borçlandığı edimdir. Cezai şart, asıl borcu doğuran sözleşme ile birlikte veya sonradan kararlaştırılabilir. Asıl borca ilişkin şekle uyularak kararlaştırılması gerekir. Her borç hakkında cezai şart kararlaştırılabilir. Asıl borcun

geçersiz olması durumunda, onun fer'i niteliğindeki cezai şart da geçersiz olur.

Bir borç hakkında üç tür cezai şart kararlaştırılabilir. Şöyle ki:

a) Bir sözleşmenin hiç ya da gereği gibi yerine getirilmemesi durumunda ödenmek üzere bir ceza ödenmesi kararlaştırılmışsa; alacaklı, aksi sözleşmede kararlaştırılmadıkça, ya sözleşmenin yerine getirilmesini ya da cezanın ödenmesini isteyebilecektir. Bu tür cezai şarta seçimlik cezai şart denilmektedir.

b) Sözleşmenin belirli zamanda ya da belirli yerde ifa edilmemesi halinde ödenmek üzere cezai şart kararlaştırılmışsa; alacaklı, sözleşmenin ifası ile birlikte kararlaştırılan cezanın da ödenmesini isteyebilecektir. Burada ifaya eklenen cezai şart sözkonusudur.

c) Cayma cezasında ise, borçlu kararlaştırılan cezayı vererek sözleden cayma (dönme) yetkisine sahiptir.

Borçlu, alacaklının herhangi bir zararının bulunmadığını ispatlayarak cezai şartı ödemekten kaçınamaz. Ancak alacaklı, cezai şartı aşan zararının ödenmesini isteyebilmek için borçlunun kusurlu olduğunu ispatlamak durumunda kalacaktır.

Taraflar, cezanın miktarını serbestçe belirleyebilirler; hakim, aşırı gördüğü cezaları indirmekle yükümlüdür. Borçlunun indirilme imkanından önceden feragati geçerli değildir. Borçlu tacir ise, cezai şartın indirilmesini hakimden isteyemez.

• Satım Sözleşmesi Ne Demektir?

Satım sözleşmesiyle satıcı, alıcıya, satım konusu malı teslim etmeyi ve mülkiyetini geçirmeyi; alıcı ise, satım parasını ödemeyi borçlanır. Satım sözleşmesi tarafları arasında aksine anlaşma yoksa ya da adet bulunmuyorsa, satıcı ile alıcı, bu borçlarını aynı zamanda ifa etmekle

yükümlüdürler. Bu açıklamalara göre, satım sözleşmesinin unsurları, satılan mal (satım konusu), satım parası ve satılan ile satım parasının birbiriyle değiştirilmesi üzerine anlaşma olarak belirlenebilecektir. Şöyle ki:

a) Para ile değiştirilmesi mümkün ve iktisadi değeri olan bütün maddi ve maddi olmayan varlıkların satılması olarak içidir. Yalnız satılanın cinsi, sözleşmenin şekli bakımından önemli olabilir. Örneğin taşınmaz satımı sözleşmesinin geçerli olarak yapılabilmesi ancak resmi şekilde olur. Satılanın sözleşmenin yapıldığı anda mevcut olmasına veya satıcının malvarlığında bulunmasına gerek yoktur. Henüz hak mertebesine yükselmemiş iktisadi menfaatler, sadece ümit ve imkanlar satım sözleşmesine konu olabilir. Satılan malın sözleşmenin kurulması esnasında belirlenebilir olması yeterlidir.

b) Satım parası, alıcının karşı edim olarak ödemeyi taahhüt ettiği bir miktar paradır. Fiyat, Türk parası veya yabancı para üzerinden kararlaştırılabilir. Bugünkü döviz mevzuatı karşısında satım parasının dövizle aynen ödenmesinin kararlaştırılması mümkün ve geçerlidir. Satım parasının sözleşmenin kurulması esnasında kesin olarak tayin edilmesi şart olmayıp belirlenebilir olması yeterlidir. Uygulamada ön ödemeli otomobil ve başka dayanıklı tüketim malları satışında, sözleşmeye, satım parasını, satıcı firmanın teslim günündeki genel satım şartlarına göre tesbit edeceği yolunda kayıtlar konulduğu görülmektedir. Bu gibi kayıtların geçerliliğinin tüketicilerin korunması genel anlayışı içinde değerlendirilmesi gerekir. Gabin hakkındaki hükümler çerçevesinde ve emredici hükümlere aykırı olmamak şartıyla taraflar, satım parasının miktarını kural olarak serbestçe tayin edebilirler.

c) Satım sözleşmesinde para karşılığında bir malı edinme amacı güdülür. Bunun gerçekleşmesi için de tarafların karşılıklı ve birbirine uygun serbest iradeleriyle anlaşması

gerekir. Satım sözleşmesinin tamam olması için ayrıca satılan malın teslimi ve paranın ödenmesi şart değildir. Satıcı, sözleşmede, alıcıya sadece satılan malın teslimini ve mülkiyetini geçirmeyi taahhüt etmektedir; satılan malın mülkiyetinin alıcıya geçirilebilmesi için satılanın cinsine göre yapılacak olan tasarruf muamelesi niteliğindeki ifanın gerçekleştirilmesi lazımdır. Alıcı da, kararlaştırılan satım bedelini ödeme borcun altına girmektedir.

- **Alıcıya Teslim Edilmeden Önce Satılan Mal Beklenmedik Olaylardan Ötürü Bir Eksiklik ya da Zarara Uğrarsa; Sonuçları, Alıcıya mı, Satıcıya mı Ait Olacaktır? Satılan Maldan Bir Yarar Sağlanmışsa, Bu Yarar Kimin Olacaktır?**

Borçlar Kanunu'nun 183. maddesine göre yarar ve hasarın sözleşmenin kurulmasıyla birlikte alıcıya ait olduğu prensibi ifade edilmektedir. Bu prensibin uygulanabilmesi için aşağıdaki şartların birlikte gerçekleşmesi gerekir. Şöyle ki:

a) Satım sözleşmesi kurulmuş ve hükümlerini doğurmaya başlamış olmalıdır. Örneğin tecrübe ve muayene şartıyla satımlarda, bu şartın geciktirici şart olarak kararlaştırılması durumunda, satılanın yarar ve hasarı, ancak alıcının satılan malı beğenmesi şartının gerçekleşmesi üzerine alıcıya geçecektir. Bozucu şartla yapılan satımlarda, sözleşme kurulduğu andan itibaren hükümlerini doğuracağına göre satılanın yarar ve hasarı da sözleşmenin kurulması anından itibaren alıcıya aittir. Mülkiyeti saklı tutma kaydıyla yapılan satımlarda da, satım sözleşmesi değil sadece mülkiyetin geçişi şarta bağlandığı için, yarar ve hasar, sözleşmenin kurulmasıyla birlikte alıcıya geçecektir.

b) Satım konusu satılan mal, belirlenmiş olmalıdır. Parça (yani ferdin belirlenmiş şey) satımında, yarar ve hasar, sözleşmenin kurulmasıyla birlikte alıcıya geçer; ancak çeşit (yani cins olarak belirlenmiş şey) satımında sözleşmenin kurulmuş ve hükümlerini doğurmaya başlamış olmasıyla

birlikte satılan malın ayırdedilmiş olması da gerekir. Uzağa satışlarda (mesafe satımlarında), yarar ve hasarın geçmesi için sadece satım konusunun ayırt edilmiş olması yeterli olmayıp satıcının alıcıya gönderme amacıyla satılan malı elinden çıkarmış olması gerekir. Seçimlik borçlarda seçim hakkının kullanılmasına kadar, yarar ve hasar satıcıya aittir.

c) Hasar, kusursuz imkansızlık hallerinde sözkonusu olur. Satıcı kusuru sonucu satılанда meydana gelen bozulma ve eksikliklerden sorumludur.

d) Halin icabından, sözleşmeden ya da özel kanun hükümlerinden doğan istisnaların dışında hasarın alıcıya geçmesi için yukarıda belirttiğimiz şartların gerçekleşmesi yeterlidir. Bu istisnaların gerçekleşmesi durumunda ise satılan mala ilişkin yarar ve hasar satıcıda kalacaktır. Örneğin satılanın tesliminin satıcı lehine ertelendiği durumlarda, satıcının başkasına ait bir şeyi satması durumunda, aynı şeyi iki ayrı kişiye satması durumunda hal icabı gereği satılana ilişkin hasar alıcıya ait olacaktır. Satım sözleşmesinde taraflar, yarar ve hasarın geçişini serbest iradeleriyle kanuni düzenlemeden farklı olarak düzenleyebilirler. Bazı özel kanun hükümleri de hasarın satıcıda kalmasını öngörebilir. Örneğin Borçlar Kanunu'nun 216. maddesine göre satılan taşınmaz malın zilyedliğinin alınması için sözleşme ile bir süre tesbit olunması durumunda, şeyin yararı ve hasarının, alıcıya ancak bu sürenin sona ermesiyle geçeceği farzedilir.

Yukarıda belirlenen kurallar çerçevesinde sözleşmenin kurulmasından sonra fakat ifasından önceki safhada hasarın alıcıya ait olması, alıcının, satılan malı beklenmedik olay sonucu hiç ya da gereği gibi elde edememesine rağmen satım parasını tam olarak ödemesi; yararın alıcıya ait olması ise, aynı devredeki fazlalık ve çoğalmaların ayrıca ek bedel ödenmesine gerek olmaksızın alıcının olması demektir.

• Satım Sözleşmesinin Alıcıya Sağladığı Haklar Nelerdir?

Alıcı, satım sözleşmesinin satıcıya yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini satıcıdan isteyebilecektir. Satım sözleşmesinin satıcıya yüklediği borçlar, satılanı teslim ve mülkiyetini geçirme, zapta karşı tekeffül, ayıba karşı tekeffül, bazı yan borçlar olarak sıralanabilecektir. Satıcının yan borçlarının başlıcaları, satılanı saklama ve koruma borcu, satılanı gönderme borcu, teslim masraflarını ve gerektiğinde taşıma masraflarını ödeme borcu olarak sayılabilir. Bu soru çerçevesinde sadece satıcının satılanı teslim ve mülkiyetini geçirme borcunu ifasıyla ilgili alıcının hakları üzerinde durulacaktır. Şöyle ki:

a) Alıcı, satılanın teslim edilmesini isteme hakkına sahiptir.

b) Teslim borcu, teslimin gereğince ifası için zorunlu hazırlıkların ve muamelelerin yapılmasını da kapsar. Örneğin satıcı, malını yabancı bir ülkeye satmışsa, gerekli ihracat müsadelerini de almalıdır. Bunun gibi satıcı, alıcıya, satılan ile ilgili hukuki durumlar konusunda gerekli ve yeterli bilgi vermelidir. Örneğin bir alacak satımında alacağı temlik ettikten başka onun varlığını ispata yarayan belge ve senetlerin alıcıya teslim edilmesi gerekir.

c) Alıcı, ayrıca satılan malın mülkiyetinin geçirilmesini talep etme hakkına sahiptir. Satıcı, mülkiyeti geçirme borcunu, alıcının satılana tam ve sınırsız bir şekilde malik olmasına elverişli tarzda teslim ederek yerine getirmelidir.

d) Teslim ve mülkiyeti geçirme borçlarını yerine getirmeyen satıcıya karşı, alıcı, temerrüt hükümlerinden yararlanarak sözleşmenin aynen ifasını ve gecikme sebebiyle uğradığı zararın tazminini ya da sözleşmeden dönerek sözleşmeye güvenden dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilecektir.

Eğer alıcı, malı tekrar satmak amacıyla satın almışsa; Borçlar Kanunu'muzda ticari satım olarak adlandırılan bu gibi durumlara özgü kabul edilen kuralların uygulanması lazım gelecektir.

- **Alıcıya Teslim Edilen Malın Bir Başkası Tarafından Üstün Hak İddiasıyla Alınması Durumunda, Alıcı, Satıcıya Karşı Ne Gibi Haklara Sahiptir?**

Satılan malın bir üçüncü kişinin iddia ettiği üstün bir hak yüzünden alıcının elinden alınmasından veya iddia olunan bu hak sebebiyle alıcının mülkiyet hakkını gereği gibi kullanamamasından dolayı satıcının sorumlu olmasına zapta karşı tekeffül borcu denir. Alıcının bu borç çerçevesinde satıcıyı sorumlu tutabilmesi için şu şartların birarada gerçekleşmesi gerekir:

a) Satılan mal, alıcıya teslim edilmiş olmalıdır. Üçüncü kişi, satılana henüz alıcıya teslim edilmeden önce el koymuşsa; alıcı, satıcıyı sadece ifa etmemeden dolayı sorumlu tutabilir.

b) Üçüncü kişi, satılan üzerinde zaptı sağlayacak bir hakka sahip olmalıdır. Üçüncü kişinin hiçbir hakka dayanmayarak satılanı zorla alması durumunda zapta karşı tekeffül hükümlerinin uygulanması imkanı yoktur. Üçüncü kişinin satılana zaptı sağlayacak hakkının en geç sözleşmenin kurulması sırasında mevcut olması gerekir. Üçüncü kişinin hakkının varlığı, alıcı tarafından sözleşmenin kurulması zamanında bilinmemelidir; aksi halde sorumluluğu için satıcının ayrıca tekeffül taahhüdünde bulunması gerekir.

c) Üçüncü kişi, zapta girişmiş bulunmalıdır. Bu zabıt girişimi, dava yoluyla olmalıdır. Üçüncü kişinin satılanı tamamen alarak ve bütün haklarıyla birlikte ele geçirmesi durumunda tamamen zabt hali, alıcının tam hak sahipliğini sınırlayan bir hakkın ileri sürülmesi durumunda kısmen zabt hali mevcuttur.

d) Alıcı, üçüncü kişinin davasını satıcıya ihbar etmelidir. Dava kendisine ihbar edilen satıcı, hal icaplarına ve muhakeme usulüne göre alıcı lehine davaya müdahale veya davada onu temsil etmekle yükümlüdür. İhbar zamanında yapılmışsa, davanın aleyhte olan sonucu, alıcının kötü niyeti veya ağır ihmalden ileri geldiği ispat edilmedikçe, satıcıya karşı da etkili olur. Satıcı, davanın ihbar edilmemesi kendi kusurundan ileri gelmemişse dava zamanında kendisine ihbar edilmiş olsaydı daha uygun bir sonuç alınmış olacağına ispat edebildiği oranda sorumluluktan kurtulur.

Satım sözleşmesi tarafları arasında zapta karşı tekeffül borcunu kaldıran, sınırlayan veya başka şartlara tabi kılan bir anlaşmanın geçerli olarak yapılabilmesi imkanı vardır.

e) Tamamen zabıt halinde satım sözleşmesi kendiliğinden sona erer ve alıcı, satıcıdan:

- Satılan maldan elde ettiği veya elde etmeyi ihmal ettiği semereler vb. menfaatler indirilmek suretiyle ödemiş olduğu satım paralarını faizi ile birlikte iadesini;
- Haklı çıkan üçüncü kişiden almadığı oranda satılanla ilgili yaptığı masrafların tazminini;
- Davayı zamanında satıcıya ihbar etmekle kaçınılması mümkün masraflar dışında bütün muhakeme masraflarıyla mahkeme haricindeki masrafların tazminini;
- Zabıtın doğrudan doğruya yolaştığı diğer bütün zararların giderilmesini;
- Satıcı kendisine hiçbir kusur yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe satılanın zaptının yolaştığı tüm zararların giderilmesini isteyebilecektir.

Satılan malın yalnız bir kısmı zaptedildiği veya bu şey satıcının tekeffülü altındaki bir ayni mükellefiyetle sınırlanmış bulunduğu hallerde, alıcı, sadece bu yüzden uğradığı zararın tazminini isteyebilir. Ancak kısmen zapt halini önceden görebilseydi akdi yapmayacağı hal icaplarından anlaşılıyorsa, alıcı, sözleşmenin feshini

isteyebilir ve bu durumda alıcının, satıcıya, satılanın zabtedilmeyen kısmını o zamana kadar elde ettiği mafaatleriyle birlikte geri vermesi lazım gelir.

• **Alıcı, Kendisine Teslim Edilen Satılan Malın Bozuk (ayıplı) Olması Durumunda, Satıcıya Karşı Ne Gibi Haklara Sahiptir?**

Satılan malın satıcının bildirdiği nitelikleri taşınamasından veya bu malın değerini ve sözleşme gereğince ondan beklenen yararları azaltan veya kaldıran eksikliklerden satıcının sorumlu olmasına, ayıba karşı tekeffül borcu denir. Alıcının bu borç çerçevesinde satıcıyı sorumlu tutabilmesi için şu şartların birarada gerçekleşmesi gerekir:

a) Satılan mala ilişkin ayıbın, sözleşmede hasarın alıcıya geçmesi anında var olması gerekir. Ayıp, maddi, hukuki ya da ekonomik ayıp şeklinde olabilir. Satılanın hukuka aykırı bir marka taşıması, başkasının telif hakkını veya sınai hakkını ihlal etmesi durumları birer hukuki ayıp teşkil etmektedir. Bazan da satılana ilişkin ayıp, örneğin kiralanabilir satılanın olağan şartlar altında getirmesi gereken kira gelirini getirmemesi gibi ekonomik ayıp niteliğinde olabilir.

b) Satılndaki ayıp önemli olmalıdır.

c) Satılndaki ayıp gizli olmalıdır. Satıcı, sözleşmenin yapıldığı zamanda alıcının bildiği ayıplardan dolayı sorumlu değildir. Mutad dikkati göstererek alıcının varlığını öğrenebileceği ayıplardan dolayı satıcı, ancak bu tip ayıpların mevcut olmadığını temin etmiş ise sorumludur.

d) Satıcının ayıba karşı tekeffül borcu, sözleşme ile kaldırılmamış olmalıdır.

e) Alıcı, tekeffül hükümlerinden yararlanabilmek için kanunun kendisine yüklediği külfetleri yerine getirmelidir;

bu külfetler, satılanı muayene ve varlığı iddia olunan ayıpları satıcıya ihbar külfetleridir. Bu külfetleri yerine getirmeyen alıcı, satıcıyı, ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde sorumlu tutamaz. Borçlar Kanunu'nun 198. maddesine göre alıcı, örf ve adete göre imkan hasıl olur olmaz satılan şeyi muayene etmek ve satıcının tekeffülü altında olan bir ayıp gördüğü zaman bunu derhal satıcıya ihbar etmekle yükümlüdür. Bunu ihmal ettiği takdirde işlerin mutad seyrine uygun bir muayene ile meydana çıkarılamayacak bir ayıp söz konusu olmadıkça, satılanı kabul etmiş sayılır. Bu kabilden bir ayıp sonradan meydana çıkarsa alıcı ayıbın ortaya çıkmasından sonra derhal satıcıya ihbar etmelidir; aksi takdirde satılan bu ayıpla birlikte kabul edilmiş sayılır. Ticaret Kanunu'nun 25. maddesinin 3. bendinde tacirler arasındaki ticari satımlara ilişkin olarak muayene ve ihbar süreleri öngörülmüştür.

Yukarıda belirlenen şartlar çerçevesinde ayıba karşı tekeffül sorumluluğu gerçekleşen satıcıya karşı, alıcı, dilerse satımın feshini, dilerse satım parasından indirim yapılmasını ya da çeşit borcu olarak kararlaştırıldığı durumlarda satılan misli şeylerden ise ayıpsız misli ile değiştirilmesini talep edebilir. Taraflar çıkacak ayıbın satıcı tarafından giderilmesi hususunda ayrıca anlaşmış olmadıkça, alıcı, şeyin satıcı tarafından tamirini isteyemez; yani alıcının, satıcıdan kanunen ayıpların giderilmesini talep etme hakkı yoktur. Aynı şekilde satıcı da ayıpları gidermeyi teklif ederek alıcının seçimlik haklarını kullanmasını engelleyemez. Alıcı, seçim hakkını, satılanın kendisine tesliminden itibaren bir yıl geçmedikçe kullanmak zorundadır. Ancak satıcı, sözleşmede daha uzun bir süre ayıba karşı tekeffül borcu altına girmeyi taahhüt edebilir. Tacirler arasındaki ticari satımlarda bu zaman aşımı süresi teslimden itibaren altı ay olmak üzere daha kısa tutulmuştur. Belirtilen zaman aşımı süresi içinde ayıpların ihbar edilmiş olması şartıyla, bu ayıplar daima defî yoluyla ileri sürülebilirler. Satıcı hilesi varsa bir yıllık zaman aşımı süresinden yararlanamaz; bu takdirde on yıllık zaman aşımı söz konusu olur.

• Satım Sözleşmesinin Satıcıya Sağladığı Haklar Nelerdir?

Satıcı sözleşmenin alıcıya yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini alıcıdan isteyebilecektir. Satım sözleşmesinin alıcıya yüklediği borçlar, satım parasını ödeme borcu, satılanı teslim alma borcu ile alıcının teslim alma dışındaki yan borçları olarak sıralanabilecektir. Alıcının teslim alma dışındaki yan borçları, faiz ödeme borcu, mesafe satımında satılanı sattırma borcu, satıcının tesliminden önce satılan için yaptığı zorunlu ve faydalı masrafları ödeme borcu, teslim alma ve senet masraflarını ödeme borcu, taşıma masraflarını ödeme borcu, satılanla ilgili yükümlülüklerle katlanma borcu ve satılanın ambalajını geri verme borcu olarak sayılabilir. Aşağıda sadece alıcının satım parasını ödeme borcu çerçevesinde satıcının hakları üzerinde durulacaktır. Şöyle ki:

a) Alıcı, satım sözleşmesi hükümleri dairesinde satım parasını ödemek ve kendisine sözleşmeye uygun bir surette arzedilen satılanı teslim almakla yükümlüdür. Alıcı satım bedelini belirlemeksizin kesin sipariş yapmışsa, satımın ifa edileceği yer ve zamandaki ortalama pazar fiyatı üzerinden satım sözleşmesi kurulmuş sayılır.

b) Ödenmesi için başka zaman tayin edilmemişse, satım parası, satılan mal alıcının zilyedliğine geçince muaccel olur. Muayyen vade gününün geçmesiyle hasıl olan temerrüde ilişkin hükümlerden başka, adet bu yolda ise yahut alıcı satılan şeyin semerelerini veya başka hasılatını alma imkanına sahip ise hiçbir ihtara hacet olmaksızın satım parası hakkında faiz yürütülür.

c) Satım parasını ödemede temerrüde düşen alıcıya karşı, satıcının sözleşmeden dönme hakkını kullanabilmesi özel olarak düzenlenmiştir. Borçlar Kanunu'nun 211. maddesine göre satılan mal, ancak satım parasının ödenmesinden sonra veya satım parasının ödenmesiyle aynı zamanda teslim edilecekse; alıcının temerrüdü üzerine satıcı hiçbir merasime hacet kalmaksızın satımdan dönebilir. Veresiye satımlarda

satıcı, alıcının temerrüdü sebebiyle dönme hakkını sözleşmede açıkça saklı tutmuş olmalıdır.

d) Ticari satımda satıcı, satım parasını ödemede temerrüt eden alıcıdan, satım parasının ödenmemesi sebebiyle uğradığı zararın giderilmesini talep ettiğinde; zararın nasıl hesaplanacağı, Borçlar Kanunu 'nun 212. maddesinde düzenlenmiştir.

• Taksitle Satım Ne Demektir?

Taksitle satım, veresiye satışların bir çeşididir. Bu satım, satıcının alıcıya taşınır bir şeyi satım parasının tamamıyla ödenmesinden önce teslim etme ve alıcının da satım parasını kısmi edimlerle ödeme borcu altına girdiği satım olarak tanımlanmaktadır. Taksitle satımda satış bedelini ödemede alıcıya sağladığı kolaylığın karşılığı olmak üzere, satıcılar, sözleşmeye koydukları bazı özel kayıtlarla kendilerine bazı yararlar sağlarlar. Bu konuda örnek olarak alıcının temerrüdü halinde dönme hakkının saklı tutulması, taksitle satımının mülkiyeti saklı tutma şartıyla yapılması, borçlunun taksitlerden birini ödememesi halinde borcun tamamının muacceliyet kazanması, satıcının ikametgahındaki mahkemenin yetkili olarak kararlaştırılması gibi kayıtlar sayılabilir. Bütün bu kayıtlar, taksitle satımı düzenleyen emredici hükümlere aykırı düşmediği oranda geçerli kabul edilebilecektir.

Bu sayılan kayıtlardan muacceliyet kaydının geçerliliği için Borçlar Kanunu'nun 224. maddesi, bazı özel şartların gerçekleşmesini aramıştır. Bu hükme göre satıcının bu şarttan yararlanabilmesi, alıcının ardarda iki taksidi ödemede temerrüde düşmesine ve bu iki taksit toplamının satım parasının en az onda birini teşkil etmesine bağlıdır. Satım parasının tamamının muaccellik kazanması halinde artık genel hükümler uygulanır ve satım parasının tamamı için temerrüt faizi ve sözleşmede gecikme için bir cezai şart konulmuşsa bu cezai şart istenir.

Taksitle satımda satıcının sözleşmeden dönme talebinde bulunabilmesi için bu hakkı sözleşmede saklı tutmuş olması lazımdır. Böyle bir

durumda sözleşmeden dönen satıcı, alıcıdan satılanın geri verilmesini, münasip bir kira ödenmesini ve satılanın bozulmasından dolayı tazminat talep edebilir. Satıcının bunlar dışında bir talepte bulunması imkanı yoktur.

- **Kira Sözleşmesi Ne Demektir? Kira Parası Miktarı Nasıl Tespit Olunur?**

Borçlar Kanunu'nda adi kira ve hasılat kirası ayrı ayrı düzenlenmiştir. Adi kira, kiralayanın bir kira bedeli karşılığında bir şeyin kullanılmasını kiracıya bırakmayı borçlandığı bir sözleşmedir. Hasılat kirası ise, kiralayanın hasılat kiracısına, bir bedel karşılığında, ürün getiren bir malın ya da bir hakkın kullanımını ve işletilmesini verdiği, yani kiracıya kiralananın semerelerini veya ürünlerini toplamayı terketmeyi borçlandığı bir sözleşmedir. Buradaki açıklamalarda sadece adi kira üzerinde durulacaktır. Adi kira sözleşmesiyle kiracının sahip olduğu kiralananı kullanma hakkı, kişisel nitelikte bir haktır (alacak). Kiralanan üzerinde bu sözleşmeyle kiracı herhangi bir ayni hak ya da talep kazanamaz. Ancak taşınmaz kirasında kiracının bu hakkının tapu siciline şerh edilmesi yoluyla kuvvetlendirilmesi imkanı vardır.

Adi kira sözleşmesinin varlığı için gerekli unsurlar şu şekilde belirlenebilir:

a) Kira sözleşmesinin var olabilmesi için ortada kira konusu bir malın bulunması gerekir. Bu şekilde adi kira sözleşmesinin konusunu teşkil eden şeyler, genellikle maddi eşyadır. Kiralananın taşınır ya da taşınmaz olması mümkündür. Hatta Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 59. maddesinin 2. cümlesine göre "sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa devre mülk hakkı sahibi bu hakkın kullanımını başkalarına bırakabilir"; o halde devre mülk hakkı, kiralanan olabilecektir. Kiralayan, kiracıya, bir eşyanın kullanılmasını bırakacaktır. Kullanmanın türü, her şeyden önce sözleşme esas tutularak tesbit olunur.

b) Kiracı, kiralananı kullanma karşılığı olarak kira parası ödeyecektir. Borçlar Kanunu'nun çizdiği sınırlar içinde kalmak şartıyla, taraflar, kira parasının miktarını tesbit hususunda tamamen serbesttirler. Hatta kira parasının belirlenebilir olması da sözleşmenin kurulması için yeterlidir. Ancak 6570 sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun'a tabi kira sözleşmelerinde kira sözleşmesinin yapılmasını takip eden kira dönemlerinde uygulanacak kira parasının tesbiti konusu bazı sınırlamalara ve kurallara tabidir. Özellikle 18.11.1964 tarihli ve E.1964/2 K.1964/4 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı'na göre "taşınmaz mal kiralama ilişkin 6570 sayılı Yasanın 2. ve 3. maddelerinin Anayasa Mahkemesince iptali kararının yürürlüğe girmesinden önce yapılmış veya yenilenmiş bulunan kira akdi süresinin, sözü edilen iptal kararının yürürlüğe girmesinden sonraki bir tarihte sona ermesi dolayısıyla başlayan yeni dönemde, akdin kira parasına ilişkin hükmünün yenilenmeyip diğer hükümlerin yenilenmiş olduğu", "kira parasının sınırlandırılmasına ilişkin boşluğun bilirkişice tesbit edilecek olağan rayiç ve bu tesbit edilemezse ekonomi esasları ve hak ve nasafet uyarınca bilirkişi tarafından bildirilecek kira parası esas alınarak hakim tarafından doldurulması gerektiği" sonucuna varılmıştır. Rayiç; olağan şartlar altında yapılabilen sözleşmeler ile kabul edilegelmiş bir karşılık demektir. Olağanüstü şartlarda yapılan kira sözleşmelerinde kararlaştırılan kira paraları rayicin tesbitinde gözönünde tutulamaz. Önce emsal kira parası, sonra ekonomi esasları ve nihayet hakkaniyet ve nasafet kuralları yardımıyla yeni kira döneminde uygulanacak kira parası tesbit olunacaktır. Burda sözü edilen 26.3.1963 tarihli ve E.3 K.67 sayılı Anayasa Mahkemesi kararıyla 6570 sayılı Kanunun kira paralarını donduran 2. ve 3. maddeleri iptal olunmuştu. 6570 sayılı Kanun'a tabi kira sözleşmeleri ve tabi olduğu sınırlamalar üzerinde aşağıda bir başka soru çerçevesinde (31. soru cevabı) durulacaktır. Kira parasının bu şekilde tesbiti için ise kiracının ya da kiralayanın mahkemeye başvurarak talepte

bulunma hakkı (kira parasının tesbiti davası) vardır.

c) Tarafların kira sözleşmesi yapma konusunda karşılıklı anlaşmaları gerekir. Bu anlaşmada kira süresi belirtilebilir. Ancak sürenin belirtilmemiş olması, sözleşmenin geçerliliğine etkili değildir.

• Kira Sözleşmesinin Kiracıya Sağladığı Haklar Nelerdir?

Kiracı, kira sözleşmesinin kiralayana yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini kiralayandan isteyebilecektir. Kira sözleşmesinin kiralayana yüklediği borçların, kiralananı sözleşmede öngörülen kullanmaya elverişli durumda teslim borcu, kiralananı sözleşme süresince öngörülen kullanmaya elverişli durumda bulundurma borcu, ayıba karşı tekeffül borcu, zapta karşı tekeffül borcu ve kiralananın vergi ve giderlerini ödeme borcu olarak sıralamak mümkündür. Aşağıda kiralayanın bu borçları çerçevesinde kiracının hakları üzerinde durulacaktır. Şöyle ki:

a) Kiralayan, kira konusu şeyi, sözleşme uyarınca kullanılmaya elverişli bir durumda teslim etmekle yükümlüdür. Kiralayan, kiralananı, kiracının kullanmasına amade tutarak, örneğin binalarda kiracının taşınmasına imkan verecek bir halde bulundurarak teslim borcunu yerine getirebilir. Kiralayanın teslim borcunun kapsamına, kiracının, taşınmaz kiralalarında çamaşırhane, kurutma yeri, asansör, bahçe, bahçedeki kuyu gibi ortaklaşa kullanılacak yerlerden ve araçlardan yararlanmasını sağlama, kiracıya bu yerlere girmesini sağlayacak anahtarları verme, kiracının misafirlerinin veya müşterilerinin kiralanan yere girmesine engel olmama gibi hususlar da dahildir. Kiracı, teslim borcunu yerine getirmeyen kiralayana karşı borçlu temerrüdü çerçevesinde; gereği gibi yerine getirmeyen kiralayana karşı ise - aşağıda incelenecek olan - ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde sahip olduğu hakları kullanabilecektir.

b) Borçlar Kanunu'nun 249. ve 250. maddeleri düzenlemesi içinde kiralayanın kiralananın sözleşme süresince sözleşmede öngörülen kullanmaya elverişli bir halde bulundurma borcu vardır. Kiralayanın bu yükümlülüğü kiralananın sadece maddi nitelikleriyle ilgili bir husus değildir. Özellikle kiralayanın veya yakınlarının kiracıyı rahatsız etmesi, kiracı kadına sarkıntılıkta bulunması, kiracı tacirin itibarını lekelemesi ve kiralanan işyerine bu sebeple kimsenin uğramaması, kiralayanın gece eve sarhoş gelip kiracıları ile kavga çıkarması gibi hususlar, kiracının kiralananı kullanmasını ihlal eden hareketlerdir. Kiracı, kiralayanın bu borcunu gereği gibi yerine getirmemesi durumunda ayıba karşı tekeffül hükümleri çerçevesinde sahip olduğu hakları kullanabilecektir.

c) Borçlar Kanunu'nun 249. maddesinin 2. ve 3. fıkralarıyla 250. maddelerinde kiracının, kiralayanın yukarıda belirli iki borcunu ihlal etmesi durumunda bir ayıba karşı tekeffül sorumluluğu olarak sahip olduğu hakları düzenlemiştir. Şöyle ki: Kiralanan, sözleşme gereği kullanılmaya elverişsiz ya da bu kullanmanın önemli ölçüde azalacağı bir durumda teslim edilirse, kiracı, sözleşmeden dönmek ya da kira bedelinden ayıp olanında indirim yapılmasını istemek hakkına sahiptir; kiralananın ayıpları, kiracının, onunla birlikte yaşayanların ya da işçilerinin sağlığı için ciddi bir tehlike oluştuğunda, kiracı akdin kurulması esnasında bu ayıpları biliyor veya bu ayıpları ileri sürme hakkından feragat etmiş olsa bile, sözleşmeden dönebilir. Kiralanan mal, kira süresince, kiracının sorumlu olmayacağı şekilde akit uyarınca kullanmaya hizmet edemeyecek ya da bu kullanmayı önemli ölçüde azaltacak bir duruma düşmüşse; kiracı, kira parasının bu duruma uygun oranda indirilmesini isteme ve hatta uygun bir süre içinde kiralanan mal eski haline getirilmezse sözleşmeden dönme hakkına sahiptir; kiralayan da, kusursuzluğunu ispatlayamazsa, bu sebeple kiracının uğradığı tüm zararları tazmin edecektir.

Aynı şekilde kiralanan malın, kira süresince acele nitelikli onarımlara ihtiyacı hasıl olursa, kiracı, haklarına zarar gelmeksizin bu onarımların yapılmasına katlanmak zorundadır. Kiracı, kiralananı kullanmaya başladığı zaman mevcut olan ya da kullanma döneminde ortaya çıkan ve masraflarına kendisinin katlanması gerekmeyen ufak tefek ayıpları giderebilir; daha önce bu durum kendisine bildirilen kiralayan, uygun bir süre içinde bu ayıpları gidermezse, masraf, kiralayanın yükümlülüğünde olur. Kendi kusuru ya da kendi şahsında ortaya çıkan bir fevkalade hal sonucu kiralanan maldan yararlanamayan ya da kiralanan malı çok sınırlı bir şekilde kullanabilen kiracı, kiralanan mal kendi kullanımına bırakıldığı sürece kira parasını ödemek zorundadır; ancak kiralayan, tasarruf edebildiği masrafların değerini ve kiralananı bir başka şekilde kullanmasından dolayı elde ettiği yararları kira parasına mahsup etmek zorundadır.

d) Kiralayanın kiralananı sözleşme süresince kiracının kullanmasına elverişli halde bulundurma borcu, diğer bir yönü ile kiracının kiralananı ihtilafsız ve nizasız bir surette yararlanmasını sağlama yükümlülüğünü sonuçlandırır. Bu durum da, kiralayanın zapta karşı tekeffül borcu diye anılmaktadır. Eğer bir üçüncü kişi kiralanan şeyde kiracının hakkıyla bağdaşmayan bir hak dermeyerse, kiralayan, kiracının ihbarı üzerine davayı üzerine almak ve kiracı, kiranın kendisine sağladığı yararlanmada zarar görmüşse, uğranılan zarar için ona karşı tazminat ödemek zorundadır.

Kira sözleşmesinin kurulmasından sonra kiralayan kiralanan malı temlik eder veya icra takibi ya da iflas dolayısıyla kiralanan mal kiracının elinden alınırsa, kiracı, devralan üçüncü kişi tarafından taahhüt edilmiş olmadıkça, kendisini kiraya devam zorlayamaz; kiralayandan, ancak akdin ifasını ya da mümkün olmadığında tazminat isteyebilir. Bununla beraber taşınmaz kiralalarında ve akit daha önce feshe

müsait olmadıkça, üçüncü kişi, en yakın kanuni fesih süresine kadar kiraya riayet etmekle yükümlüdür ve feshi ihbar etmediği takdirde, kirayı devam ettirmeyi kabul etmiş sayılır. Borçlar Kanunu'nun 254. maddesindeki bu düzenleme, aşağıda ayrıca incelenecek olan 6570 sayılı Yasa kapsamındaki kira sözleşmelerinde uygulama alanı bulmayacaktır. Aynı şekilde 6570 sayılı Yasa kapsamına girmeyen taşınmaz kiralalarında kiracının kira hakkı tapu siciline şerh verilmişse, kiradaki taşınmazı iktisap eden üçüncü kişi, kiracının bu hakkına riayet etmek zorunda olacaktır.

e) Kiralanan mala ilişkin vergiler ile kiralanan malda gerçekleştirilen esaslı onarımların masraflarına kiralayan katlanacaktır. Kiralanan malın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu olan onarımlar, esaslı onarım olarak değerlendirilebilecektir. Ancak bu konuda öncelikle yerel adetlerin gözönünde tutulması gerekir.

• Kira Sözleşmesinin Kiralayana Sağladığı Haklar Nelerdir?

Kiralayan, kira sözleşmesinin kiracıya yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini kiracıdan isteyebilecektir. Kira sözleşmesinin kiracıya yüklediği borçların, kira parası ödeme borcu ile kiralananı kullanma ve üzerinde zilyed olma konusunda kiralananın malı özenle ve tahsis amacına uygun olarak kullanma, aynı bina içinde oturanlara saygı gösterme, kiralanan malın iyi durumda muhafazası için özen gösterme ve gereken ihbarları yapma, kiralanda zorunlu tamirat yapılmasına ve kiralanan taşınmazın gezilmesine müsaade etme borçları, 6570 sayılı Kanun kapsamı dışındaki kira sözleşmelerinde kiracının kiralanan malı başkasına kiraya verme ve kira hakkını başkasına temlik etme hakkını kullanmasıyla ilgili borçları ve kiranın sona ermesinde kiralanan malı geri verme borcu olarak sayılabilecektir. Aşağıda kiracının bu borçları çerçevesinde kiralayanın hakları üzerinde durulacaktır. Şöyle ki:

a) Kiracı, kiralanan malı, tam bir özenle kullanmak ve apartman sözkonusu olduğunda, aynı binada oturan kişilere karşı gerekli saygıyı göstermek zorundadır. Kiralayan, ihtarlar rağmen kiracının bu borçlarını ihlal etmekte ısrarlı ya da açık bir kötüye kullanma ile kiralanan malın sürekli zarara uğramasına sebep olursa, tazminatla birlikte kiranın hemen feshini isteyebilir. Kiralayana düşen onarımların yapılması sözkonusu ise veya üçüncü bir kişi kiralanan malda hak iddia ettiği takdirde, kiracı, durumu derhal kiralayana bildirmek, yoksa tazminat ödemek borcundadır. Kiralanan maldan olağan yararlanmanın gerektirdiği ufak tefek onarım ve temizlik masrafları, kiracıya ait olacaktır.

Yargıtay'ın çeşitli kararlarında kiracının ve kiracının kızının yahut karısının aynı binada oturan kiralayana hakaret etmesi, gürültü ve şamata edip radyoyu son haddine kadar açması, kiracının kiralayana ölümle tehdit etmesi, tavuk besleyerek etrafa koku yayıp pisletmesi gibi durumlar, kiracının aynı bina içinde oturanlara saygı gösterme borcunun ihlali niteliğindeki davranışlar olarak değerlendirilmiştir.

b) 6570 sayılı Kanun'a tabi olmayan kira sözleşmelerinde kiracı, kiralayana zarar verecek hiçbir değişikliği sonuçlandırmaması şartıyla, bir üçüncü kişiye kiralanan malı kısmen veya tamamen kiraya verme veya kirasını temlik etme hakkına sahiptir. Kiracı, kiralayana karşı, alt kiracının sadece asıl kira ile müsaade edilen kullanma ile kiralanan malı kullanacağını tekeffül eder ve kiralayan da, alt kiracıyı bu hususa zorlamak için doğrudan doğruya alt kiracıya başvurabilir.

c) Kiracı, kira parasını, akit ile veya mahalli adet ile belirli vadelerde ödemekle yükümlüdür. Böyle hiçbir vade tesbit edilmemişse, kira parası kiranın bir veya birden çok seneleri ya da bir veya birden çok yarıyılları ihtiva edecek şekilde yapılması durumunda, her yarı yılın sonunda; kiranın daha kısa süreli olması durumunda, her ayın sonunda ve en geç

olarak, kira akdinin sonunda ödenmelidir. Aksine bir düzenleme öngörülmemişse kira parası, kiralayanın ikametgahında ödenir; bu özelliği dolayısıyla götürülecek borçlardandır. Sözleşmede kesin ve açık olarak ödeme tarihleri belirtilmemiş, sadece her ay peşin olarak veya üç ya da altı ayda bir peşin olarak ödenecektir denilmekle yetinilmişse kira parasını kiracının - örneğin aylık ödeme kaydı bulunan bir sözleşmede - her ayın (her dönemin başlangıcının) üçüncü günü akşamına kadar ödeyebileceği Yargıtay'ın kökleşmiş içtihatlarıyla benimsenmiş bulunmaktadır.

Kiralayan, kira parasının ödenmemesinin teminatı olarak hapis hakkına sahiptir. Şöyle ki: Bir taşınmazın kiralayanı, işlemiş bir senenin ve işlemekte olan altı ayın kira parasının garantisi olarak, kiralayan yerleri donatan ve bu yerlerin gerek ıslahına gerekse kullanılmasına hizmet eden taşınırılar üzerinde bir hapis hakkına sahiptir. Kiralayanın hapis hakkı, alt kiracı tarafından getirilen taşınır eşyayı da - fakat sadece kiracı yararına alt kiracıya karşı olan haklar oranında - kapsayacaktır. Kiralayan, kira konusu taşınmazda bulunan üçüncü kişilere ait taşınır eşya üzerinde de, Borçlar Kanunu'nun 268. maddesi çerçevesinde hapis hakkını kullanabilecektir. Hapis hakkının kullanılması ise, Borçlar Kanunu'nun 269. maddesi ile İcra ve İflas Kanunu'nun 270-271. maddelerinde öngörülen kurallara tabidir.

Yine kiracı, kira süresince geçmiş bir vadeye ilişkin kira parasını ödemede gecikmişse; kiralayan, ona ödememesi halinde sürenin sonunda kira sözleşmesini feshedeceğini bildirerek, kiranın altı ay ya da daha uzun olması durumunda otuz günlük bir süre veya kiranın daha az süreli olması durumunda altı günlük bir süre verir. Süre, kiracının kiralayanın ihtarını aldığı günden itibaren işlemeye başlar. Bu sürelerin kısaltılmasını sağlayan veya kira parasının ödenmemesi sebebiyle kiralayana derhal fesih hakkı veren bütün sözleşmeler hükümsüzdür. Böylece kira parasının

ödenmemesi, kiralayana, kiranın sona ermesini beklemeye gerek olmaksızın kirayı sona erdirme hakkını sağlamış olmaktadır. Aynı şekilde kiralayan, kiracının iflası durumunda, uygun bir süre içinde kendisine işlemiş ve işleyecek kiralar için güvence verilmezse, kirayı feshederek kiracıyı tahliye ettirebilecektir.

d) Kiracı, kiranın sonunda, mahalli adete uygun olarak ve teslim aldığı halde kiralanan malı geri verir. Kiracı, kiralanan malı iyi durumda teslim almış sayılır ve sözleşme sınırları içinde kiralanan maldan yararlanmasından sonuçlanan değişikliklerden ya da bozulmalardan sorumlu değildir.

- **6570 Sayılı Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun Hükümlerine Tabi Kira Sözleşmeleri Hangileridir? Bu Kanun, Kiracının ve Kiralayanın Hakları ve Borçları Bakımından Ne Gibi Hükümler ve Sınırlamalar Getirmektedir?**

Belediye teşkilatı olan yerlerle, iskele, liman ve istasyonlardaki üstü örtülü (musakkaf) taşınmazların kiralananlarında, kiralayanla kiracı arasındaki hukuki ilişkilerde öncelikle 6570 sayılı Gayrimenkul kiraları hakkında Kanun hükümleri ile Borçlar Kanunu'nun bu Kanun'a aykırı olmayan hükümleri uygulanacaktır. Bu durumda özellikle belediye sınırları içinde gerçekleştirilen mesken ve işyeri kiralamalarında öncelikle bu özel düzenleme hükümleri gözözünde tutulacaktır. Taraflar, yaptıkları kira sözleşmesinde bu düzenlemeye aykırı düzenlemeleri kabul edemezler. O halde bu özel kanun hükümlerinin biraz daha yakından ele alınması lazım gelecektir. Şöyle ki:

a) Belediye sınırları içinde gerçekleştirilen konut ve işyeri kiralamalarında tarafların kira sözleşmesinde kabul ettikleri sözleşme süresinin dolmuş olması, kiralayana, kirayı sona erdirme hakkı vermez; sadece kiracı, kira süresinin bitmesinden en az onbeş gün önce kiralananı tahliye

edeceğini yazı ile bildirerek kiralananı boşaltma hakkını kullanabilecektir.

b) Kiralayanın, kiracıyı tahliye ettirerek kiraya son vermesi imkanı, belediye sınırları içindeki konut ve işyeri kiralari bakımından sınırlandırılmıştır. Şöyle ki:

(i) Kiralayan, kiracı tarafından gayrimenkulün tahliye edileceği yazı ile taahhüt edilmiş olmasına rağmen tahliye edilmezse kiracıyı tahliye ettirebilir. Ancak böyle bir tahliye taahhüdünün geçerli olması ilk kira sözleşmesinden sonraki bir tarihte verilmiş olmasına ve taşınmazın tahliye edileceği tarihin gösterilmesine bağlıdır. Tarihsiz veya ilk kira sözleşmesi ile birlikte ya da önceden verilen tahliye taahhütnamesine dayanarak kiracının tahliyesi sağlanamaz.

(ii) Kiralayan, taşınmazı kendisi veya eşi ve çocukları için mesken olarak kullanma ihtiyacında kalırsa kira sözleşmesinin sonundan başlayarak bir ay içinde tahliye davası açabilir.

(iii) Kiralayan, taşınmazı kendisinin veya eşinin veya çocuklarının işyeri ihtiyacı için kullanma durumunda kalırsa kira sözleşmesinin sonundan başlayarak bir ay içinde tahliye davası açabilir.

(iv) Taşınmazı sonradan iktisap eden kimse, kendisi veya eşi veya çocukları için tamamen veya kısmen mesken olarak ve yine kendisi veya eşi veya çocukları için bir meslek veya sanatın bizzat icrası maksadıyla işyeri olarak kullanma ihtiyacında ise iktisap tarihinden itibaren bir ay içinde kiracıyı ihtarnama ile keyfiyetten haberdar etmek şartıyla altı ay sonra tahliye davası açabilir.

(v) Kiralayan, taşınmazı yeniden inşa veya imar maksadıyla esaslı bir surette tamir, tevsi veya tadil için böyle bir çalışma esnasında içinde oturma veya işle uğraşma mümkün olmadığı fennen anlaşıldığı takdirde kira sözleşmesinin sonundan başlayarak bir ay içinde tahliye davası açabilecektir.

(vi) Kiralayan, kira parasını zamanında ödememesinden dolayı haklı olarak bir kira yılı içinde kendisine iki defa yazılı ihtar yaptığı kiracısı aleyhine, ayrıca ihtar gerektirmeksizin, kira süresinin sonunda tahliye davası açabilecektir.

(vii) Kiradaki taşınmazın maliki, aynı şehir veya belediye hudutları içinde kendisinin veya birlikte yaşadığı eşinin uhdesinde kayıtlı oturabileceği meskeni bulunan kiracıyı her zaman tahliye ettirebilir.

Kiracının kira sözleşmesi hükümlerine ve kanuni düzenlemelere uymakta olması, burada sayılan sebeplerle kiralayanın tahliye davası açması hakkını ortadan kaldırmayacaktır.

c) 6570 sayılı Kanun düzenlemesi, kira parasının sınırlandırılması esasına dayanmaktadır. Yukarıda 28. soru cevabında açıklandığı üzere kanunen yenilenen kira dönemlerinde kira parasını dilediği gibi yükselterek, kiralayanın dolaylı şekilde tahliye hakkı elde etmesi imkanı bulunmamaktadır.

d) 6570 sayılı Kanun'a tabi kiralamalarda kiracı, kiralananı alt kiraya verme hakkına sahip olmadığı gibi kira hakkını başkasına temlik de edemez.

• İstisna (eser) Sözleşmesi Ne Demektir?

İstisna (eser) sözleşmesi, taraflarından birinin (ısmarlanan, müteahhit) diğer tarafın (iş sahibi) kendisine ödemeyi taahhüt ettiği bir bedel karşılığında bir eser yaparak teslim etmeyi borçlandığı bir sözleşmedir. O halde bir istisna (eser) sözleşmesi ilişkisinin kurulabilmesi için şu unsurların birarada gerçekleşmesi gerekecektir:

a) İstisna (eser) sözleşmesi, bir iş görme borcu doğuran sözleşme olmakla birlikte; bu sözleşmenin konusu açısından önemli olan, çalışmanın (iş görme faaliyetinin) kendisinden çok bu çalışmadan ortaya çıkan ve objektif olarak gözlenmesi kabil olan sonuçtur. Böylece istisna sözleşmesinin konusu, bir eser meydana getirme faaliyetinde bulunma ve meydana getirilen eseri iş sahibine teslim etme hususları olacaktır. Maddi varlık olarak ortaya çıkan imalatlar, istisna sözleşmesi konusu olarak eser sayılabileceği gibi maddi olmayan çalışma ürünlerinin de eser kabul edilmesi düşüncesi benimsenmektedir. O halde objektif olarak tesbiti mümkün olan, belirli bir maddi veya maddi olmayan sonucun meydana getirilmesi, istisna sözleşmesinin konusunu oluşturabilecektir. Yeni bir eser ortaya çıkarma kadar var olan bir eseri değiştirme ya da onarma, istisna (eser) sözleşmesi ilişkisi çerçevesinde yapılabilecektir.

b) Eser sözleşmesi ilişkisi içinde iş sahibi, meydana getirilerek kendisine teslim edilen eser karşılığında bedel ödeme borcuna girer. Bedel (ücret) konusunda taraflar açıkça veya zımnen anlaşmış olabilirler. Özellikle karşılığında ücret ödenmesi alışlagelmiş eserler için ücret verileceği hususunda zımnen anlaşıldığı karine olarak kabul edilecektir. Genellikle meslek sahiplerinin ve zanaatkarların gördükleri işlerin ücret karşılığında olduğu söylenebilecektir. Bu hususta eserin çeşidine ve tarafların amacına bakmak uygun olur.

c) İstisna sözleşmesinin meydana gelmesi için, tarafların meydana getirilecek eser ve karşılığında ödenecek ücret konusunda anlaşmış olmaları gereklidir. Bu anlaşmanın taraflarını, bir eser meydana getirme borcu altına giren "müteahhit" ile eser karşılığı ücret ödeme borcu altına giren "iş sahibi"dir.

• **İstisna (eser) Sözleşmesinin İş Sahibine Sağladığı Haklar Nelerdir?**

İş sahibi, istisna (eser) sözleşmesinin müteahhide yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini müteahhitten (ısmarlanan'dan) isteyebilecektir. İstisna (eser) sözleşmesinin müteahhide yüklediği borçlar, eserin sözleşmeye uygun olarak hazırlanması aşamasında işi sadakat ve özenle yapma, işi bizzat yapma, araç ve gereçlerle malzemeye ilişkin borçlar, işe zamanında başlama ve devam etme, gerekli bildirimlerde bulunma borçları; meydana getirilen eserin teslimi aşamasında ise, eseri teslim etme, ayıba karşı tekeffül borcu ve eserin hasarına katlanma borcu olarak sıralanabilecektir. Aşağıda müteahhidin bu borçları çerçevesinde iş sahibinin hakları üzerinde durulacaktır. Şöyle ki:

a) Müteahhit, ısmarlanan eseri meydana getirerek sözleşmedeki koşullar içinde iş sahibine teslim etmelidir.

b) Müteahhit, işi, sadakat ve özenle yapmalıdır; iş sahibinin yararına olacak biçimde ve ona zarar verecek davranışlardan kaçınarak faaliyette bulunmalıdır.

c) Müteahhit, sözleşme konusu eseri, bizzat kendisi yapmalı ya da kendi yönetimi altında başkasına yaptırmalıdır. Yine müteahhit, aksine bir sözleşme ya da adet yoksa, eseri meydana getirmek için kullanacağı araç, gereç ve malzemeyi de kendisi sağlamalı ve bunun için gerekli giderleri de ödemelidir.

d) Müteahhit, iş görme faaliyeti esnasında, ortaya çıkan önemli olay ve hususları, iş sahibine gecikmeksizin bildirmelidir. Örneğin iş yapıldığı sırada iş sahibi tarafından verilen arsanın ya da malzemenin bozuk olduğu anlaşılırsa ya da yapının gerektiğince ve düzenli bir biçimde yürümesini engelleyecek - grev ya da ulaşımın, dolayısıyla malzeme gelişinin durması gibi nedenlerle - aksama ve gecikme ortaya çıkarsa, müteahhit, bu gibi durumları gecikmeksizin, iş sahibine bildirecektir.

İş sahibi, müteahhitten, bu borçlarına aykırı davranması sebebiyle uğradığı tüm zararın giderilmesini isteyebilecektir.

e) Müteahhit, işe zamanında başlamak ve düzenli sürdürerek bitirmekle de yükümlüdür. Aksi halde iş sahibi sözleşmeden dönebileceği gibi eserin geç teslimi dolayısıyla uğradığı zararın giderilmesini de isteyebilecektir.

f) Müteahhit, teslim ettiği eserde ortaya çıkan bozukluk ve eksikliklerden sorumludur. Bu sorumluluk, yukarıda 25. soru cevabı çerçevesinde incelenen satıcının ayıba karşı tekeffül sorumluluğu ile benzer özellikler taşımaktadır. Örneğin iş sahibi, kendisine teslim edilen eserdeki ayıplardan müteahhidi sorumlu tutabilmek için eseri muayene ve bulunan ayıpları bildirme külfetlerini yerine getirmelidir. Eserde ortaya çıkan ayıp, iş sahibinin kullanamayacağı ve hakkaniyet kurallarına göre kabule zorlanamayacağı derecede önemli ise, iş sahibi, sözleşmeden dönerek bu sözleşmeye güvenden dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilecektir. Ayıp (bozukluk) bu derece ağır değilse, iş sahibi, ayıp oranında ücretten indirim yapılmasını ya da büyük masraflara yol amıyorsa, eserin onarımını ve iyileştirilmesini isteyebilir. Eser, iş sahibinin arsasında yapılan bir binaysa ve niteliği gereği sökülmesi ve kaldırılması önemli bir zarar doğuracaksa, iş sahibi, ücretten indirim yapılmasını ya da eserin ayıbının

giderilmesini istemek durumundadır; yoksa sözleşmeden dönemez.

g) İş sahibi, sözleşmede yaklaşık olarak belirlenen ücretin keşif sonunda belirlenenden aşırı oranda çok çıkması halinde sözleşmeye tek taraflı olarak son verebilir. Aynı şekilde iş sabibi, işin yapılması sırasında da her zaman, yapılan kısmın bedelini ve müteahhidin tüm zararını ödeyerek sözleşmeyi tek taraflı feshetme hakkına sahiptir.

• **İstisna (eser) Sözleşmesinin Müteahhide (İsmarlanan'a) Sağladığı Haklar Nelerdir?**

Müteahhit, istisna (eser) sözleşmesinin iş sahibine yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini iş sahibinden (ısmarlayan'dan) isteyebilecektir. Eser sözleşmesinin iş sahibine yüklediği temel borç, eser bedelini (ücret) ödeme borcudur. İş sahibinin bu borcu çerçevesinde müteahhidin sahip olduğu haklar, şu şekilde ortaya konabilmektedir:

a) İş sahibi, kendisine teslim edilen eser karşılığında kararlaştırılan ya da sonradan keşif yoluyla belirlenen ücreti ödemelidir. Tersine bir anlaşma yoksa, ücret, işin teslimi anında ödenecektir. Eser parça parça teslim edilecekse ve ücret parçalara göre tesbit olunmuşsa, bu takdirde her parça için ödemenin o parçanın tesliminde yapılması gerekir.

b) Ücret önceden kesin olarak tayin edilmiş ise (götürü ücret), müteahhit, eseri bu meblağa tamamlamak yükümlüdedir ve üstelik önceden öngörülenden fazla çalışma veya daha büyük giderler yapmış olsa bile, herhangi bir artırma isteyemez. Fakat önceden tahmin olunmayan veya iki tarafça kabul edilmiş şartlara göre imkansız olan olağanüstü haller eserin tamamlanmasına engel olduğu veya aşırı zorlaştırdığı takdirde, hakim, takdirine göre fiyatı yükseltmeye veya sözleşmeden dönmeye izin verebilir.

Eserin tamamlanması, evvelce düşünülenden daha az emek sarfını gerektirmiş olsa bile, iş sahibi bedeli tamamen ödemekle yükümlüdür.

c) Eserin bedeli önceden ya hiç tayin edilmemiş veya yaklaşık olarak tayin edilmiş ise, ücret, işin değerine ve müteahhidin giderine göre tayin edilir.

• Vekalet Sözleşmesi Ne Demektir?

Vekalet sözleşmesi, vekile, müvekkilin menfaatine ve iradesine uygun bir sonuca yönelen bir iş görmeyi, bir zaman kaydına tabi olmaksızın ve nispeten bağımsız olarak yapma borcunu - sonucun elde edilememesi rizikosu müvekkile ait olmak üzere - yükleyen bir iş görme sözleşmesidir. Genel nitelikli bir iş görme sözleşmesi olması sebebiyle, kanunla düzenlenmeyen ve konusu iş görme olan sözleşmelere de, vekalet hükümleri uygulanacaktır.

Vekalet sözleşmesinin unsurları ve başlıca özellikleri, şu şekilde sıralanabilecektir:

a) Vekaletin konusu iş görmedir. İradeye bağlı olarak gerçekleştirilebilen tüm kişisel davranış biçimleri, iş görme olarak değerlendirilebilecektir. Örneğin müvekkil adına bir taşınmaz alınması, bir hekim tarafından kişinin tedavi edilmesi, bir öğretmenin özel ders vermesi, bir inşaatın denetim işinin yürütülmesi gibi faaliyetler, vekaletin konusunu oluşturabilecektir. Buna karşılık evlenme, nişanlanma, evlat edinme, manevi tazminat isteme gibi işlemler vekalet sözleşmesinin konusunu oluşturamaz. Çünkü bu gibi işler kişiye sıkı sıkıya bağlı işlemlerdendir ve ancak kişinin kendisi tarafından yapılabilir.

b) Vekil, vekalet konusu iş görmeyi, müvekkilin menfaatine ve iradesine uygun olarak gerçekleştirecek ve bu iş görmenin bir zamanla kayıtlanması sözkonusu değildir.

c) Vekil, bir sonuca ulaşmak için belli bir yönde iş görür; ancak sonucun, vekilin gerekli özeni göstermesine rağmen elde edilememesinin tehlikesi, vekile ait olmayıp bu tehlikeye müvekkil katlanmalıdır.

d) Vekalet sözleşmesinde iş görme borcunun borçlusu vekil, alacaklısı ise müvekkildir.

e) Gerek vekil gerekse müvekkil vekalet ilişkisine her zaman son verebilirler. Vekalet sözleşmesi, güvene dayanır ve dolayısıyla vekil, her zaman vekaletten istifa edebilir ve müvekkil de, her zaman vekili azil hakkına sahiptir.

f) Vekalet sözleşmesinin varlığı için sözleşmede ücret ödeneceğinin kararlaştırılması şart değildir. Ücret, sözleşmede hüküm varsa ya da ücret ödeneceği yolunda adet bulunmaktaysa ödenir.

g) Vekilin resmi bir sığata sahip olduğı veya mesleğinin icrasına girdiğı, ya da hizmetlerini aleni olarak arzettiğı durumda, vekalet, hemen red edilmediğı takdirde kabul edilmiş sayılır. Vekaletin kapsamı da, sözleşmede açıkça belirlenmemişse, konusu işin niteliğı ile belirlenecektir. Ancak vekil, özel yetki almadıkça dava açamaz, sulh olamaz, tahkim akte demez, kambiyo taahhüdünde bulunamaz, bağışlama yapamaz, bir taşınmazı temlik veya bir hak ile sınırlayamaz.

• Vekalet Sözleşmesinin Müvekkile Sağladığı Haklar Nelerdir?

Müvekkil, vekalet sözleşmesinin vekile yüklediğı borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini vekilden isteyebilecektir. Vekalet sözleşmesinin vekile yüklediğı borçlar, vekalet çerçevesinde iş görme borcu, sadakat (bağımlılık) ve özellikle sır saklama borcu, hesap verme borcu ile vekalet ilişkisi dolayısıyla aldıklarını verme borcu olarak sıralanabilir. Vekilin bu borçları çerçevesinde müvekkilin hakları şu şekilde belirlenebilecektir:

a) Vekilin vekaletinin sınırları içinde iş görme borcu, işi özenle yapma, işi bizzat yapma ve iş görmesinde müvekkilin iradesine ve özellikle talimatına uygun hareket etme borçlarını da sonuçlandırır. Vekil, müvekkile karşı, kendisine verilen işi dürüst ve özenle yapmalıdır. Yine vekil, yetkilendirilmiş olmadıkça ya da bu konuda adet bulunmadıkça, vekaletini şahsen ifa etmelidir. Müvekkil, ikame vekaleti ve alt vekalet durumlarında, vekile karşı sahip oldukları hakları, alt vekile ve ikame vekiline karşı ileri sürebileceklerdir. Vekilin, müvekkilin talimatlarına uygun hareket etmesi gerekir; aksi halde müvekkile karşı sorumlu olur.

b) Vekil, sadakat (bağlılık) borcunun gereği olarak, müvekkilin yararına olacak davranışlarda bulunmak ve ona zarar verecek davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür. Vekaletin ücretli olup olmaması, vekilin sadakat borcunun varlığı ve kapsamı bakımından etkili değildir. Aynı şekilde karşılıklı güven ilişkisinin ve sadakat borcunun bir sonucu olarak, vekil, vekaletin icrası dolayısıyla öğrendiği müvekkiline ait sırları saklamakla yükümlüdür. Özellikle mesleklerine ilişkin iş gören vekiller için sır saklama, kamu hukukundan doğan ve ceza yaptırımı ile sağlamlaştırılmış bir yükümlülük olarak kendisini göstermektedir.

c) Vekil, müvekkilin talebi üzerine, her zaman iş görmesinden dolayı hesap vermek ve bu sıfatla her ne ad ile olursa olsun almış olduğu her şeyi vermeye mecburdur; verilmesinde geciktiği paraların faizini de ödemelidir.

Müvekkilin işe başlanıp başlanmadığını, işin nasıl yürütüldüğünü ve sonuçlandırıldığını bilmeye ihtiyacı vardır. Vekilin işi hakkında hesap vermesi, bir bilgi verme yükümlülüğü olarak kendini göstermektedir.

d) Birden fazla kişi bir vekaleti birlikte kabul etmişlerse, vekaleti ifadan birlikte (müteselsilen) sorumludurlar ve

aksine yetkilendirilmiş olmadıkça sadece birlikte yaptıkları muamelelerle müvekkili borçlandırılabilirler.

e) Müvekkil, vekili, her zaman azil hakkına sahiptir. Vekilin ölümü, ehliyetsiz hale gelmesi ya da iflası, vekalet ilişkisine kendiliğinden son verir.

• Vekalet Sözleşmesinin Vekile Sağladığı Haklar Nelerdir?

Vekil, vekalet sözleşmesinin müvekkile yüklediği borçları aynen ve hukuka uygun olarak yerine getirmesini müvekkilden isteyebilir. Vekalet sözleşmesinin müvekkile yüklediği borçlar, vekilin yaptığı masrafları ve verdiği avansları ödeme, onu kendi adına ve müvekkili hesabına girdiği borçlardan kurtarma, vekile avans verme ve karşılık sağlama, vekilin vekaleti ifa dolayısıyla uğradığı zararları tazmin etme; sözleşme, teamül veya kanun hükmüyle ücret ödenmesinin gerektiği durumlarda ücret ödeme borçları olarak sayılabilecektir. Müvekkilin bu borçları çerçevesinde vekilin hakları şu şekilde belirlenebilecektir:

a) Müvekkil, vekile, vekaletini ifa için düzenli şekilde yaptığı masrafları ve ödediği avansları, faiziyle birlikte ödemelidir. Vekil, müvekkile kredi verme yükümlülüğünde değildir; dolayısıyla vekilin, müvekkilden, vekaleti ifa için önceden karşılık ve avans istemesi imkanı vardır.

b) Vekaleti ifa dolayısıyla vekilin uğramış olduğu zararları müvekkilin tazmin etme borcu vardır. Bu borcun kapsamının tayininde şu şekilde ortalama bir yol izlenmelidir: Müvekkil, kazaen meydana gelen zararlardan sorumlu değildir; fakat kusura dayanan bir zararın gerçekleşmesinde müvekkilin kusuru bulunduğunu vekil ispat yükünde olmayacak ve aksine sorumluluktan kurtulmak isteyen müvekkil, kusursuzluğunu ispat yükünde olacaktır.

c) Aynı kişiyi birlikte vekil tayin eden kimseler, vekile karşı müteselsilen sorumlu olacaktır. Örneğin ücret ödenmesi gerekli bir vekalet sözleşmesinde vekil, ücret alacağını,

birden fazla müvekkilden dilediğinden alabileceği gibi bu talebini hepsine karşı birlikte kullanabilir.

d) Vekil, vekaletinden her zaman istifa hakkına sahiptir. Müvekkilin ölümü, ehliyetsiz hale gelmesi ya da iflası vekalet ilişkisine kendiliğinden son verir.

• Kefalet Sözleşmesi Ne Demektir?

Kefil, kefalet sözleşmesiyle, asıl borçlunun borcunu ödememesi halinde bu borçtan şahsen sorumlu olmayı alacaklıya karşı taahhüt eder. Kefalet sözleşmesi kefil ile asıl borcun (kefil olunan borcun) alacaklısı arasında yapılır. Kefil olunan (asıl) borcun konusu ne olursa olsun kefilin borcu, daima, borcun ifa edilmemesi sebebiyle alacaklının uğradığı müspet zararın giderilmesine yönelik para borcudur. Asıl borcu ödemek, borçlunun yükümlülüğündedir; dolayısıyla kefil, asıl borcu ödemekle sorumlu değildir; kefilin borcu, asıl borcun ödenmemesi sebebiyle alacaklıya karşı sorumlu olmayı sonuçlandırır. Kefilin borcu, fer'i borç olup asıl borca özel bir şekilde bağlıdır. Müteselsil kefalet dışındaki kefalet türlerinde kefilin borcu, aynı zamanda tali (ikinci derecede) borç niteliğindedir.

Kefalet sözleşmesinin geçerli olarak yapılabilmesi şartları şu şekilde belirlenebilecektir:

a) Kefalet sözleşmesi, yerine getirilmemesi halinde kefilin sorumlu olmayı yükümlendiği geçerli bir asıl borç bulunmadıkça hüküm taşımaz.

b) Kefalet sözleşmesinin geçerli olarak yapılabilmesi için kefilin tam fiil ehliyetine sahip olması gerekir. Mümeyyiz küçükler ve mümeyyiz kısıtlılar ile temyiz kudretine sahip olmayanlar adına kefil olunamaz; sınırlı ehliyetsizlerin kendi iradeleriyle de kefil olmaları mümkün değildir. Kendisine kanuni müşavir atanan kişinin kefil olabilmesi için müşavirinin izni gerekir. Evli kadının kocası yararına girdiği kefalet, sulh hakimi tarafından tasdik edilmedikçe

geçerli olmaz. Tüzel kişiler, ancak amaçları çerçevesinde kefil olabilirler.

c) Kefaletin geçerli olması, yazılı şekilde yapılmasına ve kefalet taahhüdünün yer aldığı yazılı şekilde kefilin sorumlu olacağı en yüksek tutarın gösterilmesine bağlıdır. Kefalet senedinde kefil olunan alacak da gösterilmelidir.

d) Kefalet adi kefalet şeklinde olabileceği gibi müteselsil kefalet şeklinde de olabilir. Adi kefalette kefil, borcun ifasını sağlamak üzere önce borçlunun takip ve dava edilmesini isteme hakkına sahiptir; eğer borçlu iflas etmiş, borçlu hakkındaki takip alacaklının kusuru olmaksızın semeresiz kalmış veya borçluyu Türkiye'de takip etmek imkansızlaşmış ise, adi kefil, bu hakkını kullanamayacaktır. Borcun rehinle teminat altına alındığı durumlarda adi kefil, önce rehlin paraya çevrilmesi talebinde bulunabilecektir. Ticari işlerde kefalet ile icra zaptına geçirilen kefalet müteselsil kefalet hükmündedir. Müteselsil kefil, önce borçlunun takip edilmesi ya da önce rehlin paraya çevrilmesi taleplerinde bulunarak kefalet taahhüdü sebebiyle olan alacaklı taleplerini sonuçsuz bırakamaz.

• Kefalet Sözleşmesinin Alacaklıya Sağladığı Haklar Nelerdir?

Borçlar Kanunu'nun 490. maddesinde kefilin sorumluluğunun kapsamı düzenlenmiştir. Alacaklı, bu kapsam çerçevesinde olmak üzere kefile karşı talepler ileri sürebilecektir. Alacaklının bu haklarının ortaya konması, kefilin sorumluluğunun kapsamının belirlenmesine bağlıdır. Şöyle ki:

a) Kefil, her şeyden önce kefil olunan borcun aslından sorumludur. Kefil olunan borç, kefalet sözleşmesinden ve yorumundan anlaşılır.

b) Kefil, borçlunun kusur ya da temerrüdünün kanuni sonuçlarından sorumludur. Bununla kefilin borçlunun

borcunu hiç ya da gereği gibi ifa etmemesinden doğan müspet zararın tazmini yükümlülüğü ile onun borçlu temerrüdüne düşmesinin kanuni sonuçlarından sorumluluğunun anlaşılması gerekir.

c) Kefil, asıl borçluya karşı yöneltilen dava ve takipten doğan masrafları da ödemekle yükümlüdür.

d) Faiz verilmesi şart edilmiş ise kefil, ancak işlemekte olan faiz ile beraber işlemiş faizden bir seneliğini vermekle yükümlüdür.

Alacaklının bu çerçevede kefil sorumlu tutabilmesi için kefile karşı yerine getirmesi gerekli yükümlülükler, Borçlar Kanunu'nun 499., 500. ve 501. maddelerinde gösterilmiştir. Örneğin alacaklı, kefilin sorumlu olduğu alacakla ilgili teminatları ve ispat vasıtalarını saklamak, ödeyen kefile bunları nakil ve tevdi etmekle yükümlüdür; borçlu iflas etmişse, alacaklı, alacağını iflas masasına kaydettirecektir; borç bir taşınmaz rehni ile güvence altına alınmışsa, alacaklı, rehin hakkının kefile devri için gerekli merasimi yerine getirecektir.

Kefilin sorumluluğu kefalet senedinde gösterilen miktarı aşamaz.

• Kefalet Sözleşmesinin Kefile Sağladığı Haklar Nelerdir?

Kefil, kefalet sözleşmesi çerçevesinde, hem alacaklıya karşı hem de borçluya karşı bir takım haklara ve taleplere sahiptir. Şöyle ki:

a) Kefil, asıl borçluya ait bütün savunmaları, alacaklıya karşı ileri sürmek hakkına sahip ve bununla da yükümlüdür. Örneğin kefil olunan borç zamanaşımına uğramışsa, kefil de, zaman aşımı savunmasında bulunarak alacaklının talebini sonuçsuz bırakabilecektir. Kefil, borçluya ait defilerden başka ve onlardan bağımsız olarak alacaklı ile arasında kurulan kefalet ilişkisinden ileri gelen şahsi defilerini de alacaklıya karşı ileri sürebilecektir.

b) Borcu ödeyen kefil, alacaklının haklarına halef olur ve borçlu ile arasındaki hukuki ilişki çerçevesinde borçluya rücu hakkına sahiptir. Kefil, ödemesini, borçluya bildirmekle yükümlüdür.

c) Borçlu temerrüde düşmüş ise ya da kefil kefalet borcundan kurtaracağı taahhüdünde bulunmuş ve bu taahhüdüne aykırı davranmaktaysa veya kefil olma zamanına göre borçlunun durumunda kefil aleyhine önemli değişimler olmuşsa; kefil, borçludan teminat göstermesini ve eğer borç muaccel ise kefalet borcundan kurtarılmasını talep hakkına sahiptir.

VI. BÖLÜM

İŞ HAYATI VE SOSYAL GÜVENLİK

DOÇ.DR. ALİ RIZA OKUR

İş Hukuku, işçi-işveren ilişkileri yoğunlaşıp bireysel ilişkiler yerini kolektif ilişkilere bıraktıkça, Borçlar Hukukundan kopmuş ve bağımsız bir hukuk dalına dönüşmüştür. Hizmet Akdinin yerini artık Toplu İş Sözleşmeleri almıştır. Buna bağlı olarak da bireysel iradeler yerlerini sendikaların iradesine bırakmıştır. Artık bireyler değil, örgütler, iş ilişkilerini yönlendirmektedir. Bireysel iradeler artık örgütlerin emrindedir.

Hakların talep ve korunmasında, toplu sözleşmeleri ve meslek örgütlerini ön plana çıkarmak, çağımız endüstri ilişkilerine damgasını vuran ve sınıf çatışması yerine uzlaşmayı getiren iki önemli mekanizmadır. Bunların sağlıklı işlemesi endüstri ilişkilerinin de sağlıklı işlemesini ve gelir dağılımının daha adil olmasını sağlayacaktır.

Sosyal Güvenlik ise, Refah Devleti kavramı ile gelişen ve Refah Devletinin Sosyal Devlet'e dönüşmesiyle önemi ve görevi artan bir kavramdır. Devlet bu görevini yerine getirebilmek için, ya doğrudan yardımlar öngörmüş (sosyal yardım, sosyal hizmet), ya da prim karşılığı güvenceler sağlamayı üstlenmiştir (sosyal sigortalar). Bu hizmetlerin yeterli bir düzeye gelmesi, ekonominin belli bir gelişmişliğe ulaşması ve devletin tercihini bu yönde kullanması ile gerçekleştirilebilir.

• İşçi, İşveren, İşveren Vekili, İşyeri Kavramları Ne Demektir? Aralarında Nasıl Bir Bağlantı Vardır?

İş Kanununun 1. maddesine göre işçi hizmet akdine dayanarak bir işte ücret karşılığı çalışan kişidir. **İşveren** işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişidir. **İşveren vekili** işyerinde işveren adına hareket eden ve işin veya işyerinin yönetiminde görev alan kişidir. **İşyeri** ise işin yapıldığı yerdir. Bunlar işyerinde belli bir üretim amacı ile bir araya gelir ve yasadaki hak ve borçlara konu olurlar.

- **İşçi İle İşveren Arasında Bağlantı Kuran Sözleşmenin Adı, Özellikleri ve Bu Sözleşmeyi Konusu İş Görme Olan Diğer Sözleşmelerden Ayıran Özellik Nedir?**

Bu sözleşme iş sözleşmesidir (hizmet akdi). Bu sözleşmenin özellikleri bir özel hukuk akdi olması, işçinin kişiliğine bağlılığı, karşılıklı borç yüklenmesi, devamlılığı ve bağımlılık (tabiiyet) ilişkisine dayanmasıdır. İş sözleşmesini istisna ve vekalet akdinden ayıran kıstas da işte bu bağımlılık ilişkisidir. İşçi işverene bağlı olarak, onun emrinde çalışır. İstisna ve vekalet akitlerinde bağımsızlık esastır. Müteahhit ve vekil iş sahibinden bağımsız olarak çalışır.

- **İş Sözleşmesine Deneme Süresi Koymanın Ne Yararı Vardır?**

Taraflar (işçi-işveren) iş sözleşmesine deneme süresi koyabilirler. Bu süre en fazla bir ay olabilir. Ancak toplu iş sözleşmesine konacak bir hükümle bu süre üç aya kadar uzatılabilir. Bu sürelerden uzun deneme süreleri konmuşsa iş sözleşmesi geçersiz sayılmaz, ancak deneme süresi bir veya üç ay olarak uygulanır. Deneme süresinin yararı taraflara, kesin olarak bağlanmadan önce birbirlerini tanıma olanağı vermesidir. Deneme süresi içinde gerek işçi, gerekse işveren iş sözleşmesini tazminatsız, önelsiz sona erdirebilir. Bu durumda işçi sadece çalıştığı döneme ilişkin ücret ve diğer haklarını isteyebilir. Deneme süresi geçirildikten sonra taraflar sözleşmeyi ancak genel kurallara göre bozabilir. (İş.K.13,16 veya 17)

- **Kadın ve Çocuklara İlişkin Çalışma Yasakları Nelerdir?**

İş Kanununa bağlı işyerlerinde 15 yaşından küçük işçiler çalıştırılmaz. Ancak hafif işlerde 13 yaşını bitiren çocuklar çalıştırılabilir. Yer ve sualtı işlerinde, gece sanayi işlerinde 18 yaşından küçükler çalıştırılmaz. Ağır ve tehlikeli işlerde 16 yaşını bitirmemiş olanlar çalıştırılmaz. 18 yaşından küçüklerin çalışabileceği işlerde bunlar ancak sağlık raporu ile işe alınabilir. Kadınların ise yer ve su altındaki işlerde gece veya gündüz, diğer işlerde ise gece çalıştırılmaları yasaktır. Ancak işin özelliği gereği kadın işçi çalıştırılması gereken işlerde 18

yaşını doldurmuş kadın işçiler ilgili Tüzükteki hükümlere uygun olarak çalıştırılabilir.

• İş Sözleşmesi İçin Şekil Şartı Var mıdır?

İş sözleşmesinin geçerliliği belli bir şekle bağlanmamıştır. Sadece belirli süresi bir yıl veya daha uzun olan iş sözleşmeleri ile takım sözleşmesinin yazılı biçimde yapılması gerekir. Yazılı şeklin gerçekleşmesi için basit yazılı şekil yeterlidir. Noterden yapılması şart değildir. Yazılı yapılan sözleşmede, işçi ve işverenin adları, işyerinin adresi, varsa sözleşmenin süresi, ücret, varsa özel koşullar, sözleşmenin yapıldığı tarih ve tarafların imzası bulunmalıdır.

6. İş Sözleşmesine Bağlı İşçinin Borçları Nelerdir?

İşçinin temel borçları iş yapma, işverenin talimatına uyma, sadakat ve rekabet etmemedir. İş yapma borcu ile ilgili olarak; işçi işi bizzat yapmalı (istisnaen aksi kararlaştırılabilir, veya işin özelliği gereği başkası da yapabilir) çalışma koşullarına uymalı ve işi özenle yapmalıdır. Yapılacak iş normal olarak sözleşme ile saptanır. Saptanmamışsa veya belirsizlik varsa bunları işveren yönetim hakkına dayanarak tamamlar. Ancak belirlendikten sonra, sonradan görülecek iş ve işin yapılacağı yer tek yanlı olarak değiştirilemez. İşverenin talimatına uyma borcuna ilişkin olarak da bunun işverenin yönetim hakkından kaynaklandığı, yasalara, işyerinin ihtiyaçlarına ve o işin geleneğine uygun kullanılması gerektiği vurgulanabilir. Sadakat borcu, iş sözleşmesinin manevi yönü ile ilgilidir. Bu borca bağlı olarak işçi işverenin ve işyerinin çıkarlarını korumak, bunun için de gereken hareketleri yapmak, zarar verici hareketlerden de kaçınmak zorundadır. Rekabet etmeme borcuna gelince bu, iş sözleşmesi sona erdikten sonra ve bu konuda işçi ile işveren arasında bir anlaşma varsa söz konusu olur. Bu anlaşma da yazılı ve belirli bir iş, yer ve süre ile sınırlandırılmış olmalıdır.

• İş Sözleşmesine Bağlı İşverenin Borçları Nelerdir?

İşverenin temel borçları ücret ödeme; işçiyi koruma; işçilere eşit işlem yapma; gerekiyorsa iş, alet, taşıt, hayvan vermedir. Bunların içinde en önemlisi ücrettir. Zira işçinin yaşamı alacağı ücrete bağlıdır. Bu nedenle iş hukukunda ücret özellikle korunmuştur. Ücret para olarak kararlaştırılmalı ve ödenmelidir, mal olarak ödenemez. Ücrete ek olarak ikramiye, prim, komisyon, kardan pay da verilebilir. Ücretin tespiti genel olarak zamana göre yapılmakta ise de verime göre, yüzde usulü ile de olabilir. Ücretin korunması amacıyla yasa, aylık ücretin 1/4'ünden fazlasının haczedilemeyeceğini, ücretin imtiyazlı bir alacak olduğunu, ücretten (ücret kesme cezası ve zarar karşılığı kesinti dışında) indirim yapılamayacağını da kararlaştırmıştır. Yasa koruyucunun işçi ücretini korumak için öngördüğü bir diğer kurum "asgari ücrettir" (iş.K.33). Asgari ücret ile ilgili komisyon tarafından en geç iki yılda bir belirlenir. Son yıllarda enflasyonun yüksek seyretmesi nedeniyle, her yıl belirlenmektedir. 27.6.1988, 21.7.1989 ve en son olarak da 24.7.1990 da asgari ücret saptanmıştır. 16 yaşından büyük işçiler için bu miktar, günlük 13.800TL, aylık 414.000TL.'dir. 16 yaşından küçük işçiler için de günlük 10.125TL, aylık 303.750TL.'dir. (RG. 27.7.1990, 20587). İş sözleşmelerinde ve toplu iş sözleşmelerinde asgari ücretin altında ücret kararlaştırılmaz. Asgari ücretin altındaki ücretler bu sınıra yükseltilir. İşverenin ikinci borcu işçiyi korumadır. Bunun da başında işverenin işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili önlemleri alması gelir. Bu önlemleri almayan işveren doğacak maddi ve manevi zararlardan sorumludur. Ayrıca koşullar varsa deztekte yoksun kalma tazminatı ve iş göremezlik tazminatı da istenebilir: İş Kanunu 73 ve buna bağlı 101, önlemleri almayan işverenler hakkında ayrıca ceza da öngörmüştür. İş.K. 73'e aykırı davranan işverene alınmayan her işçi sağlığı ve işgüvenliği önlemi için ve her ay bir milyon TL para cezası verilir. İşverenin üçüncü borcu eşit işlem yapmadır. Genellikle hakkaniyet esasına dayandırılan bu borç kaynağını Anayasadan alır (m.10). Bu mutlak bir eşitlik olmayıp eşit işte çalışana, eşit haklar sağlanması anlamındadır. Yine de sosyal yardımların verilmesinde, yönetim hakkı kullanılırken, greve katılmayan işçilerin çalıştırılmasında işveren bu eşitliği mutlak anlamda uygulamalıdır. Ücret ve iş sözleşmelerinin sona erdirilmesinde ise, işverenden mutlak anlamda bir eşitlik beklenemez.

İşverenin son borcu ise, iş vermek ve bunun için gerekli alet, taşıt ve hayvanı sağlamaktır.'

• İş Süreleri Ne Demektir, Yasada Nasıl Düzenlenmiştir?

İş süresi işçinin günlük, haftalık veya aylık olarak çalıştırmak zorunda olduğu süre demektir. İş yasasında bu süre haftada 45 saat olarak düzenlenmiştir. Eskiden 48 saat olan bu süre, 1983'den itibaren 45 saate indirilmiştir. Taraflar toplu iş veya iş sözleşmesiyle bu süreyi 45 saatin altına indirebilirler. Günlük iş süresi ise Cumartesi günü çalışılıp çalışmadığına göre belirlenir. Cumartesi günü çalışılan iş yerlerinde bu süre $45:6=7.5$ saattir. Cumartesi günleri çalışılmayan işyerlerinde ise $45:5=9$. Cumartesi günleri kısmen çalışılıyorsa, günlük normal çalışma süresi Cumartesi günü çalışmalar 45'den çıkarılıp, kalan sayı 5'e bölünerek bulunur. Bizde ancak birkaç işletme bünyesinde uygulanan "esnek iş süresi", iş süresi konusunda yetkiyi işverenden almakta, bu sürenin düzenlenmesinde işçiye de söz hakkı vermektedir. 1960'lardan beri Batı'da giderek yaygınlaşan bu iş düzeni henüz bizim yasalarımıza yansımamıştır.

• Fazla Çalışma Ne Demektir?

Fazla çalışma normal çalışma süresinin üzerindeki çalışmalardır. Yani günlük normal çalışma süresinin üzerindeki çalışmalardır. Bu çalışmalar %50 zamlı ödenir. Tarafların haftalık yasal çalışma süresini anlaşma ile daha aşağıya indirmiş olmaları halinde (40,35 gibi), Yargıtay ancak yasal günlük çalışma süresinin aşılması halinde fazla çalışma ücreti ödeneceği görüşündedir. Yasamızda üç tür fazla çalışma vardır: normal, zorunlu ve olağanüstü. Zorunlu fazla çalışma arıza hallerinde, olağanüstü fazla çalışma ise seferberlik zamanında söz konusu olur. (İş K. 36,37).

• Yıllık Ücretli İzin Nedir? Nasıl Uygulanır?

Yıllık ücretli izin, işçinin dinlenerek güç ve moral kazanmasını sağlamak amacını taşır. Bu süre için işçinin ücreti peşin ödenir, bu sürede çalışmasına izin verilmez (Anayasa 50, İş.K.49). Yıllık ücretli

izin ancak bir yıl çalışmış olana verilir. Her yılın izni ayrıca kullanılır. Bir yıllık süre izne hak kazanıldığı tarihten başlar. Bazı süreler yıllık izin açısından çalışılmış sayılır. Bunlar: Kaza veya hastalık süreleri, kadın işçilerin doğumdan önce ve sonra çalışmadıkları 6 şar hafta, işçinin muazzaf askerlik dışında manevra veya askeri ödev dolayısıyla işine gidemediği sürenin 90 günü, zorlayıcı nedenle işyerinin tatil edilmesi durumunda en fazla 15 gün, çalışılmadığı halde çalışılmış sayılan haller (İş. K. 62), hafta tatili, ulusal bayram, genel tatil günleri, görevli olarak katıldıkları toplantılarda geçen süreler, evlenme, ölüm izinleri ve işverenin verdiği diğer izin süreleridir.

• İş Sözleşmesi Nasıl Sona Erdirilir?

Belirsiz süreli iş sözleşmeleri ancak sözleşmeyle bağlı kalmak istemediğini diğer tarafa bildirerek ve belli bir süre daha çalışmaya devam ederek sona erdirilebilir. Önel süresi denilen bu süreler işçinin çalışma süresiyle bağlantılı olarak düzenlenmiştir. Bu süre, 6 aydan az çalışması olan işçi için iki hafta, 6 ay- 1,5 yıl çalışması olan işçi için dört hafta, 1,5 yıl-3 yıl çalışması olan işçi için 6 hafta ve 3 yıldan fazla çalışması olan işçi için 8 haftadır. İşçi veya işveren bu sürelere uymadan, yani bu süreler kadar daha çalışmadan veya çalıştırmadan sözleşmeyi sona erdirirse, bu sürelerle ilişkin ücret kadar, diğer tarafa tazminat ödemek zorunda kalır.

• İşveren Bu Sürelere Uymadan da Sözleşmeyi Sona Erdirebilir mi?

İşveren işçiyi derhal çıkarmak istiyorsa bu önellere ilişkin ücreti peşin olarak verir ve iş sözleşmesini derhal sona erdirir. Yargıtay görüşü de bu yöndedir. Doktrin ise önel süresinin de dikkate alınarak işçi alacağının hesaplanması gerektiği görüşündedir. Yasada (İş.K.13/c,11) bu yol sadece işveren için öngörülmüştür. Ancak işçi de önele uymadan sözleşmeyi sona erdirebilir. Bu durumda ihbar tazminatı ödeyecektir.

- **Fesih Hakkının Kötüye Kullanılması Ne Demektir, Sonuçları Nelerdir?**

İş kanunu tarafların fesih hakkının düzenlendiği 13. maddede, işverenin fesih hakkını kötüye kullanması halinde işçiye kötüniyet tazminatı ödenmesini öngörmüştür. Yasa, fesih hakkının kötüye kullanılmasına iki de örnek vermiştir. Bunlar işçinin sendikaya üye olması ve işvereni şikayet etmesidir. Fesih hakkının kötüye kullanılmasına örnek olarak verilmiş bulunan işçinin sendikaya üye olması nedeniyle fesih, Sendikalar Kanununda da ayrıca düzenlenmiştir. "Sendikaya üye olup olmama hürriyetinin teminatını" düzenleyen 31. maddeye göre işveren işe son verme bakımından sendika üyesi olan işçilerle sendikaya üye olmayan işçiler arasında ayırım gösteremez. Ayırım yaparsa aynı maddenin son bendinde öngörüldüğü gibi sendikal tazminata hükmedilir. Bu tazminatın asgari sınırı, işçinin bir yıllık ücreti kadardır.

- **İhbar Tazminatı, Kötüniyet Tazminatı ve Sendikal Tazminat Birlikte İstenebilir mi?**

Sendikal tazminat fesih hakkının kötüye kullanılmasının özel bir türüdür. Bu nedenle sendikal tazminat ve kötüniyet tazminatı birlikte istenemez. Ancak ihbar önellerine uymamanın bir sonucu olan ihbar tazminatı, kötüniyet tazminatı ile veya sendikal tazminatla birlikte istenebilir. İş sözleşmesini kötüniyetle veya sendikal nedenle sona erdiren işveren bunu, önellere uyararak veya uymadan yapmış olabilir. Eğer önellere uymamışsa kötüniyet veya sendikal tazminat yanında ihbar tazminatı da istenebilecektir. Ancak Yargıtay, kötüniyet veya sendikal tazminatın, ihbar tazminatını da kapsadığı görüşündedir.

- **İşçi Hangi Hallerde İş Sözleşmesini Haklı Nedenle Sona Erdirebilir?**

Yasada belirtilen hallerde işçi süresi belli veya belirsiz olsun, sürekli hizmet sözleşmesini derhal sona erdirebilir. Herhangi bir önele uyması gerekmediği gibi, herhangi bir tazminat ödemesi de gerekmez. Bu nedenle üç grupta toplanmıştır (İş.K.16). Zorlayıcı nedenle haklı fesih

işyerinde bir haftadan fazla süre ile işin durmasını gerektirici zorlayıcı nedenlerin ortaya çıkmasıdır. Bu durumda işveren bu bir hafta için yarım ücret öder. İşçi dilerse bir hafta sonra iş sözleşmesini haklı nedenle bozarak serbest kalır, dilerse iş sözleşmesini askıda bırakarak zorlayıcı nedenin sona ermesini bekler. Haklı nedenlerle sözleşmeyi sona erdirmek isteyen işçi fesih hakkını haklı nedeni öğrendiği tarihten itibaren 6 iş günü içinde kullanmalıdır, olaydan itibaren bir yıl geçtikten sonra artık bu neden fesih için kullanılamaz (İş.K.18)

• İşveren Hangi Hallerde İş Sözleşmesini Haklı Nedenle Sona Erdirebilir?

İşveren açısından haklı fesih nedenleri de işçininkilere benzer biçimde üç grupta düzenlenmiştir. (İş.K.17). İşveren bakımından sağlığa bağlı haklı fesih nedenleri; işçinin kasdından, dağınık yaşayışından veya içkiye düşkünlüğünden doğan bir hastalığa yakalanması nedeniyle ardarda üç iş günü veya ayda beş işgücünden fazla işe devam edememesi ile işçinin bulaşıcı veya işi ile bağdaşmayacak derecede tiksinti verici bir hastalığa tutulmasıdır. İşveren bakımından ahlak ve iyiniyete uymayan haklı fesih nedenleri; iş sözleşmesi yapılırken işçinin esaslı noktalarda ve vasıflarda işvereni yanıltması; işçinin işveren veya yakınları hakkında şeref ve namusa dokunacak söz ve davranışlarda bulunması veya asılsız ihbar ve isnatlar çıkarması; işverenle birlikte yaşayan işçinin ahlaka aykırı yaşayışı; işverenin yahut ailesine veya bir başka işçiye sataşması; iş yerine sarhoş gelmesi veya işyerinde içki ve uyuşturucu kullanması; işçinin doğruluk ve bağlılıkla bağdaşmayan davranışlarda bulunması; iş yerinde 7 günden fazla hapisle cezalandırılan ve cezası ertelenmeyen bir suç işlemesi; işçinin izinsiz ve haklı neden olmaksızın ardarda iki gün veya bir ay içinde iki defa herhangi bir tatil gününden sonraki iş günü, yahut bir ayda üç iş günü işine gelmemesi; görevleri kendisine hatırlatıldığı halde yapmaması; kendi isteğiyle işin güvenliğini tehlikeye düşürmesi; işverenin kullandığı mal veya malzemeleri 10 günlük ücreti ile ödeyemeyeceği bir zarar vermesi; işyerinde işçiyi bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyacak bir zorlayıcı nedenin ortaya çıkması. Bu nedenlerle sözleşmeyi sona erdirmek isteyen işveren haklı nedeni öğrendiği tarihten itibaren 6 işgünü içinde fesih hakkını kullanmalıdır. Bu süreyi

geçirirse artık bu nedenle haklı fesih hakkını kullanamaz. Olaydan itibaren bir yıl geçtikten sonra da bu nedenle fesih hakkını artık kullanamaz (İş. K.18).

• **İş Sözleşmesinin Sona Ermesi Ne Sonuçlar Doğurur? (Çalışma Belgesi İbraname, Kıdem Tazminatı)**

İş sözleşmesi sona eren işçiye, işveren bir **çalışma belgesi** vermek zorundadır. Bu belgede işin ne olduğu ve süresi belirtilir. Bu belge işveren tarafından imzalanır. İşveren bu belgeyi vermez veya yanlış düzenlerse bu belge muhtar veya mülki amir tarafından bir hafta içinde verilir. Belgenin vaktinde gelmemesi veya yanlış düzenlenmesi dolayısıyla işçi veya yeni işveren bir zarar görmüşse bu zararı eski işverene tazmin ettirebilirler. Bu belgeler her türlü resim ve harçtan muaftır.

İş sözleşmesinin sona ermesinin bir diğer sonucu işçiden ibraname alınmasıdır. İbra işçinin işverenden alacaklarını aldığını, işverenin hiçbir borcu kalmadığını gösterir. Ancak ibranamenin geçerli olması için sözleşmenin sona ermesinden sonra düzenlenmesi, açık ve kesin olması gerekir. Yargıtayın son kararları artık ibranameyi, üzerinde yazılı para miktarının ödendiğini gösteren bir makbuz olarak kabul etmektedir. İş sözleşmesinin sona ermesinin 3. sonucu **kıdem tazminatı** ödenmesidir.

Kıdem tazminatı ödenebilmesi için iki temel koşul vardır: Bir yıl çalışmış olması ve iş sözleşmesinin işçinin ölümü ile veya belirli fesih nedenleriyle sona ermesi. Sözleşmenin İş.K.17/11 dışında işverence fesh edilmesi halleri, sözleşmenin işçi tarafından İş.K.16'ya göre haklı nedenle, muazzaf askerlik veya emekli aylığı, malulluk aylığı veya toptan ödeme almak amacıyla fesh edilmesi hallerinde işçi kıdem tazminatı alabilecektir. Ayrıca kadın işçiler evlenme dolayısıyla sözleşmeyi bir yıl içinde sona erdirirse kıdem tazminatına hak kazanırlar.

Kıdem tazminatının miktarı her tam yıl için 30 günlük ücret kadardır. Kıdem tazminatı son brüt ücrete göre hesaplanır. Asıl ücret, ücret ekleri,

prim, ikramiye, aile ve çocuk zamları, para yardımları, parayla ölçülmesi mümkün yardımlar dikkate alınır. Bunun için bunların süreklilik göstermesi gerekir. Hesapta ayrı ayrı bunların birer günlüğü bulunur ve toplanır.

Kıdem tazminatının yıllık tutarına bir de tavan konmuştur. Bu sınır Devlet Memurları Kanunu'na bağlı en yüksek devlet memuruna bir hizmet yılı için ödenecek emekli ikramiyesi kadardır. 5434 sayılı TC Emekli Sandığı Kanunu'na göre yıllık emekli ikramiyesi, gösterge ve ek gösterge toplamının katsayı ile çarpımına taban aylık göstergesinin taban aylık katsayısı ile çarpımının ve kıdem göstergesinin maaş katsayısı ile çarpımının eklenmesi ile bulunur. Ancak 1990 için bu son iki çarpımın %50'si dikkate alınır. 1991'den sonra tamamı dikkate alınacaktır. Buna göre 1.1.1991'den 1.7.1991'e kadar uygulanacak kıdem tazminatı tavanı $(1500+4000) \times 352 + (1000 \times 480) + (200 \times 352) = 2.486.400$ TL olmaktadır.

• İşçinin Ölümü Ne Sonuç Doğurur?

İşçinin ölümü ile iş sözleşmesi sona erer. Ancak, işçinin işverenden alacağı varsa bunlar mirasçılara geçer. İşçi kıdem tazminatı almadan ölmüşse mirasçıları işverenden kıdem tazminatı isteyebilir.

• İş Hayatının Denetim ve Teftişi Nasıl Sağlanır?

Çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasını devlet izler, denetler. Bu izleme ve teftiş, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı iş müfettişleri kanalıyla "İş Teftişi Tüzüğüne" uygun olarak yürütülür. İşverenler ve işçiler teftiş ve denetleme sırasında müfettişlere yardımcı olmak zorundadır. Bu memurlarca tutulan tutanaklar aksi sabit oluncaya kadar geçerlidir. Müfettiş eksiklikleri saptamış ancak bunların giderilmesi için işverene önel vermemişse, işverene yüklenen suç, zaptın tutulması ile tekemmül etmiş olur. Buna bağlı olarak belirlenen idari para cezasının ödenmesi gerekir.

• İş Kanununda Düzenlenen Cezalar Nelerdir?

İşyerini bildirmemenin cezası 5 işçi çalıştırılıyorsa 100.000 TL., daha fazla işçi çalışıyorsa 300.000TL'dir. Tekerrür halinde ceza 1.5 kat artar (İş.K.97).

İş sözleşmesi ile ilgili cezalar ise; yazılı yapılması gereken iş sözleşmesinin yazılı yapılmaması, takım sözleşmesinin yazılı yapılmaması, ihbar ve kıdem tazminatının ödenmemesi, işçiye yeni iş arama izninin verilmemesi, çalışma belgesinin verilmemesidir. Burada da 5 işçiye kadar 100.000, 5 işçiden fazla ise 300.000TL. idari para cezası sözkonusudur. Tekerrür halinde ceza iki kat artar. (İş.K.98)

İşveren 13. maddeye göre çıkardığı işçilerin yerine altı ay başka işçi alamaz. Buna aykırı davranırsa çıkardığı ve işe aldığı her işçi için 500.000TL para cezası verilir. Bu fıkra 16.2.1990 tarihli Yargıtay Ceza Dairesi kanalıyla açıklığa kavuşturulmuş ve işveren işten çıkarılan ve işe alınan işçiler açısından oluştuğunun kabulü gerekir, denilmiştir.Bu yorumla suç işe alınan işçiler açısından oluşmuş sayılacaktır.

Çıkarılan işçilerin sayısı 10 ve daha fazla ise bunların İş ve İşçi Bulma Kurumu'na bildirilmesi gerekir. Buna aykırılık ise 107. madde gereğince 200.000 TL idari para cezasını gerektirir.

Sakat ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren ise, çalıştırmadığı her sakat ve eski hükümlü için ve çalıştırmadığı her ay için 500.000TL para cezası verecektir. İş Kanunun 14. madde hükümlerine aykırı olarak kıdem tazminatı ödeme de 6 aydan 2 yıla kadar hapis ve 20.000TL'den 50.000TL'ye kadar ağır para cezasını gerektirir.

Süresi içinde ücreti kasten ödemeyen veya eksik ödeyen işveren için ödemediği veya eksik ödediği her ücret için 300.000TL para cezası verilir. Para cezaları ilgili Bölge Müdürlüğü tarafından tahakkuk ve tebliğ edilir. 7 gün içinde itiraz üzerine Sulh Ceza Mahkemesi konuya el koyar. Bu kararlar kesindir.

İş ve İşçi Bulma, İş ve İşçi Bulma Kurumu'na aittir. Bunun dışında hiçbir kişi veya kurum bu konuda faaliyet gösteremez. Aykırı davrananların büroları kapatılır. Asgari 1 yıl hapis ve asgari 60.000TL ağır para cezasına hükmolunur. Bu fiil dış ülkelere işçi göndermek amacıyla yapılırsa hapis cezası asgari 3 yıla, para cezası da asgari 300.000TL'ye çıkarılır.

• Sendika Nasıl, Ne Amaçla Kurulur?

Sendika, işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için meydana getirdikleri tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardır. İşçi sendikaları işkolu esasına göre bir iş kolunda ve Türkiye çapında faaliyette bulunmak amacı ile bu işkolunda kurulu işyerlerinde çalışan işçiler tarafından kurulabilir.

• Bireysel ve Kollektif Sendika Özgürlüğü Nedir? Neleri Kapsar?

Bireysel sendika özgürlüğü serbestçe sendika kurma ve bu sendikalara üye olmayı içerdiği gibi, dilediği anda üyelikten ayrılmayı ve hiçbir sendikaya üye olmamayı da kapsar. Bu aynı yasanın 51. maddesinde açıkça yer almıştır. Bu özgürlükten yararlanma açısından işçiler arasında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, inanç, ve siyasal düşünceler nedeniyle ayırım da yapılamaz.(Anayasa m.10) Bu özgürlükten Sendikalar Kanunun 2. maddesinde tanımlanan işçiler ve işverenler yararlanacaktır. Yasa 21. maddesinde askeri şahısların, genel ve katma bütçeli idare, kuruluş, kurum, banka ve sigorta şirketlerinde çalışan müfettiş, kontrolör, müdür ve daha üst düzeydeki yöneticilerin, özel öğretim kurumları kanununa tabi okullarda öğretmenlik yapanların, sendika kuramayacaklarını ve sendikaya üye olamayacaklarını yani bireysel sendika özgürlüğünden yararlanamayacaklarını açıkça hükme bağlamıştır.

Kollektif sendika özgürlüğü ise sendikaların varlıklarının ve faaliyetlerinin güvence altına alınması demektir. Sendikalar Kanunu buna bazı sınırlar getirmiştir. Önce sendikalar ancak ortak bir amaçla

kurulabilir. Bu amaç üyelerin çalışma ilişkilerinde ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerinin korunmasıdır. Bu amaçla genel olarak sınırlandırılmış olan sendikaların faaliyetleri, ayrıca Sendikalar Kanununun 37, 38 ve 39. maddelerindeki yasak faaliyetlerle özel olarak sınırlandırılmıştır. Bunlardan 37. madde temel yasaklardan söz etmekte ve sendika hakkının kötüye kullanılmayacağını yönetim ve işleyişlerinin Cumhuriyetin niteliklerine ve demokratik esaslara aykırı olamayacağını, sendikaların siyasi amaç güdemeyeceklerini, siyasi partileri desteklemeyeceğini, onlarla ortak hareket edemeyeceğini belirtmektedir. 38. madde işçi ve işveren ilişkilerindeki yasaklardan söz etmekte, işçilerin işveren, işverenlerin işçi sendikalarına üye olmalarını, birbirlerine müdahale etmelerini yasaklamaktadır. 39. madde diğer yasak faaliyetlerden söz ederek, sendikaların kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının seçimlerine karışmalarını, aday göstermelerini ticaretle uğraşmalarını, elde edecekleri gelirleri üyeleri arasında paylaştırmalarını yasaklamaktadır.

• Sendikaların Siyasi Faaliyet Yasağının Sınırları Nasıl Çizilir?

Sendikalara getirilen siyasi faaliyet yasağı Anayasada ve Sendikalar Kanununda oldukça ayrıntılı düzenlenmiş olmasına rağmen, yine de kesin çizgilerle belirlenmesi olanaksızdır. "Siyasi faaliyet" soyut bir kavramdır..Çok geniş veya çok dar yorumlanabilir. Belli dönemde bu yasağın kapsamında görülen faaliyetler bir süre sonra, kapsam dışında bırakılabilir. Siyasi faaliyet, siyasi iktidar mücadelesini gerektirir. Siyasi iktidarı amaçlamayan faaliyetler bu yasağın kapsamı dışında düşünülebilir. Siyasi iktidara yönelik faaliyetler, siyasi partilere bırakılmıştır. Ancak yasa, sendikaların siyasi partilere destek olamayacağını, onlardan destek alamayacağını da açıkça hükme bağlamıştır. Burada da yukardaki kıstastan hareket etmek gerekir. İşbirliği ve destek yasağı, iktidar mücadelesi ile sınırlı olarak düşünülmelidir. Yoksa bilimsel ve kültürel amaçla ortak faaliyetler yapılabilirdir. Zaten 37. madde de "üyelerin münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerin korunması ve geliştirilmesi amacıyla yapılacak faaliyetlerin siyasi faaliyet yasağının kapsamı dışında kaldığını vurgulamıştır. Ancak "münhasıran ekonomik ve sosyal hak ve menfaatler" kavramı da yeterince açık değildir.

• İşçi Sendikası Kurmak İçin Gerekli Koşullar Nelerdir?

Bunları T.C. vatandaşlığı, 18 yaş, hak ehliyeti, sendikaların kurulacağı işkolu işçisi olmak, kamu hizmetlerinden yasaklanmış olmamak, okur-yazar olmak, belli suçlardan hüküm giymemiş olmak (Bu suçlar "zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar, istimal ve istihlak kaçakçılığı suçlarından biri veya herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis; taksirli suçlar dışında toplam bir yıl veya daha fazla hapis; devletin şahsiyetine karşı suçlar (TCK 125-167) ve bu suçlara aleni olarak tahrik etme suçu; halkı sınıf, ırk, din, mezhep bölge farklılığı gözetenerek kin veya düşmanlığa açıkça tahrik suçu (TCK, 312/11) belli yerlere izinsiz veya izne aykırı biçimde ilan asma suçu, kamu kurumlarındaki duyuruları çıkarma veya tahrip suçunu siyasi ve ideolojik amaçlarla işleme; toplu sözleşmeye yasak hükümler koyma, kanun dışı grev veya lokavt; yasama, yürütme, yargı organları veya merkezi ve mahalli idare kararlarını etkilemek amacıyla kanun dışı grev veya lokavt halinde işyerinden ayrılmama; kanuna aykırı grev gözcülüğü"dür). Sendikanın kurulabilmesi için bu niteliklere sahip 7 gerçek kişinin bir araya gelmesi gerekir.

• İşveren Sendikası Kurmak İçin Gerekli Koşullar Nelerdir?

İşveren veya işveren vekili olmak, kurucu tüzel kişi ise tüzel kişiyi temsil eden gerçek kişi de işçi sendikası kuruculuğu için aranan koşulların bulunması gereklidir. Burada da yedi kişi olmalıdır.

• Sendika Ne Zaman Kurulmuş Sayılır?

Sendika tüzüğü ile kurucuların nüfus cüzdanı sureti, ikametgah belgeleri, meslek ve sanat özgeçmişleri, fiilen çalışma belgesi, sabıka kayıtları, ilk genel kurula kadar sendikayı yöneteceklerin listesi, kendileri, eşleri ve çocuklarına ilişkin mal bildirimleri valiliğe verilince, sendika tüzel kişilik kazanmış ve kurulmuş sayılır. Durum 15 gün içinde Ankara, İstanbul ve İzmir'de yayınlanan ve ülke çapında dağıtılan günlük birer gazete ile de ilan edilmelidir.

• İşçi Dilediği Sendikaya veya Sendikalara Üye Olabilir mi?

Anayasa'nın 51, Sendikalar Kanunun 22. maddesine göre, sendikaya üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir. Kimse sendikaya üye olmaya, üye kalmaya, üyelikten ayrılmaya zorlanamaz. Herhangi bir işyerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olma veya olmama koşuluna bağlanamaz. Ancak Anayasa yine de üyeliği bazı konularda sınırlamıştır. İlk sınır işçi ve işverenlerin ancak tek sendikaya üye olabilmesi, birden çok sendikaya üye olamamasıdır. Yine 22. maddeye göre işçiler yardımcı işte çalışmasalar da, ancak işyerinin bağlı olduğu işkolunda kurulu bir sendikaya üye olabilirler.

Birden çok sendikaya üyelik durumunda, yasa sonraki üyelikleri geçersiz saymıştır.

• Sendika Üyeliği Ne Zaman Başlar?

Üyelik başlangıcı olarak yasa üyeliğin beş nüsha olarak doldurulup notere tasdik ettirdiği üye kayıt fişinin, yetkili sendika organının kabulü ile başlayacağını belirtmektedir. Buna göre yetkili organın kabul kararı ile üyelik başlayacaktır. Yetkili organ böyle olumlu bir karar almaz, ancak üyeliği de reddetmezse üyelik başvurudan sonra geçecek 30 gün sonra gerçekleşmiş olur. Üyeliği reddedilen işçi 30 gün içinde mahkemeye başvurabilir. Mahkeme kararı kesindir.

• Sendika Üyeliği Ne Zaman Sona Erer?

Kimse sendika üyeliğini sürdürmeye zorlanamaz. Üyeler diledikleri zaman sendika üyeliğinden ayrılabilir. Ancak ayrılmak için yasa bazı usuller öngörmüştür. Üyelikten ayrılma bildirim koşuluna bağlanmıştır.

Ayrılmaya bildirimi noter huzurunda kimlik tespiti ve imza tasdiki ile mümkündür. Bildirimin birer örneği en geç üç işgünü içinde sendikaya, Bölge Çalışma Müdürlüğüne ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına gönderilir. Üyeliğin sona ermesi notere başvuru tarihinden

üç ay sonra gerçekleşir. Bu süre içinde ayrılan, başka sendikaya üye olursa bu üyelik üç ayın bitim tarihinde başlar.

- **Üyelik ve Üyelikten Ayrılma Niçin Bu Kadar Şekle Bağlanmıştır, Serbest Bırakılmamıştır?**

Bizim toplu sözleşme sistemimizde yetki üye çokluğuna bağlanmıştır. Sendikaların üye sayılarının saptanması bu nedenle büyük önem kazanmıştır. Bu amaçla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında bilgisayar desteğinde bir sicil tutulmakta, işkolunda %10 ve işyerinde çoğunluk bu sicile göre belirlenmektedir.

- **Sendikal Faaliyet Nedir, Nasıl Korunmuştur?**

Sendikaların tüzel kişi olarak ve yasal biçimde yapabildikleri tüm faaliyetler sendikal faaliyet (sendikaların faaliyetleri) başlığı altında toplanabilir. Anayasa bu faaliyeti 52. maddesinde "D. Sendikal Faaliyet" başlığı altında düzenlemiş, ancak tanım vermeden, sendikaların neleri yapıp neleri yapamayacağını sıralamakla yetinmiş, Sendikalar Kanununun 32. ve 33. maddelerinde bu faaliyetleri "çalışma hayatına ilişkin faaliyetler" ve "sosyal faaliyetler" olarak gruplandırmış, AY. 52/11 "İşyerinde sendikal faaliyette bulunma, o işyerinde çalışmamayı haklı göstermez" diyerek işi aksatmamak koşuluyla işyerinde sendikal faaliyette bulunulabileceğini belirtmiştir. Sendikal faaliyetin korunması ise işçiler açısından, sendika yöneticileri açısından ve işyeri sendika temsilcileri açısından ayrı ayrı düzenlenmiştir. Sendikalar Kanununun 31/III de sendikal faaliyet, sendika özgürlüğünün korunmasıyla birlikte ele alınmış, işçilerin çalıştırılmalarında, işin dağıtımında, çalışma koşullarının uygulanmasında, sözleşmeye son vermede, sendikaya üye olanla olmayan arasında ayırım yapılamayacağı vurgulanmıştır. 31/V de ise, sendikal nedenle ayırıma ve sendikal faaliyete katılmalarından dolayı işten çıkarmaya karşı korunmuşlardır. Buna aykırı davranan işverenin sendikal tazminata, yani en az işçinin bir yıllık ücreti kadar, tazminata mahkum edileceği vurgulanmıştır. Sendikalar Kanununun 29.maddesi de sendika yöneticilerinden, yöneticilik dolayısıyla işten ayrılanların, bu görevlerinin sona ermesi durumunda, bir ay içinde başvurmaları

halinde diğ er isteklilere nazaran öncelikle iş e alınacaklarını söylemektedir.

Sendikalar Kanununun 30.maddesi iş yeri sendika temsilcilerini korumakta ve bunların sözleşmelerinin haklı neden olmadık ça sonu erdirilemeyeceğini belirtmektedir. Aksi halde temsilci mahkeme kararı ile iş ine dönebilecek, mahkeme kararı feshi geçersiz kılabilir.

• Sendikalar Ne Zaman Sona Erer?

Sendikalar, aciz haline düşerse, yönetim kurulu yasaya uygun biçimde oluşturulamazsa veya üstüste iki olağan genel kurul toplantısını yapamazsa Dernekler Kanunu hükümleri gereğince kendiliğinden sona erer. Sendika Genel Kurulu da sendikanın sona ermesine karar verebilir.

Sendikaların kapatılması ancak mahkeme kararı ile olur. Mahkemelerin hangi hallerde kapatma kararı vereceğ i Sendikalar Kanununun 58.maddesinde ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Sendikalar ülke bütünlüğünü bozucu, temel hak ve hürriyetlere aykırı, sosyal bir sınıfı egemen kılıcı, dil-din-ırk mezhep ayrımı gözetir faaliyette bulunursa, Cumhuriyet Savcısının talebi üzerine mahalli iş mahkemesi kararı ile kapatılabilir.

Sendika yöneticilerinin T.C.K.nun 125, 141, 142,155, 163, 168, 171, 172, 313 ve 499/2 maddelerinden ceza mahkemesinde hüküm giymeleri durumunda, aynı ceza mahkemesi sendikanın kapatılmasına da karar verebilir. Uluslararası sendikal kuruluşlara üyeliğ i düzenleyen Sendikalar Kanunu 28'e, Sendikalar Kanunu 37'deki temel yasaklara veya TSGLK'nun 73.maddesindeki yasağ a aykırı davranan sendikalar da, görevli mahkemenin kararı ile kapatılabilir.

• Toplu İş Sözleşmesi Nedir? Ne Amaç Güder?

Toplu iş sözleşmesi hizmet akdinin yapılması, içeriğ i ve sona ermesi ile ilgili konuları düzenlemek üzere işçi sendikası ile işveren veya işveren sendikası arasında yapılan bir sözleşmedir. Bireysel plandaki işçi-

hizmet akdi-işveren üçlüsünün yerini, kollektif planda, işçi sendikası - toplu iş sözleşmesi - işveren sendikası veya işveren almaktadır. Toplu sözleşmenin amacı işçi ve işveren tarafının çalışma koşullarını birlikte pazarlıkla belirlemek ve belli bir süre işyerinde çalışma barışını sağlamaktır.

• Toplu İş Sözleşmesi Kimleri Kapsar?

Toplu sözleşme işçi tarafı bakımından sendika üyesi işçileri kapsar. Toplu sözleşmenin imza tarihinde üye olanlar imza tarihinden, daha sonra üye olanlar ise üyeliklerinin işçi sendikası tarafından işverene bildirildiği tarihten başlayarak, toplu sözleşmeden yararlanır. İşçi sendikasına üye olmayan, üye olup da sonradan ayrılanların yararlanabilmeleri dayanışma aidatı ödemelerine bağlıdır.

İşveren tarafı bakımından toplu iş sözleşmesi işveren sendikasına üye olan işverenleri kapsar. İşveren üyelikten ayrılrsa da o toplu sözleşme ile bağlı kalır. Bir işverenin sendikadan bağımsız olarak kendi işyeri için toplu sözleşmeye taraf olabilmesi, sendika üyesi olmamasına bağlıdır.

• Toplu Sözleşme Hangi Düzeylerde Yapılabilir?

Toplu sözleşme ancak işyeri veya işletme düzeyinde yapılabilir. 2822 sayılı yasadan önce yapılmakta olan işkolu düzeyinde toplu sözleşmeler artık kaldırılmıştır. Ancak işyeri toplu sözleşmesi o işkolunda birden çok işyerini, hatta o işkolundaki tüm işyerlerini kapsayabilir. Fakat bu onu işkolu sözleşmesine dönüştürmez. İşyeri sayısı kadar ayrı ayrı işyeri toplu iş sözleşmesi var demektir. Uygulamada aynı işçi sendikası ile aynı anda birden çok işverenin yürüttüğü toplu görüşmeler sonucu yapılan toplu sözleşmelere "grup sözleşmesi" denmektedir.

Aynı işkolunda bir gerçek veya tüzel kişiye veya bir kamu kurumuna ait birden çok işyeri varsa bunların hepsi için tek bir toplu sözleşme yapılabilir. Buna işletme toplu iş sözleşmesi denir.

Bir işyerinde aynı dönem için birden çok, toplu iş sözleşmesi yapılamaz.

• Toplu Sözleşmenin Oluşum Aşamaları Nelerdir?

Toplu sözleşme toplu görüşme sonucu ortaya çıkar. Toplu görüşme ise taraflardan birinin diğerini toplu görüşmeye çağırmasıyla başlar.

Karşı tarafı toplu görüşmeye çağırarak tarafın toplu sözleşme ehliyet ve yetkisine sahip olması gerekir. Toplu sözleşme ehliyetine işçi tarafı açısından yalnız işçi sendikaları sahiptir. İşçi konfederasyonlarının böyle bir ehliyeti yoktur. İşveren tarafı bakımından ise işverenin üye olduğu işveren sendikası, işveren sendika üyesi değilse bizzat kendisi, toplu sözleşme ehliyetine sahiptir. Yetki bakımından ise sendika üyesi işveren bakımından işveren sendikası, üye olmayan işverenin ise bizzat kendisi toplu sözleşme yetkisine sahiptir. İşçi sendikasının yetkili sayılabilmesi için ise, işkolunda çalışan işçilerin %10'unu, işyeri bakımından da işyerinde çalışanların çoğunu üye olarak kendisine bağlamış olması gerekir.

a) **Yetki tespiti:** Toplu görüşme için çağrıda bulunacak taraf önce **yetkisini tespit** ettirmelidir. Bunun için başvuran işçi sendikası ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan yetki belgesi ister. Bakanlık başvuran sendika aranan çoğunluğa sahipse (%10 ve işyeri çoğunluğu) bunu 6 işgünü içinde başvuran sendikaya, işkolundaki diğer sendikalara ve işveren sendikasına (veya işverene) bildirir. Bunlar başvuran sendikanın yetkisine, 6 işgünü içinde oradaki iş mahkemesinde itiraz edebilir. Toplu sözleşme birden fazla Bölge Çalışma Müdürlüğü'nün yetki alanına giriyorsa itiraz Ankara iş mahkemesine yapılır. İşletme toplu sözleşmesi söz konusu ise itiraz, işletme merkezindeki iş mahkemesine yapılır.

Yetki için başvuran işveren sendikası (veya işveren) ise Bakanlıktan, yetkili sendikanın kendisine bildirilmesini ister. Bakanlık yetkili işçi sendikasını, işveren sendikasına ve

o işkolunda kurulu diğer işçi sendikalarına 6 işgünü içinde bildirir. Yukarda bahsettiğimiz yetki itirazı bu durumda da söz konusudur.

Maddi hataya dayalı itirazlarda iş mahkemesinin 6 işgünü içinde vereceği kararı kesindir. Bunun dışındaki itirazlarda yargıtay yoluna da başvurulabilir. Yargıtay 15 gün içinde karar verir.

Yetki bildirimine süresi içinde itiraz edilmez veya itiraz reddedilirse, yetki kesinleşir ve Bakanlık 6 işgünü içinde ilgili sendikaya **yetki belgesini** verir. Yetki belgesi alınmadan yapılan toplu iş sözleşmesinin hükümsüzlüğü 45 gün içinde dava yoluyla ileri sürülebilir.

b) Toplu görüşme ve çağrı: Tespit yazısını alan işveren sendikası (veya işveren) veya yetki belgesini alan işçi sendikası 15 gün içinde karşı tarafı toplu görüşmeye çağırır. Bu süre içinde çağrı yapılmazsa tespit yazısı/yetki belgesinin hükmü kalmaz. Prosedür baştan başlar. Çağrının tebliği tarihinden itibaren 6 işgünü içinde taraflar görüşmenin yer/gün/saatini aralarında anlaşarak saptar ve görevli makama bildirir. (Bölge çalışma Müdürlüğü veya Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birden fazla bölge ile ilgilisi ise). Taraflar görüşme yer/gün/saati konusunda anlaşamazsa, taraflardan birinin üç işgünü içinde başvurması üzerine görevli makam bunu belirleyerek taraflara bildirir. Toplu görüşmeye çağrıyı yapan taraf otuz gün içinde gelmez ve toplu görüşme başlamazsa çağrıyı yapanın yetkisi düşer.

c) Toplu sözleşme: Toplu görüşme sonunda anlaşmaya varılırsa beş nüsha düzenlenen sözleşme taraflarca imzalanır, birer tanesini taraflar alır, üç nüsha da görevli makama verilir.

- **Toplu İş Sözleşmesinin Şekli ve Süresi Serbestçe Saptanabilir mi?**

Toplu iş sözleşmesi yazılı yapılmadıkça geçerli olmaz. Taraflar başka türlü kararlaştırma yapamazlar. Yazılı şeklin gerçekleşmesi için tarafların anlaştıkları metni kağıda döküp imzalamaları yeterlidir. Başkaca bir koşul gerekmez. Toplu iş sözleşmesi ancak belli süre için yapılabilir. Belirsiz süreli toplu sözleşme yapılamaz. Belli süre de 1 yıldan az, üç yıldan çok saptanamaz. Faaliyeti bir yıldan az süren işlerde uygulanmak üzere süre bir yıldan az olabilir. İşin bitmemesi halinde bunlar bir yılın sonuna kadar uygulanır. Toplu sözleşmenin belirlenen süresi, sonradan uzatılamaz, kısaltılamaz ve sözleşme süresinden önce sona erdirilemez.

- **Toplu Sözleşme Taraflarındaki Değişiklik, Sözleşmeyi Nasıl Etkiler?**

Taraf işçi sendikasının feshi, infisahı, kapatılması veya yetkisini kaybetmesi toplu iş sözleşmesini etkilemez. Sözleşme belli sürenin sonuna kadar geçerliliğini korur. O işyerinde güçlenen yeni sendika, mevcut sözleşmenin sona ermesinden sonra, yeni sözleşme için teşebbüse geçebilir. İster aynı sendika, isterse yetkiyi ele geçiren yeni sendika, ancak eski sözleşmenin bitiminden sonrası için geçerli olacak, yeni toplu iş sözleşmesini kurabilir. Ancak yetki işlemleri sözleşmenin bitimine 120 gün kala başlayabilir. Taraflar bu süre içinde yeni sözleşmeyi bağtulasalar da sözleşmenin yürürlük süresi en erken eski sözleşmenin bitim tarihi olabilir.

- **Toplu Görüşmede Taraflar Anlaşamazsa Hemen Grev veya Lokavta Başlayabilirler mi?**

Toplu görüşmede tarafların anlaşamaması durumu, toplu iş uyuşmazlığını doğurmuş olur. Bu tür uyuşmazlıkların çözümü için bazı ülkeler doğrudan grev-lokavt yolunu açmışlar, bir kısmı ise bundan önce uzlaştırma, arabuluculuk, tahkim denen bazı barışçı yollar denenmesini, daha sonra grev ve lokavta başvurulmasını kabul etmişlerdir. Grev ve lokavtın yasak olduğu yerlerde ise, uyuşmazlık zorunlu tahkim yoluyla

çözülecektir. Bizim sistemimizde grev ve lokavttan önce arabulucudan geçmek zorunludur. Bu aşamada çözüm sağlanamazsa grev veya lokavt yapılabilir. Ayrıca grev veya lokavtın yasaklandığı işlerde uyuşmazlıklar Yüksek Hakem Kurulu kanalıyla (zorunlu tahkim) çözülür.

- **Arabuluculuk Nedir, Zorunlu mudur?**

Taraflardan biri toplu görüşme için saptanan yer/gün/saatte gelmezse veya gelip de görüşmeye başlamazsa veya başladıktan sonra devam etmezse, 30 gün geçmesine rağmen anlaşma sağlanamamış ve taraflardan biri talep etmişse veya görüşme 60 gün içinde sonuçlandırılmamışsa diğer taraf 6 işgünü içinde durumu görevli makama bildirir.

Görevli makam arabulucu tayini için tarafları toplantıya çağırır. taraflardan biri bu toplantıya gelmezse veya toplantıda arabulucu tayini konusunda anlaşma sağlanamazsa görevli makam resmi listeden ad çekerek arabulucu saptar. Arabulucunun görevi 15 gün sürer. Tarafların anlaşması ile bu süre en çok 6 işgünü daha uzatılabilir. Arabulucunun görevi tarafların anlaşmasını sağlamaya çalışmaktır. Bunu başarırsa anlaşma tutanağı toplu sözleşme yerine geçer. Anlaşma sağlayamazsa uyuşmazlık tutanağı düzenleyerek görevli makama verir. Görevli makam tutanağı 6 işgünü içinde taraflara tebliğ eder. Arabuluculuk aşaması zorunludur. Zira, arabulucunun düzenleyip yetkili makama gönderdiği uyuşmazlık tutanağı alınmadan grev kararı ve grev kararı olmadan da lokavt kararı alınamaz.

- **Yorum Davası ve Eda Davası Nedir? Toplu Sözleşmeleri Ne Yönde Etkiler?**

Uygulanmakta olan bir toplu iş sözleşmesinden doğan uyuşmazlıkta taraflar yetkili iş mahkemesine başvurarak yoruma ilişkin tespit davası açabilirler. Mahkeme iki ay içinde karar verir. Karara karşı Yargıtaya başvurma halinde de karar bozulursa Yargıtay iki ay içinde esasa ilişkin kesin kararını verir. Yorum kararına uymayan hakkında 30.000 TL.den az olmamak üzere ağır para cezasına hükmolunur. Toplu iş

sözleşmesinde öngörülen hakkının verilmemesi nedeniyle bu sözleşmeye dayanarak açılan eda davalarında ifaya mahkum edilen taraf, bankalarda uygulanan en yüksek işletme kredisi faizi üzerinden temerrüt faizine mahkum edilir.

• Grev Nedir? Ne Amaçla Yapılır?

Grev, işçilerin aralarında anlaşarak veya bir kuruluşun kararına uyarak işyerinde faaliyeti durdurmak veya önemli ölçüde aksatmak amacıyla topluca işi bırakmalarıdır. Toplu görüşmelerde uyuşmazlık çıkması halinde işçilerin ekonomik ve sosyal durumlarıyla, çalışma koşullarını düzeltmek amacıyla yasaya uygun olarak yaptıkları grev yasal grevdir. Yasal grev için aranan koşullar gerçekleşmeden yapılan grevlerle, siyasi amaçlı grevler, genel grev ve dayanışma grevi, devletin bütünlüğüne, milli egemenliğe, milli güvenliğe, Cumhuriyete aykırı amaçlı grevler, yasa dışıdır. Yasa ayrıca işyeri işgaline, işi yavaşlatmaya, verimi düşürmeye, işyeri direnişlerine de yasa dışı grevin müeyyidesinin uygulanacağını belirtmiştir.

• Grev Kararını Kim Hangi Sürede Alabilir?

Anayasa m.54 "işçilerin grev hakkından" söz ediyorsa da, bunun ayrıntılarının yasa ile düzenleneceğini belirtmiştir. Konuyu düzenleyen 2822 sayılı yasa ise, ancak uyuşmazlık tutanağının tebliğinden itibaren 6 işgünü geçtikten sonra grev kararının alınabileceğini belirtmektedir. Buna göre ancak toplu görüşmenin tarafı olan işçi sendikası grev kararı alabilecektir. Bu da uyuşmazlık tebligatından sonra geçecek 6 işgünü içinde olacaktır. Alınan bu grev kararı karşı tarafa tebliğ edilmek üzere 6 işgünü içinde notere ve ayrıca görevli makama verilecektir. Grev kararı işyerinde de derhal ilan edilecektir.

• Grevin (ve lokavtın) Yasak Olduğu İşler ve Yerler Nelerdir?

2822 sayılı yasanın 29.maddesine göre, can ve mal kurtarma, cenaze ve tekfin, su, elektrik, havagazı, termik santralleri besleyen linyit üretimi, doğal gaz, petrol sondajı, banka, noterlik, itfaiye, kamu kuruluşlarınca yürütülen şehiriçi ulaşım işlerinde; aynı yasanın 30.maddesine göre ise

ilaç imal eden yerler hariç aşı ve serum imal eden yerlerle, hastane, klinik, sanatoryum, prevantoryum, dispanser ve eczane gibi sağlıkla ilgili işyerlerinde; eğitim ve öğretim kurumlarında, çocuk bakımevi ve huzurevlerinde, mezarlıklarda, Milli Savunma Bakanlığı ile Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'na doğrudan işletilen yerlerde, grev ve lokavt yapılamaz.

Bu kesin yasak yanında 31.maddede geçici grev yasaları da düzenlenmiştir. Bu maddeye göre savaş, genel veya kısmi seferberlik halleri süresince grev ve lokavt yapılamaz. Genel hayatı felce uğratan yangın, su baskını, deprem... gibi hallerde Bakanlar Kurulu kararıyla bu felaketlerle karşılaşan yerlerde grev ve lokavt bu hallerin devamı süresince yasaklanabilir.

• İşçiler Sendikasının Aldığı Grev Kararını Engelleyebilir mi, Nasıl?

Grev oylaması yoluyla işçiler alınmış bir grev kararının uygulanmasına engel olabilir. Bunun için grev kararının işyerinde ilanından başlayarak 6 işgünü içinde işçilerin en az 1/4'ünün mahallin en büyük mülki amirinden grev oylaması talep etmeleri ve oylama sonunda da çalışan işçilerin salt çoğunluğunun grevin uygulanmaması yönünde oy vermesi gerekir. Burada dikkat edilecek husus, oylamaya katılan değil, işyerinde çalışan işçilerin salt çoğunluğunun greve karşı oy kullanmasıdır.

Oylama sonucu işçiler grevin uygulanmamasına karar verir ve sendika da 15 gün içinde işveren tarafı ile anlaşamazsa veya Yüksek Hakem Kuruluna başvurmazsa yetki belgesinin hükmü kalmaz.

• Lokavt Nedir? Ne Amaçla Yapılır?

Lokavt, işverenin veya işveren vekilinin kendiliğinden veya işveren sendikasının kararına uyarak, işyerinde faaliyeti tamamen durdurmak amacıyla işçilerin topluca işten uzaklaştırılmasıdır. Toplu görüşmelerde uyuşmazlık çıkması ve işçi sendikasının grev kararı alması halinde yasa hükümlerine uygun olarak yapılan lokavt, yasal lokavt, bu koşullar gerçekleşmeden yapılan veya işveren sendikası grev kararı almadan

yapılan lokavt, siyasi amaçlı lokavt, genel lokavt ve dayanışma lokavtı, yasa dışı lokavttır.

Lokavt kararı, işçi sendikasının grev kararının tebliğinden itibaren altı işgünü içinde alınabilir. Grev kararı uyuşmazlığın kapsamındaki işyerlerinin bir kısmı için alınmış olsa da lokavt kararı uyuşmazlık kapsamındaki tüm işyerleri için alınabilir. İsterse bunların bir kısmı için grev kararı alınmamış olsun.

• Grev ve Lokavt Ne Zaman Ertelenebilir? Sonucu Nedir?

Yasal grev ve lokavt, genel sağlığı veya milli güvenliği bozucu nitelikte ise, Bakanlar Kurulu bir kararname ve 60 gün süre ile erteleyebilir. Erteleme kararı aleyhine Danıştay'da iptal davası açılabilir ve yürütmenin durdurulması istenebilir. Olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde erteleme kararlarına ilişkin davalarda yürütmenin durdurulması kararı verilemez. Erteleme süresi içinde de taraflar anlaşamazsa sürenin sonunda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı uyuşmazlığın çözümü için Yüksek Hakem Kuruluna başvurur.

• Mahkeme Kanalıyla Grev veya Lokavta Müdahale Edilebilir mi?

Karar verilen veya uygulanmakta olan bir grev veya lokavtın kanun dışı olup olmadığının tespiti taraflarca her zaman yetkili iş mahkemesinden talep edilebilir. Mahkeme kararını bir ay içinde verir. Karar tarafları, işçi ve işveren sendikası üyelerini bağlar. Ceza davaları için de kesin delil oluşturur. Hakim tespit davası kesinleşene kadar grev veya lokavtın ihtiyati tedbir olarak durdurulmasına karar verebilir, durdurma kararını kaldırabilir.

• Grev ve Lokavt Ne Zaman Kötüye Kullanılmış Olur?

Grev ve lokavt iyi niyet kurallarına aykırı biçimde, toplum zararına ve milli serveti tahrip edecek şekilde kullanılamaz. Aksi halde yetkili iş mahkemesi kararı ile durdurulabilir.

Grev esnasında greve katılan işçilerin ve sendikanın kasıtlı veya kusurlu hareketleri sonucu, işyerinde meydana gelen maddi zararlardan sendika sorumludur.

• Grev ve Lokavt Nasıl Sona Erer?

Grev veya lokavta son verme kararı ancak, grev veya lokavta karar veren işçi veya işveren sendikasıncı (veya sendika üyesi olmayan işveren) alınabilir. Bu karar en geç ertesi işgünü sonuna kadar yazı ile karşı tarafa, Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne bildirilir ve en az bir gazetede ilan edilir. İlan ile grev veya lokavt sona erer. Greve son verilmesi lokavtı, lokavta son verilmesi grevi etkilemez.

Grev uygulayan işçi sendikasının veya lokavt uygulayan işveren sendikasının herhangi bir nedenle sona ermesi, grev veya lokavtı da kendiliğinden sona erdirir. Sona erme görevli makamca ilan edilir. Grev uygulayan sendikanın grevin uygulandığı işyerindeki üyelerinin 3/4'ü sendika üyeliğinden ayrılırsa, ilgililerden biri yetkili iş mahkemesine başvurarak grevin sonra erdirilmesini isteyebilir. Grev mahkemece belirlenecek tarihte sona erer. Sona erme tarihi gazete ile yoksa mutad vasıtalarla ilan edilir.

• Sosyal Güvenlik ve Sosyal Risk Nedir? Aralarında Nasıl Bir İlişki Vardır?

Sosyal güvenlik, sosyal risk olarak adlandırılan ve kişileri çalışmaktan alıkoyan veya onları olağan dışı harcamalara zorlayan olayların sonuçlarını onarma ve kişiyi yeniden normal yaşamına kavuşturma amacını güder. Sosyal Riskler genellikle, Hastalık, Analık, Sakatlık, Yaşlılık, İş Kazası ve Meslek Hastalığı, İşsizlik, Aile Yükleri olarak gruplandırılmaktadır.

• Türk Sosyal Güvenlik Siteminin Temel Kurumları Hangileridir? Kimleri Kapsar?

Bu kurumlar Sosyal Sigortalar Kurumu, TC Emekli Sandığı ve Bağ-Kur'dur. Bunlardan Sosyal Sigortalar Kurumu özel ve kamu sektöründe

bir işverene bağlı olarak çalışanları kapsamakta ve bunları iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı güvence altına almaktadır. Sosyal Sigortalar Kurumu toplam 14.752.500 kişiyi kapsamaktadır. Bunun 3.140.000'i prim ödeyen aktif sigortalı, 41.300'ü tarım kesiminde çalışan aktif sigortalı, 10.205.000'i aktif sigortalıların bağımlıları, 1.366.200'ü kendilerine aylık bağlanmış olanlardır.

TC Emekli Sandığı kamu kesiminde daimi kadroda çalışanları kapsamına alır ve bunlara sağlık yardımı, sosyal tesis, konut kredisi, aile yardımı, ölüm yardımı, borç verme, emekli aylığı, malül aylığı, dul ve yetim aylığı sağlamaya çalışır. TC Emekli Sandığı toplam 7.002.095 kişiyi kapsamaktadır. Bunlardan 1.470.000'i aktif iştirakçi, 787.095'i aylık alan, 4.745.000'i bunların bağımlılarıdır.

Bağımsız çalışanları bünyesinde toplayan Bağ-Kur ise 9.770.400 kişiyi kapsamaktadır. Bunun 1.971.100'ü aktif sigortalı, 624.500'ü tarımda aktif sigortalı, 484.700'ü aylık alanlar, 6.687.100'ü bunların bağımlılarıdır. Bağ-Kur sigortalılarına sağlık, malullük, yaşlılık, ölüm sigortası hizmeti vermektedir.

Böylece sigorta hizmetlerinden yararlananların yaklaşık %46.35'ini Sosyal Sigorta Kurumu, %30.7'sini Bağ-Kur, %21.93'ünü TC Emekli Sandığı, %1'ini ise Özel Banka sandıkları kapsamlarına almaktadır.

• **Sosyal Sigortaların Finansmanı İçin İşveren ve Sigortalı Hangi Sigorta Dalları İçin Hangi Oranlarda Katkıda Bulunurlar?**

<u>Sigorta Dalı</u>	<u>Toplam Prim %</u>	<u>İşveren Payı %</u>	<u>Sigortalı Payı %</u>
İş kazası			
meslek hast.	1.5-7	1.5-7	
Hastalık	11	6	5
Analık	1	1	-
Malullük-			
Yaşlılık-Ölüm	20 (22)*	11 (13)*	9

*Maden işyerlerinin yeraltı işlerinde

• Prime Esas Olacak Kazançlar Nasıl Hesaplanır?

Sigortalı için ödenecek primler bunların kazançları üzerinden hesaplanır. 506 sayılı yasanın 77.maddesi bu konuda, o ay içinde tahakkuk eden ücretlerin (ödenmiş olup olmamasına bakılmaksızın); prim, ikramiye ve benzeri istihkahlardan o ay içinde sigortalıya ödenenlerin; idare ve kaza organları kararları gereğince o ay içinde sigortalıya ödenen ücret, prim, ikramiye ve benzerlerinin, brüt toplamalarının esas alınacağını belirtmiştir. Ancak yolluk, çocuk ve aile zamları, doğum, ölüm, evlenme yardımları ve aynı yardımlar hesaba dahil edilmeyecektir.

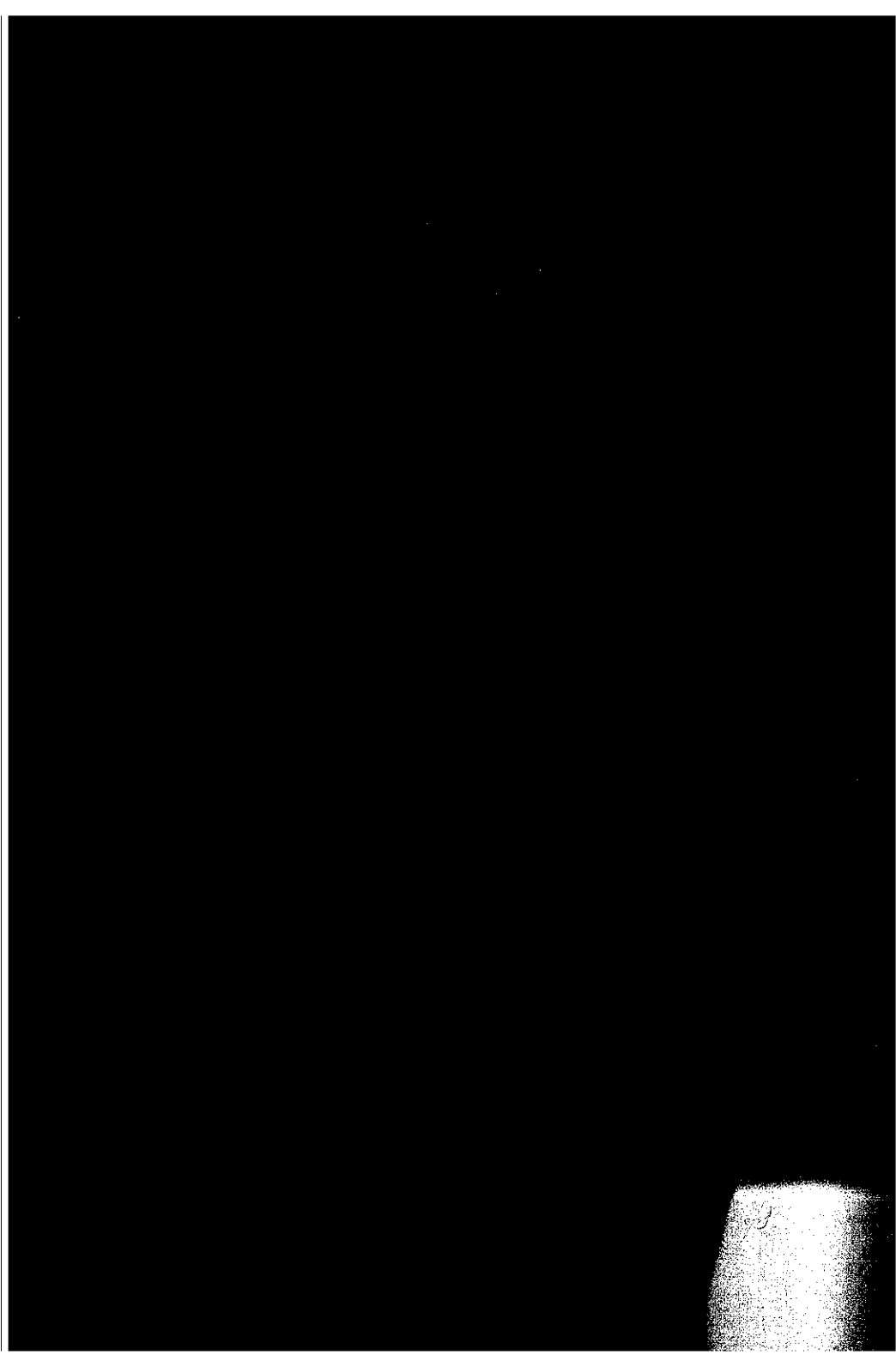
Sigortalı o ay içinde çeşitli işverenin işinde çalışmışsa her işverenden aldığı aylık veya günlük kazanç için ayrı ayrı prim hesaplanır.

• Günlük Kazanç Sınırları Ne Demektir? Niçin Konulmuştur?

Yasa alınacak primlere ve verilecek ödeneklere bir alt, bir de üst sınır koymuştur. Günlük kazancın alt sınırı, gösterge tablosundaki en düşük göstergenin (700), katsayı ile çarpımının otuzda biridir (Yani 1.1.1991 - 30.6.1991 arasında $700 \times 352:30 = 8214$ TL). Günlük kazancın üst sınırı ise üst gösterge tablosundaki en yüksek göstergenin katsayı ile çarpımının otuzda biridir. Yani 1.1.1991 - 30.6.1991 arasında $6400 \times 352:30 = 75.094$ TL). Günlük kazançları alt sınırın altında olan sigortalıların kazançları alt sınırdan, üstsınırın üzerinde olan sigortalı kazançları da üst sınırdan hesaplanır. Ayrıca alt sınır asgari ücretin altında ise, günlük kazanç için asgari ücret esas alınır (bugün için 13.800 TL).

• SSK'nun Uygulanması Açısından İşverene Düşen Yükümlülükler Nedir?

a) **İşyerini bildirme yükümü:** İşveren sigortalı çalıştırmaya başladığı tarihten itibaren en geç bir ay içinde Kuruma işyeri bildirgesi vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük işyerinin devri veya miras yoluyla edinilmesi halinde de vardır. İşyeri nakledilirse işveren haklettiği yerdeki kurum ünitesine bir ay

• Prime Esas Olacak Kazançlar Nasıl Hesaplanır?

Sigortalı için ödenecek primler bunların kazançları üzerinden hesaplanır. 506 sayılı yasanın 77.maddesi bu konuda, o ay içinde tahakkuk eden ücretlerin (ödenmiş olup olmamasına bakılmaksızın); prim, ikramiye ve benzeri istihkahlardan o ay içinde sigortalıya ödenenlerin; idare ve kaza organları kararları gereğince o ay içinde sigortalıya ödenen ücret, prim, ikramiye ve benzerlerinin, brüt toplamalarının esas alınacağını belirtmiştir. Ancak yolluk, çocuk ve aile zamları, doğum, ölüm, evlenme yardımları ve aynı yardımlar hesaba dahil edilmeyecektir.

Sigortalı o ay içinde çeşitli işverenin işinde çalışmışsa her işverenden aldığı aylık veya günlük kazanç için ayrı ayrı prim hesaplanır.

• Günlük Kazanç Sınırları Ne Demektir? Niçin Konulmuştur?

Yasa alınacak primlere ve verilecek ödeneklere bir alt, bir de üst sınır koymuştur. Günlük kazancın alt sınırı, gösterge tablosundaki en düşük göstergenin (700), katsayı ile çarpımının otuzda biridir (Yani 1.1.1991 - 30.6.1991 arasında $700 \times 352:30 = 8214$ TL). Günlük kazancın üst sınırı ise üst gösterge tablosundaki en yüksek göstergenin katsayı ile çarpımının otuzda biridir. Yani 1.1.1991 - 30.6.1991 arasında $6400 \times 352:30 = 75.094$ TL). Günlük kazançları alt sınırın altında olan sigortalıların kazançları alt sınırdan, üstsınırın üzerinde olan sigortalı kazançları da üst sınırdan hesaplanır. Ayrıca alt sınır asgari ücretin altında ise, günlük kazanç için asgari ücret esas alınır (bugün için 13.800 TL).

• SSK'nun Uygulanması Açısından İşverene Düşen Yükümlülükler Nedir?

a) **İşyerini bildirme yükümü:** İşveren sigortalı çalıştırmaya başladığı tarihten itibaren en geç bir ay içinde Kuruma işyeri bildirgesi vermekle yükümlüdür. Bu yükümlülük işyerinin devri veya miras yoluyla edinilmesi halinde de vardır. İşyeri nakledilirse işveren haklettiği yerdeki kurum ünitesine bir ay

içinde yeniden işyeri bildirgesi vermek zorundadır. İşyerini kapatan, devreden, terk veya tasfiye eden işveren de bunu ilgili kurum ünitesine bir ay içinde bildirmek zorundadır. Bunu vermeme veya geç verme SSK'daki hak ve yükümleri ortadan kaldırmaz. Çünkü sigorta hak ve yükümleri sigortalının işe girmesi ile başlar.

b) Sigortalıları bildirme yükümü: İşveren çalıştırdığı sigortalıları "Sigortalı İşe Giriş Bildirgesi" ile en geç bir ay içinde Kuruma bildirmek zorundadır. Bildirilmemiş olsa da Kurum gereken iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık sağlık yardımlarını yapar. Yapılan bu yardımların değerini kurum işverenden isteyebilir.

c) Aylık Prim Belgelerini verme yükümü: İşveren bir ay içinde çalıştırdığı sigortalıların sigorta primine esas olacak kazanç tutarını ve prim ödeme gün sayılarını gösteren "aylık sigorta primleri bildirgesi"ni ait olduğu ayı takip eden ayın sonuna kadar Kuruma vermekle yükümlüdür. İşveren o ay içinde sigortalı çalıştırmamışsa ve ücret de ödenmemişse bunu da aynı süre içinde kuruma bildirmek zorundadır.

d) Dört Aylık Sigorta Prim Bordrosu verme yükümü: İşveren çalıştırdığı sigortalıların sigorta primine esas olan kazanç toplamını, prim ödeme gün sayılarını ve diğer gerekli bilgileri içeren "Dört Aylık Sigorta Prim Bordrosunu" dört ayda bir (yılda üç kez) kuruma vermekle yükümlüdür. Üç nüsha olarak düzenlenecek bu bordroların bir nüshası 4.ayı izleyen ayın sonuna kadar Kuruma verilir. Bir nüshası kuruma tasdik ettirilip işyerine asılır, bir nüshası da işverence saklanır.

e) Sosyal Güvenlik Destek Prim Bordrosu verme yükümü: Yaşlılık aylığı almakta olanlardan sigortalı işte çalışmaya başlayanlar, talepte bulunursa sosyal güvenlik destek primi ödemeleri koşuluyla aylıkları ödemeye devam olunur. Bu prim kazancın %24'ü kadardır. 1/4'ünü sigortalı,

3/4'ünü işveren öder. Bu bordro da ertesi ayın sonuna kadar Kuruma verilir.

f) Sigorta Prim Belgelerini Doğrulayacak kayıtları gösterme yükümü: İşveren Kurum istediği takdirde Prim Belgelerini doğrulayacak kayıtları da göstermekle yükümlüdür. Bu kayıtlar işverenin tutmak zorunda olduğu ticari defterler, ücret tediye bordrosu veya puvantaj defterleri olabilir.

g) Sigortalılar listesini işyerine asma yükümü: İşveren işyerindeki sigortalıların adını, soyadını, sigorta sicil numarasını ve çalıştığı süreyi gösteren ve örneğin yönetmelikle belirlenen bir belgeyi işyerinde işçilerin görebileceği bir yere asmak zorundadır.

Bu yükümlülükleri yazılı ihtarla rağmen yerine getirmeyen işverenler hakkında ayrıca idari para cezası da öngörülmüştür (SSK, 140).

• Primleri Zamanında Ödememenin Yaptırımı Nedir?

İşveren çalıştırdığı sigortalıların primlerini ücretlerinden kesmeye ve kendi payı ile birlikte ertesi ayın sonuna kadar Kuruma yatırmaya mecburdur. Prim borcu süresi içinde ödenmezse ödenmeyen kısma gecikme zammı uygulanır. Bu zam her ay için %7'dir. Borç ödeninceye kadar sürer.

• İş Kazası Nedir?

İş kazası sigortalının işyerinde bulunduğu sırada veya işveren tarafından yürütülmekte olan iş dolayısıyla veya sigortalının işveren tarafından görevle başka yere gönderilmesi sırasında veya emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanda veya sigortalının işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere topluca götürülüp getirildiği sırada meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedence veya ruhca arızaya uğratan olaydır.

• Meslek Hastalığı Nedir?

Meslek hastalığı sigortalının çalıştırıldığı işin niteliğine göre tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, sakatlık veya ruhi arıza halleridir.

• Sigortalıya İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Sigortasından Sağlanan Yardımlar Nelerdir? Bu Yardımlar İçin Belli Bir Prii Ödemiş Olmak Gerekli midir?

Bu sigorta kolundan sigortalıya sağlık yardımı ve para yardımı yapılır, cenaze masrafı verilir, ölüm halinde hak sahiplerine gelir bağlanır.

Sağlık yardımları, hekim muayenesi, klinik ve labaratuvar tetkikleri, ilaç ve iyileştirme araçlarının sağlanması, gerekiyorsa başka şehirdeki veya yurt dışındaki sağlık kurumlarına gönderilmeyi kapsar.

Para yardımları geçici işgöremezlik ödeneği ve sürekli işgöremezlik geliri verilmesidir. İşgöremezlik ödeneği çalışmayacak durumdaki sigortalıya çalışmadığı her gün için verilir. Miktarı, tedavi yatırılarak yapılıyorsa günlük kazancın yarısı, ayakta yapılıyorsa 2/3'üdür.

Geçici işgöremezlik ödeneği, haftalık olarak ve işledikten sonra verilir. Kurumdan doğrudan alınmasında güçlük varsa işveren tarafından kurum hesabına sigortalıya ödenir. İşveren bu ödenekleri bilgeleri karşılığında kurumdan alır:

Sürekli işgöremezlik geliri; iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünü en az %10 oranında yitirene verilir. Bu oran Kurum sağlık tesislerinde sağlık kurulu raporu ile saptanmalıdır. Meslekte kazanma gücü tümüyle yitirilmişse sigortalıya yıllık kazancının %70'i oranında sürekli tam işgöremezlik geliri bağlanır. Kazanma gücü %10-99 arasında yitirilmişse, sigortalıya bu oranda sürekli kısmi işgöremezlik geliri bağlanır. Yeni sistemde gösterge tespit tablosu, gösterge tablosu ve katsayı sistemi getirilmiştir. 3395 sayılı yasa ile bunlara üst gösterge tespit ve üst gösterge tabloları da eklenmiştir. Önce sigortalının yıllık kazancı hesaplanır. Bunun için

günlük kazancın 360 katı alınır. Bu rakam veya yakını üst gösterge veya gösterge tablosunda bulunur. Bu yer derece ve kademe olarak belirlenir. Gösterge veya üst gösterge tablosunda bu derece ve kademedeki gösterge rakamı bulunur. Bunun katsayı ve %70'le çarpımı, aylık olarak sigortalıya verilecek sürekli tam işgöremezlik gelirini verir. Bunun işgöremezlik oranı ile çarpımı da sürekli kısmi işgöremezliği gösterir. Bu gelir sigortalıya ömür boyunca, çalışıp çalışmadığına bakılmaksızın ödenir. Kendisine gelir bağlanan sigortalıya ayrıca Sosyal Yardım Zammı da verilir. Bugün için 225.000 TL. olan bu zammın tam gelir bağlanmışsa tamamı, kısmi gelir bağlanmışsa işgöremezlik oranındaki kısmi sigortalıya ödenir. Sigortalı başka birinin bakımına muhtaç ise gelir %50 artırılarak verilir. Yardımlar için sigortalı olmak yeter, prim ödemiş olma aranmaz.

- **İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Eş, Çocuk ve Ana Babaya Gelir Bağlanabilir mi? Nasıl?**

Eş, çocuk ve ana-baba iş kazası veya meslek hastalığı sonucu sigortalı ölmüşse, gelire hak kazanır. Sigortalının hesaplanacak kazancının %70'i bulunur, bunun %75'i gelir alacak çocuğu olmayan eşe verilir. Gelir alacak çocuk varsa gelirin %50'i eşe, %50'si çocuklara verilir. Çocukların her birine gelirin en fazla %25'i verilebilir. İki'den çok çocuk varsa eş iki, çocuklar birer pay olarak hesaplanır, gelir pay sayısına bölünerek eş ve çocuklar arasında paylarına göre dağıtılır. Eş ve çocuklardan pay artarsa kalanı geçimleri sigortalı tarafından sağlanmakta olan ana ve babaya, her birinin payı en fazla %25 olmak üzere verilir. Sosyal yardım zammı hak sahiplerine eşit olarak dağıtılır. Çocuklar sigortalının ölümü ile hem anasız hem babasız kalmışsa paylaşımına çift paylı olarak girer.

- **İş Kazası ve Meslek Hastalığında Kurum Hangi Hallerde İşverene veya Üçüncü Şahsa Rücu Edebilir?**

İş kazası veya meslek hastalığı işverenin kasdı veya işçi sağlığını koruyucu mevzuata aykırı hareketi veya suç sayılır eylemi sonucu olmuşsa, Kurum, sigortalıya veya hak sahiplerine yapılan veya ilerde yapılacak her türlü giderin tutarı ile gelir bağlanırsa bu gelirin peşin

sermaye değerini işverenden isteyebilir. İstenebilecek miktar sigortalı veya hak sahiplerinin işverenden isteyebileceği miktarla sınırlıdır.

İş kazası veya meslek hastalığı üçüncü bir kişinin kast veya ihtimali yüzünden olmuşsa Kurumca gerekli sigorta yardımları yapılır ancak bunlar 3. kişiden veya bunları çalıştıranlardan istenebilir.

- **Hastalık Sigortası Nedir? Sigortalıya Ne Gibi Yardımlar Sağlar?**

Hastalık, sigortalıyı iki yönden etkiler: Hastalık nedeniyle çalışamayan sigortalı kazanç elde edemediğinden gelirden mahrum kalır, hastalık nedeniyle ek masraflar yapmak zorunda kalır. İşte hastalık sigortası birbirini tamamlayan parasal ve sağlık yardımları kanayıyla bu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya çalışır. Hastalık halinde sigortalıya hem sağlık yardımı, hem de para yardımı yapılır. İş kazası ve meslek hastalığı kapsamına girmeyen hastalıklar, hastalık sigortası tarafından kapsanır. Sağlık yardımları iş kazasında olduğu gibi hekim muayenesi, klinik ve laboratuvar tetkikleri, sağlık kurumlarına yatırma, gerekli ilaç ve iyileştirme vasıtalarının sağlanmasını kapsar. Sağlık yardımları sigortalının iyileşmesine kadar sürer. Ancak altı ayı geçemez. Tedaviye devam edilince malulluk halinin önlenmesi veya önemli oranda azaltılması sağlık kurulu raporu ile saptanırsa, bu süre 18 aya kadar çıkar. Bu sürede de iyileşme olmazsa devreye malulluk sigortası girer. Sağlık yardımlarından yararlanabilmek için belli bir süre prim ödemiş olmak gerekmez. Sadece ayakta yapılan tedavilerde ilaç bedelinin %20'i sigortalıdan alınır.

- **Sigortalının Eşi ve Çocukları İle Kurumdan Gelir ve Aylık Almakta Olanlara da Sağlık Yardımı Yapılır mı?**

Sigortalının eşi ve çocukları da hastalık sigortası sağlık yardımlarından yararlanır. Yeter ki sigortalı hastalığın anlaşıldığı tarihten önceki bir yıl içinde 120 gün prim ödemiş olsun. Ayakta yapılan tedavilerde de ilaç bedelinin %20'ini sigortalı öder.

Gelir ve aylık almakta olanlar ile aile bireylerine de hastalık sigortasından sağlık yardımı 6 ay ve 18 ayla sınırlı olarak yapılır. Bunlar için ilaç bedeline katılım payı %10'dur.

- **Hastalık Halinde Sigortalıya Geçici İşgöremezlik Ödeneği Verilir mi?**

Hastalık halinde işgöremezliğe uğrayan sigortalıya işgöremezliğin 3.gününden başlanarak geçici işgöremezlik ödeneği verilir. Bu ödenek en fazla 18 ay devam eder. Bu ödeneğin verilebilmesi için hekim veya sağlık kurulu raporu yanında işgöremezliğin başladığı tarihten önceki bir yıl içinde 120 gün hastalık sigortası primi ödemiş olmak da gereklidir.

Hekimce alınması istenen tedbirlere uymayan sigortalının ödenekleri kesilir ve bu tedbirlere uymadığı sürece ödenek verilmez.

- **Analık Sigortası Nedir?Sigortalıya Ne Gibi Yardımlar Sağlar?**

Doğum olayı hem çalışmaktan alıkoyan, hem de ek masrafları getiren bir durumdur. Analık sigortasından yapılan yardımlar, sağlık yardımları ile doğum yapan sigortalı kadına geçici işgöremezlik ödeneği verilmesidir. Sağlık Yardımları sigortalı kadın ile sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısına yapılır. Sağlık yardımları gebelik muayene ve tedavisini, doğum sağlık yardımlarını kapsar. Bu yardımların aynen verilmesi mümkün değilse "maktu gebelik ve doğum yardımı" olarak para verilmesi de mümkündür.

Sigortalı kadının sağlık yardımından yararlanabilmesi için doğumdan önceki bir yıl içinde 90 gün analık sigortası primi ödemiş olması gerekir. Doğum yapan sigortalı kadının geçici işgöremezlik ödeneği alabilmesi için de doğumdan önceki bir yıl içinde 120 gün analık sigortası primi ödemiş olması gerekir. Ödenecek geçici işgöremezlik ödeneği günlük kazancın 2/3'ü kadardır. Bu ödenek doğumdan önceki ve sonraki 6'şar hafta için verilir.

Sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısına analık sigortasından sağlık yardımı yapılabilmesi için sigortalı erkeğin doğum yapan kadınla doğumdan önce evlenmesi de gerekir.

- **Malullük Sigortası Nedir, Sigortalıya Ne Yardım Yapar? Bu Yardımın Koşulları Nelerdir?**

Malullük sigortası sakatlığı nedeniyle çalışamayan sigortalıya aylık bağlama amacı güder. Maullük aylığı bağlanabilmesi için sigortalının; malul olması, 1800 gün veya beş yıldan beri sigortalı olup her yıl için ortalama 180 gün malullük-yaşlılık-ölüm sigortası primi ödemiş olması,işten ayrılması ve Kurumdan malullük aylığı istemesi gerekir. Malul sayılmak için ise, çalışma gücünün 2/3 oranında yitirilmesi veya hastalık sonucu çalışabilir durumda olmamak, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünü %60 oranında yitirmek, gerekir. Ayrıca malullük hali Kurumca raporla saptanmalıdır.

- **Malullük Aylığı Nasıl Hesaplanır?**

Malullük aylığı da sürekli işgöremezlik geliri gibi sigortalının yıllık kazancından hareketle gösterge tespit tabloları, gösterge tablosu ve katsayı esasına göre hesaplanır. Sigortalının ortalama yıllık kazancı son beş yıllık kazanç ortalamasına göre bulunur. Bu sayı, oluşturulacak gösterge veya üst gösterge tespit tablolarında aranır. Aynen bulunamazsa en yakın yüksek sayı esas alınır. Bu sayının yeri derece ve kademe olarak belirlenir. Bu derece kademenin, gösterge veya üst gösterge tablosundaki karşılıkgösterge sayısı saptanır. Bu sayının katsayı ve aylık oranı ile çarpımı malul sigortalıya bağlanacak malullük aylığını verir. Aylık oranı %70, sigortalı başkasının bakımına muhtaçsa %80, üst göstergeden aylık hesaplanacaksa %50'dir.

- **Malullük Aylığı Değişebilir mi? Nasıl? Kontrol Muayenesi Nedir?**

Sigortalının malul sayılmasına neden olan durumlar değişebilir. Bu değişiklikler aylığın kesilmesini, artmasını, eksilmesini gerektirebilir. Çalışma gücü kaybı 2/3'ün, meslekte kazanma gücü %60'ın altına

düşebilir. Başkasının bakımına muhtaç olan sigortalı bu muhtaçlıktan kurtulabilir veya sigortalı sonradan bakıma muhtaç olabilir. Bütün bunlar aylığın kesilmesine, artmasına, eksilmesine neden olabilir. Bu durumlar kontrol muayenesi ile saptanabilir. Kontrol muayenesini Kurum isteyebileceği gibi sigortalı da talep edebilir. Kurum sigortalıyı belli tarihte kontrol muayenesine çağırılmışsa sigortalı buna uymak zorundadır. Aksi halde bu tarihi izleyen aybaşında aylık kesilir. Sigortalı kontrol muayenesini bu tarihten itibaren üç ay içinde yaptırırsa ve malullük halinin sürdüğü saptanırsa kesilen aylık geçmişe etkili olarak ödenir. Kontrol muayenesini bu tarihten sonraki üç aydan sonra yaptıran sigortalının malullük halinin sürdüğü saptanırsa aylık kontrol muayenesinin yaptırıldığı tarihi izleyen aybaşından başlanarak ödenir.

- **Malul Sigortalının Çalışmaya Başlaması Aylığı Etkiler mi?**

Malul sigortalı çalışmaya başlarsa aylığı kesilir. Bu çalışmanın aylığın kesilmesine neden olması için SSK'na bağlı olarak yapılması gerekir. Bağ-Kur'a veya topluluk sigortasına bağlı çalışmalar aylığın kesilmesine neden olmaz.

- **Malul Sigortalıya Sağlanan Diğer Yardımlar Nelerdir?**

Bunlar sağlık yardımları, işe alıştırma (rehabilitasyon) hizmeti, sosyal yardım zammı, yol parası, zorunlu giderlerin ödenmesi ve vergi iadesidir.

- **Yaşlılık Sigortası Nedir? Sigortalıya Ne Yardım Yapar? Bunun Koşulları Nelerdir?**

Yaşlılık sigortası belli bir yaşa ulaşması nedeniyle çalışma gücü azalan sigortalıya çalışmadan yaşamını sürdürme ve dinlenme olanağı sağlama amacı güder. bunun için koşulları gerçekleşmişse sigortalıya yaşlılık aylığı bağlar. Yaşlılık aylığı koşulları (1.1.1990'dan sonra sigortalı olacaklar için) kadın ise 55, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmak ve 5000 gün prim ödemek veya 15 yıldan beri sigortalı olup 3600 gün prim ödemektir. Kadının 20, erkeğin 25 yıldan beri sigortalı olup 5000 prim

gününi doldurarak yaş koşulu aranmaksızın emekli olması yolu 10.1.1986'dan sonra sigortalı olanlar için tıkanmıştır. Ayrıca sigortalının işten ayrılması ve Kurumdan yaşlılık aylığı talep emesi de gereklidir.

• Sigortalının Hem Çalışması Hem de Aylığını Alması Mümkün müdür?

Eskiden oldukça tartışmalı olan bu konuya 3279 sayılı yasayla 1986 yılında bir açıklık getirilmiş ve sigortalının yaşlılık aylığını alarak çalışması kabul edilmiştir. Bunun için sigortalının yazılı talepte bulunması ve prime esas kazançları üzerinden %24 oranında Sosyal Güvenlik Destek Primi ödemesi gerekir. Bunun 1/4'ünü (yani %6'sini) sigortalı 3/4'ünü (yani %18'ini) işveren öder.

• Yaşlılık Aylığı Nasıl Hesaplanır?

Yaşlılık aylığı da malullük aylığına benzer biçimde hesaplanır. Aynı tespit ve gösterge tabloları kullanılır. Ancak burada oranlar değişiktir. Yaşlılık aylığı %60'dan başlar. Bu orana çalışılan her fazla yaş ve 5000'in üzerindeki her fazla 240 günlük prim için, bir puan eklenir. Böylece oran %60'ın üzerine çıkabilir. üst göstergeden aylık alacaklar için bu fazlalıklar %50'ye eklenir. Aylığın hesabı için önce sigortalının son beş yıllık kazancına göre ortalama yıllık kazancı bulunur. Gösterge veya üst gösterge tablosunda bu kazanca eş veya yakın sayı bulunur ve yeri derece/kademe olarak belirlenir. Gösterge veya üst gösterge tablosunda bu derece/kademedeki sayı bulunur. Bu sayı katsayı ve aylık oranı ile çarpılarak, bağlanacak yaşlılık aylığına ulaşılır.

1.1.1990'dan önce sigortalı olanların yaş sınırı sigortalının 10.1.1986'daki sigortalılık süresine göre değişmekte (3246 sayılı kanun) sigortalının 15, 15-10, 10-5, 5 yıldan az sigortalılık süresine göre 50/55, 41/46, 43/48, 45/50, 50/55, 55/60 olmaktadır (kadın/erkek sigortalılar arasında beş yıllık bir fark vardır).

- **Hizmet Borçlanması Nedir? Neye Yarar?**

Primi ödenmeden geçirilmiş çalışma sürelerinin primlerinin sonradan borçlanılarak ödenmesine ve malullük-yaşlılık-ölüm sigortaları açısından sigortalılık süresine eklenmesine, hizmet borçlanması denilmektedir. Zaman zaman çıkarılmış borçlanma yasaları ile (991, 1186, 2167, 2959, 3351, 3395) sigortalılara borçlanma olanağı verilmiştir. Ancak bugün için bu yasalara göre başvuru süresi dolmuş olduğundan, bu yol kullanılamaz. Ancak askerlik borçlanması ve yurtdışı hizmet borçlanması bugün için de geçerlidir. Askerlik borçlanması, askere sevk ve askerden terhis tarihleri arasındaki sürenin borçlanılarak sigortalılık süresine eklenmesi olanağını sağlar. Muvazzaf veya ihtiyat askerlik süreleri ile yedek subay okulunda geçen süreler, böylece sigortalılık süresine eklenmiş olur.

- **Süper Emeklilik Nedir? Kimler Yararlanabilir?**

Süper emeklilik ortalama yıllık kazançları yüksek olan sigortalıların gösterge tablosu yerine üst gösterge tablosundan aylık almaları demektir. Gösterge tablosundaki göstergeler, 700-1400 arasında değişen 141 gösterge rakamından oluşmaktadır. Üst gösterge tablosunda ise 1700-6400 arasında değişen 95 gösterge rakamı vardır. sigortalının ortalama yıllık kazancı, gösterge tespit tablosundaki sayılardan birine denk düşüyorsa gösterge tablosundan, üst gösterge tespit tablosundaki sayılardan birine denk düşüyorsa, üst gösterge tablosundan, yaşlılık aylığı bağlanacaktır.

- **Yaşlılık Aylığı Alanlara Sağlanan Diğer Yardımlar Nelerdir?**

Yaşlılık aylığı alanlarla bunların bakmakla yükümlü oldukları eş, çocuk, ana ve babalarına sağlık yardımı yapılması da mümkündür. Yaşlılık aylığı alanlar ayrıca sosyal yardım zammı ve vergi iadesinden de yararlanabilir.

- **Ölüm Sigortasının Amacı Nedir? Kimlere Ölüm Aylığı Bağlanır?**

Ölüm sigortasının amacı, sigortalının ölümü halinde onun desteğinden mahrum kalacaklara güvence sağlamaktır. Ölüm aylığından yararlanabilecek olanlar sigortalının eşi, çocukları, ana ve babasıdır.

- **Ölüm Aylığı Bağlanması İçin Gerekli Koşullar Nelerdir?**

Bu koşulları, sigortalıya ilişkin ve hak sahiplerine ilişkin koşullar olarak iki grupta değerlendirebiliriz. Sigortalıya ilişkin koşullar: Sigortalının ölümü ve kurumla belli süreden beri ilişki içinde olmaktır. Bu ilişkinin somut göstergeleri: kendisine malullük veya yaşlılık aylığı bağlanmış veya bu aylıklara hak kazanmış olma, çalışmaya başlama nedeniyle aylıkları kesilmiş olma, toplam 1800 gün veya beş yıldan beri sigortalı olup otalama 180 gün malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları primi ödemiş olmasıdır.

Hak sahiplerine ilişkin koşullar ise eş, çocuklar ve ana-baba açısından ele alınabilir. Eşin ölüm aylığı alabilmesi için sigortalı ile aralarında evlilik bağının olması yeterlidir. Eş yeniden evlenmedikçe aylığı almaya devam eder. Sigortalının erkek çocuklarının hak sahibi olabilmesi için 18 yaşından küçük olmaları gerekir. Ancak bu yaş koşulu orta öğrenim yapıyorlarsa 20'ye, yüksek öğrenim yapıyorlarsa 25'e çıkar. Kız çocukların ise evli olmamaları, Sosyal Sigortaya ve Emekli Sandıklarına bağlı bir işte çalışmamaları veya bunlardan aylık alıyor olmamaları yeterlidir. Ana ve babaya aylık bağlanabilmesi için, bunların geçimlerinin sigortalı tarafından sağlanıyor olması ve eş ve çocuklardan artan bir payın bulunması gerekir.

- **Ölüm Aylığı Nasıl Hesaplanır?**

Ölüm aylığı sigortalı aylık almakta iken ölmüşse almakta olduğu aylık esas alınarak hesaplanır. Aylığı çalışmaya başlaması nedeniyle kesilmiş olan sigortalı ölürse, aylığı çalışma sürelerine göre yeniden hesaplanır. Sigortalı sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışıyorsa, almakta olduğu aylık, ölüm aylığına esas olur. Sigortalı çalışırken ölürse

ortalama yıllık kazancı hesaplanır buna göre gösterge tespit ve gösterge (veya üst gösterge tespit ve üst gösterge) tablolarına göre derece/kademenin karşılığı gösterge bulunur. Bu katsayı ile ve %70 oranı ile çarpılarak ölüm aylığı bulunur. Başlangıç olan %60 oranı, fazladan çalışılan her yıl için ve 5000'den fazla ödenen her 240 günlük prim için birer puan artırılır. Bu artırımlarla %70'in üzerine çıkılırsa bulunan oran %70'in altında kalırsa %70'in üzerinde hesap yapılır. Hesaplanan aylık hak sahipleri arasında eşe %50, çocuklara %25 olarak paylaştırılır. Çocuklardan sigortalının ölümü ile hem anasız, hem babasız kalmış olanlara da %50 oranı uygulanır. Buna göre hesaplanan aylık tek ve çift pay olarak hak sahipleri arasında dağıtılır. Eş ve çocuklardan geriye pay kalırsa artanı ana ve babaya verilir. Ana babanın da her bi i en fazla %25 oranında ölüm aylığı alabilir.

- **Ölüm Sigortasından Sağlanan Diğer Yardımlar Nelerdir?**

Ölüm sigortasından sağlanan öteki yardımlar toptan ödeme, evlenme yardımı, cenaze yardımı, sağlık yardımı, sosyal yardım zammı ve vergi iadesidir. Sosyal yardım zammı hak sahipleri arasında eşit olarak paylaştırılır.

- **Aylıkların Birleşmesi Ne Demektir? İlgiliye Birleşen Aylıklardan Hangisi Ödenir?**

Aylıkların birleşmesi sigortalının iki ayrı sigorta dalından gelir veya aylığa hak kazanması durumunda veya hak sahiplerinin iki ayrı kişiden gelir veya aylığa hak kazanmaları durumunda söz konusu olur.

Hak sahibi iş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından gelire, ayrıca malullük/yaşlılık/ölüm sigortalarından da aylığa hak kazanırsa bunlardan yüksek olanın tamamı, düşük olanın da yarısı ödenir (m.92).

Hak sahibi ana ve babalarının ölümlerinde her ikisinden de gelir veya aylık bağlanmasına hak kazanmışsa bunlardan yüksek olanın tümü düşük olanın da yarısı ödenir (m.93).

Sigortalının duş eşi evlenirse eşinden aldığı ölüm aylığı kesilir. Bu evlenmede son bulursa aylık yeniden bağlanır. İkinci eşinden de aylığa hak kazanırsa, bunlardan fazla olanı ödenir.

• **Bağ-Kur Kimleri Hangi Risklere Karşı Korumaya Almıştır?**

Bağ-Kur serbest meslek kazancı veya ticari kazanç dolayısıyla gerçek veya gtri usulde gelir vergisi mükelleflerini, esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı olanları, kollektif, komandit, limited şirket ortaklarını, anonim şirketlerin kurucu ortakları ile yönetim kurulu yesi ortaklarını, donatma iştiraki ortaklarını kapsar. Bunları hastalık, malullük, yaşlılık, ölüm risklerine karşı korur.

• **Bağ-Kur'da Kaç Tr Sigortalılık Vardır?**

Bağ-Kur'da iki tür sigortalılık vardır; zorunlu sigortalılık ve isteğe bağlı sigortalılık. Zorunlu sigortalılar gelir vergisi mükellefleri, esnaf siciline kayıtlı olanlar, kollektif, komandit, limited şirket ortakları, anonim şirketin kurucu ortakları ile yönetim kurulu yesi ortakları, donatma iştiraki ortaklarıdır.İsteğe bağlı sigortalılar; ev kadınları, Türkiye'de ikamet eden Türk asıllı yabancı uyruklular, bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmayanlar, yurt dışında çalışanların yanlarında bulunan ve çalışmayan eşleri, zorunlu sigortalılıklarını kaybedenlerdir.

• **Bağ-Kur'da Prim Neye Göre, Nereye denir?**

Bağ-Kur sigortalısı prime ve aylığa esas olacak 24 basamağın ilk 12 basamağından dilediğini seçer. Bu seçimi üç ay içinde yapmazsa 1.basamağı seçmiş sayılır. 6.basamağın altındaki basamaklarda bekleme süresi bir yıl olup, basamak yükseltmesi prim ödemeye ve talebe bakılmaksızın kendiliğinden olur. 6.basamaktan itibaren basamak yükseltmesi iki yılda bir ve talep üzerine olur. Ayrıca prim borçları ödenmeden de basamak yseltilemez. 22.7.1987 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 13.basamaktan itibaren basamak yükseltmek için bekleme süresi bir yıl olarak belirlenmiştir.

Bağ-Kur'da sigortalıdan 4 ayrı prim alınır:

Giriş Keseneği:

Seçilen basamak göstergesinin katsayı ile çarpımının %25'idir.

Yükselme primi:

Basamak yükselmelerinde, iki basamak arasındaki farkın katsayı ile çarpımı kadardır.

Aylık prim:

Bulunulan basamağın katsayı ile çarpımının %20'si kadardır.

Sağlık primi:

Bulunulan basamağın katsayı ile çarpımının %12'sidir

Giriş keseneği Bağ-Kur'a girerken bir defaya mahsus alınır. Yükselme primi basamak yükseltince sadece o ay ödenir. Aylık prim ve sağlık primi ise her ay ödenir. Primler PTT veya anlaşma yapılmış bankalar kanalıyla ödenir. Bu bankalar T.Halk Bankası, Vakıflar Bankası, Anadolu bankası, T.Emlak Bankasıdır. Primler ilgili olduğu ayın sonuna kadar ödenebilir. Süresi içinde ödenmeyen prim borcuna ilk ay için %10, sonraki aylar için %5 gecikme zammı uygulanır.

• **Bağ-Kur Sağlık Sigortası Hangi Hallerde Hangi Yardımları Kapsar? Koşulları Nelerdir?**

Sağlık sigortası yardımları hastalık ve iş kazası hallerinde yapılır. Hekim muayenesi, klinik ve laboratuvar incelemesi, sağlık kurumuna yatırma, gerekli ilaç ve iyileştirme vasıtalarının sağlanmasını kapsar. Sağlık yardımlarından yararlanabilmek için sigortalı olarak, en az sekiz ay sağlık sigortası primi ödemiş olmak, prim borcu olmamak koşulları aranır.

• **Bağ-Kur Malullük Aylığının Koşulları Nelerdir?**

Malullük aylığı alabilmek için önce çalışma gücünün 2/3'ünü yitirmiş olmak gerekir. Hangi hallerde çalışma gücünün 2/3'ünün kaybedilmiş

sayılacağı "Sosyal Sigortalar Sağlık İşlemleri Tüzüğü"ne göre belirlenecektir. Malullüğün sağlık kurulu raporu ile belgelenmesi de gereklidir. Aylık alabilmek için ayrıca beş tam yıl prim ödemiş olma ve yazılı talepte bulunma da aranır. Malullük iş kazası veya meslek hastalığı sonucu olmuşsa 5 yıl prim ödemiş olma koşulu aranmaz.

- **Bağ-Kur Malullük Aylığı Nasıl Hesaplanır?**

Malullük aylığı sigortalının son defa prim ödediği gelir basamağının katsayı ile çarpımının %70'i alınarak hesaplanır. Sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç ise oran %80'e çıkar. Malullük aylığı yanında ayrıca sosyal yardım zammı da ödenir.

- **Bağ-Kur Yaşlılık Aylığı Koşulları Nelerdir?**

Bağ-Kur'da iki tür yaşlılık aylığı vardır; tam aylık, kısmi aylık. Tam aylık koşulları kadınsa 50, erkekse 55 yaşını doldurmuş olma, en az 25 yıl sigorta primi ödemiş olma, yazılı talep ve Kuruma borcu olmamadır. Kısmi aylık açısından koşullar da tam aylıktaki gibidir. Ancak 25 yıl prim ödemiş olma koşulu 15 yıla indirilmiştir. Aylık oranı 25 yıldan az çalışılan her yıl için %70 oranından bir puan indirilir. Örneğin 15 yıl prim ödemiş olana ($25-10=10$, $70-10=60$) %60 üzerinden yaşlılık aylığı ödenecektir.

- **Bağ-Kur Yaşlılık Aylığı Nasıl Hesaplanır?**

Yaşlılık aylığı gösterge, katsayı ve aylık oranı dikkate alınarak hesaplanır. Gösterge sigortalının bir tam yıl prim ödediği son basamak göstergesidir. Katsayı yürürlükte olan memur katsayısıdır. Aylık oranı ise %70'dir. Kadınlarda 50, erkeklerde 55 yaşın üzerindeki her yaş için ve 25 yıldan fazla her yıl için %70'e birer puan eklenerek yaşlılık aylığı oranı bulunur. Gösterge, katsayı ve aylık oranı ile çarpılarak sigortalıya bağlanacak yaşlılık aylığı hesaplanır.

Yaşlılık aylığı talep tarihini izleyen aybaşından başlar.

• Bağ-Kur Ölüm Aylığı Koşulları Nelerdir?

Ölen Bağ-Kur sigortalısının hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanabilmesi için, ölen sigortalının üç tam yıl prim ödemiş veya malullük veya yaşlılık aylığı almakta veya aylığa hak kazanmış veya malullük veya yaşlılık aylığının kesilmiş olması gerekir.

Sigortalı iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölürse prim ödeme süresine bakılmaz.

• Bağ-Kur Ölüm Aylığı Nasıl Hesaplanır?

Ölüm aylığının hesabında sigortalının almakta veya alacak olduğu veya hesaplanacak aylığı esas alınır. Bu aylık sigortalının aldığı veya hak ettiği malullük veya yaşlılık aylığı, malullük aylığı kontrol muayenesi nedeniyle kesilmişse kesilen aylığı, yaşlılık aylıkları çalışmaya başlamaları nedeniyle kesilmiş olanların yeniden hesaplanacak aylıkları, hak sahiplerine bağlanacak aylığa esas olur. Hak sahipleri eş, çocuklar ve ana babadır. Eş yalnız başına hak sahibi ise ölüm aylığının %75'ini, çocuklarla beraber ise %50'sini alır. Diğer %50 çocuklara kalır. Her çocuk en fazla %25 oranında ölüm aylığından pay alır. Çocuk sayısı 2'den fazla ise eşe 2, çocuklara birer pay verilerek pay hesabı yapılır ve aylık pay sayısına bölünür. Paylarına göre hak sahiplerine dağıtılır. Eş ve çocuklardan artan pay olursa, her birine en fazla %25 düşecek biçimde ana ve babaya da ölüm aylığından pay verilir.

• Ölüm Aylığı Hangi Hallerde Kesilir?

Kız çocukları evlenirse aylıkları kesilir. Erkek çocuklar 18 yaşına gelince orta öğrenimde iseler 20, yüksek öğrenimde iseler 25 yaşını bitirince aylıkları kesilir. Dul eş ve kız çocuk eşlerinden ayrılırsa veya eşleri ölürse aylıkları tekrar bağlanır. Eşlerinden de kendilerine ölüm aylığı bağlanırsa bu aylıklardan fazla olanı ödenir.

- **Sigortalı Hizmetlerin Birleştirilmesi Ne Demektir? Hangi Hizmetler Birleştirilebilir?**

Kişi değişik zamanlarda değişik işlerde çalışabilir. Bu nedenle de değişik sosyal güvenlik kurumları ile ilişki kurmuş olabilir. Ömrünün bir kısmını işçi, bir kısmını memur, bir kısmını da tüccar olarak geçiren biri, sosyal güvenlik açısından sırayla Sosyal Sigortalar Kurumuna, TC Emekli Sandığına ve Bağ-Kur'a bağlanmış olacaktır. Bu durumda yaşlılık aylığını bu kurumlardan hangisi bağlayacaktır? İşte hizmet birleşmesi konusu buna açıklık getirmektedir. Eskiden değişik kurumlarda geçen sigortalılık süresi birleştirilince aylığı son Kurumun sağlaması (228 sayılı Kanun) esası kabul edilmişti. Bu durum çeşitli haksızlıklara neden oluyordu. Bu nedenle 1983 de 2829 sayılı Kanunla konu yeniden düzenlendi. Yeni düzenlemeyle Banka ve sigorta sandıklarına bağlı olarak geçen süreler de birleştirmeye alındı. Ayrıca son kurum yerine son 7 yılda en fazla bağlanılan kurumdaki, bu kurumun yasasına göre aylık bağlanması esası getirildi. Sigortalı ancak değişik kurumlardaki hizmetlerinin birleştirilmesi sonucu aylığa hak kazanabiliyorsa 2829 sayılı yasa uygulanacak, kurumlardan sadece birinde geçen hizmet aylık bağlanmasına yetiyorsa birleştirme hükümleri uygulanmayacak, ilgili yasaya göre yaşlılık aylığı bağlanacaktır.

- **Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Primli Rejim Dışında Koruma Yok mudur?**

Sistemimizde primli rejim dışında çalışan ve sistemi tamamlayan bir de primsiz rejim vardır. Bunlar sosyal yardım ve sosyal hizmetlerdir.

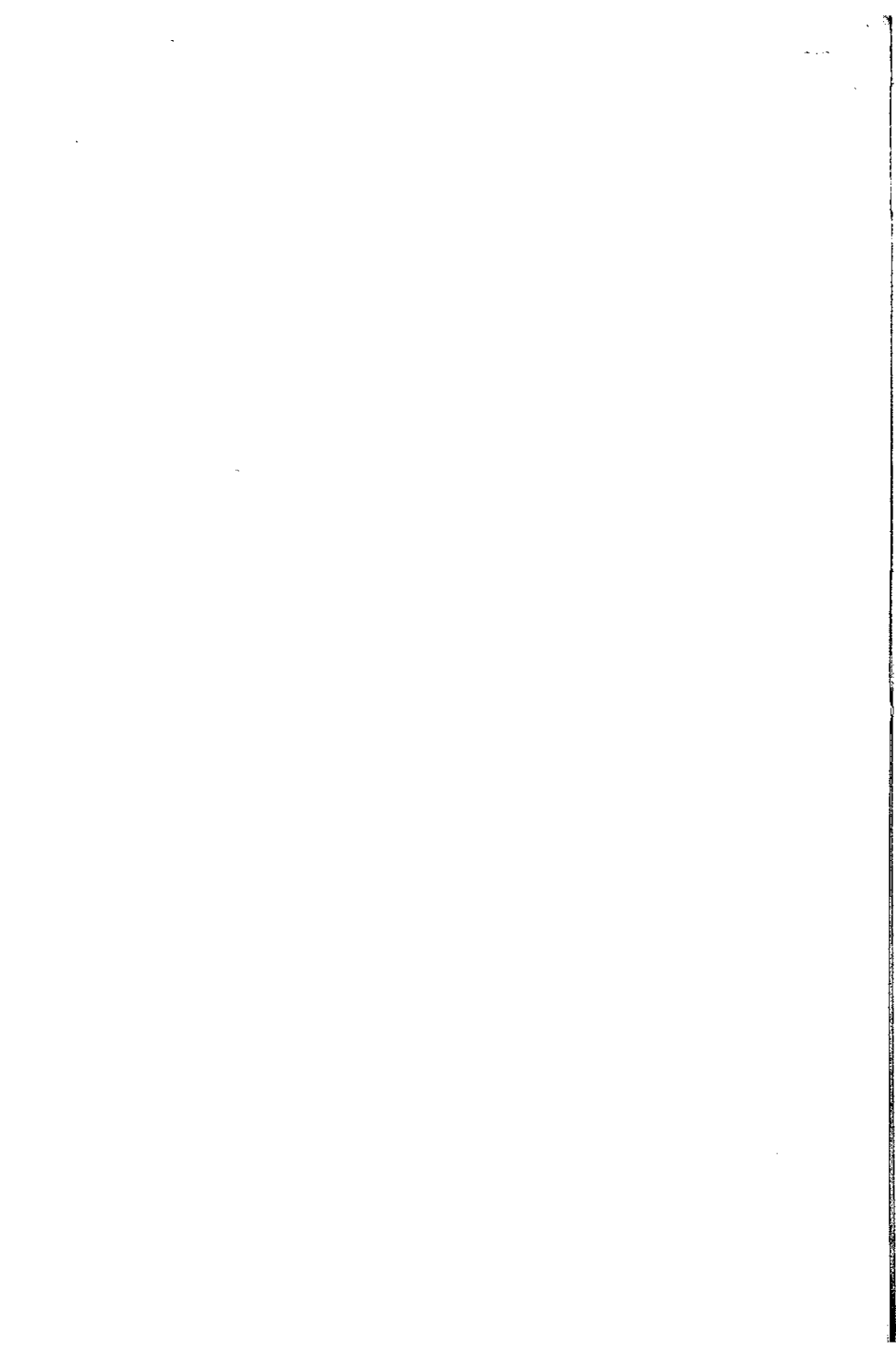
Sosyal yardım, muhtaç duruma düşen vatandaşlarına devletin karşılıksız olarak para yardımı yapmasıdır. Bunlar ülkeye hizmeti geçmiş vatandaşları korumaya yönelik yardımlar (4109, 1005, 3292, 2330, 168, 2629 sayılı yasalar) muhtaç vatandaşları korumaya yönelik yardımlar (2022 sayılı 65 yaşını doldurmuş muhtaçlar için; 3294 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmaya Teşvik Yasası), Konut edindirmeye yönelik yardımlar (3320 sayılı yasa) olarak gruplandırılabilir.

Sosyal Hizmetler ise yoksul ve muhtaç duruma düşenlere insanca bir yaşam ve çevreleriyle uyumlu bir hayat sürebilmeleri için maddi, manevi, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik hizmetlerdir. Bu kapsamda muhtaç, çocuk, sakat ve yaşlılara sağlanan sosyal hizmetler (2828 sayılı yasa), sağlık hizmetleri (224 sayılı yasa, 3359 sayılı yasa), konut edindirme hizmetleri (2985 sayılı yasa) ele alınıp örgütlenmiştir.

VII. BÖLÜM

TİCARİ İLİŞKİLER VE ŞİRKETLER

PROF.DR. FAHİMAN TEKİL

Ticaret hukuku, özel hukuk grubuna giren ve yalnız "ticari aktivite ve ilişkiler"e yönelik bulunması itibariyle medeni hukuka nazaran özerk bir hukuk dalıdır. Ticaret hukukunun özerkliğini doğrulayıcı neden ticari hükümlerin çabukluk, güven ve kolaylık kavramlarına dayanan bir özel yapıyı gerektirmesidir.

Ticari işlerdeki teselsül karinesi, tacir sıfatına bağlı ağır sorumluluk rejimi, şirket borçlarına karşı kişi şirketlerinde müteselsil sorumluluk, sermaye şirketlerinde esas sermaye karşılığı aktifleri koruyucu önlemler, kıymetli evrak rejimi ile sağlanan devir kolaylıkları ve cironun teminat fonksiyonu alacaklıların yararına olup ticari işlerde sür'at ve güvenliği arttırıcıdır. Ayrıca, uluslararası boyutlara kolayca ulaşabilen taşıma, banka, sigorta ve sermaye ilişkileri de dikkate alınırsa medeni hukuka özgü kuralların ticari ilişkiler alanına yetmeyeceği kolayca anlaşılır. Bununla beraber ticaret hukukunun medeni hukuk temeli üzerine oturduğu bir gerçektir. Bu nedenle (TTK) Türk Ticaret Kanunu.1'de şöyle denilmiştir: "Türk Ticaret Kanunu, Türk Medeni Kanunu" nun ayrılmaz bir cüz'üdür".

Ticaret Kanunu'nda Ticari İşletme, Ticaret Şirketleri, Kıymetli Evrak. Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku kitapları düzenlenmiş, buna karşılık adı şirketler ile ticari mümessil ve ticari vekiller hakkındaki hükümlere (TBK) Türk Borçlar Kanunu'nda yer verilmiştir. Türk Ticaret Kanunu'nu tamamlayan başlıca kanunlar olarak ayrıca Sermaye Piyasası Kanunu, Kooperatifler Kanunu. Faizler Hakkındaki 3095 sayılı Kanun, Ticari İşletme Rehni Kanunu, Çek Kanunu, Markalar Kanunu, Bankalar Kanunu, Sigorta Murakabe Kanunu, Ödünç Para İşleri, Dış Ticaret ve Yabancı Sermaye Mevzuatı ile Türk Ticaret Kanunu'nun bazı hükümlerini (m 388, 1114, 1264) değiştiren özel mevzuat sayılabilir. Diğer taraftan çok sayıda uluslararası konvansiyon, örnek sözleşme ve uygulamada gitgide yoğunlaşan çok çeşitli klotlar, ticari örf-adet ve teamüllerle birlikte ticaret hukukunun önemli kaynaklarıdır.

• Tacir Kime Denir?

Bir ticari işletmeyi kısmen de olsa kendi adına işleten kimseye denir. Ticari işletme, ticarethane, fabrika ya da ticari şekilde işletilen diğer müesseselerdir. Ticaret şirketleri, gayesine varmak için ticari işletme işleten dernekler, kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümleri çerçevesinde yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere devlet, il, belediye gibi kamu tüzel kişileri tarafından kurulan teşekkül ve müesseseler tüzel kişi tacirlerdir.

Tacirlere uygulanan özel hükümler şöyle sıralanabilir:

1. İflas
2. Bazı ihbar ve ihtarların şekle bağlılığı
3. İtiraz görmemiş fatura ve teyit mektubunun yazılı delil niteliği
4. Kararlaştırılmış olmasa bile ücret isteme hakkı
5. Ücret ve cezanın aşırı olduğu iddiası ile indirilmesini isteme hakkından yoksunluk
6. Ticari örf ve adetin tacirler hakkında kayıtsız ve şartsız uygulanacak bulunması
7. TMK,864/2 gereğince o hükümde yazılı hapis hakkının varlığı için gerekli bağlantının tacirler arasındaki ilişkilerde var kabul edilmesi
8. Ticari satış ve trampaya ilişkin özel kurallar
9. Ticari iş karanesi.

Tacir sıfatının getirdiği yükümlülükler de şunlardır:

1. Ticaret ünvanı seçme ve kullanma
2. Ticari defterleri tutma
3. Ticaret siciline kaydolma
4. Ticaret ve Sanayi Odalarına kaydolma
5. Basiretli iş adamı gibi hareket etme.

2. Ticari iş nedir?

TKK'nda düzenlenen hususlarla bir ticarethane veya fabrika yahut ticari şekilde işletilen diğer bir müesseseyi ilgilendiren bütün işlem, fiil ve işler ticari iş sayılır.

Kanun, "ticari hüküm" kavramının belirlenmesi için aradığı koşulları "ticari iş" için de aramıştır. Bu sonuç doğaldır. Çünkü ticari hükümlerin uygulanma alanı, ancak "ticari işler"dir.

• Ticari İşlerde Faiz Ne Kadardır?

3095 sayılı Kanun'un 1. maddesinde şöyle denilmiştir:

"Borçlar Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu'na göre faiz ödenmesi gereken hallerde, miktarı sözleşme ile tespit edilmemişse faiz ödemesi senelik yüzde otuz oranında yapılır.

Bakanlar Kurulu, ekonomik şartları dikkate alarak bu oranın yüzde seksenine kadar artırma ve eksiltme yapabilir. Bakanlar Kurulu'nun bu konudaki kararı, kararın alınmasını izleyen takvim yılı başından itibaren uygulanır".

Bununla beraber aynı kanun'un hem ana para faizi ve hem de temerrüt faizinin akden belirlenmemiş olduğu durum ile ilgili olarak adi ve ticari işlerde faiz yönünden getirdiği fark şöyledir:

Adi işlerde 3095 sayılı Kanun'un 1. ve 2. maddeleri hükümleri uygulanmak gerekir. Nitekim 3095 sayılı Kanun'un 2. maddesinde şöyle denilmiştir:

"Bir miktar paranın ödenmesinde temerrüde düşen borçlu, sözleşme ile aksi kararlaştırılmadıkça, geçmiş günler için 1. ci maddede belirlenen orana göre temerrüt faizi ödemeye mecburdur.

Bakanlar Kurulu Kararı ile bu oran 1. maddedeki oran dahilinde artırılabilir veya eksiltilebilir".

O halde 3095 sayılı Kanun 1 ve 2 gereğince, adi işlerde ana para faizi ve temerrüt faizi, her iki faizin oranı konusunda anlaşma olmadığı takdirde yıllık %30 veya Bakanlar Kurulu'nun tespit ettiği oranda olacaktır. Ama

ticari işlerde durum farklıdır. Çünkü sadece ticari işler için 3095 sayılı Kanun, alacaklı yararına şu seçeneği getirmiştir:

"Ödeme yerinde ve ödeme zamanındaki banka iskontosu yukarıda açıklanan miktardan fazla ise, arada sözleşme olmasa bile, ticari işlerde temerrüt faizi, TC Merkez Bankası'nın kısa vadeli krediler için öngördüğü reeskont faiz oranına göre istenebilir".

• Ticari Defterlerin İspat Gücü Nedir?

Ticari defterler usulüne uygun tutulmuş olsun veya olmasınlar sahipleri aleyhinde kanıt (delil) teşkil ederler (TTK, 84/1). Diğer bir deyimle kanuna uygun olarak tutulmamış veya gereği gibi tasdik ya da beyan edilmemiş bir defterdeki kayıtlardan defterlerin sahibi aleyhinde olanlar dikkate alınır, lehinde olanlar dikkate alınmaz.

Davacının ya da müteakıl (karşılık) dava açan davalının kendi lehindeki defter kayıtlarından yararlanabilmesi aşağıdaki bir seri koşula bağlıdır:

1. Anlaşmazlık tacirler arasında doğmuş bulunmalıdır.
2. Dava her iki tarafın ticari işletmesi ile ilgili olmalıdır.
3. Dava her iki tarafın ticari defterlerine geçmesi gereken işlemlerden doğmuş bulunmalıdır.
4. Kendi defterlerine dayanan tacir bunları, yani kanunda sayılan defterlerle işletmesinin tutulmasını gerektirdiği defterleri kanuna uygun ve düzenli bir biçimde tutmuş olmalıdır. Defter tutma yükümlülüğünü ve buna ilişkin olarak yerine getirilmesi gerekli tasdik ve beyanname verme tarzındaki formaliteyi hiç ya da kanuna uygun şekilde ifa etmemiş bulunan tacirin sözkonusu defterleri lehine kanıt olamaz (TTK, 69/2).
5. Defterlerine dayanan tacirin bütün defterlerinin birbirini doğrular (teyit eder) durumda bulunması şarttır.

6. Kanuna uygun bir surette tutulan ve birbirini doğrulayan ticari defterlerin içindekiler sahibi lehine kanıt sayılırsa da karşı tarafın kanuna uygun surette tutulmuş ve birbirini doğrulayan defterleri buna aykırı ise veya bu hususta hiç bir kayıt taşııyorsa ya da iddianın dayandığı kaydın aksi, belge ya da diğer geçerli delillerle ispat edilirse sözü geçen kaydın ispat kuvveti kalmaz (TTK, 85).

7. Karşı tarafın kendi düzenli, kanuna uygun surette tutulmuş, birbirini doğrulayan defter kayıtlarına veya diğer geçerli belge veya kanıtlar ile tacirin kendi defter kayıtlarına dayanmasını önleyememesi durumunda iş yine de bitmiş olmaz. Hakimın defter münderecatını sahibi lehine hükme elverişli gördüğü takdirde kanaatini kuvvetlendirmek üzere düzenli, kanuna uygun ve içindeki kayıtlar birbirini doğrular biçimdeki defterlerine dayanan tacire ayrıca bir de yemin vermesi gereklidir. Buna tamamlayıcı yemin denir. Tamamlayıcı yemin defterdeki kaydın doğru olduğuna ve davacının halen davalıda yerine getirilmesi gereken hakkı bulunduğuna ilişkindir (TTK, 183, 183/1). Tamamlayıcı yeminden sonra sözkonusu defterler, sahibi lehine yasal kanıt (kanuni delil) niteliğini kazanmış olur.

Taraflardan biri, yalnızca hasmının defterlerine dayandığını, bu defterlerdeki kayıtları kabul edeceğini, başka kanıta dayanmayacağını mahkeme huzurunda beyan eder ve hasmı ticari defterlerini ibrazdan kaçınırsa mahkeme defterlerin ibrazını istemiş bulunan tarafa iddiasının doğruluğu hakkında bir yemin verir (TTK, 83/2). Yemin edilirse dava ibraz isteğinde bulunan lehinde olarak hükme bağlanır. Burada HUMK, 355 de yazılı "res'en yemin" sözkonusudur. Ancak böyle bir kuralın işleyebilmesinin iki koşulu vardır:

1. Defterlerinin ibrazı istenilen taraf, tacir olmalıdır.
2. Davanın konusu ticari defterlere geçirilmesi gerekli işlemlerden bulunmalıdır. Ancak hasım ticari defterlerini ibrazdan kaçınmamış da olabilir. Bu takdirde defter sahibinin aleyhindeki kayıtlar hemen kesin delil niteliğini kazanamaz. Çünkü ticari defterlerine dayanılan tacirin kendi defterlerindeki kaydın aksini ispat hakkı saklı bulunduktan başka hasmının defterlerindeki kaydın aksini ispat hakkı da vardır.

• Haksız Rekabet ve Markalar Rejimine Göre Korunma Nasıldır?

Markalar, Markalar Kanunu'ndaki hükümlere göre korunduğu gibi TTK'nda yazılı haksız rekabet hükümleri ile de korunabilirler.

İki tarz koruma arasındaki farklar şunlardır: Haksız rekabet hükümlerine göre markaların korunması tescil koşuluna bağlı bulunmadıktan başka zaman ve yer koşullarına da bağlı değildir. Oysa markaların Markalar Kanunu hükümlerine göre korunabilmesi için:

1. Tescil
2. Aralıksız şekilde kullanma (markanın kullanılmasına üç yıldan fazla ara verilemez)
3. İşaretin marka niteliğini taşıması, yani tescili yasak ya da izne bağlı olup da izinden yoksun bırakmış bulunması gerekir. Üstelik Markalar Kanunu'na göre koruma çok daha sınırlı bir yapıya sahiptir. O kadar ki:

1. Markalar Kanunu'ndaki koruma kuralı olarak sadece aynı cins emtia için sözkonusudur.
2. Üstelik bu koruma sadece Türkiye sınırları içindedir.
3. On yıl ile sınırlıdır.

Markaların korunması ile ilgili hukuk davaları şunlardır:

1. Saldırının durdurulması ve önlenmesi davası: Buradaki dava, kusurun varlığına bağlı değildir (Markalar Kanunu, 49).
2. Tazminat Davası: Kusur halinde tazminat da istenilebilir (Markalar Kanunu, 46).

Haksız rekabet, aldatıcı hareket veya iyi niyet kurallarına aykırı sair suretle ekonomik rekabetin her türlü kötüye kullanılmasıdır (Örnekler için bk. TTK, 57/no.1-10). TTK, 58'e göre:

"Haksız rekabet yüzünden müşterileri, kredisi, mesleki itibarı, ticari işletmesi veya diğer iktisadi menfaatleri bakımından zarar gören veya böyle bir tehlikeye maruz bulunan kimse:

- a) Fiilin haksız olup olmadığının tesbitini;
 - b) Haksız rekabetin men'ini;
 - c) Haksız rekabetin neticesi olan maddi durumun ortadan kaldırılmasını, haksız rekabet, yanlış veya yanıltıcı beyanlarla yapılmışsa bu beyanların düzeltilmesini;
 - d) Kusur varsa zarar ve ziyanın tazminini;
 - e) Borçlar Kanunu'nun 49. maddesinde gösterilen şartlar mevcutsa manevi tazminat verilmesini;
- isteyebilir. Davacı lehine ve (d) bendi hükmünce tazminat olarak hakim, haksız rekabet neticesinde davalının elde etmesi mümkün görülen menfaatin karşılığına dahi hükmedebilir.

Haksız rekabet yüzünden iktisadi menfaatleri haleldar olan müşteriler de bu davaları açabilirler.

Ticaret ve sanayi odaları, esnaf dernekleri, borsalar ve nizamnamelerine göre azalarının iktisadi menfaatlerini korumaya yetkili bulunan diğer mesleki ve iktisadi birlikler dahi kendilerinin veya şubelerinin azaları (TTK,58'in) bir ve ikinci fıkraları gereğince dava açmak hakkını haiz oldukları takdirde (a), (b), ve (c) bendlerinde yazılı davaları açabilirler.

TTK, 58'de yazılı davalar, davaya hakkı olan tarafın bu hakların doğumunu öğrendiği tarihten itibaren bir yıl ve herhalde bunların doğumundan itibaren üçyıl geçmekle zaman aşımına uğrar.

• **Adi Şirket, Kollektif ve Komandit Şirkete Ait Özellikler ve Aralarındaki Farklar Nelerdir?**

TBK, 520'de iki veya daha çok kişinin sermayelerini ve/veya emeklerini müşterek bir gayeye erişmek üzere birleştirmeleri şeklinde tanımlanan adi şirket, diğer şirketlerin anasıdır. Bu nedenle bir şirket, TTK'nda tanımlanmış şirketlerin ayırıcı niteliklerine sahip bulunmadığı takdirde adi şirket sayılır. Ayrıca adi şirket hükümleri, her ticaret şirketinin niteliğine uygun olduğu ölçüde ticaret şirketleri hakkında da uygulanır. Anonim şirketlerin kuruluşunda kurucular arasında oluşan ön akit, tek

yönlü oy onlaşmaları ve "Joint Venture" (şirketler arasında iş ortaklığı) biçimindeki sözleşmeler de adi şirket karakterindedir. Dernek biçiminde, ama tüzel kişilik kazanmamış ve kazanmayacak kuruluşlarla, iktisadi gaye güden dernekler de adi şirket hükümlerine tabidirler (TMK,52,55).

Kollektif şirketleri adi şirketlerden ayıran özellik, bu şirketlerin her türlü iktisadi konu için değil sadece bir ticari işletmeyi işletmek için ve sadece gerçek kişi ortaklarca kurulabilmesi, şirket borçlarından dolayı ortaklar için sorumluluğun tıpkı adi şirketlerdeki gibi müteselsil, fakat adi şirketlerdeki gibi doğrudan değil, ancak şirketten sonra ikinci derecede bulunmasıdır. Komandit şirket, yönetim ve temsil açısından sadece kollektif şirket ortaklarından kurulu bir görünümündedir. Çünkü yapısı, kollektif ortaklarla (komandite'lerle) şirkete sadece koymayı taahhüt ettikleri belirli sermaye miktarı ölçüsünde sorumluluk üstlenen komanditler'den oluşur. Komandit şirketlerin limited şirket ortağına benzeyeni ile kurulan komandit şirkete "adi komandit şirket", "anonim şirket pay sahibine benzeyeni ile meydana getirilen komandit şirkete de "sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket" denir. Bu sonuncu şirket, anonim şirketin ecdadıdır.

• Anonim Şirket Nedir? Nasıl Kurulur?

Anonim şirket, bir ünvana sahip, esas sermayesi belirli ve paylara bölünmüş ve borçlarından dolayı yalnız malvarlığı ile sorumlu bulunan şirkettir.

Şirketin borçlarından dolayı sorumluluğu, belirtmek gerekir ki "esas sermaye" değil, "malvarlığı" ölçüsündedir. Bununla beraber esas sermayenin (ki bilançonun pasifinde fiktif bir rakamdır) rolü, şirket alacaklılarının korunması amacı ile bir bağlı malvarlığı tesisine yöneliktir. Nitekim kar payı, esas sermayenin karşılığı olan bağlı malvarlığından değil "ancak safi kardan (bilanço karı) ve bu gaye için ayrılan yedek akçelerden dağıtılabilir".

Anonim şirketlerde kuruluş, ani ve tedrici olmak üzere iki çeşittir. Tedrici kuruluşta bir kısım paylar için halka başvurma, ani kuruluşta ise

payların tamamının kurucular tarafından taahhüt edilmesi söz konusudur.

Yazılı olması gereken esas sözleşme en az beş kurucu tarafından imzalanmalı ve imzalar noterden onaylanmalıdır. Ani kuruluşta esas sermayenin tamamının, tedrici kuruluşta en az yüzde onunun kurucular tarafından taahhüt edilmesi gereklidir. İkinci safha, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan izin alınmasıdır. Halka açılmada veya halka açılmış sayılmada ayrıca Sermaye Piyasası Kurulunun (SPK) da izni gerekir.

Tedrici kuruluşta bakanlıktan izin için sermayenin tamamının taahhüt edildiğini ve 1/4'ünün ödenmiş olduğunu gösteren bir banka mektubu şart değildir. Bunun yerine sermayenin tamamının 1/10'unun temin edildiğine ilişkin bir belgenin (banka mektubu) sunulması gereklidir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı izninden sonra ticaret mahkemesinin onaması ve ticaret siciline tescil ve ilan gerekir.

Ancak tedrici kuruluşta bu işlemlerden önce gelen bir önemli safha vardır ki o da "halka başvuru"dur. Çünkü ani kuruluşta kurucular tarafından esas sermayenin tamamı, oysa tedrici kuruluşta bir kısmı taahhüt edilmiş olup taahhüt edilmeyen kısım için halka başvuru gerekecektir.

- **Halka Başvuru Aşaması İle İlgili Olarak Sermaye Piyasası Kanunu Ne Gibi Yenilikler Getirmiş ve TTK'nın Tedrici Kuruluş Hükümleri Üzerinde Ne Gibi Değişiklikler Öngörmüştür?**

(Ser.PK) Sermaye Piyasası Kanunu'nun getirdiği yenilikler şunlardır:

1. İzin. Ser.PK,4 gereğince menkul kıymetlerin halka arzı için SPK'ndan izin alınması zorunludur. İzin alınmaksızın halka arzedilen menkul kıymetlerin satışını durdurmaya ve gerekli önlemleri almaya, satılan kısmın karşılığı için HUMK-103 uyarınca ihtiyari tedbir istemeye SPK yetkilidir. İzinsiz arz ve satıştan doğacak hukuki ve cezai sorumluluk saklıdır. Genel ve katma bütçeli yönetimler ve KİT'ler tarafından

Çıkarılacak menkul kıymetlerin halka arzı için izin alınması gerekmez. Sadece Ser.PK'na bilgi verilir. Halka arz için yapılacak başvuruya esas sözleşme, izahname ve SPK'nun gerekli grdėđđ diğer belge ve raporlar eklenir. Başvurular en çok otuz gün içinde cevaplandırılır. Eksiklerin tamamlanması için verilen süreler bu sürenin hesabında dikkate alınmaz (Ser.PK,5).

2. Kayıtlı Sermaye (Register Capital, Authorized Capital). Hisse senetlerini halka arz etmek için kurulan (veya kurulmuş olup da esas sermaye artırımını yolu ile hisse senetlerini halka arz edecek) anonim şirketler esas sözleşmelerinde hüküm bulunmak (Ser.PK,3c) ve SPK'dan izin alınmak (Ser.PK,12) koşulu ile yönetim kurulu kararı ile TTK'nun sermayesinin artırılmasına ilişkin hükümlerine (TTK,391-395) tabi olmaksızın ticaret sicilinde tescil edilmiş belirli bir miktara kadar hisse senedi çıkarabilirler. Kayıtlı sermayeli şirketlerin başlangıç sermayesi Maliye Bakanlığı tarafından belirlenecek miktardan (1.1.1990)'dan itibaren 5 milyar TL) az olamaz.

3. Payların İtibari Değeri: Ser.PK'na dayandırılarak ıkarılan "Hisse Senetlerine İlişkin Esaslar" konusundaki Tebliğ'in (RG.24.3.1982) değişik 7. maddesine göre "Ortaklar halka arz edilen hisse senetleri toplam tutarının en az yüzde 20'sini 50.000 (ellibin) liralık veya daha küçük değerdeki kuprlar halinde çıkarmak zorundadırlar, bunların küçük tasarruf sahibinin eline geçmesi için her türlü gayreti gösterirler" (1.1)

4. Tam ve Nakden deme. TPK'nun tedrici kuruluş sistemine göre kurucuların esas sözleşmenin düzenlenmesi ve imzası sırasına esas sermayenin en az %10'unu temin veya tediye etmeleri yeterli ve bu sistem SPK uygulanma alanına giren anonim şirketler için de geçerlidir. Diğer taraftan, TTK,285'e göre, payların tamamen taahhüt edilmiş olması ve her payın en az 1/4nn peşin olarak ödenmesi şarttır. Oysa Ser.PK,7/3'den gelen özellik şudur: "Halka arz yolu ile satılan hisse senedi veya gecici ilmihaber bedellerinin tam olarak ve nakden ödenmesi şarttır". Ayrıca "nakit" olarak ödeme koşulunun da var olması halka arz söz konusu olduğunda artık aynı sermaye getirilemeyeceğini de ortaya koymaktadır. Buna karşılık halka arz ile ilgili bulunmayan kurucu taahhütleri yönünden aynı sermaye getirilmesi yönünden eski rejim değişikliğe uğramış sayılamaz.

5. Hisse Senetleri İçin Taahhüt: Ser.PK,7'ye göre, menkul kıymetlerin halka arz yolu ile satışı, arz izninde gösterilen satış süresi içinde yapılır. Ser.PK, halka arz edilen hisse senetlerinin üç ay geçmemek üzere tanınacak satış süresi sonunda tamamen satılacağı ve bedellerinin ödeneceğini, kurucular, pay sahipleri ya da bir veya bir kaç aracı kurum veya banka tarafından şirkete karşı taahhüt edilmesini ister. Bu taahhüt, süre sonunda satılmayan senetlerin kurucular, pay sahipleri veya aracılar tarafından satın alınıp bedellerinin nakden ödenmesini kapsar. Kurul, taahhüt kapsamına girecek şartları tespiti ve taahhüdün yerine getirileceği hakkında şirketi teminat verilmesini istemeye yetkilidir (f.1).

6. İzahname ve Sirküler: Ser.PK,5'e göre, halka arz izni için yapılacak başvuruya menkul kıymetleri çıkaran şirketin esas sözleşmesi, izahname ve Ser.PK'nun gerekli gördüğü diğer belge ve raporlar eklenir (f.1). Görülmektedir ki yeni sistemde izahname, halk yararına olarak SPK tarafından peşinen incelenmektedir. Nitekim inceleme sırasında SPK, açıklamaların yeterli ve doğru olarak açıklanıp açıklanmadığı hususunu araştırır. Eksiklerin SPK'nca belirlenecek bir süre içinde tamamlanması zorunludur. Aksi takdirde başvuru düşer. Ser.PK, 10 gereğince de izahname ile halka açıklanan konularda meydana gelen değişikliklerin ilgili şirketce en geç on gün içinde SPK'na bildirilmesi şarttır. (SPK,10). Hisse Senetlerine İlişkin Esaslar hakkındaki Tebliğ'e göre de (Seri 1 No.1,RG 24.3.1982), izahnamenin ilk sayfasında ve sirkülerde Kurulca verilen iznin kamunun tekeffülü veya resmi teminat olarak yorumlanamayacağı hususuna açık ve seçik bir biçimde yer verilmesi gereklidir (m.4.f.2).

Halkın menkul kıymetleri satın almaya davet edilmesi, izahname ve esas sözleşmenin SPK tarafından gerekli görülecek maddelerinin ekleneceği bir sirküler ile yapılacak (SPK,6/2) olduğuna göre, sirkülerdeki hususların da SPK tarafından verilmiş teminat anlamına gelmeyeceği sözü edilen Tebliğ'de ayrıca açıklanmıştır (m.4, f.2).

7. Kar dağıtımı: Ser.PK,15/1'e göre, esas sözleşmede birinci temettü (kar payı) oranının gösterilmesi zorunludur. Bu oran, Ser.PK tarafından belirlenecek miktardan aşağı olamaz. Bu kural, elbetteki hisse senetlerinin halka arz yolu ile satışa sunulması ön koşulu ile sınırlıdır.

Çünkü Ser.PK,11/1'e göre, menkul kıymetleri halka arz olunan anonim şirketler Ser.PK hükümlerine tabidir. Bununla beraber ortak sayısının 100'den fazla olduğu herhangi bir şekilde tespit olunan anonim şirketlerin hisse senetleri de halka arz olunmuş sayılır (Ser.PK,11/2).

8. Bilanço-Kar ve Zarar Cetveli: Ser.PK kapsamına giren şirketler, bilançoları ile kar ve zarar cetvellerini, yıllık yönetim ve denetim raporlarını, SPK tarafından tespit olunacak şekil ve esaslar çerçevesinde düzenlemekle yükümlüdürler (Ser.PK,16).

9. Bilgi Verme: Menkul kıymetlerin halka arz yolu ile satışını yapan ortaklık ya da aracı kurum veya bankalar, satış süresinin bitiminden itibaren altı iş günü içinde, satışın sonucu hakkında SPK'na bilgi vermekle yükümlüdürler (Ser.PK,8).

10. Borsaya Başvuru: Ser.PK kapsamına giren anonim şirketler, çıkardıkları menkul kıymetleri, satış süresinin sonundan veya halka satıldıklarını öğrendikleri ya da bu durumun tespit olunduğu tarihten itibaren otuz gün içinde, kote edilmesi isteği ile menkul kıymetler ve kambiyo borsalarından birine başvurmakla yükümlüdürler (Ser.PK,8)

11. Kurucu Kavramı: Ser.PK,7/3'de "Halka arz yolu ile satılan hisse senedi veya gecici ilmi haber bedellerinin tam olarak nakden ödenmesi şarttır" ve Hisse Senetlerine İlişkin Esaslar hakkında Tebliğ,8 hükmünde "Halka arz edilecek hisse senetleri karşılığı aynı sermaye konulamaz" denilmesi karşısında TTK.278/2'de yer alan "Tedrici kuruluşta esas mukaveleyi tanzim ve imza etmeksizin paradan başka bir şeyi sermaye olarak koyan pay sahipleri de kurucu sayılırlar" şeklindeki açıklamanın uygulanma alanı kalmamıştır.

• Sermaye Piyasası Kanunu'nun Ani Kuruluş Üzerine de Etkisi Var mıdır?

Ser.PK'nun müdahale alanı sadece "tedrici kuruluş" taki halka açılma değil, "ani kuruluş" içinde de görülebilecek veya varsayılabilir halka açılmadır. Nitekim kanuna göre "ortak sayısının 100'den fazla olduğu herhangi bir şekilde tespit olunan anonim ortaklıklar hisse senetlerinin de halka arz olunmuş sayılacağı" (Ser.PK,11/2) noktasından hareketle "Hisse Senetlerine İlişkin Esaslar hakkında Tebliğ, (Seri1,No.1) m.2 D-G hükümleri olarak:

- 100'den fazla ortakla ani usulde ortaklık kurulması,
- Ani olarak kurulan anonim ortaklıklar pay sahiplerinin TTK,304 uyarınca ortaklığın tescilinden sonra paylarını halka başvuru suretiyle elden çıkarmaları,
- TTK, 329 uyarınca ortaklık eline geçen kendi hisse senetlerinin halka arzı ve aynı şekilde,
- Ortak sayısının 100'ün üstünde olduğu herhangi bir tarzda tespit edilen ortaklıkların sermaye artırımları şeklindeki durumlardan birinin varlığı halinde SPK'dan izin alınmasını şart koşmuştur.

• Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulunun Fonksiyonu Nedir?

Yönetim kurulu, şirket tüzel kişilerinin kanuni mümessili olup, şirket işlerini yürütme ve genel kurulu kararlarını uygulama ile görevli organdır. Kanun veya esas sözleşme ile genel kurul veya denetçiler uhdesine bırakılmamış bütün konularda karar yetkisi yönetim kuruluna aittir.

Esas sözleşmede aksine bir hüküm bulunmadıkça, yönetim kurulunun bir karar verebilmesi için üyelerin en az yarısından bir fazlasının hazır bulunması şarttır. Kararlar, mevcut üyelerin çoğunluğu ile verilir. Kararların geçerliliği, yazılıp imza edilmiş olmasına bağlıdır.

Temsil yetkisinin kullanılabilmesi için yönetim kurulu üyelerinden ikisinin imzası - esas sözleşmede aksine hüküm bulunması hariç - yeterlidir. Buna karşılık şirkete karşı ihtar, ihbar veya tebligatın yönetim kurulu üyelerinden yalnız birine yapılması dahi şirketi bağlar.

Temsil yetkisinin sınırlandırılması, iyi niyetli üçüncü kişilere karşı tescil ve ilan edilmiş olsa dahi geçersiz, fakat iç ilişkide geçerlidir. Bununla beraber, temsil yetkisinin sadece bir merkezin veya bir şubenin işlerine hasrolduğuna veya birlikte kullanılmasına ilişkin sınırlamalar, iyi niyetli üçüncü kişilere karşı tescil ve ilan edildikleri andan itibaren geçerlidir.

• Yönetim Kurulu Üyelerine Karşı Kimler Sorumluluk Davası Açabilirler?

Şirket tarafından açılacak dava: Genel kurul, yönetim kurulu üyeleri aleyhine şirketçe uğranılan zararların tazmini için dava açılmasına karar verirse veya dava açılmamasına karar verip de bunun üzerine esas sermayenin en az onda birini temsil eden pay sahipleri dava açılması isteğinde bulunursa şirket, karar veya azınlık tarafından ileri sürülmüş istek tarihinden itibaren bir ay içinde dava açmaya mecburdur. 2) Pay sahipleri ve şirket alacaklıları tarafından açılacak dava: Şirketin uğradığı zarardan ve dolayısıyla zarar gören pay sahipleri ve şirket alacaklıları da, kusurlu yönetim kurulu üyelerine karşı sorumluluk davası açabilirler. Ancak, bu durumda da uğranılan zarar karşılığı hükmolunacak tazminat şirkete verilir.

Pay sahipleri veya şirket alacaklılarının doğrudan doğruya uğradıkları zararlar için de dava hakları vardır. Burada dava konusu zarar, şirketin uğradığı zarardan bağımsız karakterdedir. O bakımdan hükmolunacak tazminat davacıya verilir.

Bilançonun onaylanmasına dair olan genel kurul kararı, aksine sarahat olmadığı takdirde, yönetim kurulu üyeleriyle, müdürler ve murakıpların da ibrasını tazammun eder. Bununla beraber, bilançoda bazı hususlar belirtilmemekte veya bilanço şirketin gerçek durumunun görülmesine mani yanlış bir takım hususları ihtiva etmekte ise, bilançonun tasdikine rağmen ibra gerçekleşmiş olmaz.

İbra kararı, şirketçe açılacak sorumluluk davasını düşürür. Buna karşılık pay sahipleri veya şirket alacaklılarının, dolayısıyla veya doğrudan uğradıkları zararlar için açacakları sorumluluk davası üzerinde, ibra kararının bir etkisi yoktur.

Sorumlu olan kimselere karşı tazminat istemek hakkı, davacının zararı ve ayrıca sorumlu olan kimseyi öğrendiği tarihten itibaren iki yıl ve her halde zararı doğuran eylemin meydana gelişi tarihinden itibaren beş yıl geçmekle zaman aşımına uğrar. Ancak bu eylem ceza gerektirip, Ceza

Kanununa göre süresi daha uzun bir zaman aşımına tabi bulunuyorsa, tazminat davası için de o zaman aşımı uygulanır.

• **Anonim Şirketlerde Genel Kurulu Kimler Toplantıya Çağırabilir ve Genel Kurula Özgü Fonksiyonlar Nelerdir?**

Genel kurulu olağan ya da olağanüstü toplantıya çağırma yetkisi kural olarak yönetim kuruluna aittir. Denetçiler yönetim kurulunun ihmali halinde genel kurulu olağan toplantıya çağırabilecekleri gibi, zorunlu ve ivedi hallerde - yönetim kurulunun ihmali şartı ile bağlı olmaksızın - genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırabilirler. Ayrıca esas sermayenin onda birini temsil eden azınlık da gerektirici sebepleri bildiren bir yazı ile genel kurulun toplantıya çağırılmasını yönetim kurulundan, onun ihmali durmunda denetçilerden isteyebilir ve denetçilerin de ihmal göstermesi üzerine genel kurulun mahkeme izni ile toplantıya çağırılmasını gerçekleştirebilir.

Bütün pay sahipleri veya temsilcileri, aralarından hiçbirinin itirazda bulunmaması şartı altında, çağrısız da toplanabilir ve görüşerek karara varabilirler.

Anonim şirket genel kurulunun yetkileri şunlardır:

- 1) Esas sözleşmenin değiştirilmesi
- 2) Organların seçimi ve azli
- 3) Hesapların onaylanması
- 4) Kar dağıtımı önerisinin kabulü, değiştirilerek kabulü veya reddi
- 5) İbra
- 6) Tahvil çıkarılması
- 7) Şirket adına dava açılması kararı
- 8) Şirketin feshi
- 9) Kanun veya esas sözleşme ile genel kurula bırakılmış diğer konular hakkında karar verilmesi. Genel kurulda gündeme bağlılık ilkesi geçerlidir.

• Genel Kurul Kararlarına Karşı Başvurulabilecek Hukuki Yol Var mıdır?

Kanuna, esas sözleşme hükümlerine veya objektif iyiniyet (dürüstlük) kurallarına aykırı genel kurul kararları için, bu kararların alındıkları tarihten itibaren üç aylık hak düşüren süre içinde şirket merkezinin bulunduğu yerdeki mahkeme nezdinde iptal davası açılabilir. Bu davayı aşağıdaki kimseler açabilir:

- 1) Toplantıda hazır bulunup da karara muhalif kalarak keyfiyeti zapta geçirten veya oyunu kullanmasına haksız olarak müsaade edilmeyen yahut toplantıya davetin usulüne uygun olarak yapılmadığını ya da gündemin gereği gibi ilan veya tebliğ edilmediğini yahut genel kurul toplantısına katılmaya yetkili olmayan kimselerin karara iştirak etmiş bulunduklarını iddia eden pay sahipleri
- 2) Yönetim kurulu
- 3) Karar infazı şahsi sorumluluklarını gerektirdiği takdirde yönetim kurulu üyeleri ve denetçilerin her biri.

• Hangi Yollardan Esas Sermaye Artırılabilir?

Esas sermaye artırımı iki yoldan gerçekleştirilebilir:

1) Esas sermayenin, bilançonun bir pasif kaleminden diğerine nakil yolu ile artırılması. Bu şekilde esas sermaye artırımı

- a) Alacak karşılığı hisse senedi kabul edilmesi
- b) Yedeklerin esas sermayeye çevrilmesi
- c) Yeniden değerlendirme fonunun esas sermayeye eklenmesi
- d) Taşınmaz satışından elde edilen gelirin sermayeye eklenmesi yollarından biri ile gerçekleştirilebilir.

2) Sosyal servetin büyütülmesi yolu ile esas sermaye artımı. Bu şekilde esas sermaye artırımı

- a) Yeni paylar çıkarılarak artırılan esas sermaye oranında mal varlığının çoğaltılması

b) Eski payların itibari dğerlerinin yükseltilmesi yollarından biri ile gerçekleştirilebilir.

Ticaret Kanunu, genel kurulun esas sermayenin yeni paylar çıkarılmak suretiyle çoğaltılmasına karar vermesi durumunda, anonim şirketin kuruluşuna ait hükümlerin uygulanacağını açıklamıştır. Bu durumda tedrici esas sermaye artırımını formaliteleri şöyle sıralabilir:

- 1) Yönetim kurulu tarafından değişik metnin hazırlanması
- 2) Ticaret Bakanlığı'ndan izin
- 3) Genel kurul kararı
- 4) Sermaye Piyasası Kurulu'ndan "halka arz izni" alınması,
- 5) İzahname ile halkın katılmaya davet edilmesi,
- 6) Halkın katılımı (katılma payları, Sermaye Piyasası Kanunu gereği, peşinen ve nakden ifa olunacaktır)
- 7) Ticaret siciline tescil ve ilan.

• Anonim Şirketlerde Azınlığa Ne Gibi Haklar Tanınmıştır?

Şirket kurulduktan dört yıl sonra kurucuların, yönetim kurulu üyelerinin ve denetçilerin TTK, 305,309 gereğince tabi bulundukları sorumluluğun sulh ve icra yolu ile ortadan kaldırılması gerçi mümkünse de esas sermayenin 1/10'unu oluşturan azınlık genel kurulun sulh ve ibrayı onaylanmasını engelleyebilir. Aynı azınlık aşağıdaki hakları da kullanabilir: Yönetim Kurulu Üyeleri aleyhine genel kurulun dava açılması yolunda karar almaya zorlanması, özel denetçi seçtirme, yönetim kurulu üyesi veya müdürler aleyhine denetçilere başvurma ve görüşlerini denetim kurulu raporuna dercettirme, genel kurulda olağanüstü toplantıya davet ettirme ve genel kurulda bilançonun onaylanması görüşlerini ertelettirme. Bilançonun itiraza uğrayan noktaları üzerinde gerekli açıklamalar yönetim kurulu tarafından yapılabilmiş değilse erteleme bir defa daha istenebilir. (bk.TTK, 310, 341, 366, 367, 377)

• Müktesep Hak Nedir?

Üyelik sıfatına bağlı olup genel kurul tarafından ortadan kaldırılmayacak haklardır. Genel kurula katılma hakkı, oy hakkı, bilgi alma hakkı, iptal davası açma hakkı, tazminat isteme hakkı, tescili takiben hisse senedi istemi hakkı gibi üyelikle ilgili bütün haklar ve mali haklar cephesinde de kar payı ve hakkı ve tasfiye artığına katılma hakkı birer müktesep hak teşkil eder. Yeni pay alma hakkı müktesep hak değildir. O bakımdan genel kurul tarafından sınırlandırılabilir veya ortadan kaldırılabilir (kar payı açısından bk. TTK, 469/2).

• Kar Payı Üzerinden Yedek Akçeye Ayırım Nasıl Gerçekleşir?

Her yıl safi karın yirmide birinin yedek akçeye ayrılması mecburidir. Buna kanuni yedek akçe denir. Ancak yedek akçeye safi karın yirmide birinden fazla bir meblağın ayrılacağı ve yedek akçe ödenmiş esas sermayenin yirmide birini bulsa bile yedek akçe ayırımına devam edileceği sözleşme ile kararlaştırılabilir. Bu takdirde de ortada bir sözleşmesel yedek akçenin varlığından bahsedilir. Diğer taraftan, safi kar üzerinden birinci kanuni yedek akçe dışında bir ikinci kanuni yedek akçe ayırımı da kanun emridir. İkinci ayırım, birinci kanuni yedek akçe ayırımı dışında pay sahipleri için %5 kar payı ayrıldıktan sonra pay sahipleri ile kara katılan diğer kimselere dağıtılması kararlaştırılmış kısmın onda biridir. Ancak ikinci kanuni yedek akçe ayırımı holdingler hakkında uygulanmaz. TTK, 469/2'ye göre "Şirketin devamlı inkişafı veya mümkün mertebe istikrarlı kar paylarının dağıtılmasını temin bakımından münasip ve faydalı olduğu takdirde genel kurul kar payının tesbiti sırasında kanun ve esas sözleşmede zikredilenlerden başka yedek akçeler ayrılmasına ve yedek akçelerin kanun ve esas sözleşme ile muayyen haddinin artırılmasına karar verir". Bu takdirde "olağanüstü yedek akçe ayırımı" söz konusudur. Bununla beraber kar payı hakkının özüne dokunulamaz. Çünkü kar payı hakkı müktesep haktır.

- **Limited Şirketleri Anonim Şirketlerden Ayıran Özellikler Nelerdir?**

Limited şirketler kıymetli evrak niteliğinde senet ve tahvil çıkaramazlar ve halka açılmazlar. Esasen ortak sayısı 50'den fazla olamaz. Paylar ortak sıfatına bağlıdır. Kaç ortak varsa ancak o kadar pay vardır. Limited şirketlerde payın devredilmesi için kişi olarak ortakların en az 3/4'ünün devre izin vermesi ve ayrıca izin veren bu kişilerin esas sermayenin en az 3/4'ünü temsil etmesi şarttır. Ayrıca ortakların limited şirketin kamu borçları için payları oranında sorumluluğu, sermaye payı açığının seleflerce kapatılması yükümlülüğü vardır. TTK, 526/1'de yazılı istisnai durumda da sermaye payı açığının yine ortaklarca kapatılması yükümlülüğü sözkonusudur. Anonim şirket en az beş, limited şirket en az iki kişi ile kurulur. Her iki şirkette asgari esas sermaye miktarı da farklıdır.

- **Hisse Senetleri İntifa Senetleri ve Tahviller Arasında Ne Gibi Farklar Vardır?**

İntifa senetleri payı temsil etmezler. İntifa senetleri ile tanınabilen haklar yalnızca "safî kara, tasfiye sonucuna katılma veya yeni çıkarılacak hisse senetlerini alma" şeklindeki haklardır.

- **Tahvil Nedir?**

Tahvil bir anonim şirket veya hisseli komandit şirket tarafından önemli miktarda ve genellikle uzun vadeli borç para temini için ve borçlanılacak para tutarının seri halinde kupürlere bölünerek kıymetli evraka bağlanması suretiyle çıkarılan senetlere verilen addır. Pay sahibini şirkete bağlayan şirket sözleşmesi oysa tahvil sahibini şirkete bağlayan ödünç sözleşmesidir. Tahvil hamilinin kar olsun olmasın faiz istemeye hakkı vardır. Şirketin tasfiyesinde üçüncü kişilere karşı borç teşkil etmesi itibarıyla tahvillerin ödenmesi hisse senetlerine nazaran öncelik taşır.

• Kıymetli Evrak Nedir?

Kıymetli evrak öyle senetlerdir ki bunlarda yer alan hak, senetten ayrı olarak ileri sürülemez ve başkalarına da senet olmaksızın devredilemez. Adi senet kaybedilse borç düşmez. Borcunu ödeyen borçlu, kendisine resmen tanzim ve usulen tasdik edilmiş bir ilmühaber vermeye alacaklıyı kanunen mecbur edebilir. Oysa kıymetli evrak hukukunda borçlu, kıymetli evrak kendisine ibraz ve teslim edilmedikçe borcu ödememekte direnebilir. Çünkü dava sonra kıymetli evrakı ibraz edene tekrar ödeme zorunda kalabilir. İlk ödemede bulunduğu kimseden aldığı makbuz ya da ilmühaber kıymetli evraka karşı kendisini korumaz.

Nama yazılı kıymetli evrakta devir şekli alacağın temlik (temlik beyanı) ve teslimdir. Emre yazılılarda ciro ve teslim, hamile yazılılarda sadece teslimdir. Ancak nama yazılı hisse senetlerinde bir fark şöyle vardır: Nama yazılı hisse senedi, ciro ve teslim ile devredilebilir. Emre yazılı hisse senedi ise çıkarılamaz.

Kıymetli evrakta yer alan hak, ancak kıymetli evrakın ibrazı ile ileri sürülebildiğinden kıymetli evrakın hamilin iradesi dışında ziyaa uğraması durumunda kıymetli evrak üzerindeki hak sahiplerinin korunması gerekir. Bu nedenle kanun, önce ödeme veya teslim yasağı konulması, eğer rıza dışı elden çıkmış senedin kimde olduğu biliniyorsa ona karşı istirdat davası, hamilin uygun süre içinde bu davayı açmaması gibi kendisini kusurlu kılan bir sebep hariç, böyle bir yoldan sonuç alınması mümkün olmadığı takdirde kanuni şartları dairesinde kıymetli evrakın iptaline mahkemece hüküm verilerek hak dairesinde kıymetli evrakın iptaline mahkemece hüküm verilerek hak sahibine hakkını senetsiz ileri sürebilmesi ya da borçlu tarafından yeni bir senet düzenlenerek kendisine verilmesi gibi imkanlar sağlanır.

TTK'nda yer alan kıymetli evrak çeşitleri şunlardır:

1. Kambiyo senetleri (TTK,582-735): Bunlar, poliçe (TTK,583-697), bono veya emre yazılı senet (TTK,688-691) ve çek (692-735) olmak üzere üç çeşittir.

2. Kambiyo senetlerine benzeyen senetler (TTK,738-742): Bu senetler, emre yazılı havale' (TTK,738-741) ve emre yazılı ödeme vaadi (TTK,742)'dir. Bunlar hakkında kıymetli evraka ilişkin hükümlerin bir kısmı uygulanır.
3. Makbuz senedi (resepise) ve varant (rehin senedi): Umumi mağazalar tarafından çıkarılan bu senetlerle ilgili hükümler özellikle TTK,744,745,751 ve 754 de yer almaktadır.
4. Taşıma senedi (TTK,768,769, 771): Bu sıralamaya, TTK'nun 2. inci, 4.cü ve 5.ci kitaplarında düzenlenmiş diğer kıymetli evrak tipleri de eklenerek şöyle devam olunabilir:
5. Hisse senetleri (TTK,399-401-419) İlmühaberler (TTK, 405,409,411,411) Temettü ve faiz kuponları ve talonlar (TTK, 571-573) Buna karşılık limited şirketlerin ve kooperatiflerin pay ve ortaklık senetleri kıymetli evrak değildir.
6. İntifa senetleri (TTK,402,403,573) de kıymetli evrak niteliğindedir. Gerçi intifa hakkının doğumu için intifa senedi çıkarılması şart değildir. Fakat çıkarılmışsa hakkın kullanılması ancak senedin ibrazına bağlıdır. İntifa senetleri nama veya hamiline yazılı olarak çıkarılabilir (TTK,573). Buna karşılık kurucu intifa senetleri ancak nama yazılı olarak düzenlenebilir (TTK, 298)
7. Tahviller (TTK, 420,433). Devlet tahvilleri ve hazine bonoları da burada ayrıca zikredilmek gerekir.
8. Konşimento (TTK, 1097-1118)
9. Deniz ödöncü senedi (TTK-1163-1166)
10. Sigorta poliçesi ve sigorta ilmühaberi (TTK,1265-1267) Sigorta poliçesinin kıymetli evrak olup olmadığı konusunda doktrinde değişik görüşler vardır. Ancak TTK Gerekçesinde (1951,sh.59) "sigorta poliçesinin tanzimi sigortacının işi olduğu için yalnız onun imzası da, poliçeyi hem ispat senedi hem de kıymetli evrak vasıflarını izafe etmek için kafidir" denilmiştir. Diğer taraftan TTK, 1265/2 de "poliçe ve ilmühaber sigorta ettirenin talebi üzerine nama, emre yahut hamile yazılı olarak tanzim olunabilir" hükmü yer almaktadır (Ayrıca bk.TTK,1450 cümle 2; TTK,1324 cümle 2).

Kıymetli evrak TTK dışında başka mevzuat ile de düzenlenmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. İpotekli borç senetleri (TMK,812-816), irat senetleri (TMK,817-822).
2. Rehinli tahvilat (TMK,884-886)
3. Hamiline yazılı mevduat sertifikası (TC Merkez Bankası Kanunu ve Bankalar Kanunu'na dayanılarak çıkarılan 8/909 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (RG4.6.1980)
4. Yatırım fonu katılma belgesi (SPK,40)
5. Banka garantili bonolar (Tebliğ, seri V,no1, RG29.6.1982)
6. Katılma intifa senetleri (Tebliğ, seri III no, 1, RG 13.11.1983),
7. 29.2.1984 tarih ve 2983 sayılı Kanunun 10. maddesine ek hükme dayanılarak Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurumu tarafından çıkarılabilecek "Devlet garantili veya garantisiz iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymet"
8. Gelir Ortaklığı Senedi ve KİT'ler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri için çıkarılacak hisse senetleri (RG 17.3.1984)
9. Kar ve zarar ortaklığı belgeleri (21.6.1984 tarihli 30 sayılı karar, RG 7, 7. 1984,SPK Tebliği, seri III, no.2, RG 13.12.1984)
10. Finansman bonoları (Ortaklıkların Kararname hükümlerine göre borçlu sıfatı ile düzenlenip SPK izni çerçevesinde çıkararak sattıkları emre veya hamile yazılı kıymetli evrak olarak düzenlenen senetler)

• **Police Nedir?**

Police (Lettre de change. Bill of Exchange, gezogener Wechsel, Cambiale) senedi düzenleyen (keşideci) tarafından bir diğer kişiye (muhatap) bir üçüncü kişi (lehdar) ya da onun emrine belirli bir meblağın vadede ödenmesi hususunda verilmiş emri anlatan bir kıymetli evrak çeşididir. Police, gerçekte belirli şekil şartlarına bağlanmış bir havaledir.

Police'de bulunması mecburi unsurlar şunlardır:

1. Police kelimesi
2. Belli bir bedelin ödenmesi konusunda kayıtsız ve şartsız havalet
3. Ödeyecek kişinin (muhatapın) adı ve soyadı
4. Vade
5. Ödeme yeri

6. Lehdarın adı ve soyadı
7. Keşide tarihi
8. Keşideci

Bu unsurlardan birinin yokluğu halinde o senet police ve dolayısıyla kıymetli evrak değildir. Police için örnek:

Police vade:

1. Belirli bir günde
 2. Keşide tarihinden belirli bir süre sonra
 3. Görüldüğünde
 4. Görüldüğünden belirli bir süre sonra olmak üzere dört çeşitte olabilir.
- Faiz koşulu, ancak görüldüğünde veya görüldüğünden belirli bir süre

İstanbul 3 Kasım 1990

İşbu police karşılığında Ahmet Akman veya emrine 10 Aralık 1990 tarihinde 10.000.000 (onmilyon) TL ödeyiniz.

Berkay Bursalı (Muhatarap)
İstanbul, Cumhuriyet Cad. 371

Celil Conker
(Keşideci)

sonra ödenecek poliçelerde geçerlidir. Diğerlerinde yazılmamış hükmündedir. Police kabul, üzerine police keşide eden muhatarabın police bedelini ödemeyi kabul ettiğini gösteren beyanıdır. Muhatarap poliçeyi kabul zorunda değildir. Muhatarabın poliçeyi kabulden kaçınması halinde senedin hamili, vadenin gelmesini beklemeden müracaat borçlularına (cirantalar ve keşideciye) başvurabilir.

Kabul veya ödeme için police vaktinde ibraz edilir ve muhatarap kabulden veya ödemededen kaçınırsa durumun - kaçınmanın kabulden ya da ödemededen olmasına göre - "kabul etmeme protestosu" veya "ödememe protestosu" denilen resmi bir belge ile tesbiti mecburidir (TTK,626). Protesto., noterlikçe dözünlenmek gerekir (TTK,627)

Keşideci veya ciranta ya da aval veren kimse, poliçe üzerine "Masrafsız iade", "protestosuz" veya buna eş anlamda bir ibare yazarak imzalamak suretiyle hamili müracaat hakkını kullanmak için kabul etmeme veya ödememe protestosu keşidesinden muaf tutabilir. Protestodan muafiyet, bazan kanundan da doğar. Nitekim, poliçeyi kabul etmiş olsun olmasının muhatap veya kabul için sunulması yasaklanan bir poliçenin keşidecisi iflas etmişse iflas kararının ibrazı, müracaat hakkının kullanılması için yeterlidir.

Ödememe protestosuna ilişkin hükümler ayrıca çek ve bonolar için de geçerlidir (TTK,690/1, 730/no.9). Kabul ise çek ve bonoda söz konusu değildir. Ancak çekte ödememe keyfiyeti, protesto dışında muhatap tarafından ibraz günü de gösterilerek çek üzerine yazılacak tarihli bir beyan veya bir takas odasının vaktinde ibraz edildiği halde çekin ödenmediğini gösteren bir tarihli beyanı ile de tevsik olunabilir (TTK, 720). Bonolarda ise uygulamada çok görülen durum şudur: Ödeme gününden çok önce bono hamil tarafından bir bankaya tahsil cirosu (TTK, 600) ile devredilmekte ve senet bedeli bankadan belirli bir iskonto ile hemen tahsil olunmaktadır. Bu çeşit senetlere bankalarda "müşteri senedi" adı verilmektedir. Banka vadeden bir süre önce ihbarname göndermekte ve vade gününde vaki ödememe üzerine de vadeyi takip eden iki iş günü içerisinde noter vasıtası ile protesto cihetine gitmektedir.

Ancak burada bir nokta önemlidir: Vadenin tatil gününe rastlaması halinde senedin ödeneceği tarih, tatili takip eden ilk iş günüdür (TTK,664). Dolayısıyla protesto için söz konusu iki günlük sürenin de buna göre tayin olunması gereklidir.

Hamil, protesto gününü yahut eğer poliçede "Masrafsız iade" şartı varsa ibrazı gününü takip eden dört iş günü içinde, kabul veya ödemeden imtina keyfiyetlerini kendi cirantasına ve keşideciye ihbar etmeye mecburdur. Her ciranta da aldığı ihbarı aldığı günü takip eden iki iş günü içerisinde kendi cirantasına bildirmek zorundadır. Bu suretle keşideciye kadar inilebilir. İhbarın yapılmaması gerçi müracaat hakkını düşürmezse de ihbarın yapılmaması yüzünden bir zarar doğarsa hamil bundan sorumlu olur.

Poliçeyi kabul etmiş muhataba karşı hamil tarafından açılacak davalar üç yıllık, hamilin ciranta veya keşideci aleyhine açacağı davalar ise bir yıllık zaman aşımına tabidir.

Gerek poliçe, gerek çek ve bono, kanunen doğuştan emre yazılı senetlerdendir. Dolayısıyla bunların ciro ve teslim yolu ile devrolunabilmeleri için üzerlerinde "emre yazılı" kaydının bulunması gerekmez. Fakat genel hükümlere uygun devir yolu, diğer bir deyimle alacağın temlik yolu tercih olunmak isteniyorsa senet üzerine "emre yazılı değildir" veya eş anlamda bir ibaretin yazılması yeterlidir.

Ciro, poliçe bedelinin ciro bedelinin ciro edilene ödenmesi için rıza anlamına gelen bir yazılı beyandır. İmzanın cirantanın el yazısı ile olması şarttır. "A'ya ödeyiniz. İmza B" şeklindeki ciro tam ciro, "...ya ödeyiniz. İmza B" ya da sadece ciro edenin imzasından ibaret ciro, "beyaz ciro"dur.

Ciro, poliçe veya poliçeye bağlı alonj üzerine veya poliçenin arkasına yazılır. Ancak "poliçenin ön yüzüne yazılan cironun tam ciro olması gereklidir. Arka yüzüne ise sadece bir imza dahi atılabilir (beyaz ciro). Fakat aynı imzanın poliçenin ön yüzüne atılması aval hükmündedir. Aval, bir özel kefalet şeklidir.

Ciro kayıtsız şartsız olmalıdır. Bununla beraber aksi, ciroyu değil kayıt ve şartları hükümsüz kılar. Ciroda tarihin bulunmaması, ciroyu ve senedi geçersiz kılmaz. "Hamile ödeyiniz. İmza C" şeklindeki ciro, beyaz ciro hükmündedir. Çünkü ciroda lehdarın adı yoktur. Ciro, tahsil ya da rehin için yapıldığı hakkında kayıt taşııyorsa temlik cirosu'dur, yani mülkiyeti nakleder. Bir kimse, senet bedelini tahsil için bir başkasını görevlendirmek isteyebilir. Bu takdirde ciroyu "Bedeli tahsil içindir", "Kabız içindir", "Vekaleten" gibi bir kayıt ile yapmak yeterlidir. Bu tarzdaki ciroya "tahsil cirosu" denir. Cironun "Bedeli teminattır", "Bedeli rehindir" gibi bir deyim taşıması da "Rehin cirosu"nın varlığını anlatır. Kendisine rehin cirosu yapılmış kişi temlik cirosu veya rehin cirosu yapamaz. Ancak tahsil cirosu yapmaya yetkilidir. Vadenin geçmesinden sonra yapılan ciro, vadeden önce yapılmış cironun hükümlerini doğurursa da ödenmeme protestosundan ya da bu

protestonun düzenlenmesi için belirli olan sürenin geçmesinden sonra yapılan ciro ancak alacağın temliki hükümlerini meydana getirir.

Aksi sabit oluncaya kadar tarihsiz bir ciro, protestonun düzenlenmesi için belirli olan sürenin geçmesinden önce yapılmış sayılır.

• Bono Nedir?

Bono (Billet a ordre, Promissory note, elgener Wechsel) kıymetli evrak niteliğindeki öyle bir senettir ki onunla senedi imzalayan (souscripteur), belirli bir meblağı belirli bir kişiye ya da onun emrine vadede ödemeyi taahhüt eder. Bono'da poliçe ve çek'te rastlanan 'havale' mekanizması yoktur. Ödemeyi yapacak olan, senedi düzenleyenin kendisidir. O bakımdan 'muhatap' denilen kişi poliçe ve çek'ten farklı olarak bono'da söz konusu bulunmamaktadır. O halde bono'nun ilgilileri üç değil ikidir: a) Bonoyu düzenleyen ve imzalayan (souscripteur). Kanuna göre bu kişi "tıpkı bir poliçeyi kabul eden gibi sorumludur" (TTK,691/1).b) Şahsına veya emrine ödemedede bulunulacak kişi (preneur). Bu şahsın da senette gösterilmesi şarttır. Aksi takdirde düzenlenen senet TTK,688de diğer şartları kapsıyor olsa bile "bono" sayılmaz. Ödemenin "senedin hamiline" yapılacağı tarzındaki kayıt da yetersizdir. Çünkü -çekten farklı olarak - poliçe ve bono, "hamile yazılı" olarak çıkartılamazlar.

Bono'nun en önemli fonksiyonu, hem borcun vadelendirilebilmesi, hem de alacaklı tarafından bankaya iskonto ettirmek (kırdırılmak) suretiyle peşin ödemenin kendisi nezdinde sağlanması gibi avantajları biraraya getirci olmasıdır. Bono, teminat aracı ve ayrıca - hatır bonusu yolu ile - kredi aracı olarak da kullanılabilir.

Bonoda bulunması mecburi unsurlar şunlardır:

1. Bono (emre muharrer senet) kelimesi,
2. Kayıtsız şartsız belli bir bedeli ödeme vaadi,
3. Lehdarın ismi
4. Tanzim edenin imzası
5. Tanzim günü .

Alternatife yer verir mecburi şartlar ise şunlardır:

- 1.Tanzim yeri. Bu yer gösterilmemişse senedi tanzim edenin adının yanındaki yer tanzim yeri bononun tanzim yeri sayılır. O da yoksa senet, bono değil, adı borç senedidir.
- 2.Ödeme yeri. Gösterilmemişse tanzim yeri ödeme yeri hükmündedir.

Bonoda vadenin gösterilmesi ihtiyaridir. Vadesi olmayan bono

İstanbul 3 Kasım 1990

İş bono (emre muharrer senet) karşılığında Ahmet Akman'a veya emrine 10.000.000 (onmilyon) TL ödeyeceğim.

Celil Conker
(Keşideci)

görüldüğünde ödenmek üzere tanzim edilmiş sayılır (Yargıtay İcra ve İflas Dairesi, 20.11.1970): "... bu durumda bononun ihdas tarihinden itibaren bir yıl içinde ibrazı lazımdır. Aksi halde bir yıllık ibraz süresinin bittiği tarihte vadesi dolmuş kabul edilir (E.11767/K. 11519; Türk İctihatlar Külliyyatı, 1971, c.1, sh.228).

Bonolar hakkında, bononun mahiyetine aykırı düşmeme şartı altında poliçe hakkındaki hükümler uygulanır (bk.TTK,690).

• Çek Nedir?

Çek (cheque, Cheque, Check (ABD), Scheck, Cheque) Türk hukukunda bir çek anlaşmasına binaen bankada kendi emrine bulundurulması gerekli vadesiz hesaptan hamil yararına bir ödeme temini için banka üzerine keşide edilen kıymetli evraka denir. Çekte de tıpkı poliçede olduğu gibi üç ilgili kişi bulunur: Keşideci, muhatap ve hamil. Oysa bono'da kambiyo ilişkisine dahil taraflar üç değil ikidir. Keşideci ve

hamil, Bono'da muhatap yoktur. Çünkü bono'da keşideci aynı zamanda "kabul eden muhatap" durumundadır. Bu sonuç, bono'da kabul'ün gereksizliğini anlatır. Fakat kabul çekte de yoktur. Çünkü çek görüldüğünde ödenir. Çek de tıpkı poliçe gibi temelde "havale" ilişkisi doğurur. Nitekim TTK,694'e göre, banka dışında diğer bir kişi üzerine çekilen çek "havale" (TBK 457) hükmündedir.

Çekte bulunması gerekli kanuni unsurlar şunlardır:

1. Çek kelimesi
2. Belirli bir bedelin ödenmesi için kayıtsız şartsız havale
3. Ödeyecek kişinin (muhatabın) ad ve soyadı
4. Keşide günü ve yeri
5. Keşidecinin imzası.

Bu unsurlar mecburidir. Aksi takdirde ortada bir çek yoktur. Buna karşılık ödeme yeri ve keşide yeri için kanun bazı alternatifler kabul etmiştir: Şöyle ki ödeme yeri gösterilmemişse muhatabın ismi yanındaki yer, birden fazla yer varsa bunların ilki ödeme yeri, yoksa muhatabın iş merkezinin bulunduğu yer ödeme yeridir. Keşide yeri gösterilmemiş çek ise keşidecinin ad ve soyadının yanında yazılı olan yerde çekilmiş sayılır. Ancak o yer de yazılı değilse ortada çek yok havale vardır.

Çekte vade yoktur ve çek görüldüğünde ödenir ama kanun ibrazı belirli bir süre ile sınırlandırmayı da uygun görmüştür. Nitekim bir çek, keşide edildiği yerde ödenecekse on gün, keşide edildiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde ibraz edilmelidir. Ödeneceği memleketten başka bir memlekette keşide edilen çek, keşide yeri ile ödeme yeri ile ödeme yeri aynı kıt'ada ise bir ay ve ayrı ayrı kıt'alarda ise üç ay içinde muhataba ibraz edilmelidir. Süreler, çekte keşide günü olarak gösterilen tarihten başlar (TTK,708).

TTK,726'da "zamanaşımı" başlığı altında ancak hamilin cirantalarla keşideci ve diğer çek borçlularına karşı müracaat haklarının ibraz süresinin sona ermesinden itibaren altı ayda zaman aşımına uğrayacağı hüküm altına alınmış ve çek borçlularından birinin diğerine karşı sahip

bulunduğu müracaat hakları için zaman aşımı süresinin ise çek borçlusunun çeki ödediği veya çekin dava yolu ile kendisine karşı ileri sürüldüğu tarihten itibaren altı ay olduğu açıklanmıştır.

Sonraki tarihli çek de üzerindeki keşide tarihinin henüz gelmemiş olmasına rağmen görüldüğünde ödenmek gerektiğinden, görüldüğünde karşılığı yoksa senet üzerine "karşılıksızdır" ibaresinin yazılması gerekir.

Bankaya ibraz edildiği anda, yeterli karşılığı bulunmayan çek "karşılıksız çek"tir.

Karşılıksız çek keşide eden kimse, banka tarafından kendisine gönderilmesi gereken ihtar mektubunu aldığı tarihten itibaren yedi işgünü içinde çek tutarını veya karşılıksız kalan bölümünü yüzde on tazminatı ve gecikme faizi ile birlikte hamil adına muhatap bankaya yatırırsa, karşılıksız çek keşide etmenin sonuçlarından kurturul ve çek keside etme hakkını yeniden kazanır. Düzeltme hakkı adı verilen bu imkan, karşılıksız çekin ibraz tarihini takip eden bir yıl içinde ancak iki defa kullanılabilir.

Muhatap banka, yeterli karşılığı olmadığı için çekin ödenmediğini ve hesap sahibi hakkında gereken bilgileri, TC Merkez Bankası'na bildirir. Bildirme, hesap sahibinin, düzeltme hakkı yok ise çekin ibraz tarihinden; düzeltme hakkı var ise, düzeltme süresi sona erdiği tarihten itibaren on işgünü içinde yapılır. TC Merkez Bankası, durumu en fazla 30 işgünü içinde bankalara duyurur..

TC Merkez Bankası'nın duyurusuna şube tarafından ıtıla ve herhalde duyuru tarihini takip eden onbeşinci günün bitiminden itibaren, bir yıl süre ile hesap sahibine veya vekil ve mümessillerine çek karnesi verilmez ve çekle işleyecek hesap açılmaz.

İbraz süresi içinde veya üzerinde yazılı keşide tarihinden önce ibraz edildiğünde, yeterli karşılığı bulunmaması sebebiyle kısmen de olsa ödenmeyen çeki keşide eden kişiler bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası

ile cezalandırılırlar. Mahkeme ayrıca işlenen suçun mahiyetine göre bir yıl ile beş yıl arasında belirleyeceği bir müddet için failin bankalarda çek hesabı açmasının ve çek keşide etmesinin yasaklanmasına karar verir. Yasaklama kararı bütün bankalara duyurulmak üzere TC Merkez Bankası'na bildirilir.

Bu fiillerden dolayı takikat yapılması çek hamilinin şikayetine bağlıdır. Şikayetten vazgeçme, hüküm kesinleşinceye kadar geçerlidir. Fiili işleyenin 8. ci maddeye göre düzeltme hakkını kullanmak suretiyle hamilin zararını karşılamış olması veya düzeltme hakkı yoksa, anılan maddede belirtilen müddet içinde çek bedelinin karşılıksız kalan kısmını %10 tazminatı ve gecikme faiziyle birlikte muhatap bankaya veya herhangi bir şubesine yatırmış bulunması halinde şikayet hakkı doğmaz.

• Gemi Nedir?

Tahsis edildiği gayeye uygun olarak kullanılması, denizde hareket etmesi imkanına bağlı bulunan ve pek küçük olmayan her türlü tekneye denir. Sallar, süda yüzdükleri halde boşlukları olmadığından tekne ve dolayısıyla gemi sayılmazlar. Teknenin pek küçük olmaması ile kastedilen, denize açılabilirliktir. Geminin tahsis edildiği gaye deniz seyrüseferidir. Kıyıda restoran, sabit otel veya depo olarak kullanılan tekneler, hukuken gemi kabul edilmezler.

• Hangi Gemiler Türk Gemisidir?

Gerçek kişi ya da kişilere ait gemiler yönünden mülkiyetin tamamen Türk vatandaşlarına aidiyet şarttır. Geminin işletilmesi bir yabancıya verilebilir. Ancak Kabotaj Kanunu, Türk kıyılarında kabotaj hakkını Türk Bayrağını taşıyan gemilere hasretmiştir.

Tüzel kişilerin malı olan gemiler, yönetim organını oluşturanların çoğunluğunun Türk olması koşulu ile Türk gemisi sayılırlar. Bununla beraber Türk ticaret siciline tescil edilmiş ticaret şirketlerinin malı olan gemiler, şirketi yönetim ve temsile yetkili olanların çoğunluğu Türk olmak ve şirket sözleşmesine göre oy çoğunluğu Türklerde bulunmak,

anonim ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde ayrıca hisse senetleri nama yazılı ve taşkalarına devri şirket yönetim kurulunun iznine bağlı bulunmak koşulları ile Türk gemisi sayılırlar.

• Donatan ve Taşıyan'a Karşı Hangi Haklar Kullanılabilir?

Donatan (armatör), - hukukumuzda - gemisini deniz ticaretinde kullanan kimsedir. Kendisinin olmayan gemiyi kendi adına deniz ticaretinde kullanan kimse, yani işleten de üçüncü kişilerle olan ilişkilerinde donatan sayılır. Donatan, geminin üçüncü kişilere verdiği zararlardan sorumludur. Ancak donatanın kaptan ve gemi adamlarının kusurlarından dolayı üçüncü kişilere karşı sorumluluğu kural olarak deniz serveti ile sınırlıdır. 1979'da Haydarpaşa önlerinde Independante-Evialy gemileri arasında vuku bulan çatışmada gemi ve yükün değeri ortadan kalktığı için TTK'nda yazılı donatanın sorumluluğu ile ilgili TTK, 948 hükmü işlemediğinden adam çalıştıranın sorumluluğu hakkındaki TBK, 55 ve Limanlar Kanunu, 7 hükümlerine başvurulmuştur. Oysa modern kanunlar ve uluslararası konvansiyonlar sınırlı - aynı değil, sınırlı - kişisel sorumluluk esası üzerine kuruludur. Deniz kirlenmesi yönünden Türkiye'de 9.8.1983 tarihli Çevre Kanunu düzenlenmiş, ancak bu kanun bazı para cezaları getirmiştir. Türkiye deniz kirlenmesinden doğan hukuki sorumluluk ve müdahale ile ilgili 1969 Konvansiyonlarına da katılmamıştır.

Donatanın yükle ilgililere karşı sorumluluğu, taşıyanın sorumluluğu derecesindedir. Taşıyan, deniz yolu ile eşya veya yolcu taşımayı akden üstlenen kişidir. Deniz yolu ile eşya taşımada taşıyanın kaptan ve gemi adamlarının teknik ve teknik yönetim, yani notik kusurları ve yangını için sorumluluğu yok, ticari kusurları için sorumluluğu vardır. Yükleten yükün cins ve kıymetini yükleme başlamadan önce bildirmemiş ve bu beyanı konişmentoya yazılmamış olduğu takdirde taşıyan, her halde beher koli ve parça başına en çok 100.000 lira ile sorumlu olur.

• Çarter Parti ve Konişmentoya Bağlı Haklar Nelerdir?

Çarter parti, bir geminin ücret karşılığında tamamının veya bir bölümünün ya da belirli bir yerinin deniz seyrüseferi için hizmete tahsis edildiğini gösteren (tevsik eden) belgedir. Çıplak gemi çarteri" (Bare Boat Charter), Terk çarteri (Demise Charter), Zaman çarteri (Time Charter) ve yolculuk çarteri (Voyage Charter) gibi çeşitleri vardır. Çarter partinin hükmü genel olarak bu sözleşmenin tarafları arasındadır. Buna karşılık çarter partiden sonra veya doğrudan konişmento çıkarılıp üçüncü kişiye devredildiğinde taşıyan ile gönderilen arasındaki ilişkilerde konişmento esas tutulur. Konişmento, taşıyan tarafından tek taraflı olarak düzenlenen, malın gemiye yüksetildiğini veya yükletilmek üzere teslim alındığını belgeleyen, malı temsil eden, malın nasıl alındıysa öyle teslim edildiği hakkında karine yaratan ve taşımayı doğrulayan kıymetli evrak niteliğinde bir senettir.

• Sarya ve Sürastarya Nedir?

Sarya, yükleme veya boşaltmada yükün elden geçirilmesi için gereken zamanı anlatır. Sürastarya, saryaya eklenen zamandır. Aksi kararlaştırılmış olmadıkça sarya ücretsiz, sürastarya ücretlidir. Sözleşmede sürastaryadan söz edilip süresi belirtilmemişse gemi ancak sarya süresinin yarısı kadar beklemeye mecbur kalır. Daha fazla beklemeyebilir. Ama beklerse, sürastarya ücretine miktarı sözleşmede yazılı olmasa bile hakkaniyet gereği yine hak kazanır.

• CIF Satış Nedir?

CIF satış, mal bedeli (cost), sigorta (insurance) ve navlun (Freight) dan ibaret götürü bir satış fiyatı karşılığında yüklemede teslim olunacak emtia için satıcı uhdesine ayrıca bir deniz sigorta poliçesi temini ve deniz yolu ile eşya taşıma sözleşmesinde kararlaştırılmış yeri (limana) sevk borcu yüklenen bir denizaşırı satış çeşididir. CIF satılan malların geminin küpeştesinin ifa yeri aştığı andan itibaren nefi ve hasarı alıcıya aittir.

- **FOB (free on board) Satış Nedir?**

FOB'da bir yüklemede satıştır. Bu çeşit denizaşırı satışta satıcı, sadece kararlaştırılmış limanda gemi bordasına kadar olan gönderme masraflarını karşılamayı taahhüt eder. Satılan yük, gemi küpeştesini fiilen geçtiği andan itibaren alıcıya ait olur. Bir de FOB Airport (name port) satış vardır. Bu satış tarzı, özellikle treyler ve feribotlarda uygulanan Container veya roll on - Roll of (ro-ro) taşımacılığı gibi multimodal yapıdaki taşımalarda ortaya çıkan ihtiyaç için düzenlenmiştir. FOB satıştaki ilkeler burada da geçerli ise de burada ayrı olarak satıcının yükümlülüğü, malı kararlaştırılan yerde taşıyana teslim ile sona erer.

- **Akreditif Nedir?**

Akreditif (letter of credit, accredatif, akkreditiv) satış sözleşmesinin ifası amacı ile satıcıya bazı koşullar altında belirli bir paranın verilmesi konusunda alıcının bir bankayı görevlendirmesine (tevkil etmesine) denir. Banka tarafından yapılacak ödeme, malların veya emtiayı temsil eden senetlerin teslimine bağlı tutulmuşsa bu takdirde basit akreditif (clean or open credit, payment on receipt credit, lettre de credit sans garantie) değil, teminatlı ya da belgeli akreditif (payment againts documents credit, export commercial credit, documentary credit, documentary letter of credit, lettre de credit sur garantie, credit documentaire, Documenten Akkreditiv) sözkonusudur. Akreditif bildirisi, lehdara (beneficiary) doğrudan doğruya akreditifi açan banka (Issuingbank, banque emettrice) tarafından yapılabileceği gibi bir muhabir banka (advising bank, banque notificatrice) tarafından da yapılabilir. Satıcının bankaya karşı doğrudan doğruya bir talep hakkının bulunması durumunda bir teyitli akreditif (confirmed credit, credit confirme, bestatiges Akkreditiv) sözkonusudur. Akreditif geri alınamaz

(Irrevocable) biçimde de olabilir. Bu takdirde bir borç vaadi teşkil eder, aksi takdirde etmez.

- **Müşterek Avarya'da Fedakarlık Nasıl Paylaşılır?**

Müşterek avarya, deniz yolculuğu sırasında gemi ve yükün müşterek selameti uğrunda bile bile girişilen zarar ve masrafların gemi, yük ve - sözleşme ile garantide değilse - navlun arasında bu malvarlıklarının değerleri oranında paylaşılmasıdır. Bu alanda tanınmış tip sözleşme örneği York-Anvers Kuralları'dır. Paylaşma, dispeç denilen bir belgenin düzenlenmesi ile olur. Eğer varsa "hesaplara itirazı" mahkeme çözer (TTK,1208-1213). Anlaşmazlık hakeme de götürülebilir.

- **Çatma'dan Doğan Zararlar Nasıl Tazmin Edilir?**

Hukuki anlamda çatma,tahsis edildikleri deniz seyrüseferinde birbirlerine karşı sözleşmeden doğan bir bağ içinde bulunmayan iki veya daha çok geminin çarpışması durumunu ifade eder. Çarpışma anında her iki geminin seyrüsefer halinde bulunması gerekli değildir. Diğer taraftan, gemi bir manevrayı yapmak veya yapmamak yüzünden başka bir gemiye veya gemide bulunan can ve mallara çatma olmaksızın zarar verirse çatma hükümleri bu tarzda meydana getirilmiş bir zarar için dahi uygulanır. Müşterek kusurlu çatma nedeniyle müşterek kusurlu gemilerin veya gemide bulunan malların uğradıkları zarar için tazminat, donatanların sorumlu bulundukları kusurların ağırlığı oranındadır. Ancak cana gelen zararlar da müşterek kusurlu donatanların üçüncü kişilere karşı sorumlulukları müteselsildir. Üç gemi çarpışmış olup da bunlardan biri kusursuzca kusursuz geminin zararı yönünden de kusurlu iki geminin sorumluluğu müteselsildir.

- **Kurtarma ve Yardım Ücreti Nasıl Ödenir?**

Kurtarma ve yardım, deniz tehlikesi altındaki geminin kaptanın açık ve makul karşı koyması olmaksızın başarılı yardım görmesi veya kurtarılması halinde vardır. Kurtarma ve yardım ücreti, no cure no pay'dir, yani kurtarma veya yardım başarılı olmazsa ücret ödenmez. Kurtarma ve yardıma tahsis edilmemiş gemilerde kaptan ve gemi adamlarının donatana karşı alınan kurtarma ve yardım ücreti üzerinden belirli oranlarda pay isteme hakları vardır (TTK,1230).

• Gemi ve Yük Alacaklısı Hakları Nedir?

Bunlar, gemi ve y k üzerinde kanunda gösterilmiş bazı alacak hakları (TTK,1235; 1077/1,1159,1204,1205,1232,1258) için tanınmış imtiyazlı rehin haklarıdır. Nitekim gemi alacaklısı hakkı, gemi ipoteğinden önce gelir.

• Deniz Hukukunda Hak Düşümü ve Zaman Aşımı Süreleri Nelerdir?

Taşınan malların tesliminden veya teslim edilmiş olmaları gereken tarihten itibaren bir yıl içinde mahkemeye başvurulmadığı takdirde malların ziya veya hasarından dolayı her çeşit sorumluluk davası düşer (TTK,1067). Gemi alacaklısı hakkı doğuran alacaklar (TTK,1235/no.1-9) bir yılda, ancak çatma ve kurtarma ve yardımdan doğan alacaklar iki yılda zaman aşımına uğrar.

• Deniz Sigortaları Nedir?

Deniz sigortaları, deniz riskleri üzerindeki teminata ilişkindir. Deniz riskleri bir deniz yolculuğu sırasında gemiye veya mallara ya da navluna gelebilecek risklerdir. Gemiye ilişkin risklerin sigortasına tekne veya gemi sigortası, emtianın uğrayabileceği riskleri dikkate alan sigortaya emtia ya da emtia taşıma sigortası denir. Navluna gelebilecek riskler için de navlun sigortasından söz edilir. Tekne (gemi) sigortalarında geminin tekne ve makinelerinin denizcilik risklerine karşı sigorta edilmesi sözkonusudur. Denizcilik riskleri ile kastedilen, fırtına, karaya oturma, kaya ve sağlığa bindirme gibi durumlar sonucu tamamen veya kısmen harap olmadan, oturmadan, çatışmadan, sabit veya seyyar bir cisme (buz dahil)  arpmadan, denize mal atılmasından, yangından, kaptan ve gemi adamlarının barataryasından, yani genellikle deniz kaza ve tehlikelerinden sigortalı gemiye gelebilecek ziya ve hasarlardır. Geminin ziyaı, iki değişik tiptedir: Eğer sigorta konusu tamamen harap olmuş veya gemi niteliğini kaybetmiş ya da bir daha geri gelmeyecek şekilde sigortalının elinden  ıkmişsa "Gerçek Tam Ziya" (Actual Total Loss) vardır. Buna karşılık, gerçek tam ziya'nın kaçınılmaz görünmesi nedeni ile veya gerçek tam ziya'a engel olmanın ancak sigorta

konusunun kıymetini aşacak bir harcama ile mümkün bulunması karşısında geminin bırakılması durumunda "Hükmi Tam Ziya" (Constructive Total Loss) sözkonusudur.

Tekne (gemi) sigortaları genellikle on iki aylık süre için akdedilir. Tekne poliçelerinde çok rastlanan bir kuvertür, Londra Sigortacılar Enstitüsü Tekne Klozları'nda yer alan 3/4 THS Collision Liability klozu'dur (Running Down Clause) Bu kloz ile çatma halinde sigortalının üçüncü kişilere karşı olan sorumluluğunun 3/4 oranında sigorta teminatı altına alınması sözkonusudur. Uygulamada geri kalan 1/4'lük kısmın 'Koruma ve Tanzim Klüpleri' (Protection and Indemnity Clubs) tarafından teminat altına alındığı görülür.

Protection and Indemnity, kısaca P and I teminatı, "klüp" denilen topluluğa belirli bir meblağın ödenmesi veya ödenmesinin taahhüt edilmesi ile sağlanan bir ek sigortadır. Bu nedenle normal poliçe ile mali sorumluluk altında kalınması veya bu yüzden ödemede bulunulması durumunda ve normal poliçenin karşılamadığı belirli riskler için sözkonusu olur. Çarpışma sorumluluğu (Collision Liability) ile temin edilmediği ölçüde başka gemiye, o gemideki yüke, ticari eşyaya, navluna, başka şeylere veya sigortalı gemide inşaatçılara veya onarımcılara ait veya onların sorumlu bulundukları dışındaki ziya ve hasarlar, enkazın kaldırılması, taşınması, imhası ve bunlarla ilgili ihmallerden doğan masraf ve zararlar, can kaybı, bedeni zarar, hastalık ve can kurtarma giderleri gibi.

Deniz sigortalarının emtia ile ilgili olanında özellikle dış alım veya dış satım konusu malların deniz yolu ile uluslararası taşınmasında karşılaşılabilecek risklerin sigortalanması sözkonusudur.

Emtia sigortaları, genellikle harp risklerini ve karadaki tamamlayıcı taşımaları da kapsar tarzda akdedilir. İngliiz Enstitü Hamule Klozları'ndan "Bütün riskler" (All Risks) Klozu, 1.1.1983'den beri Lloyd's S.G. Poliçesi yerine uygulanan Lloyd's Marine (kısaca MAR) Poliçesi'nde A tipi hamule klozu olarak dikkate alınmıştır. Aynı Poliçe'de B tipi hamule klozu Lloyd's S.G. Poliçesi'ndeki "with average avarya dahil" (W.A) ve C tipi hamule klozu Lloyd's S.G. Poliçesi'ndeki

"free particular average, özel avarya hariç" (FPA) klozunu karşılamaktadır.

Navlun üzerinde sigortalananabilir menfaat sözkonusu olduğunda onun da ayrıca sigortası gerekebilir. Navlun ile kastedilen deniz yolu ile eşya taşıma veya geminin kiralanması karşılığı ödenmesi gereken ücrettir. Sonuncu durumda "çarter navlunu" (Charterer freight) sözkonusudur.

• Havacılık Sigortaları Nedir?

Havacılık (aviation) sigortaları alanında ise gövde ve kargo sigortaları gibi değişik türler vardır. Gövde sigortası ile uçak, planör veya helikopterin kasko sigortası sözkonusudur. Böyle bir kuvertür altında yerde, durma, talimata göre taksileme veya uçuş esnasındaki risklerle ilgili olarak tam ziyada değil, fakat kısmi hasarda değişik muafiyetler uygulanarak tazminat ödenir. Gövde sigortası kural olarak aşınma, yıpranma, mekanik sistem veya elektrik yüzünden doğan arıza, harp, grev, halk hareketleri ve sigorta konusunun gayrimeşru olarak ele geçirilmesi (hi-jacking) risklerini kapsamaz. Ancak gövde sigortası teminatı genişletilebilir. Bu sayede kaza nedeni ile yolculara ve üçüncü kişilere karşı doğabilecek sorumluluk da kapsam içine alınabilir. Yolcu ve bagajlarının veya personelin korunması için ferdi kaza veya grup sigortalarının yaptırılması da rastlananan bir durumdur. Diğer taraftan, uçaktan kaza sonucu atıl kalmalarının belirli bir süreyi aşması riskine karşı belirli bir süre (90 gün gibi) ve tutar için kar yoksunluğu (loss of use) sigortası da yaptırılabilir.

Hava yolu ile sevk edilen mallar için akdedilen kargo sigortasında genellikle "Bütün Riskler" (all risks) konusunda verilen teminat tercih görür. Ayrıca uçak yapımcı, onarıcı ve bakımçıların hatalı plan ve kötü işçilikten kaynaklardan sorumlulukları için de sorumluluk sigortası teminatı verilebilir. İmalat sorumluluğu (Product Liability) bilindiği üzere günümüzde tazminat taleplerine konu olmaktadır.

- **Tazminat (zarar) Sigortaları - Meblağ Sigortaları Ayırımı Neyi Anlatır?**

Tazminat sigortaları (assurances indemnites) - aynı zamanda "zarar sigortaları" (assurances de dommages) olarak da adlandırılır - mal varlığına zarar verebilecek risklerin sigortasıdır. Bu çeşit sigortalarda zarar yoksa tazminat da yoktur.

Tazminat sigortaları, kendi içinde "mal sigortaları" ve "sorumluluk sigortaları" olarak ikiye ayrılır. Mal sigortalarında (yangın ve taşıma sigortaları, hayvan sigortası, yağmura, doluya, cam kırılmasına, hırsızlığa, kefalet risklerine karşı sigorta ve yargı giderleri ile avukatlık ücreti risklerini temin için akdedilen hukuki korunma sigortası gibi) sigortalının malvarlığında doğan zararların tazmini sözkonusudur.

Meblağ sigortalarında (assurances de sommes) risk, bir insanın hayatı ve vücudu üzerindedir. Bu nedenle bu tip sigortalara "can sigortaları" veya şahıs sigortaları denilmektedir. Meblağ sigortalarında ödenen, "tazminat", diğer bir deyimle "eski hale getirme" gideri değil, sadece bir "meblağ"dır. Bu tarz sigortalarda sigortacı zararın bedelden az olduğu savunusunda bulunamaz (bk. 1134/2).

Meblağ sigortalarında "tazmin ilkesi" (zenginleşme yasağı) işlemez. Bu yüzden meblağ sigortalarında sigortacının halefiyeti sözkonusu olmaz. O bakımdan bu çeşit sigortalarda sigortalı hem sigorta bedelini hem de sorumluluk tazminatını uhdesinde birleştirebilir. Oysa tazminat (zarar) sigortalarında buna imkan yoktur.

- **Sigorta Sözleşmesi Ne Zaman Kurulur?**

Sigorta sözleşmesi, sigorta ettiren ve sigortacının karşılıklı ve birbirine uygun surette iradelerini beyan etmeleri ile tamam olur.

Sigorta sözleşmesinin akdi yönünden kanun, şekil koşulu aramamıştır. Bununla beraber sigortacının risk üzerinde bir ön bilgiye ihtiyacının bulunacağı kuşkusuzdur. Bu ön bilgi, sigortacının içindeki soruların cevaplandırılması amacı ile sigorta ettirene sunduğu

teklifnemenin bu sonuncu tarafından doldurulması ile elde edilmiş olur. Teklifname'nin (soru listesi) sigorta ettiren tarafından doldurulup imza edilmesi "icap" karakterindedir. Sigortacı teklifnameyi inceler ve uygun görürse bir polişe düzenleyerek icapta bulunana sunar. Sigorta şirketi adına imzaya yetkili olanların imzalarını taşıyan poliçenin teklifte bulunana imzalanmak üzere verilmesi "kabul" anlamına gelir.

Tıpkı icap gibi kabul de şekle bağlı olmadığından sigortacı, kabulünü mektup veya telgraf ile de bildirebilir. Üstelik icap, sigortacıdan da gelebilir. Nitekim sigortacının doğrudan poliçeyi imzalıyarak sigorta ettirene göndermesi icap ve bunun sigorta ettiren tarafından da imzalanması veya bu önerinin prim yatırma yolu ile cevaplandırılması kabul olarak yorumlanır. Hatta bazı ülkelerde ferdi kaza ve bagaj sigortaları yolculuğa çıkılırken uygun yerlerdeki otomatlara basılmak veya tike alınmak suretiyle kolayca akdedilebilir.

TTK, 1265'de poliçe yükümlülüğünden söz edilirken sigorta poliçesinin sigorta sözleşmesinin sağlık koşulu mu, yoksa ispat koşulu mu olduğu açıklanmamıştır. Nitekim İstanbul Kültür Sarayı yangını günü, sigortacı tarafından imza edilmiş poliçelerin sigortalı tarafından imza edilerek geri verilememiş bulunulması, sigorta sözleşmesinin hasarı vuku bulduğu gün henüz akdedilmemiş bulunduğu itirazına yol açmıştır. Sonuç olarak yangının çıkışından altı yıl sonra bu konu, Yargıtay Onbirinci Hukuk Dairesi'nin aşağıdaki kararı ile hükme bağlanmıştır: "1. Sigorta sözleşmesi, sigortalının icabının, sigorta şirketi tarafından kabul edilmesi ile doğar ve herhangi bir şekle tabi değildir. 2. Sigorta poliçesi, tamamlanmış olan sigorta sözleşmesini tevsik eden bir belgedir." (19.4.1976, Batider 1976, sh. 156). Görülmektedir ki Yargıtay bu karar ile sigorta poliçesini sadece bir ispat aracı olarak dikkate almıştır.

• Karayolları Trafik Kanunu'nda Hukuki Sorumluluk ve "Mali Sorumluluk Sigortası" Nasıl Düzenlenmiştir?

Bir motorlu aracın işletilmesi, bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına ya da bir şeyin zarara uğramasına sebep olursa motorlu aracın işleteni bu zarardan sorumlu olduğu kişilerin kusuru

bulunmaksızın ve araçtaki bir bozukluk kazayı etkilemiş olmaksızın, kazanın bir mücbir sebepten veya zarar görenin veya bir üçüncü kişinin ağır kusurdan ileri geldiğini ispat ederse sorumluluktan kurtulur.

Rot çıkması ve fren patlaması gibi olaylar mücbir sebep olarak nitelendirilemez. Çünkü bunlar, aracın işletilmesine yabancı karakterde değildir.

İşletilme halinde olmayan bir motorlu aracın sebep olduğu trafik kazasından dolayı işletenin sorumlu tutulabilmesi için zarar görenin, kazanın oluşumundan işleten veya eylemlerinden sorumlu tutulduğu kişilere ilişkin bir kusurun varlığını veya araçtaki bozukluğun kazaya sebep olduğunu ispat etmesi gerekir. Görülmektedir ki bu sonuncu durumda tehlike değil kusur sorumluluğu söz konusudur.

Aracın hareket halinde olması ile bağlantılı bütün olaylar "motorlu aracın işletilmesi" durumunda meydana gelmiş sayılır. İsviçre Federal Mahkemesi, motorun ısınması veya ısınıp kaybetmemesi için boşta çalıştırılması, motorlu aracın yokuş aşağı olarak boşta inmesi, garaj içinde veya park yerinde motor gücü ile yer değiştirmesini aracın işletilmesi kapsamına dahil saymıştır. Motoru durdurulmuş aracın elle itilmesi, aracın garda yanması veya infilak etmesi aracın yıkanması, onarımı, yüklenmesi veya boşaltılması, duran aracın kapılarının açılması veya parmağın duran aracın kapılarının kapatılması nedeniyle sıkışması şeklindeki haller, araç hareket halinde olmadığı için "işletme" dışında sayılır.

İşleten, hakimın takdirine göre, kendi aracının katıldığı bir kazadan sonra yapılan yardım çalışmalarından dolayı yardım edenin maruz kaldığı zararlardan da sorumlu tutulabilir. Ancak bu durumda işletenin sorumlu kılınabilmesi için kazadan kendisinin sorumlu olması veya yardımın doğrudan doğruya kendisine veya araçta bulunanlara yapılması gerekir (bk. 2918 sayılı Kanun, 85 vd).

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu, işletenlerin bu Kanunun 85/1 hükmünde yazılı sorumluluklarını karşılamak üzere mali sorumluluklarını sigorta ettirmek mecburiyetinde olduklarını

açıklamıştır. Bu nedenle işletme halinde olmayan bir motorlu aracın sebep olduğu trafik kazasından dolayı işletenin uğrayacağı ve keza kazadan sonraki yardım çalışmaları için - hakimnin takdirine göre - maruz kalabileceği sorumluluk zorunlu mali sorumluluk sigortasının kapsamı dışında bırakılmış olmaktadır. Buna karşılık 2918 sayılı Kanun'un sorumluluğunun kaldırılması veya tazminatın azaltılması hakkındaki sigorta sözleşmesi veya ona ilişkin kanun hükümlerinden doğan sonuçların zarar görene karşı ileri sürülemeyeceği hakkındaki 95. madde hükmü ile doğrudan doğruya talep ve dava hakkına ilişkin 97. ve zaman aşımına ilişkin 109. maddesi hükümleri ihtiyari mali sorumluluk sigortasında da uygulanır.

İşleten'in yanısıra, bir römorkun veya yarı römorkun veya çekilen bir aracın sebep olabileceği zararlar için çekicinin işleteni de zorunlu mali sorumluluk sigortası yaptırmakla yükümlüdür. Aynı yükümlülük, ayrıca motorlu araçlarla ilgili mesleki faaliyetlerde bulunanlar ve yarış düzenleyicileri için de vardır.

Zorunlu mali sorumluluk sigortası bir kimsenin ölümüne, yaralanmasına veya bir şeyin zarara uğramasına sebep olan kazaları kapsar. Yabancı plakalı motorlu araçların sebep oldukları zararlar da zorunlu mali sorumluluk sigortası kapsamına girer. Turistlere ait taşıtlarla milletlerarası çok taraflı anlaşmalar kapsamına giren yabancı plakalı taşıtların Türkiye'de geçerli milletlerarası anlaşmalarla kabul edilmiş sigortaları yoksa, bunlar için zorunlu mali sorumluluk sigortası Türkiye sınırlarına girişleri sırasında yapılır.

Bir motorlu aracı çalan veya gasbeden de işleten gibi sorumludur. Aracın bu durumunu bilen veya gereken özeni gösterseydi bilebilecek olan araç sürücüsü de onunla birlikte müteselsilen sorumludur. İşleten ise, ancak kendisinin veya eylemlerinden sorumlu olduğu kişilerden birinin, aracın çalınmasında veya gasbedilmesinde kusurlu olmadığını kanıtladığı takdirde ki sorumluluktan kurtulabilir. Sorumlu olduğu durumlarda işleten, diğer sorumlulara rücu edebilir. Çalınmış veya gasbedilmiş motorlu araç bir olaya sebep olmuşsa ve işleten de sorumlu değilse kişiye gelen zararlar Garanti Fonu tarafından karşılanır. Garanti fonuna ayrıca:

- a) Kazayı yapan motorlu aracın tespit edilememesi durumunda kişiye gelen zararlar için,
- b) Zorunlu mali sorumluluk sigortası yaptırılmaksızın trafiğe çıkarılan motorlu aracın kişiye verdiği zararlar için:
- c) Kazanın vuku bulduğu sırada, zorunlu mali sorumluluk sigortasını yapan sigortacının iflası halinde, kişiye ve herhangi bir şeye gelen zararlar için başvurulur.

Fonun gelirleri; her yıl sigorta şirketlerince zorunlu mali sorumluluk sigortası için tahsil edilen safi primlerin yüzde 1'i ile sigorta yaptıranların safi primin yüzde 2'si oranında sigorta şirketine ayrıca ödeyecekleri katılma paylarından oluşur.

Motorlu araç kazalarından doğan maddi zararların tazminine ilişkin talepler, zarar görenin, zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yıl ve herhalde, kaza gününden başlayarak on yıl içinde zanan aşımına uğrar.

Dava, cezayı gerektiren bir fiilden doğar ve ceza kanunu bu fiil için daha uzun bir zaman aşımı süresi öngörmüş bulunursa, bu süre, maddi tazminat talepler için de geçerlidir.

Zorunlu mali sorumluluk sigortasında sigorta bedeli tutarları, araçların cinsine göre Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından belirlenir. Sigorta tazminatı, manevi zararları kapsamaz.

Motorlu araç kazalarından dolayı hukuki sorumluluğa ilişkin davalar, sigortacının merkez veya şubesinin veya sigorta sözleşmesini yapan acentanın bulunduğu yer mahkemelerinden birbirinde açılabilceği gibi, kazanın vuku bulduğu yer mahkemesinde de açılabilir.

• Motorlu Kara Taşıt Araçları Kasko Sigortası Nedir?

Bu sigorta ile sigorta ettirenin beyanına dayanılarak nitelikleri ve kullanılış tarzı gösterilmiş bulunan motorlu kara taşıt aracı teminat altına alınır. Sigortalı araçlarda - gerek hareket gerek durma halinde iken- sigortalının veya aracı kullananın iradesi dışındaki dış ve ani

etkiler sonucu sabit bir cisme çarpması veya böyle bir cisme çarpma, müsademe, devrilme, düşme, yuvarlanma gibi kazalardan doğan hasarlar ve üçüncü kişilerin kötü niyet veya muziplikle sigortalı araca ıka ettikleri zararlar sigortaya dahildir.

• Otobüs Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası Nedir?

Otobüsle uluslararası yolcu taşımacılığı yapmak üzere "taşımacı yetki belgesi" almış olan gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kuruluşları taşıyacakları yolcular ve taşımada görevlendirecekleri sürücüler ve yardımcıları için Otobüs ve Zorunlu Koltuk Ferdi Kaza Sigortası yaptırmak zorundadırlar.

Türkiye'de kaza sigortası dalında çalışma izni bulunan her sigorta şirketi Şehirlerarası Taşımacı yetki belgesi'ne sahip taşımacıların usulüne uygun olarak yapmış olduğu talebe göre, taşıtın niteliğini de göstermek suretiyle bu sigortayı yaptırmak zorundadırlar.

Sigortası bulunmayan otobüs işletmecisi, şehirlerarası yolcu taşımacılığı yapamaz ve işletemin kiralık taşıtları dahil taşıtlarına trafiğe çıkış izni verilemez (RG 18.1.1990, sh 16 ve 23).

• Araç Çarpması Teminatı Nedir?

Otomobil ya da kamyonların kontrolden çıkarak evlerin veya dükkanların içine girmesi veya yol aşağısındaki binaların çatısına düşmesi gibi olaylardan doğacak hasarları temin etmek üzere Araç Çarpması Teminatı, yangın sigortası kuvertürüne ek olarak verilmektedir. Bu teminat, araçların yangın çıkarmaksızın meydana getirecekleri zararları karşılar. Ama aracın çarpması sonucu yangın çıkmışsa bu zarar yangın sigorta kuvertürüne esasen dahildir.

- **Yangına Karşı Sigorta Poliçesi Hangi Riskleri Teminat Altına Alır?**

Yangın sigortası genel şartlarına göre, bu poliçe "1. Yangın 2. Yangına sebebiyet vermiş olsun olması yıldırımın ve 3. Münhasıran ev ihtiyaçları için kullanılan her türlü aydınlatma, ısıtma ve mutfak alet ve vasıtalarının infilakının doğrudan doğruya ika edeceği madde ziya ve hasarları temin eder" (m.1) Bedensel zararlar poliçenin kapsamı dışında olup ancak ayrı bir kuvertüre konu olabilirler.

Sigorta hukuku açısından "yangın" varlığı için alevin varlığı ve ayrıca ateşin mahrekinin dışına sirayet etmesi şarttır.

VIII. BÖLÜM

VERGİ VE MALİ SORUNLAR

PROF.DR. ADNAN TEZEL

Bu müşterek çalışmanın ana konusu, kişinin kamu otoritelerinin davranışları karşısında sahip olduğu haklarının incelenmesidir. Konunun bu aşamadaki odak noktası, kişinin mali haklarının ortaya konulmasıdır. Böyle olunca, mesele mali hukuk kuralları ve uygulamaları çerçevesinde ele alınmalıdır.

Mali hukuk disiplininin uğraşı konusu mali olaylardır. Bu disiplin, mali olaylara bağlantılı olarak Devletin ve bu kapsamda mahalli idarelerin, vatandaşların ve diğer kişilerin, yetki, sorumluluk, hak ve ödevlerine ilişkin hukuk kurallarını ve karşılıklı ilişkilerini ortaya koyar, inceler ve değerlendirir.

Mali hukuk disiplini, maliye bilimi ve uygulaması ile içiçedir. Maliye bilimi ve uygulamasının üç büyük uğraşı alanı vardır. Bunlardan biri kamu hizmetlerini gerçekleştirecek, yani kamusal malları üretecek parasal kaynakların belirlenmesi ve sağlanmasıdır. Burada konu, kamusal gelirler ile ilgilidir. İkinci ana konu, kamusal harcamaların gerçekleştirilmesidir. Burada da mesele, kamu giderleri veya masrafları ile ilgilidir. Üçüncü ana konu, gelir, yani kaynaklar ile gider, yani masraf, yani kamusal ihtiyaçların dengelenmesidir. Burada da mesele bir bütçe meselesidir.

Bu çerçeve içinde, vatandaşlar (kişiler), meselenin "kamu gelirleri" kısmı ile daha yakından ilgilidirler. Zira, uygulamada kamu gelirlerinin hemen tamamı ülkede bulunan kişiler açısından "mali yükümlülük"tür. Yani, kamu gelirlerinin büyük kısmı, o ülkedeki kişilerden sağlanmaktadır.

Mali yükümlülükler teknik açıdan vergi, resim, harç ve benzerleri olarak ayrılmaktadır. Ancak, olay temelde "vergi" kavramı ile bağlantılıdır.

Böyle olunca, çalışmanın bu kesiminden itibaren konuyu, "vergi olayı" etrafına indirgeyip, "vergi mükelleflerinin haklarının araştırılması" olarak incelemek yerinde olabilir.

Mali idarenin vergi tahsilatına dönük ve bu sonucu almasını sağlayan yetkilerine karşı, mükelleflerin de hukuki hakları vardır.

Vergi mükelleflerinin ödevlerini ve buna karşılık da haklarını bilmeleri ve şuurlu olarak kullanmaları, vergi idaresi ve mükellef kesimi arasında karşılıklı güven yaratır ve vergilemenin daha etkin ve verimli sonuçlar vermesini sağlar. Bu kabil ilişkiler kişileri, vergi adaletinin mevcudiyeti hususunda inanç sahibi kılar ve kamu otoriteleri ve Devlet ile iyi ilişkilere yöneltir.

Bu genel sunuştan sonra vergi ve vergilemeye ilişkin kişi hakları, soru ve cevap şeklinde ortaya konulmaya gayret edilecektir.

• Mali Yükümlülük Nedir?

Mali yükümlülükler, Anayasa'da belirlenmiştir. Bunlar vergi, resim, harç ve benzerleri olarak sıralanmıştır. Müşterek özellikleri, bireylere kanun ile yüklenmeleri ve özelliklerinin yani, kimlerce, hangi hallerde, ne vakit ve ne miktarda ödeneceklerinin objektif olarak, kanunla belirlenmiş olmasıdır.

• Vergi Nedir?

Verginin ne olduğu, tek cümle ile cevaplanamaz. Ancak, verginin özellikleri bir araya getirilerek, bir tanıma ulaşılabilir. Verginin şu özellikleri vardır.

a) Vergi, kamu hizmetlerinin finansmanı için konulur ve alınır. Bu amacın var olması yanısıra vergilere toplum hayatında özendirici veya engelleyici işlevler de yüklenebilir. Örnek olarak, vergi teşvikleri veya yatırımların teşvik edilmesi, ya da belirli malların tüketimini bezdirmek için yüksek vergiler konulması

b) Her vergi mutlaka bir kanun ile konulur. Her verginin mükellefi, konusu ve diğer özellikleri Türkiye Büyük Millet Meclisinde, kanun şeklinde bir tasarruf ile belirlenir.

Bakanlar Kuruluna, sadece kanunun belirlediği limitler içinde, vergi oranlarını, muafiyet ve istisnaları düzenleme yetkisi verilebilir.

Bakanlar Kurulu, kanunla şayet verilmiş ise, yetkisini bu sınırlar içinde kullanabilir.

c) Vergiler, genel bütçe geliri olarak Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın uzantısı olan vergi dairelerince ya da, mahalli idare vergileri olarak mahalli idarelerce tahsil edilir ve kullanılır.

d) Vergiler, vergi ödeyen kişilere, yaptıkları ödeme karşılığı bireysel bir talep hakkı yaratmaz. Vergi ödeyen kişi, yaptığı ödeme karşılığı, kamu otoritelerinden bireysel istemlerde bulunamaz.

e) Vergileme olayının altında, ekonomik bir ödeme gücü potansiyeli yatar. Vergi, o verginin konusunu oluşturan ekonomik ödeme gücü ile uyumlu olmalıdır.

Ödeme gücünün göstergeleri, kişinin:

- Gelir elde etmiş olmasıdır.
- Harcamada bulunması veya bir işlemi yapmış olmasıdır, ya da
- Duran bir varlığa sahip olmasıdır.

Vergi; türüne göre, yukarıdaki göstergeler ile mütenasip olarak hesaplanmalı ve alınmalıdır.

f) Vergi para olarak (veya çek) ödenir. Vergi mal olarak ödenmez.

g) Rızaen ödenmeyen vergi, cebri icra yolu ile tahsil edilir. Bu halde, mükellefin malı vergi dairesince nakite çevirilip vergi tahsil edilir. Varsa, değer fazlası mükellefe iade edilir.

- **Vergi ve Diğer Mali Yükümlülükler Arasında Ne Fark Vardır?**

Vergi yanındaki diğer mali yükümlülüklerde, verginin karşılıksızlığı dışındaki özellikler mevcuttur. Örnek olarak, harçlarda, harç ödemeyen kişi, harç konusu kamu hizmetinden yararlanamaz. Yine sosyal sigortalar sistemine dahil olmayanlar da Sosyal Sigortalar Kurumunun sağlık hizmetlerinden istifade edemezler, vb.

Buna mukabil, vergi ödesin veya ödemesin, genel kamu hizmetlerinden herkes, imkanlar nispetinde yararlanır.

- **Vergi Olayında/İlişkinde Tarafların Hukuki Sıfatları Nelerdir?**

Genel ifade ile, vergi olayında iki kesim vardır: (i)alacaklı kesim, (ii)borçlu kesim.

Alacaklı kesimde (i)Hazine veya Maliye ve Gümrük Bakanlığına izafeten yetkili bir vergi dairesi veya, (ii) Mahalli idareler ile bağlantılı vergilerde, ilgili mahalli idare birimi, yani il özel idaresi veya belediye yer alır.

Borçlu kesimde yer alanlar şu sıfatları taşırlar;

- (i)mükellef,
- (ii)vergi sorumlusu,
- (iii)muhatap,
- (iv)vergi ödevlisi.

Yukarıdaki iki kesim-alacaklı kesim ve borçlu kesimin yanı sıra, bir kesim de, verginin ekonomik yükünü taşıyan kesimdir. Bu hal özellikle Katma Değer Vergisinde açıkça ortaya çıkar. Katma Değer Vergisinde, vergiye tabi malı tüketiciye teslim eden satıcı, verginin mükellefidir, yani vergiyi vergi dairesine ödemek borcu altındadır. Ancak, vergi tutarını, malı teslim ettiği müşterisinden mal bedeline ilave olarak tahsil etmek durumundadır. Bu halde, tüketici, hukuken mükellef değildir. Fakat, verginin ekonomik yükünü üstlenmiştir, yani Katma Değer

Vergisi tutarını satıcıya ödemiştir veya borçlanmıştır. Böyle olmasını istemiyorsa, o malı zaten satın ve teslim almayacaktır.

- **Vergi Dairesinin Vergi Alacaklısı Olarak Önem ve Fonksiyonu Nedir?**

Vergi ilişkisinde vergi dairesi alacaklı kesim bakımından odak bir önem ve fonksiyona sahiptir.

Vergi dairesi, verginin aslı bakımından, mükellef kesime karşı alacaklı sıfatına sahiptir. Öte yandan vergi dairesi, vergi suçlarında, mükellefe ceza uygulayan merci durumundadır.

Ayrıca, vergilerin, cezaların ve zam ve faizlerin tahsilinde aynı vergi dairesi cebri icra gücüne de sahiptir.

Vergi, ceza ve tahsil işlemlerine ilişkin vergi davalarında, ise, vergi dairesi mükellefe karşı, taraf ve hasım sıfatına da sahiptir.

- **Vergi Mükellefi (yükümlüsü) Nedir?**

Vergi mükellefi, belirli bir vergi kanununun, vergi dairesine karşı borçlu olarak tanımladığı kişidir. Örnek olarak, Gelir Vergisi Kanunu, mükellef olarak "gerçek kişi"yi almıştır. Bunun yanında, Kurumlar Vergisi Kanunu, "anonim şirket, limited şirket" gibi "kurumları" mükellef saymıştır.

- **Mükellef Olmanın Belirli Şartları Var mıdır?**

Anayasal düzenlemeye göre, vergi mükellefiyetinin sınırı gayet geniştir. Yapılacak yasal düzenlemeye göre ve verginin türüne göre, herkes vergi mükellefi olabilir. Buradaki herkes kavramı, gerçek kişileri, tüzel kişileri, vatandaşları ve yabancıları da kapsamaktadır. Örnek olarak, Türkiye'de mukim bir yabancı, gelir vergisi mükellefidir.

Ayrıca, vergi ile bağlantılı olayın hukuka aykırı olması ya da mükellef tanımındaki kişinin hukuki ehliyetinin bulunmaması, mükellef olmayı engellemez. Örnek olarak, kaçak yollardan yurda soktuğu malların ticaretini yapan bir kişi ya da mahkeme kararıyla hacir altına alınan fakat kira geliri sağlayan bir kişi, gelir vergisi mükellefi olacaktır.

• "Vergi Sorumlusu" Ne Demektir?

Vergi Usul Kanununun düzenlemesine göre, belirli kişiler, belirli vergi mükellefleri için "vergi sorumlusu" durumundadırlar. Vergi sorumluları, mükellefe düşen vergi ödevlerini, mükellef adına ve hesabına yerine getirirler, mükelleflerin haklarını kullanırlar. Belirli şartlar altında, vergi sorumlusu mükellefe düşen ödev ve ödemelerden, şahsen de sorumlu hale gelebilirler.

• Kimler İçin, Kimler Vergi Sorumlusudur?

Vergi sorumluluğu kanun ile belirlenmiş bir statüdür. Vergi sorumluluğu, mükellef ile vergi sorumlusu arasındaki bir anlaşmaya dayanmaz. Hangi mükellef için, kimlerin vergi sorumlusu olduğu aşağıda gösterilmiştir:

Evlat için-Veli

Vesayet altındaki kişi için-Vasi

Tevkifata tabi mükellef için-Tevkifat görevlisi

Temsil organları oluşamayan kuruluşlar için-Kayyum

Tasfiye halindeki kurum için-Tasfiye memuru

Türkiye'de bulunmayan mükellef için-Türkiye'deki kanuni temsilcisi

Tüzel kişiler için-Yönetim Kurulu üyeleri veya diğer kanuni temsilciler

Vefat eden vergi mükellefleri için-Kanuni mirasçılar

• Vergi Mahremiyeti Nedir?

Vergi mahremiyeti, mükellefe ait vergi bilgilerinin mükellefin aleyhine sonuç verecek şekilde açıklanmaması, mükelleflerin bu konuda korunmasıdır.

Ancak, mükelleflerin ödedikleri gelir vergisi ve kurumlar vergisinin ilan edilmesi ve ödenen bu vergilerin işyerlerindeki vergi levhalarına yazılıp asılması, veya belirli vergi suçlarının basın ve TRT ile açıklanması ya da ilgili meslek teşekküllerine bildirilmesi, vergi mahremiyetinin ihlali değildir.

Açıklanan gelir ve kurumlar vergisi miktarları ele alınarak mükelleflerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüz edilemez. Aksi

hareket edenlere Türk Ceza Kanunu Mad.480, 481 ve 482'nci maddelerde yazılanların 3 misli ceza hükmolunur.

Ayrıca, vergi mahremiyetine uymaya mecbur olan kamu görevlilerinin, bu mahremiyeti ihlal etmeleri ve açıklamaları ayrı bir suç oluşturur (VUK 362; TCK 198).

• Vergileme İle İlgili Kamu Görevlilerinin Bakmakla Yasaklı Oldukları İşler Var mıdır?

Aşağıda yer alan kamu görevlileri:

a) Kendilerine, nişanlılarına ve boşanmış olsalar bile eşlerine;

b) Kan veya sıhri usul ve fûruuna, evlatlığına veya kendisini evlat edinene yahut kan hısımlığında üçüncü (bu derece dahil), sıhri hısımlıkta, bu hısımlığı meydana getiren evlenme ortadan kalkmış olsa bile, üçüncü (bu derece dahil) dereceye kadar olan civar hısımlarına;

c) Kanuni temsilcisi veya vekili bulundukları kimselere;

Ait vergi inceleme ve takdir işleriyle uğraşamazlar. Vergi muameleleri ve incelemeleri ile ve ayrıca vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay'da görevli olanlar, mükelleflerin vergi kanunlarının uygulanması ile ilgili hesap, yazı ve sair özel işlerini ücretsiz de olsa yapamazlar. Böyle bir durumun sonradan ortaya çıkması, özellikle yargılama işlemlerinde, yargılamanın yenilenmesini gerektirir.

- **Vergi Hukukunda "Mücbir Sebep" Nedir? Mücbir Sebep Halinin Sonuçları Nelerdir?**

Vergi Usul Kanunu, belirli olayları "mücbir sebep" olarak tanımlamıştır. Bu olaylar süresince mükellef ve mükellefiyet ile süreler işlemez. Ayrıca, mücbir sebep dolayısıyla yerine getirilemeyen vergi ödevleri ile bağlantılı olarak, vergi cezası uygulanamaz. Vergi Usul Kanunu, belirli halleri mücbir sebep saymıştır.

- **Ölüm Halinde Mirasçılara Düşen Görevlerin Süreleri Uzatılabilir mi?**

Mükellefin ölümü halinde, mirasçılara yüklenen görevlerde, şayet yasalarda kesin bir süre yoksa, bu kişilerin bildirim ve beyanname verme sürelerine üç ay eklenir.

- **Mükellefin Süreye Bağlı Ödevleri Zor Durum Sebebi Uzayabilir mi?**

Zor durumda bulunmaları hasebiyle vergi muamelelerine müteallik ödevleri süresi içinde yerine getiremeyecek olanlara, kanuni sürenin bir katını geçmemek üzere, Maliye Bakanlığı'nca münasip bir mühlet verilebilir.

Bu mühletin verilebilmesi için:

- a) mühlet isteyen, sürenin bitmesinden evvel yazı ile istemde bulunmalıdır,
- b) istemde gösterilen mazeret, mühlet verecek makam tarafından kabule layık görülmelidir,
- c) mühletin verilmesi halinde verginin alınması tehlikeye girmemelidir.

Maliye Bakanlığı mühlet verme yetkisini tamamen veya kısmen mahalli maliye teşkilatına devredebilir.

- **Götürü Matrahlarına Karşı, Vergi Mükellefleri Bireysel Olarak Dava Açabilirler mi?**

Gelir vergisi ile bağlantılı olarak, vergi idaresinin belirlediği götürü ticari kazanç, serbest meslek kazancı ve ücret matrahlarına karşı, mükellefler bireysel ve kişisel olarak dava açamazlar.

Bu mahiyetteki davalar, ilgili belediyeler, ticaret ve sanayi odaları, özel kanunlara göre kurulmuş meslek teşekkülleri ve İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından açılabilir.

- **Vergi Hukukunda "Tebliğ" Kavramı Nedir? Önemi Nedir?**

Genel hukuk kavramları çerçevesinde, tebliğ, vergi idaresince yapılan bir işlemin, belirli hukuk kurallarına uyularak mükellefe bildirilmesidir. Bildirim, belirli usul kurallarına uyularak yapılmalıdır. Aksi halde, tebliğ işlemi gerçekleşmemiştir.

Usulü uygulanarak gerçekleşen tebligat iki önemli sonuç doğurur. Bunlardan bir tanesi, yapılan tebligatın zamanaşımını kesmesidir. Yani, vergilemede veya ceza kesmede zamanaşımı, mükellefe yapılan tebligat ile kesilir. Tebliğ işleminin diğer ikinci önemli sonucu, mükellefin vergi davası açması veya vergi mahkemesi kararına karşı kanun yollarına başvurması ile ilgilidir. Mükellefin vergi mahkemesinde dava açması veya mahkeme kararlarına karşı üst mercilere başvurması için, tebligattan itibaren işlemeye başlayan kesin süreler vardır. Bu itibarla, sürenin başlangıcını, usulüne göre gerçekleşen tebliğ işlemi oluşturmaktadır.

- **Tebliğ Yolları Nelerdir?**

Vergi Usul Kanunu çerçevesinde tebliğ yolları şunlardır:

- a) Daire veya komisyonda tebliğ
- b) PTT aracılığı ile tebliğ
- c) Memur vasıtası ile tebliğ
- d) İlan yoluyla tebliğ

e) Yabancı ülkedeki yetkili tebliğ makamı veya o yerdeki Türk siyasi memuru veya konsolosu vasıtasıyla tebliğ

• Daire veya Komisyonunda Tebligat Nedir?

Vergileme veya takdir işlemi mükellefe, vergi dairesi veya takdir komisyonunda tebliğ edilebilir. Ancak, bu hal, mükellefin kabulüne bağlıdır. Mükellef bu yoldan tebliğe rıza göstermez ise tebligatın PTT aracılığı ile gerçekleşmesi gerekecektir.

• Tebligat Kimlere Yapılır?

Tebliğat yapılacak kişiler

- a) mükellefin kendisi,
- b) mükellefin kanuni temsilcisi
- c) mükellefin umumi vekili
- d) kendisine vergi cezası kesilen kimsedir.

Tüzel kişilere yapılacak tebligat bunların başkanı müdürü veya kanuni temsilciliklerinden birine yapılmakla tekemmül eder.

Mükellefin ikametgahına veya işyerine yollanan tebliğ evrakı ikametgahta bulunan veya işyerindeki hizmetlilerden, görünüşe göre 18 yaşını tamamlamış ve bariz şekilde ehliyetsiz olmayan kişilere yapılabilir. Bu halde, tebligat, mükellefin kendisine yapılmış sayılır.

Ayrıca, silah altındaki erlere tebligat, bunların kıta komutanları veya kurum amiri gibi en yakın üstleri vasıtasıyla yapılır.

• Tebliğ Evrakı Nereye Yollanır?

Tebliğ evrakı mükellefin adresi olarak gözüken her yere yollanabilir. Bu yerler, mükellefin kaldığı evi, işyeri ve bu mahiyetteki heryer olabilir.

- **İlan Yoluyla Tebliğ Usulü Hangi Hallerde Uygulanır?**

Aşağıdaki hallerde ilan yoluyla tebliğ usulüne başvurulur.

- a) mükellefe posta veya memur vasıtası ile tebliğ yolları denenmiş ve tebligat yapılamamış ise,
- b) adresi hiç bilinmezse
- c) bilinen adresi yanlış veya değişmiş olur ve bu yüzden gönderilmiş olan mektup geri gelirse
- d) başkaca sebeplerden dolayı posta ve tebliğ yapılmasına imkan bulunmazsa
- e) yabancı memleketlerde bulunanlara tebliğ yapılmasına imkan bulunmazsa

- **Tebliğ Olunan Vesikalarda Yeralan Hatalar O Vesikanın Hukuki Kıymetini Nasıl Etkiler?**

Tebliğ olunan vesikalar, esasa etkili olmayan şekil hatalarından dolayı hukuki kıymetlerini kaybetmezler. Ancak, vergi ihbarı ile ilgili vesikalarda;

- a) mükellefin adının,
- b) verginin nevi ve miktarının,
- c) vergi mahkemesinde dava açma süresinin yazılmış olması ve
- d) vesikaların görevli olan makam tarafından tanzim edilmiş olması gerekir. Aksi halde bu vesikalar hükümsüzdür ve yapılan tebliğ işlemi geçersizdir.

- **Vergi Hukuku ve Uygulaması İle İlgili Olarak Zamanaşımı Ne Demektir?**

Zamanaşımı, genel olarak kesintisiz olarak vergi mükellefi ile belirli bir süre boyunca temas sağlanmamış olması nedeniyle vergi ilişkisinin ortadan kalkması demektir. Netice olarak böyle bir süre sonunda vergi idaresi mükellefleri takip edemeyecek hale gelecektir.

- **Vergilemede Zamanaşımı Nedir?**

Vergileme işlemlerinin belirli bir süre içinde tamamlanması gerekir. Bu süre içinde tekemmül etmeyen işleme dayanarak vergi alınmaz.

Emlak vergisi ve veraset ve intikal vergisinde, vergilemede zamanaşımı mekanizması kolay sonuç alınmayan özel bir düzenlemeye tabidir.

- **Vergi Cezalarının Kesilmesinde Zamanaşımı Nedir?**

Vergi cezaları, Vergi Usul Kanununda belirlenen süreler içinde kesilip mükellefe tebliğ edilecektir. Bu sürelerden sonra ceza kesilemez.

- **Tahsil Zamanaşımı Nedir? Vergilemede Zamanaşımından Farkı Var mıdır?**

Tahsil zamanaşımı, bütün kamu alacakları için geçerli olan bir mekanizmadır. Bu hal, Amme Alacaklarının Tahsil Usulü hakkında kanunda düzenlenmiştir. Vergi alacakları da kamu alacakları arasında önemli bir yer işgal ettiğine göre, olay vergiler ile bağlantılıdır.

Zamanaşımı süresinin bitimi, vade gününü izleyen yılın ilk gününden itibaren, beşinci yılın son günüdür. Tahsilat, bu süre içinde gerçekleşmiş olmalıdır. Aksi halde, idarenin tahsil imkanı ortadan kalkar. Şu varki, vergileme zamanaşımı ve ceza kesmede zamanaşımının aksine, tahsil zamanaşımı süresi geçtikten sonra, kamu borçlusunun kendi isteği ile, yani rızaen yapacağı ödemeler kabul edilir.

- **Vergi Mükellefi İle Vergi İdaresi Arasındaki Vergi Borcu-Alacağı İlişkisi Hangi Hallerde Ortadan Kalkar?**

Vergi mükellefi ile vergi idaresi arasındaki borç-alacak ilişkisi, ana başlıklar olarak şu hallerde ortadan kalkar:

- a) verginin ödenmesi/tahsil edilmesi,
- b) verginin zaman aşımına uğraşması ,
- c) hataların düzeltilmesi,

- d) vergi davasının mükellefçe kazanılması ,
- e) verginin terkin edilmesi,
- f) idarenin tahakkuktan vazgeçmesi,
- g) vergi ile ilgili af kanunu çıkması.

• **Verginin Terkini Nedir? Vergi Mükellefi Açısından Nasıl Bir Haktır?**

Verginin terkini, vergi mükellefi açısından, vergi borcunun ortadan kalkmasını sağlayacak sebeplerden biridir. Teknik anlamda, verginin terkini, hazine açısından, vergi alacağının, üzerine çizgi çizilerek ortadan kaldırılmasıdır. Hatta, şayet bu vergi tahsil edilmiş ise, mükellefe geri ödenmesi dahi söz konusu olabilir.

Verginin terkini, mükellefin talebi ile işleme konulur. Terkin, genel olarak üç ortamda gündeme gelebilir:

- a) idari açıdan, doğal felaketler dolayısıyla uğranılan zararlara bağlı olarak,
- b) yine idari açıdan, hataların düzeltilmesine bağlı olarak ve,
- c) kazai olarak, vergi mahkemesi ve bu doğrultuda, bölge idare mahkemesi ya da Danıştay kararlarına bağlı olarak.

Yangın, zelzele, yer kayması, su basması, kuraklık, don, muzır hayvan ve haşerat istilası ve bunlara benzer afetler yüzünden varlığının veya mahsulünün en üz üçte birini kaybeden mükellefler, vergi borçlarının ve bunlar ile bağlantılı vergi cezalarının terkinini vergi idaresinden talep edebilirler.

Genel ölçülere göre, tabii afetler dolayısıyla terkin edilebilecek vergiler şunlar olabilir:

- a) gelir vergisi,
- b) kurumlar vergisi,
- c) emlak vergisi.

Ancak, olayların özel gelişimine göre, diğer vergi resim ve harçlar etrafında da mükelleflerin terkin talepleri dikkkate alınabilmelidir.

- **Mükellef İle Vergi İdaresi Arasındaki Vergi Borcu-Alacağı İlişisini Ortadan Kaldıran Sebeplerden Biri Olan "Tahakkuktan Vazgeçme" Nedir?**

Tahakkuktan vazgeçme, ikmalen, re'sen veya idarece tarh edilen vergiler ve bunlara ilişkin cezalar ile bağlantılıdır. Bu şekilde salınan vergi ve buna bağlantılı cezanın tutarının 25,000 lirayı aşmaması halinde, vergi idaresi, Maliye ve Gümrük Başkanlığınca belirlenecek usul ve esaslar dahilinde, bu vergi ve cezaların tahakkukundan vazgeçebilir.

- **Vergi Hukukunda "Düzeltilme" Ne Demektir? Vergi Mükellefleri, Hangi Hallerde, Hangi Mercilerden Düzeltilme Talebinde Bulunabilirler? Düzeltilme Talebi İle, Vergi Davası Açmak Arasında Ne Fark Vardır?**

Vergi hukukunda düzeltilme, mükellef kesimi ya da vergi idaresinin yaptığı maddi hataların, yeni bir tasarruf ile giderilmesidir.

Vergileme ile ilgili maddi hata iki ana kesimde sözkonusu olabilir:

- a) Hesap hatası. Örnek olarak, vergileme işlemlerinde matematiksel bir hata yapılması, iki kere ikinin 5 olarak hesaplanması.
- b) Verginin mükerrer olması. Yani, aynı vergi mükellefine, aynı vergi konusu ve dönemine ilişkin olarak ikinci kez vergi salınması.
- c) Mükellefiyette hata yapılması. Örnek olarak, bir kolektif şirketten kurumlar vergisi istenmesi, ya da belirli bir Ali Güzel'in vergisinin aynı isimli bir başka Ali Güzel'den talep edilmesi.
- d) Mevzuda hata yapılması. Örnek olarak, bir otobüsün emlak vergisine konu edilmesi veya motorlu çekici arkasına takılı tekerlekli evin, emlak vergisine tabi tutulması.

Maddi hata, idare kesimince ortaya çıkartılabileceği gibi, mükellef tarafından da ortaya çıkarılıp ididia edilebilir.

Maddi hatanın düzeltilmesi, mükellef tarafından vergi dairesinden talep edilebilir. Vergi dairesi istemi doğru bulursa düzeltmeyi yapar.

Vergi dairesinin düzeltme istemini kabul etmemesi halinde, bu tasarruf , Maliye ve Gümrük Bakanlığına "şikayet" edilir. Talep, Bakanlıkca da reddedilirse, bu son tasarrufa karşı Danıştay'da mükellefçe dava açılır.

Düzeltilme talebi, zamanaşımı süresi içinde, her zaman ileri sürülebilir.

Vergi mahkemesi, bölge idare mahkemesi veya Danıştay kararlarına konu olmuş işlemlerde vergi hatası bulunduğu takdirde, bu hatalar, yargı kararları kesinleşmiş olsa bile, idari yoldan düzeltilebilir.

Ancak, adı geçen yargı mercilerinin, söz konusu vergi hatası hakkında verilmiş kararları varsa, bu hususta artık idari yoldan düzeltme yapılamaz.

• Vergi Denetimi Nedir?

Genel anlamda vergi denetimi, vergi mükelleflerinin, vergisel ödevlerini yerine getirip getirmediğinin ortaya çıkartılmasına ilişkin olarak, yetkililer tarafından, usulüne uygun olarak yapılan işlemlerdir.

• Vergi Denetim Yolları Nelerdir?

Vergi denetim yolları, Vergi Usul Kanununda belirlenmiştir. Bu yollar

- a) yoklama,
- b) inceleme,
- c) arama,
- d) bilgi toplama'dır.

Bu yollar dışındaki yöntemler ile vergi denetimini yapmak ve vergisel sonuç elde etmek mümkün değildir. Ayrıca, denetim yapmaya yetkili kamu personeli de, yine yasa ile belirlenmiştir. Yetkisiz kamu personelinin katıldığı denetim işlemleri ile de vergisel sonuçlara ulaşamaz.

• Vergi Denetim Yollarından, "Vergi Yoklaması" Nedir?

Yoklama, vergilemeye ilişkin temel olayların tesbiti amacına dönük bir işlemdir. Bu aşamada, mükellefiyet ile bağlantılı olaylar tesbit edilmektedir. Yoklama işlemi, maddi bir gerçeğin belirlenmesine yöneliktir. Örnek olarak, mükellefin iş yerinin açık olup olmadığı, yanında kaç personel çalıştığı, mal sevkiyatında gerekli belgelerin mevcut olup olmadığı gibi. Yoklama yapmaya yetkili memurlar günlük hasılat tesbit etmeye, araçlarda bulunan malları saymaya, tartmaya ve ölçmeye, belgesiz mal taşıyan araçları trafikten men etmeye yetkilidirler.

• Yoklama Ne Vakit Yapılır?

Yoklama her zaman yapılır. Yoklamanın ne vakit yapılacağı ilgiliye önceden bildirilmez. Ancak yoklamanın her zaman yapılabileceği kuralı, işin mahiyeti ile bağlantılıdır. Gece iş yapan bir gazinoda yoklama işleminin gece yapılması doğaldır. Keza, gece yol alan bir araçtaki mallar ile bağlantılı yoklama, o saatte yapılabilir. Fakat, normal mesai saatleri içinde faaliyette bulunan bir işletmede, işletme sorumluları davet edilip, measi saatleri dışında yoklama yapılmamalıdır.

• Yoklama Yapmaya Yetkili Kamu Personel Kimlerdir?

Yoklama ;

- a) vergi dairesi müdürleri
- b) vergi daireleri yoklama memurları,
- c) yetkili makamlarca yoklama yapmak ile görevlendirilen kamu personeli,
- d) vergi incelemesine yetkili olanlar tarafından yapılır.

- **Yoklama Sırasında Yoklama Yetkilisinin Uymak Zorunda Olduğu Davranış Kuralları Var mıdır?**

Yoklama yapanların elinde yoklama yetkilerini gösteren fotoğraflı resmi bir vesika bulunur.

Yoklama yapan kişiler bu vesikayı, kendilerinden sorulmasa bile, nezninde yoklama yapılan kişiye gösterirler. Bazı hallerde, toplu yoklama yapılır. Ekip oluşturularak yürütülen bu yoklamalarda, kimlik vesikasını kol başının göstermesi yeterlidir.

- **Yoklama İşlemi, Resmi Sonuç Yaratacak Belgeye Nasıl Bağlanır?**

Yoklama sırasında belirlenen maddi gerçekler, yoklama yetkilisi tarafından, tutanak mahiyetinde olmak üzere yazıya dökülür. Bu tutanağın ismi "yoklama fişi"dir.

Yoklama fişi, yoklama mahallinde iki nüsha düzenlenir, tarih atılır, bulunuyorsa yoklama yapılan kişiye veya yetkili adamına imza ettirilir. Bu kişiler o sırada mevcut değil iseler ya da, yoklama fişini imza etmekten imtina ediyorlar ise, bu durum fişe yazılır ve fiş polis, jandarma, muhtar ya da ihtiyar meclisi üyelerinden birine imzalatılır.

Düzenlenen yoklama fişinin birinci nüshası yoklaması yapılan kişiye veya yetkili adamına bırakılır. Bu kişilerin yoklamada mevcut olmaması halinde, bu kişilerin vergi dairesi kayıtlarına intikal eden adreslerine posta ile gönderilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu şekilde postalamanın tebligat anlamına gelmediği, yani postalanan kişinin şahsına ulaşsa da ulaşmaması da, sonuç doğuracağıdır.

Yoklama fişinin ikinci nüshası, yoklama yetkilisi tarafından, ilgili vergi dairesine tevdi edilir.

- **Vergi Denetim Yollarından "İnceleme" Nedir?**

İnceleme, ödenmesi gereken vergilerin doğruluğunu araştırmak, tesbit etmek ve sağlamaktır. Bu itibarla, "inceleme" vergi denetim yollarının odak noktasıdır.

- **Vergi Denetim Mekanizmalarından "Yoklama" ve "İnceleme" Arasındaki Temel Fark Nedir?**

Yoklama, inceleme için temel verilerin tesbit edilmesidir. Yoklama ile belirli veriler elde edilir ancak, bu verilerin hukuka uygunluğu veya aykırılığı hususunda bir sonuca varılmaz. İnceleme sonunda ise, mükellefin vergisel ödevlerini yerine getirdiği, veya bunun aksine, beyan dışı bir matrahın ya da, bu yönde, ödenmeyen bir verginin mevcudiyeti ortaya konulur.

- **İnceleme Yetkilerinin, Yetkileri Nelerdir?**

a) İnceleme yetkilileri işletmeye dahil iktisadi kıymetlerin fiili envanterlerini, yani depo, stok veya kasa sayımını yapabilirler. Bu işlemin yapılması parasal bir külfeti gerektirmiş ise, giderler, Hazinece mükellefe ödenir.

b) İnceleme yetkilileri, mükellef ile vergi konusu ya da olayına ilişkin doğrudan bağlantılı kişi veya kurumlardan bilgi isteyebilirler

c) İnceleme yetkilileri, yaptıkları inceleme sonunda ortaya çıkan ve kesin ölçülere göre belirlenemeyen matrahları veya matrah farklarını kendi kişisel fakat objektif ölçüleri dahilinde takdir edebilirler.

d) İnceleme yetkilileri, yaptıkları inceleme sonunda salınan vergiye karşı mükellefin dava açması halinde, vergi mahkemesine davet edilip, bir taraf gibi dinlenmeyi talep edebilmektedirler.

- **İncelemeye Kimler Tabidirler?**

İncelemeye tabi olan vergi mükellefleri, yasalara göre defter ve hesap tutmak, evrak ve belgeleri muhafaza etmek ve ibraz etmekle ödevli bulunan gerçek ya da tüzel kişilerdir. Bu kuralın altındaki gerçek, incelemenin, defter, kayıt ve belgeler üzerinden yapılmasıdır. Bu yüzden de, defter, kayıt ve belgeye bağlı olmayan hallerde, mükellef nezninde inceleme yapılması söz konusu olmaz.

- **Vergi İncelemesi Yapılacağıın Önceden Mükellefe Bildirilmesi Şart mıdır?**

Vergi incelemesinin ne zaman yapılacağıın önceden mükellefe bildirilmesi şart değildir.

Ancak uygulamada, hakkında inceleme yapılacak mükellefe, defter ve kayıtların incelmeye amade tutulması bakımından, önceden haber verilmektedir.

- **İnceleme Ne Zaman Yapılabilir?**

İnceleme, zaman aşımı süresi içinde her zaman yapılabilir. İncelemenin günün belirli zamanlarında yapılıp yapılmayacağı hususuna gelince, inceleme işlemi resmi çalışma saatleri içinde yapılabilir, bu saatler dışında yapılamaz. Şu var ki, inceleme bitmiş ve inceleme tutanağı düzenlenmeye başlanmış ise, veya inceleme ile ilgili emniyet tedbirleri alınmakta, ise bu işlem ve eylemler resmi mesai saati dışında da yürütebilir.

- **Vergi Hukukunda, Mükellefin Belirli Haklarını Saklı Tutması (çekince kaydı koyması-ihirazi kayıt ileri sürmesi-kaydı ihirazi beyan etmesi) Ne Demektir?**

İhtirazi kayıt (çekince kaydı, kaydı ihtirazi), vergi idaresince yapılması öngörülen veya gerçekleştirilen bir işlem hususunda, mükellefin aykırı görüşte olması ve bu görüşünü, o işlem sırasında açıkca ortaya koymasıdır.

Mükellef ihtirazi kayıt ileri sürmek hakkını iki halde ortaya koyabilir.

- a) Kendi beyanname vermesi gereken hallerde
- b) kendi üzerinde vergi incelemesi yapıp, vergi inceleme elemanınca tutanak düzenlenmesi halinde.

Yukarıdaki hallerden birincisinde, yani mükellefin kendi yaptığı beyan sırasında çekince kaydı koyması halinde, verginin o beyan ile birlikte ödenmesi gerekir. İhtirazi kayıt ile yapılan beyanlarda mükellefin vergi davası açması verginin ödenmesini engellemez. Bu hallerde verginin ödenmesinin geriye atılması için, mükellefçe vergi mahkemesinden yürütmenin durdurulmasının istenmesi ve mahkemenin o yönde karar vermesi gereklidir.

Mükellefçe ihtirazi kayıt ileri sürülmesinin bir başka boyutu, uzlaşma sırasında söz konusu olabilir. Mükellefin uzlaşma sırasında ihtirazi kayıt koyması o uzlaşmanın yapılmaması demektir.

• Vergi İncelenmesinde, İnceleme Elemanları Kimlerdir?

Vergi inceleme elemanlarının kimler olacağı Vergi Usul Kanununda belirlenmiştir. Buna göre, vergi incelenmesine yetkili olan kişiler şunlardır:

- a) hesap uzmanları,
- b) hesap uzman muavinleri,
- c) defterdarlar,
- d) defterdarlık vergi kontrol memurları,
- e) vergi dairesi müdürleri.
- f) maliye müfettişleri,
- g) maliye müfettiş yardımcıları,
- h) Maliye ve Gümrük Bakanlığı gelirler kontrolörleri,
- ı) Stajer gelirler kontrolörleri.

- **İnceleme Sırasında İnceleme Elemanları Hangi İşlemleri Yapar?**

İnceleme elemanı, mükellefin defter ve kayıtlarını inceler, bu meyanda, kayıtlar ile gerçekler arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışır. Bunu gerçekleştirmek için inceleme elemanı, mükellefin yanında çalışan kişiler ile görüşebilir. Üçüncü kişileden mükellef hakkında bilgi toplayabilir, envanter çıkartabilir, kasa sayımı yapabilir. İnceleme elemanı, yaptığı tesbitleri bir tutanak ile yazılı belge haline getirebilir. Bu tutanaklar, inceleme elemanınca ve mükellefçe imzalanır. Mükellef, tutanağı çekince kaydı koyarak imzalayabilir. Mükellef inceleme tutanağını imza etmez ise, inceleme elemanı, tutanağa konu olan olay ile ilgili defter kayıt ve belgeleri, nezinde inceleme yapılan kişinin rızasına bakmaksızın alıkoyarak götürür.

- **Aynı Mükellef, Aynı Konu ve Mükellefiyet Doğuran Aynı Olay Hakkında Önceden İnceleme Yapılmış Olması, İkinci veya Müteakip İncelemeler İçin Bir Engel midir?**

Evvelce inceleme yapılmış ve matrahın ve re'sen takdir edilmiş olması, yeniden inceleme yapılmasına ve gerekiyorsa yeni bir tarhiyat yapılmasına engel değildir. Yargılama usulindeki "kesin hüküm-kaziyi muhkame" kavramı, vergi incelemeleri ve sonuçları için geçerli değildir. böyle olunca, önceden vergi incelemesinde tabi tutulan bir olay, daha sonra da incelemeye tabi tutulabilir.

Şu var ki, vergi incelemesine tabi tutulduktan sonra yargı mercileri önüne getirilip sonuca bağlanan bir olay hakkında, daha sonra yeni bir vergi incelemesi yapılmaması gerekir.

- **Vergi İncelenmesi Nerede İcra Edilir?**

Kural olarak, vergi incelemesi, incelemeye tabi olan kişinin işyerinde icra edilir. Çünkü, doğal olarak, mükellefin, incelemeye tabi defter ve kayıtları buradadır. Ayrıca, inceleme işleminin mükelefe bir külfet teşkil etmemesi esastır. Ancak,

- a) işyerinin vergi incelemesi için uygun olmaması,
- b) ölüm veya işyerinin terk edilmiş olması yüzünden incelemenin iş yerinde yapılmasının mümkün olmaması halinde ya da
- c) mükellef ve vergi sorumluları kabul ederler ise, vergi incelenmesi mükellefin iş yerinde değil, inceleme elemanının resmi dairesinde yapılabilir. Bu hallerde, incelemeye tabi olan kişinin defter, kayıt ve vesikaları daireye getirmesi kendisinden yazılı olarak istenmelidir.

• **Mükellefin Hakları Açısından, İnceleme İşlemi Sırasında, İnceleme Elemanlarınca Uyulacak Esaslar Nelerdir?**

Vergi incelemesi yapanlar, yanlarında memuriyet sıfatlarını ve inceleme yetkisini gösteren fotoğraflı resmi bir belge bulundururlar ve gittikleri yerde incelemeye başlamadan önce bu kimliği ilgililere gösterirler.

İnceleme elemanı, ayrıca, denetime tabi tuttuğu kişiye incelemenin konusunu açık olarak izah etmelidir.

• **Mükellefin, Vergi İncelemesi Sırasında Defter ve Kayıt ve Belgelerini İnceleme Elemanına Göstermemesi Ne Sonuç Verir?**

Mükellefin defter kayıt ve belgelerini inceleme elemanına ibraz etmemesi halinde, matrahın gerçek verilerine göre hesaplanması ırkanı ortadan kalkar. Belki mükellef hiç kayıt tutmamıştır, belki de, mevcut kayıtlarını göstermemektedir. Her iki durumda, gerçek matrahın belirlenmesi mükellefçe engellenmiştir. Bu halde, matrah eksikliği vergi idaresince (bizzat inceleme elemanınca veya takdir komisyonunca) takdir yolu ile belirlenecektir. Yani, yapılacak iş, "ek tarhiyat" tır. Eksik verginin aslı böylece hesaplandıktan sonra, mükellefe ayrıca mevcut defterlerini ibraz etmediği için ceza verilecektir. Vergi Usul Kanunu düzenlenmesine göre, mevcudiyetleri noterlik tasdik kayıtları ve benzeri yollardan sabit olduğu halde vergi incelenmesine yetkili kimselere inceleme sırasında defter ve belgelerin

ibraz edilmemesi, "gizleme" demektir ve bu yoldan vergi ziyana (kaybına) sebebiyet verilmesi, kaçakçılık suçunu oluşturur. Bu suçun cezası iki boyutludur. Bir boyut, meydana gelen vergi kaybı ile bağlantılı olarak, vergi dairesinin, vergi kaybının üç misli paa cezası kesmesidir. İkinci boyut, mükellefin asliye ceza mahkemesince yargılanması ve

- a) üç aydan üç yıla kadar hasip cezasına
- b) aynı süre ile meslekten men edilmesine
- c) masrafı kendisinden alınarak cezanın ilan edilmesine yani, teşhir edilmesi cezasına çarptırılmasıdır.

• Vergi Kontrol Mekanizmalarından Arama Nedir?

Arama, bir vergi kontrol mekanizmasıdır. Bu metodun daha açık bir ifadesi "aramalı inceleme"dir.

Arama uygulanması için belirli şartlar aranır. Bunlar:

- a) mükellefin vergi kaçırdığı hususunda açık bir ihbar olması
- b) vergi incelemesi dolayısıyla mükellefin vergi kaçırdığına dair emareler bulunması
- c) yukarıdaki nedenler ile inceleme elemanınca arama yapmaya lüzum görülmesi
- d) sulh ceza yargıcı tarafından arama kararı verilmesi.

Sulh ceza yargıcı, inceleme elemanının talebi üzerine

- a) mükellef ile bağlantılı belirli kişilerin
- b) aynı doğrultuda, işyeri, mesken gibi belirli yerlerin aranmasına karar verir.

Arama, birden fazla yerde icra edilecek ise, bütün aramalar aynı zamanda yapılır.

Aramada inceleme elemanları , emniyet görevlileri, çilingir gibi teknik elemanlar hazır bulunurlar.

Aramanın konusu, vergileme ile ilgili defter, vergi ve kayıtlardır. Arama sırasında, bu mahiyetteki nesnelere el konulur, daireye götürülür, burada yapılan bir tasnife göre, ilgili görülenler alıkonulur, ilgisizler mükellefe iade edilir. İşin bundan sonraki aşaması normal bir vergi incelemesine dönüşür. Arama sırasında mükelleften alınan defter vesikalar üzerindeki incelemelerin üç ay içinde bitirilmesi ve bunların mükellefe bir tutanak ile iade edilmesi, kanun hükmü gereğidir. Haklı sebepler dolayısıyla üç ay içinde incelemenin tamamlanmaması halinde, sulh ceza hakimi bu süreyi uzatabilir.

Aramalı incelemede, inceleme elemanı tesbit ettiği gerçekleri tutanağa dökebilir. Bu tutanak, hem inceleme elemanı hem de mükellefçe imzalanır. Mükellefin imzadan çekinmesi halinde, söz konusu olaylar ve hesap durumlarını ihtiva eden defter ve belgeler, o husustaki vergi ve cezalar kesinleşene kadar inceleme elemanınca alıkonulur ve mükellefe verilmez.

• Arama-Aramalı İncelemenin Sonuçları Nelerdir?

Arama, sonuçta bir inceleme işlemine dönüşür. Böyle olunca, inceleme sonucuna göre, mükellefin vergisel bir hatası olmadığı görülebilir. Diğer yönde, mükellefin vergi suçu işlediği de belirlenebilir.

Haksız ve yersiz olarak aramaya tabi tutulan mükellef, kendisini ihbar eden kişinin kimliğinin açıklanmasını vergi idaresinden talep edebilir. Bu durumda, mesnesiz ihbarda bulunan kişi, ceza mahkemesinde iftira suçundan yargılanacak, ayrıca, mükellef bu kişiden verdiği maddi ve manevi eza için tazminat talebinde bulunacaktır.

İhbarın doğru çıkması halinde, muhbirin kimliği mükellefe açıklanmaz ve ayrıca bu kişi, vergi idaresince ödenecek belirli bir ikramiyeye müstahak olur.

• Vergi Kontrol Yöntemlerinden "Bilgi Toplama" Nedir?

Bilgi toplama, Vergi Usul Kanunu'nunda yer alan vergi kontrol mekanizmalarından bir tanesidir. Bu mekanizmada üç taraf vardır;

- a) bilgi isteyen taraf
- b) bilgi istenen taraf
- c) hakkında bilgi istenilen taraf.

Vergi kontrolü dolayısıyla bilgi isteyen taraf

- a) inceleme elemanıdır veya
- b) Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın yetkili bir merciidir.

Bilgi istenilen kişi, mükellef ile, vergi konusunda doğrudan ilişkili olan bir üçüncü şahıstır. Bu şahıs, mükellef ile, o vergiye bağlantılı olarak ilişki halinde olmuş veya olmakta bulunan bir kişidir. Mükellef veya mükellefiyet ile bağlantılı olarak kendisinden bilgi istenilen kişinin bu hususta mükellef ile direk bir teması olması gerekir. Böyle olunca kendisinden bilgi istenilen kişi, genel bir "şahit" durumunda değildir. Yani bilgi istenilen kişi, mükellef hakkında etraftan edindiği genel bilgileri değil, onunla olan doğrusal ilişkilerin bilgisini vermek durumundadır.

Bilgi vermek ile ödevli olan kişilerin bu ödevi yerine getirmemeleri iki kademedede vergi suçu oluşturur. Bunların ilk kademesi

- a) istenilen bilgiye cevap verilmemesi halinde, özel usulsüzlük suçunun oluşmasıdır. Bu halde ceza, vergi dairesince kesilen maktu bir para cezasıdır.
- b) kesilen para cezasına ve yapılan yazılı ihtarla rağmen bilgi vermemekte ısrar edilmesi halinde, bilgi vermemekte direnen kişi ceza mahkemesinde yargılanır ve cezalandırılır.

Hekimler, dişhekimleri, dişçiler, ebeler, sağlık memurları, avukatlar ve dava vekilleri, hastaları veya mükellefleri hakkında istenilen bilgileri, meslek sırrının korunması gerekçesi ile vermeyebilirler. Ancak, bu şekilde bilgi verilmemesi, hasta veya mükellef isimlerinin verilmemesi veya sağlık elemanı ya da hukukçu sıfatıyla alınan paraların açıklanmaması için geçerli değildir.

- **Vergi Cezalarının Ortadan Kalktığı veya Hafiflediği Haller Nedir?**

Vergi dairelerince kesilen veya kesilecek para cezaları bazı hallerde ortadan kalkar veya hafifler. Bu durumlar, topluca, şunlardır: (i) yanılma (ii) pişmanlık ve ıslah (iii) ölüm (iv) mücbir sebepler (v) ceza kesmede zaman aşımı (vi) vergi cezası kesmede hata (vii) indirme (viii) uzlaşma

- **Vergi Cezasını Ortadan Kaldıran Hallerden Yanılma Nedir?**

Vergi hukukunda "Yanılma" genel bir kavram değil, özel bir düzenleme ve uygulamadır.

Yanılma, iki halde söz konusu olur:

- a) vergi idaresinin mükellefe yazılı olarak yanlış bilgi vermesi ve vergi kaybının bu sebepten kaynaklanması
- b) vergi idaresinin veya yargı mercilerinin, önceden yaptıkları uygulama ve yorumu değiştirmeleri, mükellefin ise eski uygulamayı yapması.

Bu iki sebepten doğan vergi kaybı dolayısıyla mükellefe vergi cezası kesilmez. Şu var ki, bu sebeplerden doğan vergi kaybı mükelleften tahsil edilir, alınmayan, cezadır.

- **Pişmanlık ve Islah Nedir?**

Vergi hukukunda "pişmanlık ve ıslah" mükellefin, vergi kaybını vergi dairesine kendisinin bildirmesidir. Bu halde, mükellefe vergi cezası kesilmez, cezanın yerini "pişmanlık zammı" alır.

Pişmanlık yapılabilmesi için, mükellefin vergi kaçırdığına dair bir ihbar olmaması ve ayrıca mükellef hakkında vergi incelemesi başlamamış bulunması gerekir. İhbar veya inceleme başlamasından sonra mükellefin pişmanlık beyanı yapması söz konusu olamaz.

Pişmanlık yapılacak haller, kaçakçılık, ağır kusur ve kusur suçlarıdır. Özel usulsüzlüklerde, pişmanlık yapılamaz.

Pişmanlık dilekçesini veren mükellef, verginin aslını ve hesaplanan pişmanlık zammını, haber verme gününden itibaren 15 gün içinde ödemelidir.

Emlak Vergisi için, pişmanlık uygulanamaz.

• Ölüm Halinin Vergi ve Vergi Cezasına Etkisi Nedir?

Mükellefin ölümü halinde, mükellefin vergi borcu miraslara geçer. Çünkü, verginin aslı, vergi dairesine karşı bir borçtur ve ölen kişinin diğer borçları gibi, mirasçılara geçer. Mükellefe kesilmiş fakat henüz ödenmemiş vergi cezaları mükellefin mirasçılardan tahsil edilemez. Çünkü cezalar borç değil, yaptırımdır. Kişisel yaptırım olan cezalar, mirasçılara borç olarak intikal etmez. Bu doğrultuda, ölen mükellefe, ölümünden sonra vergi cezası da kesilemez.

• Mücbir Sebep Durumu, Vergi Suç ve Cezalarını Nasıl Etkiler?

Mükellefin vergi kaybına yol açmasının veya usulsüz bir fiilde bulunmasının altında mücbir sebep varsa, vergi cezası kesilmez. Hangi hallerin mücbir sebep olacağı Vergi Usul Kanununda gösterilmiştir. Bunlar,

- a) vergi ödevlerinin herhangi birinin yerine getirilmesine engel olacak derecede ağır kaza, hastalık ve tutukluk,
- b) vergi ödevlerinin yerine getirilmesine engel olacak yangın, yer sarsıntısı, su basması gibi doğal afetler
- c) kişinin isteği ve iradesi dışında meydana gelen mecburi uzak kalmalar, kardan yolların kapanması, havada kaçırılan bir uçakta bulunmak gibi,
- d) Defter ve vesikaların, sahibinin iradesi dışındaki sebeplerle elden çıkması halleri, defterlerin yanması, su basması yüzünden tahrip olması, çalınması gibi. Böyle kayıp

ve tahrip durumlarında, keyfiyetin mahkeme kararı ile hüküm altına alınması, yani hakimın böyle bir olayın meydana geldiği hususunda kanaat sahibi olması gerekir.

Ancak, dikkat edilmesi gereken husus, yukarıdaki hallerin kanunda örnek olarak sıralandığı, bunlar dışında meydana gelebilecek olanların da takdir yoluyla mücbir sebep sayılabileceğidir.

- **Vergi Cezalarının Belirli Bir Süre İçinde Kesilmesi Şart mıdır? Vergi Cezalarının Kesilmesinde Zamanaşımı Var mıdır?**

Vergi cezalarının belirli süreler içinde kesilip, mükellefe "ceza ihbarnamesi" ile tebliğ edilmesi gerekir. Kesilen cezalar, bu süreler içinde mükellefe veya vergi sorumlusuna tebliğ edilmemiş veya edilememiş ise, ceza ortadan kalkar.

Zamanaşımı süresi, cezanın bağlı olduğu vergi alacağının doğduğu günü veya usulsüzlük fiilinin yapıldığı günü izleyen takvim yılı başından itibaren işlemeye başlar. Böyle olunca, zamanaşımı süresinin birinci günü daima 1 Ocak'a isabet eder. Zamanaşımı süresi, kusur, ağır kusur kaçakçılık ve özel usulsüzlük suçlarında beş yıl, usulsüzlük suçlarında iki yıldır.

Yukarıda belirtildiği üzere, zamanaşımı süresinin son günü, daima 31 Aralık gününe isabet eder.

- **Vergi Cezası Kesilmesinde Yapılan Hatalar Nasıl Bir İşleme Tabi Olur?**

Vergilemenin aslında olduğu gibi, vergi cezası kesilmesinde de maddi hata söz konusu olabilir. Bu halde, yapılan maddi hatalar, vergi dairesi tarafından düzeltilir. Dikkat edilmesi gereken husus, maddi hata kavramının, hukuki bir ihtilaf konusu olmaması, ceza kesilen kişinin şahsında hata veya aritmetik hata gibi somut esaslara dayanmasıdır.

- **Vergi Cezalarında "İndirim" Nedir?**

"İndirim" vergi cezalarını azaltan, yani hafifleten yollardan biridir. Re'sen veya ikmalen tarh edilen vergilere ve bunlara bağlantılı kusur, ağır kusur veya kaçakçılık cezasına karşı dava açmayacağını bildiren mükellefin cezası indirilir.

Mükellef indirim talebini vergi dairesine ihbarnamelerin tebliğinden itibaren otuz gün içinde yapmalıdır. Bu halde, verginin aslı, olduğu gibi ödencek, cezada ise indirim yapılacaktır. Vergi ve indirimli ceza tutarı, Amme Alacaklılarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanunda belirtilen türlerden teminat gösterilerek , üç ay içinde ödenebilir.

Kaçakçılık, ağır kusur ve kusur dolayısıyla kesilen cezaların yarısı, bu suçların zaman aşımı süresi içinde tekrerrü halinde üçte biri, usulsüzlük cezalarının üçte biri indirilir.

Yukarıdaki esaslara göre ödenecek verginin aslı için, vergi dairesince gecikme faizi hesaplanır ve tahsil edilir. İndirilen ceza miktarına gecikme faizi hesaplanması ve tahsil edilmesi söz konusu değildir.

- **Vergi Cezaları Üzerinde Mükellef İle Vergi İdaresi Uzlaşma Yaparak Ceza Miktarını Azaltabilirler mi?**

Mükellef ile vergi idaresinin, vergi cezası tutarını azaltmak için uzlaşma yapmaları mümkündür.

Uzlaşma talebi, mükelleften gelecektir. Mükellef, re'sen veya ikmalen salınan vergiler ile bağlantılı vergi cezaları üzerinde, vergi idaresi ile uzlaşma talebinde bulunabilir.

Uzlaşma talebi, belirli bir süre içinde ileri sürülmelidir. Bu süre, vergi ve ceza ihbarnamesinin tebliğinden itibaren otuz gündür. Bu süre geçtikten sonra, uzlaşma talebinde bulunmak mümkün değildir.

Üzerinde uzlaşma yapılan (vergi ve) cezaya karşı mükellef dava açamaz, herhangi bir mercide şikayette bulunamaz.

Mükellef ile vergi idaresi arasında uzlaşmaya varılamadığı takdirde, mükellefin dava hakkı devam eder.

Mükellef, uzlaşmaya varılamadığını belirleyen belgenin düzenlenmesinden itibaren, onbeş gün içinde vergi ve cezanın terkinin hususunda vergi mahkemesinde dava açabilir.

Mükellef, üzerinde uzlaşma yapılan cezalar için ayrıca "indirim" talebinde bulunamaz. Mükellef, uzlaşma yapılmadan önce, uzlaşmadan vazgeçip "indirim" talebinde bulunabilir.

Üzerinde uzlaşma yapılan vergi cezalarına gecikme faizi uygulanmaz. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, ikmalen veya re'sen tarh edilen verginin aslı üzerinde varılan uzlaşma miktarına, ayrıca gecikme faizi uygulanacağıdır.

• Tarhiyat Öncesi Uzlaşma Nedir?

Tarhiyat öncesi uzlaşma, mükellef, ile vergi idaresinin, inceleme sırasında, henüz inceleme sonuçları alınmadan, vergi ve ceza miktarı üzerinde anlaşmalarıdır.

Şu var ki, tarhiyat öncesi uzlaşma ilişkisine girilip, bu aşamada uzlaşma temin edilemez ise, tarhiyat yapıldıktan sonra, mükellef olağan uzlaşma talebinde bulunamaz. Böylece şu hususa dikkat etmek gerekir ki, "tarhiyat öncesi uzlaşma" ile olağan "uzlaşma" iki ayrı olay ve yöntemdir.

Mükellef tarhiyat öncesi yapılan uzlaşmada belirlenen vergi ve ceza tutarını, daha sona şikayet veya dava konusu yapamaz.

- **Vergi İdaresince Yapılan Vergileme ve Ceza Kesme İşleminin Yasaya ve Hukuka Aykırılığı Mükellefçe Nasıl Ortaya Konulur. Vergileme Konusunda Mükellefin Hak Arama Yolları Var mıdır?**

Mükellef, kendisine yapılan vergileme ve bununla bağlantılı işlemlerin yasalara ve hukuka aykırılığını iddia edip hak arayabilir. Bu yolda, mükellefin haklı çıkması ve hakkının teslim edilmesi de söz konusu olabilir.

- **Vergileme ve Buna Bağlantılı İşlemler Hususunda Hak Arama Yolları Nelerdir?**

Mükellef, vergi dairesince yapılan;

- a) vergileme
- b) ceza kesme
- c) gecikme zammı veya gecikme faizi
- d) cebri icra işlemlerinin hukuka aykırılığını iddia edip bu işlemlerin iptalini ve bu hususta ödediği paraların iadesini iddia ve talep edebilir.

Ortada, maddi bir hatanın bulunması halinde, mükellef, vergi dairesinden "Düzeltilme" talep edebilir.

Ortada hukuki bir anlaşmazlık var ise mükellef, vergi mahkemesinde "vergi davası" açıp, vergi dairesince yapılan işlemin iptalini ve varsa ödediği paraların iadesini dileyebilir.

- **Vergi Davası, Hangi Mercî'de Açılır?**

Vergi davaları, vergi mahkemelerinde açılır. Mükellefe tebliğ edilen vergi veya ceza ihbarnamesinde, yapılan o işleme karşı, hangi vergi mahkemesinde dava açılabileceği (ve dava açma süresi) açıkça ifade edilmelidir. İhbarnamede bu hususların yer almaması, o ihbarnamayı ve tebligatı geçersiz kılar, böyle bir ihbarname veya tebligat hukuken muteber değildir.

• Vergi Davasını Kim Açar?

Vergi davası esas olarak, mükellef tarafından açılır. Ancak, mükellefin yanı sıra, dava ;

- a) vergi sorumlusu veya
- b) mükellefin avukatı tarafından da açılabilir.

Vergi idaresini temsilen, ilgili vergi daireleri, sadece takdir komisyonlarınca belirlenen matrahların isabetsizliği hususunda vergi davası açabilirler.

• Vergi Davası Açmak İçin Belirli Bir Süre Var mıdır?

Vergi davaları belirli süreler içinde açılmalıdır. Vergi mahkemeleri süresi içinde açılmayan davalara bakmazlar.

Genel olarak, mükellefin dava açmak süresi, vergi ve ceza ihbarnamesi tebligatından itibaren otuz gündür. Otuzuncu gün resmi tatil gününe isabet ediyorsa, süre o günü izleyen iş gününün mesai saati sonuna kadar uzar. Burada dikkat edilmesi gereken husus, sürenin otuz gün olduğudur. Böyle olunca, tebligat tarihini izleyen ilk gün, birinci gün olarak sayılmaya başlanılıp otuzuncu günün mesai saati bitimine kadar gidilecektir.

Ödeme emirlerine karşı açılan davalarda, süre yedi gündür.

• Vergi Mahkemesi Kararlarına Karşı Kimler, Hangi Mercilere Başvurabilir?

Vergi mahkemesine açılan dava, davanın değerine ve önemine göre ya mahkemedeki tek bir hakim ile görülür, karara bağlanır ya da üç kişilik heyet önünde ele alınır.

Tek hakimle verilen kararlara karşı gerek mükellef ve gerekse vergi dairesi o yöredeki Bölge İdari Mahkemesine "itiraz" başvurusunda bulunabilirler. Bölge İdare Mahkemesinin vereceği karar kesindir.

Vergi mahkemesinin üç hakimli heyet olarak verdiği karara karşı ise, yine gerek mükellef gerekse vergi dairesi tarafından, Danıştay da "temyiz" isteminde bulunulabilir.

- **Vergi Yargı Mercilerine Başvurmada, Sürelerin Ne Önemi Vardır?**

Vergi mahkemesine dava açmada, Bölge İdare Mahkemesinde itirazda bulunmada ve Danıştay'da temyiz talebinde bulunmada, başvuruların belirli süreler içinde yapılmış olması şarttır. Süre geçmesinden sonraki başvurular nazara alınmaz.

Dava süresi vergi veya ceza ihbarnamesinin tebliğinden itibaren otuz gündür. Ödeme emirlerine karşı dava süresi, yedi gündür.

Bölge İdare Mahkemesine itiraz süresi, tek hakimli kararın tebliği gününden itibaren otuz gündür.

Üç hakimli vergi mahkemesi kararının temyiz süresi de, kararın tebliğinden itibaren otuz gündür.

- **Genel Olarak, Vergiler İle İşletmelerin Davranışları Arasında Bir İlişki Var mıdır?**

Mevcut vergiler, işletmelerin davranışlarını ve kararlarını önemli ölçüde etkiler. Bu hususta bazı örnekler verilebilir. Yeni kurulacak bir işletme için, oluşacak kazancın tabi olacağı vergi türüne göre, o işletmenin hukuki statüsüne karar verilebilir. Örnek olarak, beş ortak, işletmeyi kollektif şirket olarak kurarlar ise, kazanç beşe bölünerek, herbirinin kişisel ticari kazancı olacak ve gelir vergisine tabi olacaktır. Buna mukabil şirket anonim şirket olarak kurulur ise, kazanç şirket bünyesinde kurumlar vergisine tabi olacak, ortaklar ise kişisel olarak vergi vermeyeceklerdir. Bu hususta yapılacak bir vergi hesabı, başlangıçta, şirketin hukuki yapısının kararlaştırılmasını etkileyecektir.

- **Vergileme Konusunda, İşletme Sahibinin Tercihine Bırakılmış Alternatifler Söz Konusu Olabilir mi?**

Vergileme olayı, işletmeleri doğrudan etkiler. Kanun koyucu, belirli hallerde işletmelerin belirli hususlarda seçimlik hak kullanmalarını düzenler. Mükellefin vergileme ile ilgili olarak yapacağı tercih ve vereceği karar, farklı sonuçlar doğuracaktır. Bu yüzden, mükellefin tercihinin, kendi açısından bir hesabı ve anlamı olmalıdır.

- **Vergileme Konusunda, İşletmenin Tercihine Bırakılan Seçimlik Haklara Örnekler Nelerdir?**

Soruyla ilgili bir örnek, mükellefin belirli bir yörede ve belirli bir iş alanında yatırım yapıp, "yatırım indirimi" mekanizması ile vergi avantajı sağlanmasıdır.

Bir başka örnek, mükellefin, bir gider kalemi olarak düşünülmesi gereken amortisman ayırmadan, nisbetleri, muayyen limitler içinde kendi belirlemesi veya "normal amortisman" ile "azalan bakiyeler usulüyle amortisman" arasında tercih yapması ve bu yoldan masrafı artırabilmesi veya azaltabilmesidir.

Bu konudaki örnekleri çoğaltmak mümkündür.

- **Mükelleflerin Vergilemeye İlişkin Sorularına Cevap Vermek, Vergi İdaresinin Görevi midir?**

Vergi mükellefleri, kendilerini ilgilendiren vergi meselelerinde, vergi idaresinden izahat talep edebilirler. Maliye ve Gümrük Bakanlığı veya Bakanlığın yetkili kıldığı makam, mükellefin vergi durumu, ve vergi uygulaması bakımından müphem ve tereddütü gösterilen hususlar hakkında yazılı izahat vermekle görevlidir. Bu cevaplar en kısa bir zamanda verilir.

Uygulamada, izahat yazısı "mukteza" adını taşır. Muktezalar Defterdarlıkça, Defterdarlığın cevaplayamadığı hallerde Bakanlıkça verilmektedir.

IX. BÖLÜM

İCRA VE İFLAS KONULARI

DOÇ.DR. SELÇUK ÖZTEK

İnsanlar, hayatlarının hemen her döneminde şu veya bu nedenle borçlanırlar. Borcu ödemek kimileri için kolay, kimileri için ise zordur. Bir kısım borçluların borçlarını ödeyememeleri çok eski zamanlardan beri rastlanılan bir olaydır. Bu durumda, alacağını geri alamayan alacaklının bunu nasıl sağlayacağı sorunu ortaya çıkar.

İşte, İcra ve İflas Hukuku, borçlusu tarafından ödenmeyen özel hukuk borçlarının Devlet kuvvetli yardımı ile zorla yerine getirilmesine ilişkin kuralları içeren hukuk dalıdır. Bu hukuk dalı, kendi içinde, İcra Hukuku ve İflas Hukuku şeklinde ikiye ayrılarak incelenir. İcra Hukukunda borçlunun bir veya birkaç alacaklısının onun malvarlığına dahil bir veya birkaç maldan alacağını elde etmesi sözkonusu iken; İflas Hukukunda borçlunun bütün alacaklıları onun haczedilebilen bütün malvarlığını paraya çevirmek suretiyle tatmin edilmektedirler. Bu nedenle İcra Hukukunun "cüz'i (ferdi) icra" ile, İflas Hukukunun ise "külli (toplu) icra" ile meşgul olduğu söylenir. İcra ve İflas Hukuku bugün büyük önem kazanmış bir hukuk dalıdır. Bilim adamları konuya ilişkin geniş kapsamlı eserler meydana getirmektedirler. Bu hukuk dalının 30-40 sayfalık bir yazıda özet olarak dahi incelenebilmesi ve özelliklerinin yansıtılabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla, aşağıda verilen açıklamalar, ilgilileri bir avukata başvurmaktan kesinlikle kurtaramaz; zaten açıklamaların amacı da bu değildir; amaç; fertlerin İcra ve İflas Hukuku alanında bazı haklara sahip olduklarını, bu hakların karşısında daima bir takım ödevler bulunduğunu göstermekten ibarettir. İcra ve İflas Hukukunda detaylar son derece önemlidir ve ufak bir ihmâl ya da hata büyük maddi kayıplara neden olabilir. Bu itibarla, İcra-İflas Hukukuna işi düşen kimselerin yapacakları en doğru şey bir avukatın bilgisine başvurmaktır. Tabiatıyla, kanunlara saygı ve sözleşmelere riayet suretiyle borçların zamanında, rıza ile yerine getirilmesi en isabetli davranış tarzıdır. Böyle olunca alacaklıların haklarının korunması ihtiyacı da ortaya çıkmayacak ve dolayısıyla İcra-İflas Hukukunun uygulanmasına gerek kalmayacaktır.

- **Bir Borçlu Borcunu Rızası İle Yerine Getirmezse, Alacaklı Alacağını Zorla Almaya Kalkışabilir mi?**

Günümüz Türk Hukukunda alacaklının alacağını zor kullanarak kendi kendine almaya kalkışması yasaktır ve hatta böyle bir davranış suç teşkil eder. Alacağını alamayan alacaklı ancak Devlete başvurarak borçlusunu borcunu yerine getirmeye zorlayabilir. Devletin cebri icra organları (icra dairesi) icabında zor kullanarak borçlunun mallarına el koyar, bu malları satar ve elde edilen para ile alacaklının alacağını öder.

- **Borcunu Ödemeyen Borçlu Sırf Bu Nedenle Hapsedilebilir mi?**

Eski hukuk düzenlerinde borcunu ödemeyen borçlunun borcunu ödeyinceye kadar hapsedilmesi mümkündü. Borç için hapis olarak adlandırılan bu müessese Hukukumuzda mevcut değildir. Diğer bir deyişle, Devletin cebri icra organları (icra daireleri), alacaklının alacağına kavuşmasını sağlamak için ancak borçlunun mallarına el koyabilir; borçlu borcu için hapsedilememekle beraber, günümüzde dahi, istisnaen, eski sistemin izlerine rastlandığını belirtmek gerekir

- **Alacaklının, Alacağını Elde Edebilmek İçin, Önce Mahkemeye Müracaat Edip Bir Karar Alması Gerekir mi?**

Alacaklı, borçlusu ile arasındaki uyuşmazlığı önce mahkemeye müracaat ederek kendi lehine kesin bir şekilde çözüme kavuşturabilir. Alacaklının haklı olduğunu tespit eden mahkeme kararına rağmen borçlu borcu ödememekte direnebilir. Alacaklı bu durumda elindeki ilamı (mahkeme kararını) icra dairesine vererek borçlusuna karşı **ilamlı icra takibi** yapabilecektir. Alacaklının alacağının konusu paradan veya teminattan başka bir şey ise, örneğin çocuk teslimi, menkul teslimi, bir şeyin yapılması veya yapılmaması gibi bir edim ise, alacaklının mutlaka önce mahkemeye başvurup alacağını ilama bağlatması, sonra da bu ilamı icraya koyması gerekir.

Buna mukabil, alacaklının alacağı para (veya teminat) alacağı ise, alacaklı, isterse, bu alacağını elde edebilmek için daha önce mahkemede dava açıp bir karar almadan, doğrudan doğruya icra dairesine başvurarak **ilamsız icra takibi** de yapabilir. Ancak, ilamlı icra takibi borçlu tarafından sadece belirli istisnai hallerde durdurulabilirken, ilamsız icra takibinin borçlu tarafından engellenebilmesi daha kolaydır.

• **Elinde Alacağını Tespit Eden (doğrulayan) Bir Belge (senet) Bulunmayan Alacaklı Bu Alacağını Tahsil Edebilir mi?**

Bu durumdaki bir alacaklı doğrudan doğruya icra dairesine giderek borçluya karşı ilamsız icra takibi yapabilir. Gerçekten de, ilamsız icra takibi yapabilmek için elde bir mahkeme kararı bulunmasına gerek olmadığı gibi, alacağın bir senede bağlı olması da gerekmez. Ancak, alacağı bir senede bağlı olmayan alacaklının, başlatmış olduğu ilamsız icra takibini başarıyla sonuçlandırabilmesi için borçlunun ödeme emrine süresi içinde itiraz etmemesi gerekir; borçlu, ödeme emrine itiraz ederse, elinde senet bulunmayan alacaklı için yegane çare mahkemede dava açarak alacağını hüküm altına aldırmasıdır. Ancak, hukukumuzda miktar veya değeri 20.000.- TL.'den yukarı hukuki işlemler kural olarak yalnız senetle ispat edilebildiğinden, alacaklının davayı kazanma ihtimali de çok azdır.

• **Miktar veya Değeri 20.000.- TL.'yi Aşan Hukuki İşlemlerin Senetle İspatlanması Kuralının İstisnaları Var mıdır?**

Miktar veya değeri 20.000.- TL.'yi aşan hukuki işlemler senetle ispatlanmak gerekir. Bu kural uyarınca, örneğin 20.000.- TL.'den fazla bir paranın ödünç verildiği ancak senetle ispat edilebilir, tanıkla ispat edilemez; 20.000.- TL.'den fazla bir (taşınır) satış sözleşmesi ancak senetle ispat edilebilir, tanıkla ispat edilemez; keza, yıllık kira tutarı 20.000.- TL.'yi aşan bir kira sözleşmesi ancak senetle ispat edilebilir, tanıkla ispat edilemez.

Fakat bu ana kuralın önemli bazı istisnaları vardır. Nitekim yakın hısımlar (örneğin baba ile oğul, karı ile koca, kardeşler, kayınpeder veya

kayınvalide ile damat veya gelin) arasındaki hukuki işlemler, işlemin miktar veya değerine bakılmaksızın tanıkla ispat edilebilir. Bununla beraber, bu hısımlar arasındaki bir hukuki işlem senede bağlanmışsa, bu senede karşı ileri sürülecek savunmalar (ödeme savunması gibi) artık sadece senetle ispat edilebilir, tanıkla ispat edilemez. Aynı şekilde, senede bağlanması yaygın olmayan hukuki işlemler (örneğin köylerde yapılan kira sözleşmeleri, birlikte oturan hısımlar arasındaki hukuki işlemler) de tanıkla ispat edilebilir. Bunun gibi, haksız fiilden (örneğin bir adam dövme olayından) doğan tazminat alacakları da senetle ispat zorunluluğu kuralının dışında kalır ve tanıkla ispatlanabilir. Yangın, deniz kazası, deprem, su basması, toprak kayması gibi hallerde yapılan hukuki işlemler, senet alınması çok güç veya imkansız olduğu için tanıkla ispat edilebilir. Aynı şekilde, ani bir olay veya mücbir bir sebep ile senet, sahibinin elinde iken kaybolmuşsa, senet konusu hukuki işlem, miktar veya değerine bakılmaksızın tanıkla ispat edilebilir. Bu çerçevede, usulüne uygun olarak bir resmi memura verilen senet resmi memur elinde iken kaybolmuşsa, bu durumu doğrulayan delil ve belirtiler varsa, senet konusu hukuki işlem miktar veya değerine bakılmaksızın tanıkla ispat edilebilir. Şu halde, örneğin vergi dairesi tarafından incelenmek üzere alınan belgelerin arasında sunulan bir senet vergi dairesinde kaybolursa, senet sahibi bu hususu ve senet konusu hukuki işlemi tanıkla ispat edebilir. Yazılı bir sözleşmeye karşı ileri sürülen hata, hile ve tehdit iddiaları da tanıkla ispat edilebilir.

- **Borçlunun İmzasını Taşımayan Belgeler Alacağın Mahkeme Huzurunda İspatlanmasında Bir Rol Oynayabilir mi?**

Miktar veya değeri 20.000.- TL.'yi aştığı için senetle ispatı gereken bir hukuki işlem, bazı hallerde, borçlunun imzasını taşımayan bir belge ile de ispatlanabilir. Gerçekten de, örneğin borçlu tarafından el ile yazılmış fakat imza edilmemiş olan yazılı bir belge veya mektup; daktilo ile yazılmış olup borçlunun imzasını değil de parafını içeren bir yazı; vergi dairesine verilen beyannamelerdeki borç beyanları "yazılı delil başlangıcı" sayılabilir ve konusunu teşkil eden hukuki işlem hakkında tanık dinlenmesini mümkün kılar.

- **Borçlunun Teybe Alınmış Beyanları İle Bir Alacak İspat Edilebilir mi?**

Teyp bandındaki ses bir yazı olmadığından senet veya yazılı delil başlangıcı sayılamaz ve 20.000.- TL.'yi aşan hukuki işlemler ve bunlara karşı ileri sürülecek savunmalar teyp bandı ile ispat edilemez. Teyp bandı ancak senetle ispatı gerekmeyen davalarda delil teşkil edebilir. Fakat Yargıtay bir kararında, senetle ispat mecburiyeti olan hallerde dahi teyp bandına değer atfetmiş ve banttaki sesin, bant kimin aleyhine kullanılacak ise ona ait olduğu belirlendiği takdirde tanık da dinlenmek suretiyle hukuki işlemin ispat edilmesine imkan vermiştir.

- **(Para veya teminat) Alacağını Mahkeme Kararı İle Tespit Ettirmemiş Olan Bir Alacaklı İcra Takibine Hangi Organ Nezinde ve Nasıl Başlayabilir?**

(Para veya teminat) alacağını mahkeme kararı ile tespit ettirmemiş olan bir alacaklı **ilamsız icra yoluna** başvuracaktır (bkz. Soru 3). İlamsız icra takibine kural olarak borçlunun ikametgahının bulunduğu yer icra dairesinde başlanmak gerekir. Fakat, alacak bir sözleşmeden doğuyorsa, örneğin borçlu bir mal satın ve teslim almış, ancak bedelini ödememiş ise, alacaklı alacağın ödenmesi gereken yer icra dairesinde veya alacağı doğuran sözleşmenin yapıldığı yer icra dairesinde de alacağına kavuşmak için icra takibi yapabilecektir.

Alacaklı, ilamsız icra takibine, boş yerlerini dolduracağı matbu "takip talebi"ni icra dairesine imzalayıp vererek başlar. Şayet takip konusu alacak bir senede (belgeye) bağlı ise senedin aslının veya onaylı örneğinin de takip talebi ile birlikte icra dairesine verilmesi gerekir. Alacaklı takip talebi ile birlikte başvurma harcını, binde beş peşin harcı ve tebligat masraflarını peşin olarak vermek zorundadır.

Şayet takibin yapılması gereken icra dairesi alacaklıya uzak ise, alacaklı takip talebini örneğin ikamet ettiği yer icra dairesine de verebilir; bu durumda, takip talebini alan icra dairesi, gerekli harç ve masrafları da alacaklıdan tahsil ettikten sonra bunları takip talebi ile birlikte takibin yürütüleceği yetkili icra dairesine gönderir.

- **Alacak Yabancı Para İle İfade Edilmişse, Alacaklı Bu Para Üzerinden İlamsız İcra Takibi Yapabilir mi?**

Yabancı para ile belirlenmiş olan alacakların vade tarihindeki TC Merkez Bankası kuruna göre Türk parasına çevrilmesi ve Türk parası üzerinden ilamsız icra takibi yapılması gerekir; yabancı para olarak ilamsız icra takibi yapılamaz.

- **(Para veya teminat) Alacağın Mahkeme Kararı İle Tespit Ettirmemiş Olan Alacaklının Başlattığı İcra Takibine Karşı Borçlu Nasıl Muhalefet Edebilir?**

Alacaklının doldurduğu takip talebi üzerine icra dairesi borçluya bir ödeme emri gönderir. Aleyhine başlatılan icra takibine muhalefet etmek isteyen borçlu bu ödeme emrine karşı, ödeme emrini aldığı (tebellüğ ettiği) tarihten itibaren 7 gün içinde bir dilekçe ile veya sözlü olarak itiraz etmelidir. İtirazın ödeme emrini gönderen icra dairesine yapılması gerekir; fakat borçlu aynı süre içinde başka bir yer icra dairesine (örneğin ikametgahının bulunduğu ilçedeki icra dairesine) de itirazını bildirebilir; bu durumda itiraz dilekçesi bu yer icra dairesince takibin yapıldığı (yani ödeme emrini göndermiş olan) icra dairesine gönderilir.

İtiraz eden borçluya itiraz ettiğini gösteren bedava ve pulsuz bir belge verilir. Borçlu süresi içinde itiraz etmezse, bunun yaptırımını kendisi için ağırdır; bu durumda ödeme emri kesinleşir ve alacaklının talebi üzerine icra dairesi borçlunun mallarını haczeder. Ancak, borçlu kusuru olmaksızın bir mazeret nedeniyle (örneğin ödeme emrine itiraz edemeyecek ve kendisine bir avukat tutamayacak derecede ağır hastalığı; yangın, deprem, su basması gibi bir tabii afet sebebiyle) ödeme emrine itiraz süresini kaçırmışsa, mazeretin son bulduğu günden itibaren 3 gün içinde İcra Tetkik Mercii Hakimliğine gecikmiş itirazda bulunabilir. Borçlu gecikmiş itirazda bulunurken mazeretini ispat eden delilleri ve itiraz sebeplerini bildirmelidir.

- **İlamsız İcra Takibine Dayanak Yapılan Adi Senetteki İmzanın Borçluya Ait Olmaması, Yani İmzanın Sahte Olması Halinde Borçlunun Ne Yapması Gerekir?**

Bu durumdaki bir borçlu, ödeme emrinin kendisine tebliğinden itibaren 7 gün içinde, takibin dayandığı adi senet altındaki imzanın sahte olduğunu, itiraz (bkz.Soru 10) yoluyla, ödeme emrini gönderen icra dairesine bildirmelidir. İmzaya itiraz yalnız bir adi senet söz konusu ise yapılabilir; borçlunun imzası noterlikçe tasdik edilmişse, borçlu ödeme emrine itiraz yolu ile imza inkarında bulunamaz; borçlu, noterlikçe tasdikli bir imzanın kendisine ait olmadığını ancak sahtelik davası açarak ileri sürebilir.

- **Borçlunun Borcunu Ödemiş Olmasına veya Henüz Borcun Vadesinin Gelmemiş Bulunmasına Rağmen Alacaklı İlamsız İcra Takibine Girişirse, Borçlu Bu Takibe Karşı Nasıl Muhalefet Edebilir?**

Borçlunun borcunu ödemiş veya borcu zaman aşımına uğramış ya da borcun vadesi henüz gelmemiş olabilir. Bu gibi durumlarda alacaklının normal olarak icra takibine başlamaması gerekirse de, alacaklı buna uymayarak ilamsız icra takibi yapıp borçluya ödeme emri göndertirse, borçlu, ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 gün içinde, sebebini de belirterek, "borca itiraz" etmelidir.

- **İlamsız İcrada Borçlu Alacağın Tamamına Değil de, Sadece Bir Kısımına İtiraz Etmek İsterse, Ne Yapmalıdır?**

Bu durumdaki bir borçlu, yine ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 gün içinde borca itiraz etmelidir. Ancak, kısmi itiraz adı verilen bu itirazın geçerli olabilmesi için mutlaka itiraz edilen borç miktarının açıkça belirtilmesi gerekir. Borçlu, örneğin "itiraz ediyorum; borcum bu kadar değildir" şeklinde bir itirazda bulunursa, bu itiraz kısmi itiraz olarak geçerli olmadığı gibi, borcun tamamına itiraz olarak da geçerli değildir; böyle bir borçlu ödeme emrine hiç itiraz etmemiş sayılır.

• **Borçlu İlamsız İcra Takibine Muhalefet Edince, Başlamış Olan İcra Takibinin Akıbeti Ne Olacaktır?**

Borçlunun imzaya ya da borca itirazı üzerine icra takibi durur; bir sonraki aşamaya, yani borçlunun mallarının haczedilmesi safhasına artık geçilemez. Alacaklı, ilamsız icra takibine devam etmek istiyorsa, borçlunun itirazını gidermek zorundadır. Alacaklı bu sonuca itirazın iptali davası veya itirazın İcra Tetkik Mercii'nde kaldırılması yollarından birine başvurmak suretiyle gidebilir. Alacaklı, itirazın İcra Tetkik Mercii'nde kaldırılması yoluna, elinde imzası borçlu tarafından kabul edilmiş veya noterlikçe tasdik edilmiş olup kayıtsız şartsız bir borç ikrarını içeren senet varsa başvurur; aynı şekilde, elinde resmi dairelerin veya yetkili makamların yetkileri dahilinde ve usulüne göre verdikleri bir belge bulunan alacaklı da itirazın kaldırılması yoluna gidebilir. İtirazın iptali davası yoluna ise elinde bu tür bir belge bulunmayan alacaklı gider; fakat, elinde bu tür bir belge bulunan alacaklının da itirazın iptali davası yoluna gidebilmesi mümkündür.

Borçlunun gerek itirazın İcra Tetkik Mercii'nde kaldırılması yoluna, gerekse itirazın iptali davası yoluna gidilince yapacağı şey, itirazında belirttiği itiraz sebebini, örneğin borcu ödemiş olduğunu ispat etmekten ibarettir. Alacaklı, borçlunun itirazının İcra Tetkik Mercii Hakimliğinde kaldırılması yoluna gitmişse, borçlu, itirazını (örneğin borcun ödenmiş olduğu, alacaklının borçluya bir süre verdiği, borç senedinin muvazaalı olduğu) kural olarak ancak adi veya imzası noterlikçe onaylı belge (makbuz) ya da resmi dairelerin veya yetkili makamların verdikleri belgelerle (örneğin PTT havale makbuzu, banka havale makbuzu) ispat edebilir. Alacaklı, borçlunun itirazının hükümden düşürülmesi için itirazın iptali davası yoluna gitmişse bu dava artık genel hükümlere göre görülür.

İcra Tetkik Mercii tarafından borçlunun itirazının kaldırılmasına karar verilir veya alacaklı açmış olduğu itirazın iptali davasını kazanırsa, borçlu %40'dan aşağı olmamak üzere tazminata mahkum olacağı gibi, ayrıca alacaklıya haciz isteme yetkisi gelir.

- **Borçlunun Ne Miktar Malı Haczedilebilir?**

Borçlunun takip konusu alacağı, faizleri ve takip giderlerini karşılayacak miktarda malı haczedilir, daha fazlası haczedilemez. Borçlu, alacak miktarından fazlaya ilişkin haciz işleminin kaldırılmasını şikayet yolu ile İcra Tetkik Mercinden isteyebilir.

- **Borçlunun Malları Haczedilirken Belli Bir Sıraya Uyulmak Gerekir mi?**

İcra müdürü alacaklı ile borçlunun karşılıklı menfaatlerini mümkün olduğu kadar uzlaştırmakla yükümlüdür.

İcra müdürünün önce borçlunun çekişmesiz mallarını, yani borçlu tarafından üçüncü kişiye ait olduğu bildirilmeyen veya üçüncü kişinin istihkak iddiası ileri sürmediği ya da haczettirmemiş olduğu malları haczetmesi yerinde olur.

Çekişmesiz malların haczinde, borçluya ait taşınır ve taşınmaz mallardan hangisine öncelik verilmesi gerektiği konusunda Kanunda bir açıklık yoktur. Uygulamada, taşınırlar ile taşınmazlar arasında haciz bakımından sıra farkı bulunmadığı; haczi talep eden alacaklının, borçlunun alacağı karşılamaya yetecek miktarda taşınır malı bulunmadığını icra dairesine ispat etmek zorunda olmaksızın borçluya ait taşınmazın haczedilmesini isteyebileceği kabul edilmektedir.

Borçlunun taşınır malları haczedilirken, yokluğu ona en az zarar verecek ve gerek saklanması, gerekse satışı en kolay olacak olan malların tercih edilmesi yerinde olur. Borçlu, icra müdürünü, sadece gösterdiği malları haczetmeye zorlayamazsa da, hacze borçlunun tercih ettiği mallardan başlanması, istihkak iddialarına bir ölçüde engel olmak bakımından yararlıdır.

• Borçlunun Hangi Malları Haczedilebilir, Hangileri Haczedilemez?

Kural olarak borçlunun bütün taşınır ve taşınmaz malları, üçüncü kişilerdeki alacakları ve diğer malvarlığı hakları haczedilebilir. Ancak, bunlardan bir kısmı kanun koyucu tarafından haczedilemeyen mal ve hak sayılmıştır. Şöyleki, borçlunun kendisi için gerekli elbise ve eşyası ile yatak takımları; ibadete mahsus kitap ve eşyası; mesleği için gerekli elbise ve eşyası; vazgeçilmesi mümkün olmayan mutfak takımı ve pek lüzumlu ev eşyası haczedilemez. Bu itibarla, örneğin borçlunun yazlık ve kışlık bir elbisesi, çamaşırları, somyası, yatak ve yorgani; saati, gözlüğü, dolmakalemi; evindeki Kur'an ve tercümesi, hatta tefsiri, seccadesi, tespihi; mesleği için gerekli önlük, tulum, şapka, çanta, çizmesi; evinin mutfağında bulunması gereken tencere, sahan, çatal, bıçak, ocağı; elbise dolabı, oturma odasındaki masa ve iskemleleri, perde, soba, buzdolabı, radyosu (fakat televizyonu haczedilebilir) haczedilemez. Borçlu ile aynı çatı altında birlikte yaşayan kimseler için gerekli yatak takımları ile ibadete mahsus kitap ve eşya da haczedilemez. Borçlu çiftçi ise, kendisinin ve ailesinin geçimi için zorunlu olan arazi (bu konuda taraflar anlaşamazlarsa, arazinin ne kadarının borçlu ve ailesinin geçinmesi için zorunlu olduğunu bilirkişi tespit eder) ve çift hayvanları ile tarımda kullanılan nakil vasıtaları ve diğer tarım aletleri de haczedilemez. Aynı şekilde, borçlu bir san'at ve meslek sahibi ise, meslek ve san'atının icrası için gerekli olan aletleri ve kitapları haczedilemez; ancak, bunun için borçlunun haciz esnasında meslek veya san'atını fiilen icra ediyor ve kendisiyle ailesinin geçimini bu suretle sağlıyor olması gerekir; buradaki san'at ve meslek terimleri eşanlamlıdır ve borçlunun yaptığı işte onun kişisel çalışmasının ve faaliyetinin ön planda, yararlandığı yabancı işgücü ve sermayenin ise ikinci planda gelmesini ifade eder; şu halde, bir seyyar satıcının el arabası, bir ayakkabı tamircisinin dikiş makinası, bir terzinin dikiş makinası haczedilemez; buna mukabil bir otelin eşyaları, taksi şöförünün taksisi, nakliyecinin otobüs, kamyonet veya kamyonu, bakkalın ya da kasabın buzdolabı, büfecinin tost makinası, soğuk hava deposunun soğutucuları, bu gibi durumlarda sermaye unsuru borçlunun kişisel çalışma ve faaliyetine oranla ön planda geldiğinden haczedilebilir. Öte yandan, çiftçi olmasa dahi borçlu ve ailesi için

gerekli ise, borçlunun seçeceği bir süt veren mandası veya ineği yahut üç keçi veya koyunu ile bunların üç aylık yem ve yataklıkları haczedilemez; borçlu geçimini hayvan yetiştirmek yoluyla sağlıyorsa, kendisinin ve ailesinin geçinmesi için gerekli olan sayıda hayvan ve bu hayvanların üç aylık yem ve yataklıkları da haczedilemez. Aynı şekilde borçlunun ve ailesinin evindeki iki aylık yiyecek ve yakacağı haczedilemez; şayet borçlunun evinde iki aylık yiyecek ve yakacak yoksa, bunları satın almaya yetecek kadar para haczedilmeyip borçluya bırakılmalıdır; iki aylık yiyecek ve yakacağın haczedilememesi kuralı borçlunun dükkânı için geçerli değildir. Ayrıca, borçlu, bağ, bahçe, meyva veya sebze yetiştiricisi ise kendisinin ve ailesinin geçinmesi için zorunlu olan bağ, bahçe ve bu faaliyetin icrası için gerekli alet ve edavat haczedilemeyeceği gibi; borçlunun çiftçi olması halinde gelecek mahsul için gerekli tohumluğu da haczedilemez.

• **Alacaklı, Borçlunun Ne Gibi Mallara Sahip Olduğunu ve Bu Malların Nerede Bulunduğunu Nasıl Bilebilecektir?**

Bunu sağlamak için kanun koyucu "mal beyanı" mecburiyetini getirmiştir. Borçlu, 7 günlük itiraz süresi içinde ödeme emrine itiraz etmezse, aynı 7 gün içinde; itiraz ederse, itirazın geçici veya kesin olarak kaldırılmasından itibaren 3 gün içinde borcuna yetecek miktarda mal, alacak ve haklarını, her türlü gelirlerini, geçim kaynaklarını ve borcunu nasıl ödeyebileceğini icra dairesine beyan etmek zorundadır. Borçlu hiç malı olmasa dahi mal beyanında bulunmak zorunda olup beyanında haczedilemeyen mallarını da bildirmek mecburiyetindedir. Süresi içinde mal beyanında bulunmayan borçlu, alacaklının talebi üzerine, mal beyanında bulununcaya kadar İcra Tetkik Mercii Hakimi tarafından hapis ile tazyik olunur; bu hapsin süresi üç ayı geçemez. Ayrıca, süresi içinde mal beyanında bulunmayan borçlu, geçerli bir özüre dayanmıyorsa, alacaklının şikayeti üzerine 1 aya kadar hafif hapis cezasına mahkum edilir; borçlunun bu cezadan kurtulabilmesi için haczedilebilir mallarını alacaklının bildiğini veya bilmesi gerektiğini ispat etmesi ya da borcunu ödemesi gerekir. Öte yandan, gerçeğe aykırı mal beyanında bulunmak da, alacaklının şikayeti üzerine 1 yıla kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılan bir suç teşkil eder. Nihayet, mal beyanında malı olmadığını belirten veya borcuna yetecek kadar mal

gösterememiş ya da hiç mal beyanında bulunmamış olan bir borçlu, sonradan kazandığı malları ve gelirlerinde meydana gelen artışları 7 gün içinde icra dairesine bildirmek zorundadır; aksi takdirde, alacaklının şikayeti üzerine hapis cezası ile cezalandırılır.

- **Borçlunun Oturduğu ve Kendisine Ait Olan Ev Haczedilebilir mi?**

Borçlunun kendisine ait haline uygun evi haczedilemez. Burada ev ile kastedilen, bağımsız ev ve apartman dairesidir; borçlu sadece temelden ibaret olan yapısı ve boş arsası hakkında, ileride oraya ev inşa edeceği gerekçesiyle "meskeniyet iddiası"nda bulunamaz; fakat oturma izni alınmamış olan ya da tapuda arsa olarak gözükmekle beraber üzerinde bina bulunan taşınmaz hakkında haczedilmezlik (meskeniyet) iddiasında bulunabilir. Evin borçlunun haline uygun olup olmadığı takdir edilirken onun sosyal durumuna ve ihtiyaçlarına bakılır. Şayet borçlunun sahip olduğu evin değeri onun ve ailesinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir evin bedelinden fazla ise, icra dairesi borçlunun evini haczeder ve satar; böylece elde edilen satış parasından önce borçluya, haline uygun bir ev alabileceği kadar para verilir, geri kalan miktar ise alacaklıya bırakılır. Haciz sırasında borçlu, haline uygun evin haczedilemeyeceğini ileri sürse (meskeniyet iddiası) bile, icra müdürü evi haczetmek zorundadır; bunun üzerine borçlu, haczi öğrendiği tarihten itibaren 7 gün içinde şikayet yolu ile İcra Tetkik Mercii nezdinde haczedilmezlik iddiasında bulunmalıdır; bu süreyi geçirirse, kural olarak haczedilmezlik iddiasından vazgeçmiş sayılır. Bu arada şu hususu da belirtmek gerekir ki, Yargıtay, evini mesken kredisi dışında bir nedenle alacaklısına ipotek etmiş olan borçlunun, kural olarak diğer bütün alacaklılarına karşı haczedilmezlik iddiasından vazgeçmiş sayılacağı görüşündedir.

- **Borçlu, Kendisine Ait Evi Kiraya Vermişse, Bu Ev Haczedilebilir mi?**

Borçlunun, haline uygun evinin haczedilemeyeceğini ileri sürebilmesi için mutlaka o evde bizzat oturması gerekmez. Borçlu, evini kiraya vermiş ve kendisi de başka bir ev kiralamış olabilir. Bu durumda

borçlunun kiradaki evi haczedilemeyeceği gibi, bu evin kira parası da haczedilemez (tabii, borçlunun haczedilmezlik iddiasında bulunması kaydıyla).

- **Kirada Oturmakla Beraber Bir Yazlık Eve Sahip Olan Borçlunun Bu Yazlık Evi Haczedilebilir mi?**

Borçlu, meslek olarak kullanılmaya elverişli olması kaydıyla, başkaca evi bulunmadığı takdirde yazlık evi bakımından da meskeniyet iddiasında bulunabilir.

- **Birden Fazla Evi Bulunan Borçlu, Dilediği Ev Hakkında, Haline Uygun Olmak Kaydıyla, Haczedilmezlik İddiasında Bulunabilir mi?**

Birden fazla evi bulunan borçlu, dilediği ev hakkında, haline uygun olmak kaydıyla, haczedilmezlik iddiasında bulunabilir. Bu ev halen oturduğu ev olabileceği gibi, oturmayıp kiraya verdiği ev de olabilir.

- **Borçlunun Borcu, Haline Uygun Evin Satış Bedelinden Doğuyorsa, O Yine Haczedilmezlik İddiasında Bulunabilecek midir?**

Borçlu, haline uygun evi taksitle satın almış, yani takip konusu alacak evin satış bedelinden doğmuşsa, borçlu, satıcı alacaklıya karşı artık haczedilmezlik iddiasında bulunamaz. Fakat borçlu, alacaklıdan ödünç para almış ve ödünç aldığı para ile bir başkasından, haline uygun evi satın almışsa, alacaklı o evi haczettiremez (tabii, borçlunun haczedilmezlik iddiasında bulunması kaydıyla).

- **Borçlunun Maaş veya Ücreti Haczedilebilir mi?**

Borçlunun maaş veya ücreti ancak kısmen haczedilebilir. Maaş veya ücretin haczedilemeyecek kısmı, borçlunun ve ailesinin geçinmesi için gerekli olan kısımdır. Fakat, icra müdürü borçlunun maaş veya ücretinin herhalde dörtte birini haczetmek zorundadır; şu halde borçlunun maaş veya ücretinin tamamı borçlunun ve ailesinin geçinmesi için yeterli

olmasa bile, icra müdürü maaş veya ücretin dörtte birini mutlaka haczedecektir.

- **Borçlunun Maaş veya Ücretine Birden Fazla Alacaklı Haciz Koydurursa Ne Olacaktır?**

Bu durumda hacizler tarih sırasına göre sıraya konur. Sırada önce olan alacaklının kesintisi biter bitmez sonraki alacaklının haczi için kesintiye geçilir.

- **Emekli Aylıkları Haczedilebilir mi?**

TC Emekli Sandığı Kanununa göre bağlanan emekli aylıkları da ancak kısmen haczedilebilir; yani borçlunun ve ailesinin geçinmesi için zorunlu olan miktar indirildikten sonra kalan kısım haczedilebilir. Fakat burada da emekli aylığının dörtte biri her halde haczedilecektir.

Buna mukabil, Sosyal Sigortalar Kanunu ve Bağ-Kur Kanunu uyarınca bağlanan emekli aylıkları kısmen dahi haczedilemez. Aynı şekilde, ordu ve zabıta hizmetlerinden malul olanlara TC Emekli Sandığı Kanununa göre bağlanan emekli maaşları da kısmen dahi haczedilemez; fakat sivil memurluklardan malul olanlara TC Emekli Sandığı Kanununa göre bağlanan emekli maaşları kısmen haczedilebilir.

- **Nafaka Alacakları Haczedilebilir mi?**

Borçlunun bir mahkeme kararına (ilama) dayanarak aldığı nafakalar kısmen dahi haczedilemez. Buna mukabil, bir mahkeme kararına dayanmayan nafakalar kısmen haczedilebilir. Aynı şekilde, ilama bağlı birikmiş nafaka alacakları da haczedilebilir.

- **Borçlu, Haczi Caiz Olmayan Bir Malın Bu Niteliğinden Vazgeçebilir mi?**

Borçlu, hacizden önce, haczi caiz olmayan bir malın haczedilebileceği konusunda alacaklı ile anlaşamaz; böyle bir anlaşma geçersizdir, çünkü borçlu, hacizden önce, böyle bir vazgeçmenin sonuçlarını tahmin

edemez. Buna mukabil borçlu, haciz sırasında veya hacizden sonra belli bir mal, hak veya ücretin haczedilmezlik niteliğinden vazgeçebilir; yalnız, bu vazgeçme sadee lehine yapıldığı alacaklı bakımından geçerli olup o malı haczettirmek isteyen diğer alacaklılara karşı hüküm ifade etmez.

Alacaklı bu şekilde bir malın haczedilmezlik niteliğinden açık bir biçimde vazgeçebileceği gibi, böyle bir haczin kaldırılması amacıyla süresi içinde İcra Tetkik Mercii nezdinde şikayet yoluna başvurmamak suretiyle zımnen (örtülü bir şekilde) de feragat edebilir.

- **Resmi Tatil Günlerinde ve Gece Vakti Haciz Yapılabilir mi?**

Resmi tatil günlerinde haciz yapılabilir. Gece vakti ise haciz işlemi yapılamaz (gece vakti, güneşin batmasından bir saat sonra ile güneşin doğmasından bir saat önceye kadarki devredir). Yalnız, gece vakti iş görülen yerlerde, gece vakti "hasılat haczi" mümkündür. Ayrıca, borçlunun mal kaçırma ihtimali varsa gece vakti haciz yapılabilir.

- **Borçlunun Yokluğunda Haciz Yapılabilir mi?**

Hacze gelineceğini haber vermek üzere borçluya bir bildirim yapılmaz. Hacze gelindiğinde borçlu haczedilecek malın bulunduğu yerde yoksa arattırılır. Şayet borçlu bulunabilirse haciz onun huzurunda yapılır. Borçlu bulunamaz ise, haciz yokluğunda yapılır; bu durumda, eğer haczin yapıldığı yerde borçlu adına tebligat kabul etmeye yetkili bir kimse de yoksa, borçluya icra dairesince bir davet kağıdı gönderilir ve 3 gün içinde icra dairesine gelerek haciz tutanağını incelemesi, bir diyeceği varsa bildirmesi ihtar edilir.

- **Haciz İşlemi Sırasında İcra Müdürünün Borçlunun Mallarına veya Şahsına Karşı Zor Kullanma Yetkisi Var mıdır?**

Haczi yapan görevli, borçlunun, üzerinde, örneğin cebinde, elindeki çantasında para, kıymetli evrak, altın, gümüş ya da herhangi bir kıymetli şey sakladığını anlarsa, borçludan bunları vermesini ister; borçlu bunları vermekten kaçınırsa görevli, borçlunun şahsına karşı zor kullanabilir.

Öte yandan, borçlu, haczi yapan görevlinin isteği üzerine kilitli yerleri ve dolapları açmaya ve diğer eşyalarını (örneğin sandıkları, bavulları) göstermeye mecburdur. Borçlu bu mecburiyete uymadığı takdirde kilitli yerler zorla açtırılır.

Her iki durumda da, ayrıca, icra müdürü, emrine uymayan borçlu hakkında ceza kovuşturması yapılması için durumu C.Savcılığına bildirir.

Borçlunun gerek şahsına, gerekse mallarına karşı zor kullanma hususunda bütün kolluk kuvvetleri, icra müdürünün yazılı başvurusu üzerine, haczi yapan icra müdürüne yardım etmek ve onun emirlerini yerine getirmek zorundadırlar.

- **Borçlunun Yokluğunda Ona Ait Kilitli Ev ve İşyerinin Kapılarının Zorla Açılarak İçerde Haciz Yapılması Mümkün müdür?**

Uygulamada, borçlunun yokluğunda ona ait kapalı yerlerin, özellikle kilitli ev veya işyerinin kapısının açılarak içeride haciz yapılabilip yapılamayacağı tereddütlere neden olmaktadır. Fakat, genellikle, icra müdürünün bu yetkiye sahip olduğu kabul edilmektedir. Uygulamada borçluya ait ev ya da işyerinin kapısının açtırılması sırasında çilingir, muhtar (veya ihtiyar heyeti üyelerinden birisi), polis veya jandarma ve mümkünse komşular hazır bulundurulmakta ve düzenlenen tutanak bunlara imzalatılmaktadır.

- **Borçlunun Şahsına ve Mallarına Karşı Gerekirse Zor Kullanma Yetkisine Sahip Olan İcra Müdürü Acaba Üçüncü Kişilere, Örneğin Borçluya Ait Bir Malı Sakladığından Şüphelendiği Komşuya Karşı da Zor Kullanma Yetkisine Sahip midir?**

Borçlu hakkında gerektiğinde zor kullanma yetkisine sahip olan icra müdürünün üçüncü kişilere karşı zor kullanma yetkisi yoktur. Ancak, belirtmek gerekir ki, üçüncü kişilerin, örneğin borçlunun komşusunun, borçluya ait malı saklayıp icra müdürüne teslim etmemesi suç teşkil eder.

• Borçluya Ait Taşınmazların Haczi Nasıl Gerçekleştirilir?

Uygulamada icra müdürleri taşınmazın tapu kaydına haciz koymakla yetinmekte, ayrıca taşınmazın bulunduğu yere gidip haciz tutanağı düzenlememektedirler. İcra dairesi, öte yandan, haczolunan taşınmazdaki kiracıları da hacizden haberdar eder ve işleyecek kiralara icra dairesine ödenmesini emreder.

• Konulan Hacze Rağmen Borçlu Hacizli Taşınmazı Satabilir mi?

Borçlu, hacze rağmen taşınmazını, hacizle yükümlü olarak başkasına satabilir ya da üzerinde ipotek veya irtifak hakkı tesis edebilir; ancak, borçlunun bu tasarrufları alacaklının haklarını etkilediği oranda hükümsüz olur ve alacaklı, yapılan satışa rağmen hıcczedilen taşınmazın borçlunun borcundan dolayı paraya çevrilerek alacağının karşılanmasını isteyebilir. Bu durumda yeni malik icra dairesine takip konusu meblağı yatırarak veya borçluya yatırtarak taşınmazın paraya çevrilmesini önleyebilir; bunu sağlayamadığı takdirde taşınmaz satılır ve takip konusu borç ödendikten sonra geriye bir şey kalırsa yeni malike verilir. Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki, taşınmaz kamu alacağından (örneğin taşınmaz malikinin vergi borcundan) dolayı haczedilmişse, tapudaki haciz şerhi silinmedikçe taşınmazın başkalarına devri ya da üzerinde ipotek veya irtifak hakkı kurulması ancak haczi koydurtmuş olan ilgili makamın izni ile mümkündür.

• Konulan Hacze Rağmen Borçlu Taşınır Malını Satabilir mi?

Haciz ile borçlu, haczedilen mal üzerindeki mülkiyet hakkını kaybetmez; ancak, onun mal üzerindeki tasarruf yetkisi kısıtlanır. Şöyleki, borçlu, alacaklının ve icra dairesinin izni olmadan (borçlunun bunun aksine davranışı ayrıca suç teşkil eder) haczedilen malı elinden çıkaramaz; yeni malik haczi biliyorsa ya da bilebilecek durumda ise (yani kötü niyetli ise) gerekli izin alınmadan yapılan tasarruf alacaklının o mal üzerinde haciz nedeniyle kazandığı hakları etkilediği oranda hükümsüzdür, diğer bir deyişle böyle bir durumda alacaklı hacizli malın satışını isteyebilir ve bunun üzerine o mal borçluya aitmişcesine icra

dairesince satılarak alacaklının alacağı ödenir, geriye bir şey artarsa bu para da malın yeni malikine verilir. Bu söylenen, haczedilen mal yed-i emin olarak borçluya bırakılmışsa söz konusudur; haczedilen mal, borçluya yed-i emin olarak bırakılmamışsa borçlunun bu mal üzerinde tasarrufta bulunması esasen mümkün değildir.

• **Haczedilen Taşınır Mal Borçluya Bırakılabilir mi?**

Haczedilen taşınır mal; para, çek, bono, poliçe, tahvil, hisse senedi, mevduat sertifikası, altın, gümüş ve diğer kıymetli şeylerden ise icra dairesi bunlara el koyarak muhafaza altına alır; borçluya bırakamaz. Bu tür kıymetli şeyler dışındaki diğer taşınır mallar ise, masrafı alacaklıdan peşin alınarak uygun bir yerde saklanabileceği gibi; alacaklının izni ile, borçlunun yanında bırakılabilir.

Şayet haczin yapıldığı yerde hacizli malların saklanması için Adalet Bakanlığınca bir depo açılmışsa, borçlunun eline bırakılmasına alacaklının muvafakat etmediği hacizli mallar bu depoda muhafaza altına alınır. Böyle bir depo o yerde yoksa ve alacaklı haczedilen malın borçlunun elinde bırakılmasına muvafakat etmiyorsa, haczedilen mallar, masrafı alacaklıdan peşinen alınarak, bir yedi emine teslim edilir.

Alacaklı muvafakat ederse, kıymetli şeyler dışındaki hacizli taşınır mallar borçluya da bırakılabilir. Ancak, bu durumda borçlu, hacizli malı istenildiği zaman evvelki vaziyetinde geri vermekle yükümlüdür; aksine davranışı suç teşkil eder.

Borçluya ait hacizli taşınır mal üçüncü kişinin elinde ise, alacaklı muvafakat ettiği takdirde bu mal geçici olarak üçüncü kişiye bırakılabilir; ancak, mal kendisine geçici olarak bırakılan üçüncü kişi hacizli malı istenildiği zaman geri vermekle yükümlüdür; aksine davranışı suç teşkil eder.

• Borçluya Ait Araç Nasıl Hacz edilir?

Araçlar icra dairesince trafik kaydına haciz konulmasıyla haczedilmiş olmaları. Bir aracın haczinin gerçekleşmiş sayılabilmesi için onun yakalanıp fiilen muhafaza altına alınmış veya istenildiği zaman geri verilmek şartıyla geçici olarak borçlu yedinde veya üçüncü şahıs nezdinde bırakılmış olması gerekir.

• Borçlu Adına Kayıtlı Telefon ve Teleksin Hacz edilmesi Mümkün müdür?

Uygulamada telefon abonelerinin telefon abone hakkı, abonenin üçüncü şahıslara olan borcu nedeniyle haczedilmektedir. Bu durumda icra dairesi abonenin telefon abone hakkının haczedildiğini PTT'ye bildirerek telefonun konuşmaya kapatılmasını istemektedir. Ancak, alacaklı, telefonun konuşmaya kapatılmamasına muvafakat edebilir; bu takdirde sadece abone hakkı haczedilecek, fakat telefon konuşmaya açık kalabilecektir.

Şunu da belirtelim ki, borçlunun evine ya da işyerine bağlı olan telefonun abone hakkının başka birine ait olması kural olarak hacze engel teşkil etmez, zira böyle bir durumda telefon abone hakkı sahibi telefonu kullanma hakkını borçluya devretmiş sayılır.

Aynı esaslar teleks için de geçerlidir.

• Borçlunun Bankadaki Mevduatı Hacz edilebilir mi?

Borçlunun kendi elindeki malları haczedilebildiği gibi üçüncü kişilerdeki, özellikle bankalardaki mal ve alacakları (vadeli ve vadesiz hesapları) da haczedilebilir. Burada önemli olan borçlunun hangi bankanın hangi şubesinde hesabının bulunduğunu tespit etmektir; bu ise oldukça güçtür. Şunu da belirtmek gerekir ki, alacaklının icra dairesi vasıtasıyla herhangi bir banka genel müdürlüğünü muhatap alarak onu bütün şubeleri nezdinde araştırma yapmaya zorlaması mümkün değildir.

- **Borçlunun Bankada Bir "Kiralık Kasa"sı Varsa, Bu Kasanın İçindekiler Haczedilebilir mi?**

Alacaklı, borçlusunun bankadaki kasasını icra kanalıyla mühürletmek hakkına sahiptir. Bunun üzerine borçluya bir bildirim yapılarak kasanın anahtarını getirmesi istenir; buna rağmen borçlu anahtarı getirmezse, icra müdürü gerekirse bir çilingir vasıtasıyla kasayı açtırarak içindekilere el koyabilir.

- **Borçlunun Malları Haczedilirken Aslında Üçüncü Kişiye, Örneğin Borçlunun Komşusuna veya İş Ortağına Ait Bir Mal da Haczedilirse, Üçüncü Kişi Malını Hacizden Nasıl Kurtarabilecektir?**

Örneğin borçlu, komşusunun video cihazını bir gün kullanmak için ondan ödünç almış, tam o gün haciz için borçlunun evine gelmiş ve komşunun video cihazı haczedilmiştir. Bu durumda bazı ihtimalleri gözönüne almak gerekir. Bir kere, borçlu, mal haczedilirken o malın üçüncü kişiye ait olduğunu beyan etmiş olabilir; borçlunun bu beyanını icra müdürü haciz tutanağına geçirir. İkinci olarak, bu beyanı, haciz sırasında bizzat malın maliki üçüncü kişi, örneğin komşu veya borçlunun iş ortağı yapabilir; icra müdürü bu beyanı da haciz tutanağına geçirmek zorundadır. Nihayet, haciz borçlunun yokluğunda yapılmışsa, borçlu, haczi öğrendiği tarihten itibaren 7 gün içinde icra dairesine gidip istihkak iddiasında bulunmuş olabilir; bu iddiayı malının borçlunun elinde iken haczedildiğini öğrenen üçüncü kişi de aynı süre içinde yapabilir; icra müdürü borçlunun ya da üçüncü kişinin bu beyanını icra tutanağına geçirir.

İstihkak iddiası üçüncü kişi lehine borçlu tarafından ileri sürülmüşse, durum icra dairesince alacaklıya bildirilir. Eğer bu iddiayı üçüncü kişi ileri sürmüştü ise durum alacaklı ve borçluya bildirilir. Üçüncü kişinin istihkak iddiası kendisine bildirilen alacaklı ve/veya borçlu bu iddiaya karşı 3 gün içinde itiraz etmezlerse, istihkak iddiasını kabul etmiş sayılırlar ve mal üzerindeki haciz kaldırılır.

Üçüncü kişinin istihkak iddiası kendisine bildirilen alacaklı ve/veya borçlu bu iddiaya karşı 3 gün içinde itiraz ederse, icra müdürü dosyayı hemen İcra Tetkik Mercii'ne sunar; İcra Tetkik Mercii dosyayı inceleyerek takibin ertelenmesine ya da takibin devamına karar verir. Bunun üzerine üçüncü kişi (örneğin borçlunun komşusu veya iş ortağı), iddiası hakkında bir karar verilmesi için, 7 gün içinde İcra Tetkik Mercii'nde istihkak davası açmalıdır; aksi halde alacaklıya karşı, istihkak iddiasından vazgeçmiş sayılır; fakat üçüncü kişi, borçluya karşı da bu iddiasından vazgeçmiş sayılmayıp onun aleyhine bir sebepsiz zenginleşme davası açarak haksız yere haczedilip satılan malın bedelini ondan isteyebilir.

Şu hususu da belirtmek gerekir ki, üçüncü kişinin, örneğin borçlunun komşusunun ya da iş ortağının açtığı istihkak davası özel ispat kurallarına tabi tutulmuştur. Bunun nedeni, borçlunun, örneğin komşusu ya da iş ortağı ile anlaşarak alacaklıya zarar vermek için istihkak davası yolunu kullanması endişesidir. Gerçekten de, borcu olan ve günün birinde mallarının haczedileceğini bilen borçlu, bütün mallarını karısının, çocuklarının, ortağının gibi gösterip, hatta bunun için bir de noterde satış sözleşmesi düzenleyip haciz günü bu malların başkasına ait olduğunu ileri sürerek alacaklının haklarını tehlikeye düşürebilir. Bu gibi hileli işlemler nedeniyle, borçlunun elinde iken haczedilen mallar üzerinde üçüncü kişi istihkak iddiasında bulunur ve istihkak davası açarsa, davada, o malı ne suretle iktisap ettiğini (örneğin malı kimden satın aldığını) ve malın neden borçlunun elinde bulunduğunu (örneğin emaneten verdiğini, kiraladığını) ispat etmek zorunadadır..

- **İlamsız İcra Takibinden Önce veya Sonra Borçlu, Mallarını Alacaklılardan Kaçırırsa, Ona Bu Davranışı Nedeniyle Bir Ceza Verilebilir mi?**

Evvelce de belirtildiği üzere, borcunu ödemediği için bir kimsenin hürriyetinin kısıtlanması çağdaş hukuk anlayışına uygun değilse de (bkz. Soru 2), borcunu ödememek için borçlunun hileli işlemlere başvurması da kabul edilemez. Bu nedenle kanun koyucu, haciz yolu ile takipte, takip talebinden önceki iki yıl içinde veya takip talebinden

sonra, alacaklısını zarara sokmak kastıyla mallarını, tamamen ya da kısmen, karşılıksız olarak veya çok az bir fiyatla, malvarlığından çıkarmış; telef etmiş; kıymetini düşürmüş; danışıklı olarak başkasına devretmiş; borcu varmış gibi aslı olmayan borçlar yaratarak pasifini çoğaltmış borçlu hakkında, alacağını alamamış olan bir alacaklının şikayeti üzerine cezai takibat yapılmasını ve borçlunun bu davranışlarının alacaklılarını zarara sokmak kastına yönelik olduğu anlaşılırsa onun 3 yıla kadar hapis cezasına mahkum edilmesini kabul etmiştir. Ayrıca, borçlunun suç sayılan bu hareketlerine bilerek yardım ve iştirak eden üçüncü kişiler de alacaklının şikayeti üzerine aynı şekilde cezalandırılabileceklerdir.

- **Haczedilen Mallar Aynen Alacaklıya Verilerek Alacaklının Alacağı Karşılanabilir mi?**

Hukukumuzda kural, alacaklının alacağının para ile ödenmesidir. Diğer bir deyişle, haczedilen malların alacaklıya terki suretiyle alacaklının alacağı ödenemez; haczedilen mal icra dairesi kanalıyla satılır ve elde edilen bedel ile alacaklının alacağı ödenir.

- **Borçlu, Alacaklıyı Borcun Taksitle Ödenmesini Kabul Etmeye Mecbur Tutabilir mi?**

Konuyu, "hacizden önce" ve "hacizden sonra" olmak üzere ikiye ayırarak incelemek gerekir.

Borçlu, hacizden önce (icra dairesine giderek) veya haciz için evine ya da işyerine gelindiğinde taksitle ödeme teklifinde bulunursa alacaklı bu teklifi, şartları ne olursa olsun, kabul etmek zorunda değildir. Ancak, borçlunun teklifini kabul ederse, taksitle ödeme anlaşması yapılmış olur ve borçlunun malları haczedilemez. Borçlu, taksitlerden birini zamanında ödemezse, alacaklı borcun tamamı için icra takibine devam edilmesini, yani borçlunun mallarının haczedilmesini isteyebilir ve ayrıca, taksidin zamanında ödenmemesi geçerli bir mazerete dayanmıyorsa onun 3 aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılmasını İcra Tetkik Mercinden talep edebilir; fakat bunun için, taksitle ödeme anlaşmasında taksitlerin miktarının belirli olması gerekir.

Borçlu, mallarının haczedilmesinden sonra da taksitle ödeme teklifinde bulunabilir. Borçlu bu teklifini haczedilen malların satışının alacaklı tarafından istenmesinden önce yapar; yeteri kadar malı haczedilmiş olur ve her taksit borcun dörtte birinden aşağı olmaz ise, alacaklının kabulüne gerek kalmadan icra takibi durur ve borçluya ait hacizli mallar satılamaz. Borçlu taksitlerden birini zamanında ödemezse, icra takibine alacaklının talebi üzerine borcun tamamı için devam olunur, yani hacizli mallar satılır ve ayrıca alacaklı borçlunun 3 aya kadar hafif hapis cezası ile cezalandırılmasını İcra Tetkik Merciiinden isteyebilir.

Borçlunun, mallarının haczedilmesinden sonra yaptığı teklif yukarıdaki şartlara uymuyorsa, alacaklı bu teklifi kabul etmeye zorlanamaz. Fakat alacaklı böyle bir teklifi dahi kabul etmeyi uygun görebilir; bu takdirde alacaklı ile borçlu arasında bir taksit anlaşması meydana gelmiş olur ve borçlu, taksitleri bu anlaşmada öngörülen tarihlerde ödediği sürece hacizli malları satılamaz.

• **Haczedilen Malların Satışa Çıkarılabilmesi İçin Ne Yapılmak Gerekir?**

Haczedilen malların satılabilmesi için satışın alacaklı veya borçlu tarafından yazılı ya da sözlü olarak talep edilmesi gerekir. Satış talebi icra takibini yürüten icra dairesine yapılır ve satış talebinde bulunan alacaklının, satış giderlerini peşin olarak ödemesi gerekir. Haczedilmiş malların satışını icra dairesi organize edip gerçekleştirir.

Satış talebi taşınır mallar ve alacaklar söz konusu olduğunda, haczin konulduğu tarihten itibaren 1 yıl; taşınmaz mallar söz konusu olduğunda ise haczin konulduğu tarihten itibaren 2 yıl içinde yapılmak gerekir. Haczedilmiş malın satışı bu süreler içinde istenmezse, o mal üzerindeki haciz kalkar; ancak, icra takibi düşmez; alacaklı aynı dosya üzerinden yeniden haciz talep edebilir.

• **Haczedilen Mallar Nasıl Satılabilir?**

Haczedilen taşınır ve taşınmaz mallar icra dairesince kural olarak açık artırma yolu ile satılır. Açık artırma ile satış, pey ve tekliflerin bütün

isteklilerin katılabileceği bir oturumda rakip alıcılar önünde alenen bildirilmesi ve en yüksek fiyatı teklif eden alıcıya malın satılması suretiyle yapılan satış usulüdür.

Açık artırmanın yapılacağı yer, gün ve saat satış gününden önce icra dairesi tarafından ilan edilir. Bu ilanın gazete ile yapılması zorunlu değildir; buna gerek olup olmadığını icra müdürü takdir eder; fakat uygulamada, özellikle taşınmaz satış ilanları hemen daima gazete ile yapılmaktadır; bu takdirde ilanın Basın-İlan Kurumu aracılığıyla yaptırılması gerekir.

- **Açık Artırma Yolu İle Satışa Çıkarılan Hacizli Mallar, Artırma Sırasında Teklif Edilen Bedel Ne Olursa Olsun Satılabilecek midir?**

Açık artırma neticesinde satışın yapılabilmesi için, artırma bedelinin, açık artırmaya çıkarılan malın muhammen (tahmin edilen) kıymetinin %75'ini bulması gerekir. Hatta, açık artırma konusu mal satış isteyen alacaklının alacağına göre önceliğe sahip olan başka bir alacaklının alacağını temin etmek için kullanılmışsa, artırma bedelinin bu alacaklının alacağını da karşılaması gerekir. Durumu bir örnekle açıklarsak, artırma konusu malın tahmin edilen kıymeti 10.000.000.- TL. ise, bu malın ihale edilebilmesi için artırma bedelinin en az 7.500.000.- TL.'ye ulaşması zorunludur; şayet bu mal, açık artırmaya neden olan haczin konulmasından önce başka bir alacaklının 9.000.000.- TL. tutarındaki alacağını temin etmek için ona rehnedilmişse, ihale bedelinin en az 9.000.000.- TL. olması (ve ayrıca satış ve paylaştırma giderlerini geçmesi) icap etmektedir.

Artırma bedeli bu şartları yerine getirmiyorsa icra müdürü satışı geri bırakır ve taşınır mal söz konusu ise artırmayı takip eden 5 gün içinde, taşınmaz mal söz konusu ise artırmadan itibaren 10 gün sonra ikinci bir artırma yapar. İkinci artırmada hacizli malın satılabilmesi için, ihale bedelinin malın tahmin edilen kıymetinin %40'ını bulması lazımdır; şayet satış isteyen alacaklının alacağına rüçhanı (önceliği) olup artırmaya çıkarılan malla temin edilmiş bulunan bir alacaklı varsa, ikinci artırmada ihalenin yapılabilmesi için artırma bedelinin ayrıca bu

alacaklının alacağını (ve satış masrafları ile paylaşırma masraflarını) da karşılması gerekir. Demek ki, yukarıda belirtilen mal ikinci artırmada ancak en az 4.000.000.- TL'ye satılabilecek; şayet hacizden önce başka bir alacaklının 9.000.000.- TL. tutarındaki alacağını temin etmek için ona rehnedilmişse, ikinci artırmada dahi ihale bedelinin en az 9.000.000.- TL. olması (ve ayrıca satış ve paylaşırma masraflarını karşılması) icap edecektir.

Birinci artırmada ve ikinci artırmada bu şartlara uygun bedel ileri sürülmemişse, ihale yapılamayacak ve satış talebi düşecektir; bu durumda aynı malın yeniden satışa çıkarılabilmesi için alacaklının tekrar satış talebinde bulunması ve açık artırma yapılabilmesi için gerekli bütün işlemlerin yeniden yerine getirilmesi gerekir.

- **Açık Artırma Yolu İle Satışa Katılabilmek İçin Bir Teminat Yatırmak Gerekir mi?**

Taşınmaz artırmalarına girmek isteyenlerin taşınmazın tahmin edilen kıymetinin %20'si oranında "pey akçesi" ya da "teminat mektubu" vermeleri gerekir. Taşınır mallar bakımından kanun koyucu böyle bir mecburiyet getirmemişse de, uygulamada, önemli satışlarda, artırmaya girmek isteyenlerden teminat aranabildiği görülmektedir.

- **Usulüne Uygun Olarak Yapılmayan Bir Açık Artırmanın İptali İstenebilir mi?**

Hacizden sonra, açık artırma yolu ile satışa götüren ve hacizli malın satılması (ihale edilmesi) ile sonuçlanan işlemler zincirinin şu veya bu halkasında usulsüzlük yapılmış olabilir. Bu usulsüzlük artırmaya hazırlık döneminde veya artırma yapılırken meydana gelmiş olabileceği gibi, artırmaya fesat karıştırılmış veya alıcı, artırma konusu malın esaslı niteliklerinde hataya düşürülmüş olabilir. Örneğin artırma ilanında satış günü yanlış yazılmıştır; artırma, ilanda gösterilen yerde değil de başka bir yerde yapılmıştır; pey sürmek isteyenlere para verilerek onların artırmadan çekilmeleri sağlanmıştır (böyle bir davranış gerek menfaat karşılığında artırmadan çekilenler, gerekse menfaati sağlayanlar yönünden 6 aya kadar hapis ve 5.000.000.- TL.'ye kadar ağır para

cezasını gerektirir); artırma konusu taşınmazın imar durumu yanlış gösterilmiştir.

Bu usulsüzlükler nedeniyle, takibin yapıldığı icra dairesinin bağlı bulunduğu İcra Tetkik Mercii nezdinde şikayet yolu ile, ihalenin feshi (iptali) istenebilir. Bir taşınmaz söz konusu ise ve satış talimat yolu ile yapılmışsa, ihalenin feshi talimatla taşınmazı satan icra dairesinin bağlı bulunduğu İcra Tetkik Mercii'nden istenir.

İhalenin feshini isteme süresi, ihale tarihinden itibaren 7 gündür. Ancak, kendisine satış ilanının tebliğ edilmesi gereken bir ilgiliye (taşınmaz satışlarında; borçlu, alacaklı ve taşınmazın tapu sicilinde kayıtlı bulunan ilgilileri, örneğin ipotekli alacaklılar) ilanın tebliğ edilmemiş olması, satılan malın esaslı niteliklerindeki hatanın sonradan öğrenilmesi, artırmaya fesat karıştırıldığıının sonradan öğrenilmesi hallerinde 7 günlük şikayet süresi öğrenme tarihinden itibaren işlemeye başlayacaktır; fakat ihale tarihinden itibaren 1 yıl geçtikten sonra artık bu sebeplere dayanılarak dahi ihalenin feshi istenemez.

- **İcra Takibi Sonucunda Alacaklı Alacağını Tamamen Tahsil Edemezse Ne Olacaktır?**

Burada bir ayırım yapmak gerekir. Haciz sırasında haczedilen malların takip konusu alacağın ödenmesine yetmeyeceği anlaşılırsa, durum haciz tutanağına yazılır ve buna ilişkin haciz tutanağı geçici borç ödemedен aciz belgesi niteliğini kazanır. Geçici aciz belgesi alacaklıya sadece iptal davası açma hakkı verir.

Haciz sırasında, borçlunun haczedilebilir hiçbir malı bulunmadığı anlaşılırsa, durum yine haciz tutanağına yazılır ve bu takdirde haciz tutanağı borç ödemedен kesin aciz belgesi hükmünde sayılır (buna bağlanan sonuçlar biraz aşağıda belirtilecektir).

Takip konusu alacağı, bu alacağın faizini ve takip masraflarını karşılayacağı düşüncesiyle haczedilen malın satışından elde edilen para, tahmin edilenin aksine bunları karşılamaya yetmezse, icra müdürü kendiliğinden yeni hacizler yaparak haczi tamamlar ve böylece

haczedilen malları, ayrıca satış talebine gerek kalmadan, mümkün olduğu kadar çabuk satar. Buna rağmen takip konusu alacak karşılanamazsa ve tamamlayıcı hacze konu olacak mal da kalmazsa, alacaklıya bir borç ödemeden kesin aciz belgesi verilir. İcra takibi sonucunda tahsil edemediği alacak kesimi için alacaklıya verilen borç ödemeden kesin aciz belgesi alacaklının alacağını sona erdirmez; alacak, borçluya karşı mevcut olmakta yine devam eder ve hatta bu belgeyi elde eden alacaklının alacağı hakkında zamanaşımı işlemez (fakat borçlunun mirasçılara karşı işler). Ancak, aciz belgesine bağlanmış alacak kesimi için artık faiz istenemez; fakat alacaklı, borçlu ile birlikte müşterek borçlu olanlardan ve borçlunun kefillerinden faiz isteyebilir.

Borç ödemeden kesin aciz belgesi elde eden alacaklı borçlunun bazı mallarının bulunduğunu tespit ederse, belgeyi aldığı tarihten itibaren 1 yıl içinde, tahsis edemediği alacak kesimi için borçluya karşı bir takip yaptığı takdirde borçluya yeniden ödeme emri gönderilmesine gerek yoktur; alacaklı, eski takip dosyası üzerinden borçlunun mallarının hemen haczedilmesini isteyebilir.

Öte yandan, hakkında kesin aciz belgesi alınmış bir borçlunun asgari ücretin üstünde bir geçim sürdüğü aciz belgesinin verilmesinden itibaren en geç 5 sene içinde alacaklının müracaatıyla sabit olursa, bu borçlu asgari ücretin üstünde kalan gelir kısmının en az dörtte birini aciz belgesindeki borç ödeninceye kadar her ay icra dairesine yatırmaya İcra Tetkik Mercii tarafından mecbur tutulur. Borçlu, İcra Tetkik Mercii kararının kesinleşmesinden itibaren en geç 1 ay içinde yerine getirmek zorunda olduğu bu mükellefiyete uymazsa, 1 seneye kadar hafif hapis cezasıyla cezalandırılır; bu durumdaki bir borçlu, hapis cezasının uygulanmasına başlandıktan sonra, o tarihe kadar icra dairesine yatırmak zorunda olduğu meblağı öderse tahliye edilir; ancak, borçlu ödemelerini tekrar keserse, geri kalan cezası infaz olunacağı gibi, tahliyesi de, artık, bakiye borcun tamamını ödediği takdirde söz konusu olur.

Borç ödemeden kesin aciz belgesi ayrıca borç ikrarını içeren bir belge teşkil eder ve diğer taraftan, alacaklıya, iptal davası açma hakkı ile başka

alacaklıların koydurmuş olduğu hacizlere iştirak edebilme hakkını verir.

- **İcra Takibine Rağmen Borcunu Tamamen veya Kısmen Ödemeyen Borçlu Cezalandırılabilir mi?**

Evvelden de belirtildiğı üzere, borcunu ödemeyen borçlu sırf bu nedenle hapsedilemez. Kural böyle olmakla birlikte, borçlu haciz yolu ile takip talebinden önceki 2 yıl içinde veya haciz yolu ile takip talebinden sonra, olağan olarak kabul edilemeyecek bir hafiflikte hareket ederek veya cüretli talih oyunlarına ya da spekülasyonlara girişerek yahut gerektiğinden fazla masraflar yaparak ya da işyerinde ağır ihmallerde bulunarak borcunu ödeyememe haline kendi eylemiyle neden olmuş veya kötü olduğunu bildiğı durumunu bilerek ağırlaştırmışsa, alacağını tam olarak tahsil edememiş bir alacaklının şikayeti üzerine, alacaklılarını zarara sokmak kastıyla hareket etmemiş olsa bile, 6 aya kadar hafif hapis cezasına mahkum edilebilecektir.

- **Borçlu, İcra Takibi Sonucunda Alacağını Tahsil Etmiş Olan Alacaklıdan Borç Senedinin Geri Verilmesini İsteyebilir mi?**

Alacaklının alacağı tamamen ödenmiş ise, alacaklı, icra dairesinden alacağını alırken, borç senedinin aslını vermek zorundadır ve icra dairesi de bu senedi borçluya iade etmelidir.

Alacaklı alacağını ancak kısmen tahsil edebilmişse, borç senedi yine alacaklıda kalır; fakat icra dairesi senetteki alacağın ne miktarının ödendiğini ve senedin bundan böyle ne miktar için geçerli olduğunu senedin üzerine yazar.

- **Alacaklının Para Alacağının Zamanında Ödenmesini Garanti Altına Almak İçin Borçlunun Mallarına Önceden, Herhangi Bir İcra Takibi Yapmadan ya da Dava Açmadan Evvel, Geçici Olarak El Konulabilir mi?**

Vadesi gelmiş (muaccel) ve rehinle temin edilmemiş olan bir alacağın alacaklısı, alacağı ödenmiyorsa, mahkemeye müracaat ederek

borçlunun mallarına **ihtiyati haciz** konulmasına karar verilmesini isteyebilir. Bazı hallerde, vadesi henüz gelmemiş olan bir alacağın alacaklısı da borçlunun mallarına ihtiyati haciz konulmasını talep edebilir. Ancak, bunun için, borçlunun belli bir ikametgahının bulunmaması veya borçlunun, taahhütlerinden kurtulmak amacıyla mallarını gizlemeye, kaçırmaya hazırlanması veya bizzat kendisinin kaçmaya hazırlanması gerekir. Alacaklı bu sebeplerden birisinin mevcudiyetini ispatlayabilirse, mahkeme vadesi gelmemiş bir alacak için ihtiyati haciz kararı verebilir ve ihtiyati haciz kararı ile birlikte, alacaklı, borcun vadesi gelmiş bir borç gibi ödenmesini isteme hakkını elde eder.

Hukukumuzda, miktar veya değeri 20.000.- TL.yı aşan hukuki işlemlerin senetle ispat edilmesi gerektiğinden, mahkemenin senetle ispatı gereken bir alacak için ihtiyati haciz kararı verebilmesi için bir senet, sözleşme veya en azından bir yazılı delil başlangıcı (örneğin borçlunun parafını taşıyan bir belge) gösterilmesi gerekir.

İhtiyati haciz isteyen alacaklı, ileride haksız çıkması halinde borçlunun veya üçüncü kişilerin haksız ihtiyati haciz nedeniyle uğrayabilecekleri zararlara karşılık teşkil etmek üzere, bir teminat (para, hisse senedi, teminat mektubu vs.) göstermelidir. Uygulamada alacağın %10'u veya %15'i oranında teminat istenmektedir. İlama dayanan alacaklıdan teminat istenmez.

İhtiyati haczin kesin bir etkisi yoktur. Alacaklı, ihtiyati haciz kesin hacze dönüşmeden, ihtiyaten haczedilen malların satılmasını ve bedelinden alacağının ödenmesini talep edemez.

İhtiyati haciz kararının verilmesinden itibaren 10 gün içinde alacaklı, kararı vermiş olan mahkemenin yargı çevresindeki icra dairesine başvurarak ihtiyati haciz kararının yerine getirilmesini istemelidir; aksi takdirde ihtiyati haciz kararı hükümden düşer.

Borçlu teminat göstererek, ihtiyaten haczedilmiş olan mallar üzerindeki ihtiyati haczin kaldırılmasını isteyebilir; bu takdirde, gösterilen teminat ihtiyaten haczedilmiş sayılır.

İhtiyati haciz kararı temyiz edilemezse de, bazı sebeplere dayanarak borçlu ihtiyati haciz kararına (borçlu hazır iken yapılan ihtiyati hacizlerde, ihtiyati haczin konulduğu; borçlunun yokluğunda yapılan ihtiyati hacizlerde ise ihtiyati haciz tutanağının borçluya tebliğ edildiği tarihten itibaren) 7 gün içinde aynı mahkemede itiraz edebilir. Fakat, bu hak, sadece, ihtiyati haciz kararının verilmesi sırasında mahkemede dinlenmemiş olan alacaklıya tanınmıştır. İtiraz sebepleri sınırlıdır: mahkemenin yetkisine itiraz; gösterilen teminata itiraz; ihtiyati haczin dayanağını teşkil eden sebeplere itiraz.

İhtiyati haciz geçici bir durumdur ve, aslında, borçlu olup olmadığı kesin olarak bilinmeyen bir kimsenin malvarlığına ciddi bir müdahale teşkil eder. Bu nedenle, kanun koyucu alacaklının bir an önce kesin çözüme gitmesini istemiş ve onu ihtiyati haczin uygulanmasından (veya ihtiyati haciz alacaklının yokluğunda yapılmışsa, ihtiyati haciz tutanağının alacaklıya tebliğinden) itibaren 7 gün içinde borçluya karşı icra (veya iflas) takibi yapmaya ya da alacak davası açmaya mecbur tutmuştur. Bu süre içinde takip yapılmadığı veya dava açılmadığı takdirde, ihtiyati haciz hükümden düşer. Alacaklı, süresi içinde takip yaptığı veya dava açtığı takdirde ise, bunların sonucuna göre ihtiyati haciz kesin hacze dönüşür veya hükümden düşer.

Şunu da belirtmek gerekir ki, alacaklı, borçlusuna karşı icra takibine başladıktan veya alacak davası açtıktan sonra da, bu takip veya davanın devamı sırasında, haklarını tehlikede görerek ihtiyati haciz kararı verilmesini isteyebilir.

İhtiyati haciz kurumu borçlu sıfatı henüz kesin olarak belli olmayan bir kimsenin mallarına el konulmasını sağladığından bu kimseyi mağdur etme riskini de beraberinde getirmektedir. İşte bu nedenle kanun koyucu, ihtiyati haciz koydurmuş olan alacaklının haksız çıkması ve mallarına ihtiyati haciz konmuş olan kimsenin bu yüzden bir zarara uğraması (örneğin ihtiyaten haczedilen taksisini kullanamadığı için) halinde haksız yere ihtiyati haciz koydurmuş olan alacaklıya karşı 1 yıl içinde tazminat davası açılabilmesini öngörmüştür. Haksız ihtiyati hacizden dolayı tazminat davasında, tazminata hükmedilebilmesi için, alacaklının kusurlu ya da kötü niyetli olması gerekmez.

• Çek, Bono ve Poliçe Bedellerinin İcra Yolu İle Takibindeki Özellikler Nelerdir?

Elinde bedeli ödenmemiş bir kambiyo senedi (çek, bono, poliçe) bulunan alacaklı kambiyo senetlerine mahsus haciz yolu ile takibe başvurmalıdır. Bu takip yolu özel bir ilamsız icra yolu olup genel haciz yolu ile takibe çok benzer. Her iki takip yolu arasındaki farklar takip talebi ve ödeme emri aşamalarında kendini gösterir. Alacaklı, takip talebine kambiyo senedinin aslını da eklemek mecburiyetindedir; bunu yapmamışsa, borçlu, ödeme emrinin tebliğinden itibaren 7 gün içinde İcra Tetkik Mercii nezdinde şikayette bulunarak ödeme emrinin iptalini sağlayabilir; bundan sonra alacaklı senedin aslını icra dairesine verirse, borçluya aynı takip dosyasından yeni bir ödeme emri gönderilir. Alacaklı, takip talebine senedin aslı ile birlikte ödememe protestosunu da eklemelidir. Fakat, poliçeyi kabul edene veya bonoyu düzenleyene karşı kambiyo senetlerine mahsus takip yapılabilmesi için ödememe protestosu çekilmesine gerek yoktur. Çekte ise muhatap bankanın, çek bedelinin ödenmediğini, ibraz gününü de belirterek çekin üzerine yazması gerek keşideciye, gerekse diğer borçlulara karşı başvurabilmek için yeterlidir.

Borçlu kambiyo senedindeki imzanın kendisine ait olmadığı iddiasında ise, bunu ödeme emrinin tebliğinden itibaren 5 gün içinde bir dilekçe ile İcra Tetkik Mercii'ne bildirmelidir; aksi halde kambiyo senedindeki imza bu takip bakımından borçluya ait sayılır. İmzaya itiraz borçlunun mallarının haczedilmesini durdurmaz; fakat hacizli malların satılmasını önler; mamafih hakim, borçlunun itirazını ciddi görürse, itirazla ilgili kararına kadar takibin geçici olarak durdurulmasına karar verebilir. Bu itirazı haksız yere yapan borçlu en az %40.inkar tazminatı ödemeye mahkum edilir. Yapılan inceleme sonucunda hakim, kambiyo senedindeki imzanın borçluya ait olmadığı kanaatine varırsa senedi takibe koymada kötü niyeti veya ağır kusuru bulunduğu takdirde alacaklıyı takip konusu kambiyo alacağının %10'u oranında para cezasına mahkum eder.

Borçlu, borcun mevcut olmadığını, ödendiği, ertelendiği gibi itirazlarını, borca itiraz olarak 5 gün içinde bir dilekçe ile İcra Tetkik Mercii'ne

yapmalıdır. Borca itiraz borçlunun mallarının haczedilmesini durdurmaz; fakat haczedilen mallar bu itiraz hakkında bir karar verilene kadar satılamaz; mamafih, hakim, kendisine sunulan belgelere göre itirazı ciddi görürse, itirazla ilgili kararına kadar icra takibinin geçici olarak durdurulmasına karar verebilir. Borçlu borca itiraz sebeplerini, örneğin kambiyo senedindeki bedeli ödemiş olduğunu, ancak resmi veya imzası alacaklı tarafından ikrar edilmiş belge ile ispat edebilir. Borçlunun borca itirazının kabulü halinde alacaklı, reddi halinde ise borçlu, diğer tarafın talebi üzerine en az %40 tazminata mahkum edilir.

Borçlu, alacaklının kambiyo senetlerine mahsus takip yoluna, örneğin takip konusu senet bir kambiyo senedi olmadığı için, başvuramayacağı kanaatinde ise, bunu ödeme emrinin tebliğinden itibaren 5 gün içinde İcra Tetkik Merciiine şikayet yolu ile bildirmelidir. Borçlu bu bir şikayetinde haklı çıkarsa takibin iptaline karar verilir.

- **Mal Sahibi (kiralayan), Mahkemede Tahliye Davası Açmadan Doğrudan Doğruya İcra Dairesine Başvurarak Kiralanan Taşınmazın Tahliyesini Sağlayabilir mi?**

Kiralamış olduğu taşınmazdaki kiracıyı tahliye etmek isteyen mal sahibinin normal olarak Sulh Hukuk Mahkemesine başvurarak tahliye kararı alması ve ondan sonra da bu tahliye kararını icraya koyarak taşınmazın tahliyesini sağlaması gerekir; elinde böyle bir tahliye kararı bulunan mal sahibi ilamlı icra yoluna başvuracaktır. İlamsız (mahkeme kararına dayanmayan) icra kural olarak yalnız para ve teminat alacakları için söz konusu ise de, kanun koyucu istisnaen iki halde kiralanan taşınmazın ilamsız icra yolu ile, yani önceden Sulh Hukuk Mahkemesinde dava açıp tahliye kararı almadan boşaltılabilmesini kabul etmiştir.

Bu iki halden birincisi, kiracının kirayı zamanında ödememesi halidir. Bu durumda kiralayan, icra dairesine bir takip talebi ile başvurur. Takip talebi üzerine kiracıya ödeme emri gönderilir ve (kira sözleşmesinin müddetine göre değişen) belli bir süre içinde kira bedelini ödemesi, aksi takdirde mallarının haczedileceği ve kiralanan taşınmazdan tahliyesi

cihetine gidileceği ihtar edilir. Borçlu kiracı 7 gün içinde ödeme emrine itiraz etmez ve verilen süre içinde, talep olunan kirayı ödemezse, kiralayan İcra Tetkik Merciiine başvurarak kiracının taşınmazı tahliye etmesine karar verilmesini ister; bu karar verildiği takdirde kiracı, icra dairesi tarafından taşınmazdan zorla çıkartılır.

Kiralanan taşınmazın ilamsız icra yolu ile tahliyesinin istenebileceği ikinci hal kira süresinin sona ermesi halidir. 6570 sayılı Kira Kanununa tabi taşınmazlarda, yani belediye teşkilatı olan yerler ile iskele, liman ve istasyonlardaki üzeri örtülü gayrimenkullerde bu nedene dayanarak tahliyenin istenebilmesi için kiracının (yazılı) kira sözleşmesinin yapılmasından sonraki bir zamanda, kira süresi bitince veya başka bir tarihte taşınmazı tahliye edeceğine dair ayrı bir yazılı tahliye taahhüdünde bulunmuş olması gerekir. Böyle bir belgeye sahip olan kiralayan kira süresinin veya yazılı tahliye taahhüdünde belirtilen tarihin bitiminden itibaren 1 ay içinde icra dairesine başvurarak kiracı aleyhine ilamsız tahliye takibi yapabilir. Bunun üzerine kiracıya bir tahliye emri gönderilerek kira sözleşmesinin yenilendiğine veya uzatıldığına dair bir itirazı varsa (ki, borçlu bu itirazını İcra Tetkik Merciiinde ancak noterlikçe düzenlenmiş veya onaylanmış ya da tarih ve imzası kiralayan tarafından ikrar edilmiş bir belge ile ispatlayabilir), bu itirazını 7 gün içinde icra dairesine yapması; bu süre içinde itiraz etmez ve taşınmazı kendiliğinden boşaltmazsa, 15 gün içinde taşınmazı tahliye ve teslim etmesi, aksi takdirde icra dairesi tarafından İcra Tetkik Mercii kararına dahi gerek olmaksızın taşınmazdan zorla çıkarılacağı bildirilir. Kiracı 7 gün içinde itiraz ederek kira sözleşmesinin yenilendiğini veya uzatıldığını ileri sürerse, kiralayan İcra Tetkik Merciiine başvurarak bu itirazın kaldırılmasını isteyebilir. Buna mukabil kiracı, adi yazılı şekilde yapılmış tahliye taahhüdündeki tarihi veya imzayı 7 gün içinde itiraz ederek inkar ederse, kiralayan için artık Sulh Hukuk Mahkemesinde genel hükümlere göre dava açmaktan başka çare kalmaz.

• İflas Yolu İle Takip Nedir ve İlamlı ya da İlamsız İcra Takibine Göre Özellikleri Nelerdir?

İflas yolu ile takipte borçlunun bütün alacaklılarının, borçlunun bütün malvarlığının paraya çevrilmesi suretiyle tatmini söz konusudur. Oysa

ilamlı ve ilamsız icrada, borçlunun bir veya birkaç alacaklısının borçluya ait malvarlığına dahil bir veya birkaç malın paraya çevrilmesi suretiyle tatmin edilmesi hedef tutulur. İlamlı ya da ilamsız icradan farklı olarak, iflasta bunun sonuçlarından sadece müflise karşı iflas yolu ile takip yapmış olan alacaklı değil, diğer bütün alacaklılar yararlanırlar.

Öte yandan, iflas yolu ile takibe başlanıp iflas kararının verilmesine neden olan alacaklının sırf bu gerekçeyle, diğer alacaklılara göre, bir önceliği bulunmadığı gibi; alacağını iflasın açılması üzerine hemen bildiren (iflas masasına kaydettiren) alacaklıların da, alacağını daha sonra bildiren alacaklılara oranla bir üstünlüğü yoktur. Müflisin malvarlığının tasfiyesi sonucunda ele geçen para bütün iflas alacaklıları arasında kural olarak alacakları oranında eşit olarak paylaştırılır. Ayrıca, iflasa mutlaka Asliye Ticaret Mahkemesi tarafından karar verilir. Diğer taraftan, iflasta, müflisin malvarlığı özel kişilerden seçilen bir iflas idaresi tarafından tasfiye edilip paraya çevrilebilir ve alacaklılar arasında paylaştırılabilirken, ilamlı ya da ilamsız icrada haczedilen malların paraya çevrilip alacaklıya ödenmesi resmi bir organ olan icra dairesi tarafından yapılır. Nihayet, bazı hallerde bir borçlu Asliye Ticaret Mahkemesinden kendi iflasını isteyebilirken; ilamlı ya da ilamsız icrada borçlunun kendi aleyhine takipte bulunması mümkün değildir.

• Kimlerin İflası İstenebilir?

Hukukumuzda kural olarak sadece "tacir" sıfatına sahip olan veya sahip sayılan gerçek ve tüzel kişilerin iflası istenebilir; şu halde bir esnafın, yani faaliyeti ticari sermayesinden ziyade vücut faaliyetine dayanan ve geliri ancak kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamaya yeten san'at ve ticaret sahibinin iflas yolu ile takibi kural olarak mümkün değildir. Bunun yanında, ticareti terkeden bir tacir de, ticareti terkettiğinin ilanından itibaren 1 yıl daha iflas yolu ile takip edilebilir. Keza kolektif şirket ortakları ile komandit şirketlerde komandite ortaklar, ayrıca tacir sıfatına sahip olmasalar bile, şirket borçlarından dolayı iflasa tabidirler. Diğer taraftan, bir ticari işletme açmış gibi, ister kendi adına, ister adi bir şirket veya her ne suretle olursa olsun hukuken var sayılmayan diğer bir

şirket adına ortak sıfatıyla işlemlerde bulunan bir kimsenin iflası da iyi niyetli üçüncü şahıslar tarafından istenebilir.

- **Tacirler Hangi Borçlarından Dolayı İflas Yolu İle Takip Edilebilirler?**

Tacirler ister adi olsun, ister ticari olsun, isterse Devlete karşı olsun, her türlü para (ve teminat) borçlarından dolayı iflas yolu ile takip edilebilirler. Bu açıdan iflas yolu ile takip edilen alacağın miktarının ve borçlunun mali durumunun herhangi bir önemi yoktur; mali durumu iyi olan bir borçlu dahi ufak bir alacak nedeniyle iflas yolu ile takip edilebilir ve kendisine tanınan süreler içinde bu alacağı alacaklıya ödemezse iflasına karar verilir.

- **İflas Yolu İle Takipte Bulunmak İsteyen Bir Alacaklı Takibine Hangi Organ Nezdinde ve Nasıl Başlayacaktır?**

İflas yolu ile takipte bulunmak isteyen bir alacaklı takibine bir takip talebi ile başlar. Alacaklının borçluyu iflas yolu ile takip etme iradesini açıkça göstermesi gereken bu takip talebi, borçlunun muamele merkezinin, yani üçüncü kişilere karşı işlerini idare ettiği merkezin bulunduğu yerdeki icra dairesine verilir.

- **İflas Yolu İle Takipte Bulunan Alacaklı Hangi Aşamalardan Geçerek Borçlusunun İflasını Sağlayabilir?**

İflas takip talebi üzerine icra dairesi borçluya bir iflas ödeme emri göndererek borcun 7 gün içinde ödemesini, borçlunun (örneğin ödemiş olduğu için) borcu bulunmadığına ya da iflasa tabi kişilerden olmadığına yönelik bir itirazı varsa bunu 7 gün içinde bir dilekçe ile icra dairesine bildirmesini, borç 7 gün içinde ödenmediği takdirde alacaklının Asliye Ticaret Mahkemesinden borçlunun iflasına karar verilmesini isteyebileceğini bildirir.

Borçlu iflas ödeme emrine süresi içinde itiraz etmezse, alacaklı Asliye Ticaret Mahkemesinde dava açarak borçlunun iflasına karar verilmesini talep eder. Asliye Ticaret Mahkemesi bu davada alacaklının gerçekten

alacaklı olup olmadığını araştıramaz; incelemesi tamamen şekli olup borçlunun ödeme emrine itiraz edip etmediğini, itiraz etmemişe, borcunu ödeyip ödemediğini tespiti yöneliktir. Asliye Ticaret Mahkemesi i borçlunun ödeme emrine itiraz etmediğini ve borcu da ödemediğini tespit ederse, borçluya bir depo kararı (emri) tebliğ eder. Depo kararı ile borçluya son bir imkan verilmekte ve borcunu 7 gün içinde alacaklıya ödemesi ya da mahkeme veznesine depo etmesi istenmektedir. Depo kararına rağmen 7 gün içinde borç alacaklıya ödenmez veya ona verilmek üzere mahkeme veznesine depo edilmezse, Asliye Ticaret Mahkemesi ilk oturumda borçlunun iflasına karar verir.

Borçlu, iflas ödeme emrine süresi içinde itiraz ederse, alacaklı Asliye Ticaret Mahkemesinde dava açarak borçlunun itirazının kaldırılmasını ve iflasına karar verilmesini talep eder. Asliye Ticaret Mahkemesi bu davada borçlunun gerçekten borçlu olup olmadığını araştırır ve borçlunun borçlu olduğu sonucuna varırsa, onun itirazını kaldırıp bir depo kararı verir. Depo kararına rağmen borç alacaklıya ödenmez veya mahkeme veznesine depo edilmezse, Asliye Ticaret Mahkemesi ilk oturumda borçlunun iflasına karar verir.

- **İflas Etmiş Bir Tacirden Alacaklı Olan Kimseler Alacaklarını Tahsil Edebilmek İçin Ne Yapmalıdırlar?**

Borçlunun iflasına karar verildiğı hususu Asliye Ticaret Mahkemesi tarafından iflas dairesine tebliğ edilir ve iflas dairesince de yurt düzeyinde tirajı en yüksek beş gazeteden biri ile birlikte iflas edenin muamele merkezinin bulunduğu yerdeki bir gazetede ve Türkiye Ticaret Sicili Gazetesinde ilan edilir.

Bu ilandan sonra iflas dairesi bir başka ilan ile (adi) tasfiyeye başlandığını ve müflisten alacaklı olanların alacaklarını ilandan itibaren 1 ay içinde yazdırmalarını bildirir. şu halde müflisten alacaklı olanlar alacaklarını bu ilandan itibaren 1 ay içinde kaydettireceklerdir. Ancak, 1 aylık süre içinde alacaklarını bildirmemiş olan alacaklıların alacakları son bulmaz; bunlar alacaklarını iflasın kapatılmasına karar kaydettirebilirler; bu şekilde geç kayıt yaptıran alacaklılar geç

kalmadan ileri gelen masrafları ödemek zorundadırlar ve ayrıca daha önce geçici paylaştırma yapılmışsa bu paylaştırmaya katılamazlar.

Kayıt yaptıran alacaklının alacağı alacaklıların sırasını gösteren cetvelde (sıra cetveli) iflas idaresi tarafından reddedilirse, alacağı bu şekilde kabul edilmeyen alacaklı sıra cetvelinin ilanından itibaren 15 gün içinde, iflas kararının verildiği yerdeki Asliye Ticaret Mahkemesinde, sıra cetveline itiraz davası (uygulamada kayıt-kabul davası olarak adlandırılır) açmalıdır.

• Konkordato Nedir?

Piyasa şartlarının elverişli olmaması, ekonomik dalgalanmalar gibi nedenlerle bir borçlunun mali durumu bozulmuş olabilir. İşte konkordato, elinde olmayan nedenlerle işleri bozulmuş dürüst borçluları korumak için kabul edilmiş bir kurumdur. Konkordato ile, imtiyazsız alacaklılar borçluya karşı alacaklarının belli bir yüzdesinden feragat ederler ve borçlu borçlarının konkordatoya tabi yüzdesini ödeyerek onların tamamından kurtulur (tenzilat konkordatosu); ya da alacaklılar, borçluya karşı alacaklarının belli bir yüzdesinden vazgeçmeyip ona sadece bir vade tanırlar veya alacaklarının tahsilini takside bağlarlar (vade konkordatosu). Bazen de alacaklılar hem alacaklarının belli bir yüzdesinden vazgeçerler, hem de bakiye alacak kısmını vadeye bağlarlar.

Borçlu böylece iflasını önlemiş olur. Ancak, iflas etmiş bir borçlu da konkordato teklif edebilir. Öte yandan, konkordatoyu sadece iflasa tabi kimseler değil, iflasa tabi olmayan borçlular da teklif edebilir.

• Borçlunun Konkordato Tekilfinin Kabulü İçin Gerekli Şartlar Nelerdir?

Konkordato teklifinin kabul edilebilmesi için borçlu dürüst olmalı (yani alacaklılarının zararına olarak, doğruluk dışında veya pek büyük hafiflikle herhangi bir işlem yapmamış olmalıdır); borçlu borçlarının en az %50'sini ödemeyi teklif etmiş olmalıdır; teklif edilen para borçlunun serveti ile orantılı olmalıdır (yani borçlunun serveti borçlarının örneğin

%80'ini ödemeye yetiyorsa, borçlu borçlarının %50'sini ödemeyi teklif edemez); konkordato teklifini alacaklıların en az 2/3'ü kabul etmiş olmalı ve bu alacaklıların alacakları konkordatoya tabi alacakların en az 2/3'ünün meydana getirmelidir; borçlu, konkordatonun tasdiki halinde alacaklılarına ödeyeceği parayı temin etmek üzere teminat göstermelidir; yargılama gider ve harçları mahkeme veznesine depo edilmiş olmalıdır.

• Hangi Alacaklar Konkordatonun Kapsamı Dışında Kalır?

Konkordato mühletinin verilmesinden önce doğmuş bütün alacaklar için, bu alacakların alacaklıları konkordatoya red oyu vermiş olsalar dahi, konkordato mecburidir. Ancak, rehinli alacaklar, amme alacakları ve imtiyazlı alacaklar konkordatonun kapsamı dışında kalırlar. Örneğin rehinli alacaklı rehlin kıymeti ile karşılanan kısmı tam olarak alır; amme alacağı konkordato şartları dahilinde değil, tam olarak ödenir.

• Alacaklılarından Mal Kaçıran Bir Borçluya Karşı Alacaklılar Ne Yapabilirler?

Borçlu, mallarının haczedilmesinden veya iflasına karar verilmesinden önce bazı şüpheli tasarruflarla alacaklılarından mal kaçırma yoluna gidebilir, örneğin mallarını karısına ya da çocuklarına bağışlayabilir veya cüz'i bir bedel mukabilinde satıp devredebilir. Böylece, haciz zamanı, alacaklılar haczedilecek mal bulamazlar veya çok az mal bulurlar; borçlu iflas ettiği takdirde ise, çok az mal tasfiyeye tabi olur ve dolayısıyla alacaklılar alacaklarını tam olarak alamazlar.

Bu gibi durumlarda, hacizde alacağını alamamış olan (yani elinde kesin veya geçici borç ödemedi belgesi bulunan) alacaklılar, iflasta ise iflas idaresi (iflas idaresi bu davayı açmak istemezse, davayı açma hakkı talep eden alacaklıya devredilir) iptal davası açarak üçüncü kişideki malın satılıp bedelinin alacaklıların ödenmesine tahsis edilmesini sağlayabilirler.

İNDEKS

- Açık Arttırma 342, 344
Akredetif 269
Alacaklı Bkz. Borçlu
Anayasa 4, 5
Anonim Şirketler 244, 249,
251, 253, 255
Arabuluculuk 210
Araç kullanabilmek 67, 68
Araç polisin çekmesi 70
Bağ-Kur 229, 232
Basın hürriyeti 56, 57
Bilim özgürlüğü 54
Bono 262, 263
Borç-Borçlu 145, 150, 320,
323, 324, 338, 344, 352
Borçlunun sorumluluğu 135, 136
Boşanma hakkı 104, 106
Cevap ve düzeltme hakkı 59, 60
Cezai Şart 153
Ceza Hukuku'nda Hak ve
Özgürlükler 37
Cezalar 65, 66
Çek 263
Çarter Parti 268
Dernek 99, 101
Dernek kurma hakkı 99, 101
Devlet 3
Devre mülk hakkı 127
Din ve vicdan hürriyeti 56
Düşünce hürriyeti 55, 56
Eda Davası 210
Eksik Borçlar 136, 137
Eleştiri ve inceleme hakkı 58
El koyma kararı 79, 80
Esas sermaye arttırımı 252
Eser sözleşmesi bkz. İstisna
Evlenme 103, 104
Fazla Çalışma 193
Ferdi Kaza Sığortası 279
Fesih Hakkı 195
FOB 269

Gayrimenkul mülkiyeti 120
Gemi 266, 267, 270, 273
Genel Kurul. 251, 252
Grev-Lokavt 211, 214

Hacir 107, 108
Haciz 338, 343
Hak Arama Hürriyeti 7
Hak ve Menfaatlerimizi İhlal
Eden İdare İşlemler 14, 22
Hakkın icrası 52, 53
Hakkın kötüye kullanılması
yasağı prensibi 91, 92
Hakların korunması ve
kullanılması 93, 94
Haksız Fiil 140, 141
Haksız fiil zararları ve tazmini
141, 143
Haksız rekabet 242
Haricen satış 121, 122
Havacılık sigortası 273
Hazırlık soruşturması 87
Hisse senetleri 255
Hizmet borçlanması 226
Hukuk devleti 6
Hukuka uygunluk nedenleri 49

İztırar hali 51

İcra ve iflas hukuku 319
İcra-iflas bkz. borçlu
İdare 8, 10
İdareye karşı tazminat davası
27, 28
İdari işlemlerden doğan zararlar
28, 31

İdari kararlar 13, 14
İdari mahkeme kararları 345
İflas 351, 355
İhbarında bulunma hakkı 47
İntifa hakkı sahibinin hakları
ve sorumlulukları 130
İntifa senetleri 255
İpotek 131
İptal davası 22, 26
İstisna sözleşmesi 174, 178
İş hayatı ve sosyal güvenlik 188
İş kanununda düzenlenen cezalar
199
İş sözleşmesi 191, 192, 194, 197
İş süresi 193
İştirak halinde mülkiyet 124, 125

Kamu gücü 11, 12, 13
Kanunilik ilkesi 37, 38
Kar payı 254
Kat mülkiyeti 125
Kat irtifakı 125
Kat maliklerinin hakları ve
borçları 125, 126
Kat irtifakı sahiplerinin hakları
ve borçları 126, 127
Karayolları trafik kanunu 275
Kefalet sözleşmesi 182, 185
Kira sözleşmesi 164, 173
Kişilik hakkı 95, 96
Kişisel haklar ve hürriyetler
66, 67
Kişisel hakların korunması 66, 67
Kısıtlanma 107, 108
Kıymetli evrak 256
Kıyas yasağı 39

- Kasko Sigortası 278
 Konşimento 268
 Konkardato 355, 356
 Kusurluluk 63
- Lehe olan kanun 40, 41
 Limited şirket 255
 Lokavt bkz. grev
- Mahfuz hisseli mirasçılar 113, 114
 Mali hukuk 283
 Mali yükümlülük 284, 286
 Mali sorumluluk sigortası 275, 278
 Malullük ve emeklilik 223, 225
 Manevi tazminat 143, 144
 Meblağ sigortası 274
 Meşru müdafaa 50, 51
 Miras payı 114, 116
 Mirasçılık belgesi 114
 Mirasçı 108, 109
 Mirasçı olabilme şartları 112, 113
 Mücbir sebep 290
 Mücbir sebebin vergiye etkisi 309, 310
 Müktesep hak 254
 Mülkiyeti saklı tutma anlaşması 129, 130
 Müşterek mülkiyet 122, 124
- Nişanlanma 102
- Objektif sorumluluk 62, 63
- Ölüm aylığı ve sigortası 227, 228, 232
 Ölüm halinin vergiye etkisi 309
- Polis nedir 258
 Polis, jandarma ve askerlerin işledikleri suçlar 69, 69
 Polisin hakları 73, 74
 Polis araması 80, 82
 Pişmanlık ve ıslah 308, 309
- Rehin hakkı 130
- Sanığın hakları 74, 76, 86
 Satım sözleşmesi 154, 162
 Savunma hakkı 45
 Sanat özgürlüğü 54, 55
 Sendika 200, 206
 Sermaye piyasası kanunu 245, 249
 Sigorta sözleşmesi 274
 Siyasi suçlular 43, 44
 Sosyal güvenlik ve sosyal risk 214, 223, 233, 234
 Sözleşmenin geçerlilik şartları 137, 138
 Starya ve sürüstarya 268
 Suçun hukuka aykırılığı 48
 Suçun manevi unsuru 61
 Suç koşturması 76, 78
 Süper emeklilik 226
- Şikayet ve dilekçe hakkı 46, 47
 Şirketler 243, 245

Tacir 238
Tahsil zamanaşımı 294
Tahvil 255
Takas 151
Takipsizlik kararı 87
Taksitle satım 163
Tam yargı (Tazminat)
davası 32, 33
Tam fiil ehliyeti 94, 95
Tanığın hakları 75, 76
Tapu sicili 119, 120
Tapusuz taşınmazlar 122
Tarhiyet öncesi uzlaşma 312
Taşınmaz maliklerin
yükümlülükleri ve
sorumlulukları 128, 129
Tazminat sigortası 274
Temsil yetkisi 138, 139
Tebliğ kavramı 291
Tebliğ yolları 291, 293
Tebliğ evrakı 292
Tebliğat 292
Ticari iş 239, 241
Toplu iş sözleşmesi 206, 210
Toplumun iddia hakkı 45, 46
Tutuklama kararı 84
Tutukluluk durumu 85, 86

Vakıf 101, 102
Vakıf kurma hakkı 101, 102
Vatandaşın iade edilmezliği
ilkesi 43
Vasiyetname 109, 11

Vekalet sözleşmesi 178, 182
Veraset ilamı 114
Vergi 284, 286
Vergi dairesi 287
Vergi mükellefi 287, 288, 290,
291, 316
Vergi sorumlusu 288
Vergi mahremiyeti 288
Vergi hukuku ile ilgili zaman
aşımı 293, 294
Vergi borcu-alacağının ortadan
kalkması 295
Verginin terkini 295, 296
Vergi hukukunda düzeltme
296, 297
Vergi denetimi 297, 298
Vergi yoklaması 298, 299
Vergi incelemesi 300, 304
Vergi ile ilgili bilgi toplama
306
Vergi cezaları 210, 312
Vergilemede hak arama 313
Vergi davası 313, 315
Vergilede işletmelerin
davranışları 315, 316
Vergi cezalarını ortadan kaldıran
haller 308

Yakalama yetkisi 82
Yakalananın hakları 82, 83
Yaratma hakkı 58, 59
Yaşlılık aylığı 226
Yetkisiz temsilci 138, 139

Yıllık ücretli izin 193
Yorum davası 210
Yönetim kurulları 249, 251

Zaman aşımı 152
Zilyedlik 117, 19
Zilyet'in hakları 117, 119